

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

HARVARD
DIVINITY
SCHOOL
Andover-Harvard
Theological Library

Starck

Horvath A

Horvát, Endre

THEODUL' ESTVÉI,

VAGY

A' KÜLÖNBÖZŐ

RELIGIÓI-FELEK'

EGYBE-ENGESZTELÉSÉRŐL.

Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus, et Pater omnium, qui est super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis. *Ephes. IV. 5. 6.*

BUDÁNN,

A' Királyi Magyar Universitásnak Betűivel.

1819.

BX
8
.H67

Melly figyelmet gerjesztett *Theodul* egész Európa előtt, tudva vagyon. Mi légyen tárgya, és érdeme? azoknak, kik az Eredetit olvasták, nem szükség mondanom; kik pedig véle általam ismérkednek-meg, magok tegyenek felőle itéletet. Miképpen nints ember, ki mindennek tessék; úgy nem lehet várni, hogy e' Munka általlyában mindenkitől jóváhagyást nyerjen. Elég lészen, ha a' tsendes elmével, és részre-hajlás nélkül fontolónak tetszeni fog, a' mit reménylhetni. — Tudom, hogy az akaratnak szabad pállyát kell engedni; de ellenben botsánat részemre, ha az akaratosság' itélő-székének szavára nem hallgatok.

Fordítván e' Munkát, emberi, hazafiúi, egyházi kötelességemet tellyesítettem. Mert ki a' religiónak ügye mellett fárad, hív Polgár is az egyszersmind. *Montesquieu* mondgya *Bayle*

ellen: „A' Keresztény mennél szívesebben hajlik a' religióhoz, annál hívebben szolgál hazájának.“ — Ingyen sem vala szándékom a' régi tüzet hamva alúl felélesztenem. Kik ezt tselekszik, talán lelkekisméretét nem vádolhatni; de erányzások alig ha javallható. Közelebb kell a' vétketlenül idegenkedő szíveket egymáshoz vezetni, nem pedig az engesztelhetetlenségnek szövétneket gyujtogatni.

Nem ok nélkül vigyáztak arra a' régibb Nemzetek, hogy a' religió ne tsak legszentebb, hanem változatlan is legyen. — Tsak akarom, hogy ezt kiki józanúl értse. — Mellyik Magyar nem tudgya a' *Sajói* Ütközetnek, a' Hazát vég elmerítéssel fenyegető, és legsajnosabb károkat szültt veszedelmeit, következéseit? Még is illy, majdnem példátlan romlás után mi hamar feléledt Magyar Ország, mi nagy, hatalmas, erős, tündöklő lett egész Európában! melly soká tartó Védfala a' Kereszténységnek! De ekkor még egy vala religiója, 's ez által egy szíve, és lelke. Ellenben mi jót szültek

Ha-

Hazánkban a' religiói meghasonlások? A' *Mohátsi* szerentsétlen hartz nem volt károsabb Magyar Országnak, mint a' *Cannai* Rómának; 's még is Róma ezután nagyobb fényben ragyogott; a' Magyar pedig annyi, mintha egy tsapással síbra szállott volna, mert leégett épületének falait önnön maga döntögette; vagy a' mint mondgyuk, az ágot lábai alatt vagdalta. — Ím' hová tévedhet egy egész Nemzet a' vélekedésekben való válogatásnak viszketege által! A' szabadságnak neszével kellett religióját felbontatni; mert tsak így lehetett az egygyezõ akaratot többfelé hajtani. Tudgyuk, hogy ez a' képzeltt, és hitegetett szabadság mire nyesett útat Atyáink idétt! Reájok jött a' bódulás, melly által néhányan boldogultak, mivel meg gyarapodtak, mivel jószágokat foglaltak; de a' Nemzet örökös kárát vallotta; mert: *Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.* — De húzzunk takaró fátyolt a' szomorú üdõkre!

Egy

Egy derék német Író — *L. Linzer M. Schr. 4. Jahrg. II. B. 1. Heft. pag.* 158. azt mondgya maga hazájáról: „Mivel Német Ország a' békókat szerentsésen elszaggatta, és újra szabadon lehell; nints egyebet mit kívánnunk: mint hogy mind azt elhárítsuk, valami Német Ország' népei között a' bizodalmatlanságot költsönösen táplálta, 's részszerínt még most is táplállya. Hogy pedig a' religiói megoszlás ide tartozik, hogy ez a' szíveket is megszaggattya; hogy az egymás ellen törésnek termékeny szere; és mind a' Státusnak, mind az eggyes Polgároknak nyugodalmokat veszedelembe ejti; erről nem lehet kételkedni. — A' tapasztalás világosan szemeink elejbe terjeszti, hogy éppen a' Reformátzió olta Német Országnak interesséje úgy megbontakozott, úgy meghasonlott, hogy mí ez üdötől fogva megszüntünk egy lélek, és egy test lenni." — Jút eszembe, olvastam egy más német Írónak panaszszát, hogy „a' religiói különbözés még a' nyelvbe is különösködést hozott-be." — Ezek mennyiben igazak mi reánk nézve, kiki tudgya.

Azon-

Azonban, ki merje állítani, hogy egy könyv ezt az óhajtott, ezt a' boldogító eggyességet talpra tegye? Ennyit mí sem igérünk néki. De ismét: ki vizsgálta-ki az örök Gondviselésnek feneketlen titkait? ki nem tudgya, hogy sok nagy, és bámulásra méltó dolgoknak tsekély volt eredetek? hogy sok, és nagy végbeviteleket kisded, erőtleneknek látszó, semmit nem jelentő okok indítottak-meg, sőt eszközlöttek is? Sokszor már a' *világ' erőtlenit választotta az Isten, hogy megszégyeníttse az erőseket, és a' világnak nemtelenit, és az elvetettit választotta az Isten, és azokat, a' mik nintsenek, hogy elrontaná azokat, a' mik vannak.* 1. *Kor.* I. 27. 28.

Érjük-e mí azt, a' mit olly forrón kívánunk, hogy a' religióban eggyek legyünk, vagy érik-e unokáink? nem könnyű megmondani. Ez a' munka sokkal temérdekebb, hogy sem emberi igyekezés által végbe mehessen. Illy roppant épület emberi kezek által ugyan, de tsak Isteni erőnek, és segítségnek hozzá-járulásával állhat-fel.

Itt

Itt igazán azt kell mondani, a' mit egykor Sz. *Pál* Apostol mondott: *Én plántáltam, Apollo öntözte, de az Isten adta a' növekedést.* 1. *Kor.* III. 6.

A' Szerzőnek nyájas, és szelíd beszédét, sehol meg nem keményítettem. Igaz, hogy némelly olly kitételek fordulnak itt elő, mellyek a' villongás' századgyára nem vidám fényt vetnek, 's némelly mostani fülekben kedvetlenül hangzanak; de ezeket a' derék tárgynak tsonkulása nélkül kihagyni nem lehetett. — Igaz, hogy itt az új *Philosophismus* éles vágásokat szenved; de hát nem ezt érdemli-e? Ha ő nékik szabad volt a' legszentebb igazságokon keresztül kósúl nyargalódzniok, nem lészen-e nékünk megengedve vélek szembe szállanunk, és a' gonoszúl nyomdozott ügyet pártúl fognunk? A' mit a' *Genevai* Consistóriumnak tiszteletre méltó tagjai 1754. *Alembert*nek írtanak, mí is ezeknek szinte azont mondhattyuk. „Betsüllyük mí a' Philosophiát", így szóllottak a' derék Prédikátorok, „és magunk is nagy gonddal forgattyuk azt,

azt, de nem ama' rakontzátlan, és tekervényes Philosophiát, mellyben most olly sok kitsapkodást, és mosdatlanságot tapasztalni; hanem azt a' velős Philosophiát, melly a' hitet meg nem erőtleníti, sőt még a' legböltsebbet is istenfélő életre serkenti." — *Historische und kritische Nachrichten von dem Leben Schriften des H. v. Voltaire etc.* Tom. II. Pag. 172.

Könnyű lett volna az Eredetinek titulusát magyarúl kitennem; de helyes okok bírtak arra, hogy *Theodul' Gastmahl*-át szorosan ne fordíttsam, hanem inkább *Theodul' Estvé*inek nevezzem. — Ennek felette szándékom volt a' Dialogusnak szakaszait alkalmasabban felosztani; de a' beszélgetésnek egymásba-akasztása szoros lévén, a' kaptsot felbontani nem akartam, ne hogy evvel az Eredetit tsak valamennyire is megsértsem. A' hoszszabb franczia, és német citátumokat, úgy gondolom, kár nélkül kihagyhattam, annyival inkább, mivel a' helyekre adott útasítást híven feljegyzettem.

Ma-

Magam is tevék hozzá némelly Jegyzeteket, mellyek nem annyira ennen okoskodásomat foglallyák magokban, mint részszerínt régi, részszerínt legújjabb könyvekből, 's folyó írásokból kiszemzett bizonyságokat állítanakelő. Ezeket én a' Szerzőnek jegyzeteitől F. betüvel választottam-meg.

E' Könyvnek belsőbb ismeretére nem keveset tesz a' Szerzőnek személyét ismérni. Én ezt megtudni nagyon kívántam, 's hogy ezen vágyásom kielégítve legyen, sokfelé tevék kérdéseket, de mind sikeretlenül. Már minden reménységtől megváltam, 's íme Nagytiszteletü *Lonovits József* Úr, ő Excell. az Egri Érseknek, a' Magyar Anyaszentegyház' eggyik Főtámaszának Cerimoniáriusa oszlatá-el a' homályt, ki, — a' mit köszönettel említek, — September *2án* e' képpen írt hozzám.

„A' fennforgó Munka e' folyó esztendőben Párisban francz nyelvre fordítva illy tzím alatt: *Entretiens philosophiques sur la réunion de divers so-*

cie-

cietés chrétiennes, ou le banquet de Theodule. Le Clerc Könyvárosnál kiadatván, a' Francziáknál-is nagy kedvességet nyert. Ezen Munkának recensiója a' *l'ami de la Religion et de Roi* Journálban Nro. 369. 1878. foglaltatik a' német Szerzőnek e' következő rövid életírásával:

„Ezen Munkának Szerzője *Starck János Augustus*, a' Theologiának 's Philosophiának Doctora, és a' Hessen-Darmstadti Udvarnak Föprédikátora, született Schwerinben October' 29*én* 1741. Minekutánna magát mint Literátor megkülönböztette volna, 1770. Königsbergbe hivattatott, hogy a' Theologiát tanítaná, és az Udvarnál prédikálna. Itt 1776*ban* Föprédikátornak, és Superintendensnek neveztetett, de a' következő esztendőben e' kettős hivatalt letévén, lakását Mittauba tette által. 1781*ben* a' Darmstadti Udvar őtet első Prédikátornak, és a' Consistorium' Elölülőjének nevezte-ki; de Starck Úr üdőfolytával egyedül az elsőbb hivatallyának foglalatosságaira szorítá magát; sőt lemondván a' társaság-

ságról, Könyvei, 's néhány válogatott Baráti elegek voltanak az ő boldogságára. Számos munkái az ő fáradságát, és ismëreteit eléggé bizonyíttyák. Ezeknek feles száma a' Literátúrához tartozván, a' Religiót ím e' következők illetik: *Geschichte des ersten Jahrhundertes der christlichen Kirche. Berlin* 1779. 3. *Bde.* — *Freymüthige Gedanken und Betrachtungen über das Christenthum. Berlin* 1780. — *Versuch einer Geschichte des Arianismus. Berlin* 1783. 2. Bde. etc. etc. *Triumph der Philosophie im* 18*ten Jahrhunderte Francfurt.* 1803. 3. Bde. — Végre: *Theoduls Gastmahl.* — Ezen két utóbb nevezett munkája, leginkább pedig az utolsó Német Országban, valamint nagy mozgásokat okozott, úgy Starck Úrnak sok ellenségeket szerzett. — Meghalt 1816*ban*, Márt. ziusban. "

Midön én ezeket olvasám, gondoltam magamban: melly különös, melly tsodálatra méltó a' mennyei Gondviselésnek munkálódása! Íme, a' honnan az Anyaszentegyház a' legsérelmesebb,

leg-

legártalmasabb sebet vette, onnan támad az ő legszívesebb, és hozzávetőleg nem foganatlan orvoslása is.

Azok a' Magyar égen tiszta fénnyel ragyogó *Mécénások*, kiknek szárnyaik alatt ez a' hasznos könyv napvilágot lát; kiknek ditső neveik itt legméltóbban állanának: hallgatást kívántak magok felől. Ha ennen tetszésemet követhetném: Titeket buzgó Férjfiak! mint a' hasznos adakozásnak, és legszentebb áldozatnak Példáit megneveznélek; és néktek a' Haza' nevében hálát mondanék; de így szót fogadnom, kötelességem. Megvallom, ezen tilalmatokkal egy édes vígasztalástól fosztottatok-meg. Legyen ez bár így: de azt még is meg nem tilthattyátok, hogy midőn Ti, és én már nem leszünk, Neveiteket, és hazafiúi érdemeiteket, utánnam hagyott írásaim, a' későbbi világnak ne hirdessék. Írtam Pázmándi Magányomban. A' szent Szűz' születésének 1818*dik* esztendejében.

Horvát András,
Téti Plébános.

Az

Az

Eredetihez írtt Elő-beszédek.

Az elsö, és második Kiadáshoz.

Az egyházi, és világi történetek feles számú bizonyságokat, és példákat mútatnak-elö minden üdökorból, és Országból arra, hogy a' szíveknek mindennémü meghasonlása, de kivált az, melly a' religiónak okából származik, mind magára a' religióra, mind az Országokra nézve melly szomorú következéseket eresztett légyen maga után. Hogy a' Német Birodalom az ő hajdani hatalmáról, és méltóságáról leszállítva, majdnem 300. esztendök olta mind alább süllyed; és hogy e' mostani szerentsétlenségére jútott, talán eredetképpen, és jelesben ennek köszönheti. Hogy a' religiói szakadásokból áradó, és mind Franczia Országnak olly hoszszan tartó, mind a' mi üdönkre nézve olly szomorú következések megorvosoltatnának, nem régiben az eggyességre különféle javallások tétettek, mel-

mellyek nem tsak Franczia, hanem Német Országban is jóakarókra találtak; de itt némellyeket hol egy, hol más aggódásba is ejtettek.

Vallyon tétettek-e ezek a' javallások a' dologhoz való illendő értéssel? erős okon épülnek-e azon aggódások? Nem gátollyák-e ezt az eggyességet a' mi üdőnkben nagyobb akadályok, mint valaha ez előtt? vallyon mind ezek mellett nem könnyű-e az, vagy végre nem lészen-e szükséges? ezek azok, a' mikről ez a' kisded írás némelly értekezéseket magába foglal, mellyeket érettebb fontolás alá venni, talán nem lészen érdemetlen; és ez okból annak közrebotsátását minden töprenkedés nélkül magamban eltökéllettem. Nekem, úgymint a' Kiadónak, ohajtásom az, hogy Olvasóim minden indulatosság, minden részre-hajlás nélkül, és az igazságnak szeretetéből forgassák, vizsgállyák, ítéllyék, eszekbe júttatván, hogy a' mindnyájunknak Úra, a' mi Közbenjárónk, és Tanítómesterünk a' végre küldetett, hogy *az Isten' fiait, kik el valának szélledve, egybe-gyüjtené. Ján.* XI. 52.

A' harmadik Kiadáshoz.

Midőn az bízatott reám, hogy ezen Könyvnek jelenlévő Kiadására ügyellyek, mellynek jelességét, és a' Publicumtól nyertt helybenhagyását eléggé ajánllya az, hogy három esztendő közben most harmadszor kerül nyomtatás alá; az úttal közöltetett velem a' Szerzőnek egy leveléből ím e' kivonás, melly itt egyszersmind Előbeszéd helyett szolgálhat.

„ Tudgya az Úr, mi vélekedéssel vagyok a' Német Országi recensiós portékák felől, miket ugyan azon ajándékokhoz kell tudnunk, mellyek a' Külföldről származtak hozzánk; mellyekkel kérkednünk, 's nékik örülnünk semmi okunk sints. " *).

„ Ezek

*) Ezt még a' kissebb Károk közé lehet számlálni. Többet mond *Nonnotte* Apátnak (*Philosophisches Lexicon der Religion*) Fordítója, ki így önti-ki panaszát: „A' fiatal fehérnép, a' betyárok, a' hegykék, módi ruhákat, veszett erköltsöket, és idegen hibákat hoztak-be hozzánk Franczia Országból, és bolondokká lettek. Ez még kevés. Most kezdik a' mérget azon új-szabású Philosophusoknak dögleszto frásaikból szívni, kik gúnyoló tónuson büntetlenül vakmerőködnek a' religiónak legderekabb igazságit döntögetni: és most szabadon gondolkozókká, istentelenekké lesznek. Ezt kell minden betsül-

„ Ezek a' tudományos ítélő-székek, a' mint én gondolom, nagyon hasonlók a' közép-kornak úgy nevezett szent Vehm **) ítélő-székeikhez, mellyeknek tagjait senki nem ismérte; mellyek némelly jók mellett az akkori üdőre nézve, sok kárt okoztak, és tsak az ő titkolódzások által kerülhették-el a' méltó büntetést; mellynek ókáért azt végre erőszakkal kellett elnyomni. "

„Magam én szemmel látott tanúja vagyok annak, hogy egy valaki egy derék, és tudós Férjfiú előtt mélyen meghajtotta magát, az ő nagy érdemeit, és tanulttságát magasztalta, és — ez a' *valaki* azon derék Férjfiúnak láthatatlan bírá-

tsületesen gondolkozó Hazafiúnak szivére vennie. " — *Vorrede des Uebersetzers.* — Ez a' panaszunk lehet sok Magyar Hazafiak ellen, kik nem annyira Franczia Országból, mint máshonnan hordogattyák közünkbe az ártalmas mérget. Sok (nem mondom mind) kevés tudományos ismérétséggel, de tetemes erköltsi romlottsággal gyarapodva tér viszsza hazajába! Tsak ritka, hogy igaz ne légyen: *Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur.* — F.

**) IX. *Vehm* vagy *Fehm*; így hítták Német Országban, főképpen Vestfáliában azt a' kártékony titkos itélőszéket, melly ottan sokáig garázdálkodott, 's végre a' felsőbb hatalomnak erejével megszünt. F.

rálója volt, kit ő egy tudományos írásban leggyalázatosabb módra martzangolt. — Minémű morálitás ez! gondolám magamban, ki mindent tudtam.“

„Mindazáltal a' Recensenseknek ezen láthatatlanságok — hihetőképpen a' Literatúrában mostan uralkodó tónus mellett — talán szükséges. Mert melly idétlen toll-háborúkat nem látnánk támadni! A' legnyomorulttabb Könyvfaragó is, — pedig illyenek e' mi, az írásnak viszketegébe merültt üdönkben sokan is vagynak; — mondom a' legnyomorulttabb Könyvfaragó is szereti saját szülöttét, és még tagadhatatlan fattyát is nyalogattya, mert az ő teste, és vére; 's a' legtudósabb, leggyökeresebb elméjü Recensensnek, — kik nélkül a' különb-különb recensiói intézetekben bizonnyal nem szükölködünk, — nehezen botsáttya-meg, hogyha néki az igazat megtalálta mondani. Egyébbaránt nem üzöm füzöm, vallyon a' Religió, Státus, Erköltsiség, és a' Literátura nem volnának-e nyertesek, ha az az ajánlás, mellyet 1795*ben Bion* a' Franczia Conventnek tett, Német Országban elfogadtatnék, hogy: mind a' Re-

Recensenseknek, mind az íróknak nevetlensége megszünnyék, és kiki, nem álortzásan, hanem nyitott homlokkal állyon a' Publicum elejbe."

„Nékem éppen semmi okom sints arra, hogy *Theodul' Estvéinek* recensióival meg ne elégedgyem. Abban legalább megadták igazát, hogy benne a' *Szerzõnek* értelmességét, szelíd gondolkozását, és tónusát megismérték. Ha némelly Protestáns Felderítõtskéknek tetszeni nem talált, hogy az új Reformátoroknak principiumait, ezeknek következéseivel eggyetemben a' világnak szemei elejbe rakja: lehet-e tõlök roszsz néven venni? Elsõ szempillantattal mindenkor kedvetlen a' maga megtsalattatását látni, és azt, hogy az imádott Istenaszszony — felleg vala."

„Nem különben: hogyha az itt oltalom alá vett régi Katholicismus némellyeknek szájok' ízén nem talál lenni, kik e' részben örömest a' katholika Anyaszentegyházban is hasonló tsillogást szeretnének béígézni, minémût a' Protestántismusban szemlélnek, azt én ezeknek sem magyarázom balra. Mert hiszen a' mi itt vagyon mondva, az õ tzéllyokkal, az õ hírrevágyásokkal, és

ha Papok, az ő nökívánásokkal ellenkezik.“

„Az Úr, édes Barátom azt tartya, hogy a' *Feldernek Literátúrai újságában Jun.* 1811. megjelentt sérelmes, úgy nevezett recensiót felváltsam? Isten mentsen! Én az e' féle esetekben mindenkor azt gondolom: *Az Urának áll, vagy esik, Rom.* XIV. 4. Ennek kivüle már ugyan azon Literátúrai Újságban 1812. meg vagyon tzáfolva. De ha ez nem történt volna is, sokkal többre betsülöm magamat, mint sem hogy egy ismeretlennel kikössek, a' ki felől nagyon kétséges, tudgya-e vallyon, mik legyenek a' *Bellárminusi*, és *Baróniusi* principiumok, és vallyon az ő esze oda ért-e, hogy illy nagy Férjfiaknak munkáikra vizsgáló szemeket vethessen? — *Theodul* elérte tzéllyát, és mind inkább elfogja érni a' Protestánsoknál úgy, mint a' Katholikusoknál, hogy: az *Úr Krisztus ditsöíttessék.*“

Ezen világ' színe elött tett kinyilatkoztatáshoz a' Kiadónak sints egyebet mást függesztenie azon ohajtáson kivül, hogy ez a' tzél, az igazi Christiánismusnak fő tzéllya el legyen érve.

Egy

Egy vala a' legszebb estvéi közül ennek, a' nagy, és néhány esztendőkkel ezelőtt még éppen nem gyanítható változásokkal bövelkedő, 's talán még nagyobbakat kebelében titkoló esztendőnek, (1809.) midőn én, és *Edvárd* barátom, baráttya fiatal koromnak, 's szives megosztója örömimnek, és gyötrelmimnek, mellyek napjaimat hol kiderítették, hol szomorúsággal bevonták, a' hazaföldi folyónak partyán kényünkre sétalgatánk.

Sokat beszéllettünk a' felől, a' minek természetesen legközelebbről kelle szivünkön fekvenie; vagy a' mire bennünket az üdőnek zajos folyása, ha bár eszünkből ki akarnánk is vetni, mindenha viszsza vezetett volna: a' mi üdőnknek inségeiről, és azon nagy változásokról, mellyeket megéltünk, 's arról, a' mi ezeket reánk hozta.

A' resultátum az vala, hogy azok közül, kik e' borzasztó, és nagy alkotmány körül dolgoztanak, vagy kik annak építésére fát, és köveket egybe hordottanak, tsak eggyetlen egy sem vélte volna, hogy belőle az legyen, a' mi lett. Melly tsodálatos dolog, mondá *Edvárd*, hogy minden ellenkezőképpen ütött ki, mint sem a' hogy találgatánk. Hogy minden előre való számolás szerint mit

kívántunk légyen, tudgyuk; a' multt századnak utolsó tizenhat esztendeitől fogva megjelentt írások rámutatnak. A' mi lett, azt is tudgyuk, és magában foglallya ama' nagy tanúságot, hogy nem kell minden álomképet, minden projectumot valóvá tenni igyekeznünk; mert az ember nem tudgya a' jövendőt, és mivel a' gyakran valóságos aprolék dolgoktól függő lehetséges jövendők (futura contingentia) nintsenek hatalmában.

Vettem észre, hogy az én barátom, midőn annak, a' mit a' Philosophusok, és Világfutók projectáltak, 's a' mi ebből leve, viszont fejtegetésébe ereszkedék, megrázkódott. Nem azért, mintha amaz ábrázolások, mellyeknek éppen más következések lett, néki tetszettenek volna; hanem mivel ezen kimenetel, és a' dolgoknak egész jelenvaló állapottya néki nem vala ínnye szerint, 's én azon voltam, hogy a' beszédet más tárgyakra terellyem.

Keresztül kósúl tsevegtünk. Elmerülénk a' jövendölésekbe, a' titkos Jelenéstől kezdve egész a' mi üdönkig. A' miket *Müller János* ezelőtt három száz esztendővel a' híres 1788dik esztendőről; *Greulich János* a' Franczia Királyi országlásnak felfordulásáról; *Lehnini Hermann* a' Brandenburgi Háznak viszontagságiról; *Holzhausser Bertalan*, a' német birodalomnak szerentsétlenségeiről, és azokról, a' mik erre következni fognának,

nak, jövendöltenek, ezeken mind által mentünk; 's szinte *Bengelnek* az Apocalypsis' 17dik részére tett nevezetes magyarázattyába, és az üdönek általa való meghatározába is belé botsátkoztunk, a' mint ez az egynéhány esztendökkel ezelött megjelentt *próféta-látásokban* találtatik. Mert midön az embernek a' jelenvaló kedve szerént nintsen, nem marad egyébb hátra, mint hogy vagy az elmulttakra viszsza tekíntsen, vagy hogy szemeit a' jövendöre vesse, 's így vagy magát az elköltött jóknak emlékezetével gyönyörködtesse, vagy a' következhető jobbaknak reménységével vigasztallya.

Ezen beszélgetés közben egy sürű gallyú tölgyhöz érkezénk, mellynek az útra boruló ágai az általkelő utazót híves árnyékjok alá pihenésre hívni látszattanak. Itten megtelepedtünk, mintha már ezelött e' felől végeztünk volna, 's nézénk, miképp pirította az alkonyodó nap egy elöttünk fekvő régi szíklavárnak omladékait lassankénnt hanyatló sugáraival. Íme kedves Barátom! mondék, ez a' mi üdönknek képe! Nints semmi állandó az ég alatt. A' nap felkel, és ismét lenyugszik, és a' nappalra éj következik. Az enyészetet támadat követi, és az éjjet a' feljövő nap nyomja hátra. Hol vannak most azok, kik hajdan ama' várban lakoztanak? Hol az ö lovagjaik, tsatlósaik, udvari Papjaik, lantverőik? Mind ezek nintsenek töb-

bé! A' mik belõle megvannak, tsak dülédékei a' régi, és rettentõ erõs várnak, mellyrõl azt lehetett hinni, hogy tsak a' világ' végével pusztulhat-el; és ihol most a' derék vitézek helyett, kik egykor benne meg szállottak, nyestek, és gerények futkároznak, baglyok, és hollók huhogatnak. Így váltyafel eggyik a' másikat. Mit bánkodgyunk tehát azokon, mik a' mí üdõnkben történnek? Hiszen nints semmi ujság; semmi nints, a' mi már ezelõtt, és ugyan gyakorta nem történt volna; semmi nints, a' mi a' földi dolgoknak mivoltához, 's természetéhez szabva ne lenne. A' mi nekünk viszsza tetszhetik, ha közelrül vizsgállyuk, egyedûl az lehet, hogy az illy gyászos fordulat a' mi élttünkben, és nem egynéhány esztendõvel elõbb vagy utóbb történt. Tsak az *Isten*, és a' *Religió* nintsenek ezen változások alá ejtve; és ezek még akkor is fenn lesznek, midõn a' világnak minden birodalmai már régen semmivé lettek, 's belõlök még sokkal kevesebb marad fenn, mint eme' régi várból.

Ez utolsó szavakra *Edvárd* merõn rám függeszté szemeit, és közbe szólla: hiszed te, mondá, hogy a' Religió sints eme' változások alá vetve? Én ezt nem hihetem. Emberi kezekre lévén bízva, természetesen a' Nemzetek' sorsával összszefonódik, 's szintúgy vélek eggyütt változásokat szenved, vélek

lek eggyütt megdül, 's elsüllyed, és annak, a' minek ügye miátt hajdan a' német vér patakkal omlott, talán kevés üdő mulva nyomdoka sem marad fenn.

Attól nem tartok, édes Barátom! felelém néki. Az igazság tsak egy, és ez elronthatatlan. Igen is, az emberekkel, kiknek javokra adatott, és ezeknek különféle helyheztetésekkel, és körülállásaikkal, eggyütt *külsejére* nézve némelly változások alá eshetik; de ő maga azokkal eggyütt meg nem dülhet, el nem süllyedhet. Ő az emberi léleknek sajáttya, mellyhez semmi halandó hatalom nem fér. Igen helyesen, felelé *Edvárd*, azokra nézve, kik azt bírják, és megtartyák, vagy is inkább megtartani akarják. De a' mi Böltseink már is az ő exegesisseik, és philosophiájok által. némellyeknek kezeikből kifatsarták. Most jő egy más üdöszakasz, mellyben tölünk más uton, és módon ütik el, és mi három száz esztendőknél is viszszább vetődünk. Éppen nem veszed-e eszedbe a' javallott *religióbéli eggyeztetést*, mellyhez nagy készületek tétetnek, mellyről olly sokat írnak, 's mellynek végre hajtására a' mostani mindenható kéz is (Buonaparte. 1809) megkéretett?

Ez-e az, a' mitől te félsz? viszonozám. Ah, ez még távúl vagyon! De teszem, hogy bétellyesednék, ez is inkább annak bizonyítására szolgálna, a' mit mondék.—Ezt meg nem foghatom, felele *Edvárd*. Ép-

Éppen tovább akarám beszédemet folytatni, és barátomat aggódásiból kimenteni, midõn *Theodult* felénk igyekezni látánk, ki bennünket már távulról észre veve. Íme, így szóll *Edvárd*, ez fog téged a' felõl legjobban meggyõzni, hogy az én aggódásim nem ok nélkûl valók.

Theodul honn keresett bennünket, 's tudtára esvén, hogy hová mentünk légyen, utánnunk jött, hogy meghívjon az estet nála töltenünk. A' meghívást elfogadtuk, 's midõn hozzá belépénk, már ott találánk egy pár jó barátinkat, kik reánk várakoztanak. Kevés vártatra eljött *Odilo* is, ezelõtt Sz. Apollinári Apát, ki éppen most érkezék viszsza Franczia országból, 's *Theodul* magához hívván bennünket, fõképpen oda erányzott, hogy véle megismérkedtessen. 'S mi valóban õ benne egy szép eszû, szelíd, kegyes szivû, és a' Religió mellett buzgó férjfiat tapasztaltunk, 's volt okunk barátunknak mit köszönnünk, hogy ezen betses ismeretségre alkalmatosságot szerzett.

A' beszélgetésben tsak hamar az Európai Státusoknak mostani nagy változásai fordultak elõ; és mivel kinek kinek szive ezzel volt tele, természet szerínt szája is ezzel bõvelkedett, és mindenik, a' mint a' dolgót tekíntette, vagy a' mint szive érzett, a' jövendõk felõl való aggódását, vagy reménységét emlegette. A' mi üdõnkbéli Indifferentismus okoz-

okozza, hogy az e' féle öszszeszóllakozások a' religiót legritkábban érdeklik; és valamint a' Királyok, és Fejedelmek a' békekötésekben, a' religiót, és annak védelmét, úgy, mint ezelõtt, tekintetbe nem veszik; így a' privátus ember is, a' Státusnak nagy változásaiban, általlyában keveset törõdik vele, akár miféle fordulásokat kelljen is bár a' religiónak szenvednie. Azonban észre sem vevénk, midõn a' mi beszélgetésünk erre is rátért, a' mire mind a' Concordátumon való munkálódás, (1809.) mind a' nem rég' Franczia országban kijött írások alkalmatosságot adtanak, mellyekben a' mostani Franczia Császár kérve kéretik, hogy minden különbözõ religiói felekezeteknek egybe forrasztása végett a' külsõ Isteni szolgálatban, és egy Egyházi-fõ alatt, maga tekíntetét közbe vesse.

Stetteni Huldrich az Apáthoz fordulván kérdé: mit szóll ezekhez az Úr, Apát Uram? Vallyon nem hiszi-e az Úr, hogy politikai tekíntetben jó lenne minden felekezeteket egy kalap alá hozni?

Hm! nagy kalapnak kellene annak lennie, felele az Apát; és én mint Pap, 's ennek *felette* szerzetes ember, nem igen vagyok jártas a' politikában.

Jól vagyon, mondá *Huldrich*, de azt mégis megengedi az Úr, hogy a' religiónak, és Státusnak egymáshoz költsönös közök va-

vagyon. „Az Egyházoknak eggyesítések“, mondgya *Beaufort* Úr, „szükséges, hogy az „ országló széknek erőt, és tartóságot ad„ gyon, és az Országnak boldogságát bátorsá„ gossá tegye. Ebből természetesen szárma„ zik egy Nemzeti religió, melly egyedül te„ remthet nemzeti virtust, és nemzeti erköl„ tsöt.“ Nem igaz-e ez?

Ha a' religió' egységének, felele az Apát, a' hitben való megeggyezést veszszük talpkövéül, a' mennyire tsekély eszemmel a' dologba bélátok, mind religiói, és erköltsi, mind politikai tekíntetből bizonnyal felette fontos. A' Kormányszék bátorságot nyer alattavalóinak principiumai által, a' mint ezt egy új Író már megjegyzé.

Huldrich. *Beaufort* is ebben az értelemben vagyon, 's azért mondgya: „vagy „egy, vagy semmi religió.“

Ez ugyan egy kevesé kemény mondás, felelé az Apát. Kristus Urunk azt mondgya: Hadgyátok mind a' kettőt felnőni az aratásig. *Máté* XIII. 30. Volt-e egyébaránt *Beaufort* Urnak eszében, midőn projectumain dolgozott, a' hitnek eggyessége, melly nélkül sem az elváltt felekezeteknek valóságos öszsze-eggyeztetések nem lehetséges, sem azt, a' mit felőle igér, lábra nem állíttya? ez ismét más kérdés.

Huldrich. Az Úr tehát nem baráttya a' javallott religiói eggyeztetésnek?

Nem

Nem veszi az Úr roszsz néven, mondá az Apát, hogy én a' religioi eggyeztetést szívemből ohajtom, mert szeretem religiómat, és azt igaznak tartom. Ugyan ez okból nem lehet amaz Írókat is vétkesíteni, hogy e' *béli* kívánságokat kifakasztyák. A' mit a' Revolútziónak folytában a' Philosophusok', és több Hugonottok' részéről tapasztaltak, annak a' religiót, előttök még betsesebbé tennie, és bennek azt a' kívánást kellett vala gerjesztenie, hogy vajha a' boldogtalan Szakadások, mellyek olly sok szerentsétlenséget szültenek, egy közönséges eggyesülés által véget érnének! Még-is nékem sem amaz írások; a' bennek foglaltt felkérések pedig éppen nem tetszenek.

Mért nem? viszonzá *Edvárd*, kinek szíve már sétálás közben véle eltelt; mért nem tetszenek az Urnak ezek az írások? holott ezek már Német Országban nagy figyelmet gerjesztettek, és különféle intésekre, 's útmutasásokra adtak alkalmatosságot.

Odilo. Én azt tartom, hogy ezek az Írók, sem a' Katholicismust, sem a' Protestantismust nem ismérték; így pedig nem készülhetnek helyes, és tzélra vezető javallások.

Edvárd. Hogy ne? Én úgy tartom, hogy mind a' két félnek legalább a' magáét voltaképpen kell ismérnie, mivel különben alig ha bátorkodtak volna magokat békétők-

kép-

képpen közbe-vetni, és ezen kivűl az eggyeztetést könnyű-szerűnek tartani.

Odilo. Hogy sem az eredeti Protestantismust, sem a' Katholicismust nem ismérik, sok helyeikből világos, mellyekből én tsak azt említem, hogy ők a' Papoknak megházasításával, a' fülbe való gyónásnak elrontásával, a' Pápa' befolyásának kirekesztésével az eggyesülésnek minden akadályait elhárítottaknak lenni vélik.

Edvárd. Ha megengedem is, hogy nem minden, de legalább ezekkel három fontos akadályok elhárítatnának. 'S valóban már némelly házasulható katolik. Papok a' nőtlenségnek eltöröltetését fennyen, és nyilván emlegetik.

Odilo. Helyesen mondgya az Úr, hogy *házasulhatók*, 's még más epithetumokat is bizvást adhatnánk nékik, mellyeket mindazáltal szeretet kedviért elmellőzök. De tudgya az Úr, hogy e' háromról a' reformátziónak kezdetén szó sem volt.

Edvárd. Sok ha nem. Igen is nem abban az értelemben, mintha a' reformátziót ezek okozták volna; de még is tudva való, hogy minden a' reformátzióhoz szító Papok megházasodtak.

Odilo. Igaz; és *Erasmus*, holott a' satyrizálásra kedve jött, már akkor azt mondotta, hogy ez a' nagy tragyédia, komédiai kimenetellel végződik, mivel végre mind meg-

megházasodnák. *Erasm. Roterod.* Ep. L. 19. Ep. 7. et 41.

Edvárd. A' mi pedig a' fülbevaló gyónást illeti, annyi bizonyos, hogy ettől a' Lutheristák hamar bútsut vettek, noha a' magán való gyónást — *privatbeicht* — soká megtartották. A' Pápa ellen pedig melly hathatósan kifakadoz Luther, minden írásaiban feltalálhatni. *)

Odi-

*) Nem mindenkor tselekedte ezt Luther; sőt néha illő alázatossággal mély tiszteletet mutatott eránta. A' többek közül tsak egy helyét jegyzem-ki erre. *Opp. Luth. lat. Vittemb. Tom. 2. fol.* 1. 1562. „Azonban soha szívem a' te „ Szentségedtől — a tua Beatitudine — annyira „ el nem idegenedett, hogy néked, és a' te Szé„ kednek minden jókat tellyes erőmből ne kí„ vántam, és az Istentől zokogó könyörgések„ kel ne kértem volna. — Lelkemismérete sze„ rínt vallom, hogy valahol személyedről emlé„ keznem kellett, mindenkor ditsőségedre szól„ lottam felőled Ha pedig különben történt vol„ na, én magam semmiképpen helyén nem hagy„ nám, és ezen vakmerőségemet, és istentelen„ ségemet viszsza tagadnám. Neveztelek téged „ Babyloni Dánielnek, 's a' te jeles ártatlanság„ godat a' te motskolód Sylvester ellen dereka„ san oltalmaztam. Tudniillik, híresebb, és „ méltósagosabb az egész föld' szinén életed' „ feddhetetlenségének híre, hogysem azt akár„ mi nagy nevű ember megtámadhatná.“

Ellenben már *Tom. 2. edit. cit. fol.* 50. őtet hitlennek, tyrannusnak, elszakadtnak, igazságtalan, vakmerő, kegyetlenkedő bírónak; eretneknek, antikrisztusnak, sz. írás-rontónak, káromlónak, kevélynek, az Isten' Anyaszentegy-

Odilo. Én azt vélem, hogy ebben az Úr botlik. A' fülbe való gyónás nem olly hamar töröltetett-el a' Lutheristáknál, mint az Úr gondollya. Inkább maga Luthèr, mennyire az ô írásaiból emlékezem, igen is mellette volt. Sõt munkáiban egy helytt a' néki tulajdon energiával azt mondgya, hogy kész inkább a' Pápának tyrannusságát ujra eltürni, mint a' gyónásnak eltöröltetésére ráállani. Ez pedig nagy mondás vala tõle.

Itt *Huldrich* közbe szóll; ez ugyan lehetetlen, mondá õ, mert az Augustai Vallásban, és Luthernek Katèkizmusában világosan van mondva, hogy nem szükséges a' Prédikátor elõtt minden gonosz tételeinket, és büneinket megvallanunk. Érthetni ebbõl, hogy a' fülbe való gyónás megvettetik, és elrontatik.

Odilo. Ha azokat a' helyeket, mellyeket az Úr felhoz, magokat megtekínthetnénk, gondolom, ráakadnánk, hogy az Úr valami fontosat kihagyott.

Erröl könnyü tennem, mondá *Theodul*, és azonnal elõhozá az *Augustai Vallástételt*, és *Luthernek munkáit*, 's még más egyebeket,

---

háza' megvetõjének, hazugnak 's a' t. mondgya. *Cf. Examen Reformationis Lutheri a Francisco Fóris Otrokocsi. Tyrnaviae. A.* 1696. *pp.* 311. 343. Semmivel sem jobbak, a' miket fol. 88. 91. 92. mond. Tsak azt kell tsodálni, honnan vehetett annyi, és olly motskoló epithetumokat. F.

ket, mellyeknek gondolta, hogy a' megeredt beszédnek folytában hasznokat vennék.

Ím lássa az Úr, mondá *Odilo* az *Augustai Vallásnak* XI*dik* tzikkelyét. „A' gyó-„ násról taníttyuk, hogy az Ecclesiában ma-„ gános feloldoztatást — privatam absolutio-„ nem — szükséges nyerni, és azt nem kell „ elmulasztani; noha nem kívántatik, hogy „ kiki a' gyónásban minden gonosz tetteit „ elő-számlállya, minthogy az lehetetlen a' „ 18. Zsolt. 13. v. szerínt: a' vétkeket ki „ érti?"

Ebből világosan látni való, hogy ámbár a' gyónásban mind azon bünöket, mellyeket nem tudunk, vagy mellyekre nem emlékezünk, elöszámlálnunk nem szükség, minthogy ezt lehetetlen is tenni; de tsak ugyan megkívánnya azokat megvallanunk, mellyek eszünkbe jutnak. *) Ebben a' dologban *Luther* azt tartya, a' mit akármelly igaz Katholikus; mert még egy Katholikus Pap sem kívánta, hogy az ő gyónója azokról a' vétkekről is vádollya magát, mellyekről nem emlékezik.

Huld-

*) Szinte ezt tanították a' Magyar Lutheristák még 1633*ik* esztendöben is. *Lethenyei István*, Csepregi Prédikátor, és Senior *a' Calvinistac magyar harmoniaianac - meg - hamisétása* nevezetű könyvében, *Csepreg.* 1633. Farkas Imre által. a' 83*dik* lapon a' gyónásról így ír; „Az bünnec meg-vallása, (avagy az gyónás) „ felöl, így tanétnac, hogy kiváltképpen való,

Huldrich. Igaz, hogy ez úgy vagyon, a' mint az Úr mondgya, de ez talán *Luther-*

„ avagy egy magában való személyre nézõ áldo-
„ zat meg-tartasséc az Ecclesiában. Noha az
„ gyónásban szükséges ne légyen (egyenkint)
„ a' minden bünöknec elö-számlálása. Mert le-
„ hetetlen, amaz Scltár szerint: Az bünöket ki
„ tudgya." Továbbá fejtegetvén e' tzikkelyt,
e' képpen ír: „Ennec az Articulusnac két része
„ vagyon. 1. Vagyon szó az *bünöknec magán*
„ *való meg-gyónásárúl*, mellyet javalt, és
„ hasznosnac ítélt az Augustana Confessio. 2.
„ Az minden-féle vétkeknec czickelenként való
„ elõ-számlálása nem szükségesnec tartatic, ez
„ okbúl: mert lehetetlen az szent Dávidnak
„ Sóltára szerint: az vétkeket kicsoda tudhat-
„ tya? Psal. 19. v. 13. Ezt az bünöknec ma-
„ gán-való meg-gyónását avagy meg-vallását,
„ az mi keresztyén Ecclesiáinc (az mellyekben
„ az szokásúl bé-vétetett) nem valami Isteni
„ tiszteletnec, érdemnec, és kéntelen szük-
„ ségnec vélekedése alat szoktác gyakorlanyi,
„ hanem más sokféle hasznos dolgokért, úgy-
„ mint: 1. Mert használ embernek az maga
„ meg-próbálásának áhitatos föl-görjesztésére,
„ mellyet szent Pál az Úr Vacsorájával való
„ élésben kivánnya hogy meg-légyen. 2. Hogy
„ ezzel az alkalmatossággal az tudatlanbac ok-
„ tattassanac és tanéttassanac az hütnec tudo-
„ mánnyában. 3. Hogy az éktelenûl élö embe-
„ rec, az itéletnec félelmével, mely az méltat-
„ lanúl élökre jün, az igaz meg-térülésre sör-
„ kengettessenec. 4. És végre, mivel hogy ez
„ az bünöknec magán való meg-áldozása, tel-
„ lyes kész vigasztalással, melly áldozatban
„ kinec-kinec magához kaptsoltatic az Evan-
„ geliomnac igéreti, és ö-néki mondatic: Biz-
„ zál meg-bocsáttatnac néked az te bünеid. El-
„ vette az Úr az te bünеidet."

thernek korábbi, és még a' Katholicismusból hozzá ragadt véleked*é*sei közül való, mellyet utóbb elhagyott?

Odilo. Alig ha. Tudgyuk, hogy 1646*ban* meghalt, és még ebben az esztendőben így ír az ő kis Katekismusában: „Az Isten előtt „ minden bűneinkről kell magunkat vádol„ nunk, még azokról is, mellyek eszünk„ ben meg nem fordulnak. De a' Gyóntató „ előtt csak azokat tartozunk megvallani, „ mellyeket tudunk, és szívünkben érezünk. „ Holott illik állapotodat a' tiz Parantsolat „ szerínt megtekintened: ha atya, anya, „ fiú, leány, úr, aszszony, szolga vagy-é? „ Voltál-e engedetlen, hívtelen, rest? Meg„ bántottál-e valakit szóval, tselekedettel? „ Loptál-e? Elmulasztottad-e, a' mit tenned „ kellett? elvesztegetted-e, a' mi gondod „ alá volt bízva? ártottál-e valakinek?" — Tekíntse-meg az Úr tüsténT utánna az általa szá-

---

Ugyan ő, a' *Sz. Irásbeli Hit ágainak rövid öszve szedésében, Csepreg.* 1635. a' 141*ik* lapon tanítttya: „azt a' gyónást ítélem szükség„ gesnec lenni, mely vagy eszköz nélkül Isten„ nec tétetic, a' minémüt Dávid tött Ps 32. 5. „ Avagy eszköz által, és eztet vagy közönsé„ ges helyen az egész Gyülekezet előt, avagy „ csak magában az annya szent-Egyháznac szol„ gája előt, kinek vagy közönségesen, minden „ bűnökről, avagy nevezet szerint egy vagy „ két bünről való gyónás tétetic 's a' t." — A' figyelmes olvasó szedgye itt öszsze a' kézzel fogható kettőzéseket. F.

szabott gyónás-módgyát, melly pontosan beszéll ott, melly apródonként kirakja, hogy a' Szolgának, Szolgálónak megkell vallania, ha hívtelenül szolgált, ha engedetlen volt, há átkozódott, ha az Urát haragra ingerelte, 's a' t. Továbbá: az Urnak, asszonynak kell magát vádolnïa, ha gyermekeit az isteni félelemben nevelte-e? nem adott-e roszsz példát? nem károsította-e szomszédgyát? nem rágolmazott-e? nem árult-e megvesztegetett pörtékát? 's a' t.

Huldrich. Az Úr igazán szóll. Ezen felhozott helyek szerínt meg kell ismérni, hogy a' Protestantismusban, úgy, mint az Luthernek kezéből származott, az úgy nevezett fülbe való gyónás megtartatott, és hogy Luther szerínt azt meg-is kellett tartani.

Odilo. Hozhatnék én még fel az ő munkáiból igen nevezetes helyeket, mellyekből az Úr átlátná, melly igen betsüli, és sarkallya ő, a' bűnöknek leg-kissebb ágaira kiereszkedő meggyónását; 's még azt-is, hogy ő a' Penitentziát a' Szentségek közé számlállya: ha az Úrnak előbbi mondása nem tartóztatna, hogy ez talán az ő korábbi, és utóbb általa viszszavett tanításai közűl való légyen. Azért tsak olly mondásai körül tartózkodom, mellyek életének utolsó esztendeire esnek.

Huldrich. Luther a' penitentziát a' Szentségek közé számlálná? mondgya az Úr.

Odi-

Odilo. Tekíntse-meg az Úr, mit mond e' felöl az 1531. esztendőben nyomtatott Apologiájában az Augustai Vallástételnek, melly 1580ban a' Symbolicus könyvek közé számláltatott. „Ezek tehát az igazi Szentsé-„ gek, (Sacramentumok) mondgya ott; a' „ keresztség, az Úr' vatsorája, és az oldo-„ zat, (absolutio) mert ezekről vagyon az „ Istentől parantsolatunk, és ezek mellé „ vagynak az Isteni malasztoknak igéretei „ kötve.“ — Még életének utolsó esztendejé-ben is írja Luther a' Lovániumi (Löwen) Theologusok ellen: „hogy a' penitentzia a' „ feloldozó hatalommal, vagy a' megoldó „ kultsokkal eggyütt Sacramentom légyen, „ örömest béveszszük, mivelhogy véle va-„ gyon az igéret, és botsánatot szerez a' „ Krisztus' érdeméből.“ *)

Ed-

*) *Méltó megtekínteni, mit mond erről Lethenyei István a' Csepregi Katekizmusban. l. 169. „Jól „ lehet az Augustana Confessionac Apologiája „ az oldozatot is a' Sacramentomoc közibe szám-„ lállya; de nem tulaydon-képpen szólván, ha-„ nem csac a' tulaydon-képpen, mondatot több „ Sacramentomoknac hasonlatosságáért. Ez ha-„ sonlóság ebben áll, mivel, hogy az óldozat „ szintén mint az több igazán mondatot Sacra-„ mentomoc 1. az Istentől parantsoltatot, 2. a' „ kegyelemnec igéretit minden hivökkel közli; „ és 3. mert némely helyekén külsö ceremóniá-„ ból áll, tudni-illic, a' kezeknec reátevésé-„ ből“ — Így tehát az oldozat Sacramentom is,

Edvárd. Ez valóban különös.

Odilo. A' Szentségek' számára nézve Luther soha sem eggyezett magával. Most hármat vallott, majd ismét kettőt, a' Keresztséget t. i. és az Úr' vatsoráját; majd ismét a' Bérmálást, és az Utolsó-kenetet is hozzá vette. Máskor ismét a' Házasságot is, állatván, hogy az felbonthatatlan. *L. opp. lat. Vittenb. Tom. VII. fol. 373. ibid. fol. 34. Tom. V. fol. 27. Tom. IV. fol.* 562.

Huldrich. Az ellen, mit az Úr a' gyónásról felhordott, megvallom, nints mit szóllyak; de gondolom, nem olly könnyű lészen az Úrnak azt eloszlatnia, mi a' Pápát illeti.

Odilo. Ezt az Úrnak ingyen megengedem, és ellene Luthernek utóbbi üdejéből, 's munkáiból semmit nem mutathatok. Kezdetben a' Római Széket mód nélkül betsülte, 's eránta engedelmességet mutatott. Olvassa az Úr azon levelének bérekesztését, mellyet X. *Leo* Pápának 1518ban írt; az ő protestátióját *Kajetán* Kardinál ellen; az ő írását, mellyet *Prierias* ellen-intézett. És ámbár felette heves természetű volt, még is az Anyaszentegyház', és az Apostoli Szék' vég-

---

nem is. Vagy talán tsak fél Sacramentom? Az bizonyos, hogy a' ki Sacramentomnak tartya, nem vétt sem Luther, sem az Apologia ellen. Tehát a' vétség azokban vagyon, a' kik megvetik, mert a' Sacramentomoknak fogyatására eggyes embereknek okoskodása nem elégséges. F.

végzései eránt mindenkor mély tisztelettel viseltetett, úgy, hogy ezeknek itéletén megállani, vagy elesni magát késznek vallaná. De legottan, hogy magát a' Pápa néki ellene szegezte, ekkor már indulatosságának zabolájját annyira megeresztette, hogy nem tsak motskolásokkal, és gyalázásokkal fakadna ki ellene, a' mit minden az üdőbéli józanabb lelkű emberek benne ótsárlottak, hanem őtet Antikrisztusnak, és az Irásban jegyzett Babyloni kurvának kiáltá-ki.

Edvárd. Az indulatosságnak efféle kifakadásait a' mi üdőnkben minden betsületesen gondolkozó Protestansok megvetik; 's azt is minden tudgya, valaki a' Bibliának hisz, hogy a' Pápa az Antikrisztus nem lehet, minthogy Sz. János azt mondgya: „kitsoda hazug, hanem az, a' ki tagadgya „ Jézust Krisztusnak lenni? Ez az Antikrisz„ tus, a' ki tagadgya az Atyát, és a' Fiút" I. Lev. II. 22. És ismét: „Sok hitetők jöt„ tek e' világra, a' kik nem vallyák, hogy „ a' Jézus Krisztus testben jött volna, ez „ hitető, és Antikrisztus." II. Lev. 7. — Azt tehát, hogy mit tartott légyen maga Luther e' dolog felől, most hadgyuk abban.

Odilo. Jól vagyon, minthogy az Úr maga így akarja. Tehát én még tsupán tsak egy más Vezérét hozom fel a' reformátzionak, Luthernek meghitt baráttyát, ki nálánál szelidebben gondolkozott.

Huldrich. És az?

Odilo. Nem más, mint *Melanchthon.* Az Úr okvetetlenül tudgya, miképpen kifakadott Luther a' Smalkaldi artikulusoknak készítésekor a' Pápa ellen, holott ötet Antikrisztusnak hítta. Ugyan Melanchthon is aláírta ezeket az artikulasokat, de hozzá függeszté: „Mi a' Pápát illeti, az én vélekedésem az, hogy békesség' okáért, 's közönségesen azoknak megnyugtatásokra, kik már alatta vagynak, vagy jövendőben leendenek, ha az Evangéliomot bé akarná venni, a' Püspökök felett való felsőbbséget megengedhettyük, mellyel már úgy is emberi törvények szerint bír."

Huldrich. Ez furtsa! Tsaknem azt kellene hinnünk, hogy Melanchthon ezen szavaival: *ha az Evangéliomot bé akarná venni*, azt kívánta légyen, hogy a' Pápa a' néki engedendő felsőbbségnek kedviért Lutheristává légyen.

Odilo. Azt ugyan nem! Melanchthon tudós férjfiú volt, és ezt eszében nem forgathatta.

Huldrich. Valóban ő, és *Camerarius* valamennyi Reformátorok között legtudósabbak voltanak.

Odilo. Hallya bár az Úr, mit mond eggyik levelében, ha Luther uttyában nem állott volna, hogy vélekedését szabadon kifakaszsza. „A' Pápának fellebbvalóságát, és

„ a'

„ a' Püspökök' tekíntetét nem lehet pőr alá
„ vetni, 's ezt a' tekíntetet mind a' Pápa,
„ mind a' Püspökök bízvást megtarthattyák,
„ mert szükséges, hogy az Anyaszentegyház-
„ ban elöljárók legyenek, kik rendet szab-
„ janak, és azokra, kik az egyházi szolgá-
„ latra hivattak. 'S a' Papok tanításra vi-
„ gyázzanak, és az Anyaszentegyháztól ho-
„ zott itéletet végre hajtsák. És így, ha
„ Püspökök nem volnának, kellene őket
„ rendelni. A' Pápának monarchiája is na-
„ gyon hasznos volna a' tudomány' eggyes-
„ ségének a' különféle nemzetek között való
„ fenntartására. A' Pápának főhatalmán te-
„ hát könnyű volna megalkudnunk, ha egy-
„ szer a' többi pontokra nézve a' dolgot elin-
„ tézhetnénk, és megállíthatnánk." *Melanchthon resp. an Bel.*

Huldrich. Eh! ez talán valamellyik levelébe, Isten tudgya, hogyan oda szőkött mondás lehet.

Odilo. Botsásson-meg az Úr, több illyennel is, szolgálhatok. *Theopulus*hoz írá: „A
„ Romai Pápának méltóságát, és az egész
„ Anyaszentegyháznak elintéztetését tiszte-
„ lyük, 's bötsüllyük." Hasonló értelemben írt az Augustai Püspökhöz: „Akarom,
„ hogy felőlem, és sok egyebek felől meg-
„ győződgyél az eránt, hogy mi a' Püspö-
„ kök' hatalmát tsorbítás nélkül fenn-ma-
„ radni kívánnyuk, mivel úgy tartyuk, hogy

„ ez

„ ez az Anyaszentegyháznak nagyon üdvös-
„séges.“ Ismét egy leveléből, mellyet *Carlovitz*hoz írt, láthatni, hogy az egész akkorig fenn álló egyházi alkotmánynak megmarasztását, mellyet ő *Politia ecclesiastica*nak nevez, 's mellyhez az általa úgy nevezett igazgatásnak gráditsait — gradus gubernationis, — ugymint az *egyházi Főt*, a' *Püspököket*, *Presbytereket*, *Diaconusokat* érti, kivántan kivánnya, mert egyébbként az Anyaszentegyház veszedelemben forogna. És ugyan értelmes Protestansok kezdik is már a' Kathol. Anyaszentegyház' hierarchiájának tetemes érdemeit megismérni, és érezni, 's hogy a' Protestantismusnak a' vég veszedelemtől való megmentésére nints egyébb mód hátra, mintha abba ismét Érsekek, és Püspökök vétetnek fel; a' mint ezt az Úr a' Lipsiában 1809ben ime' tzím alatt: *Journal für die protestantische Kirche, und deren Geistlichkeit* kijött könyvnek 2dik füzetében olvashattya. Valami ezen napi jegyzésben vagyon mondva: szinte arra erányoz, amaz írásnak tudós Szerzője is: *Das heilige Abendmahl, eine dogmengeschichtliche Untersuchung*, holott a' 102. lapon arra az ohajtásra fakad, hogy, minekutánna a' Protestánsoknál a' Consistoriumi alkat már tsaknem végképpen elbomlott, vajha nálok is, mint Angliában, Svéczióban, és Dániában a' Püspöki igazgatás ujra bévétetnék! És azt jegyzi meg,

hogy

hogy *Leibnitz* Pruszsziában az eggyeztetésnek próbájakor már 1711ben ezt ajánlotta légyen. *) De én tsak Melanchthonról akartam szóllani, 's az ő vélekedését a' Pápáról, és az egyházi hierarchiáról előadni.

Huldrich. Megvallom, Melanchthontól illy nyilatkoztatást nem vártam volna. Ő tehát a' Pápát nem tartotta Antikrisztusnak, mint baráttya Luther; mert nevetséges lett volna az egyházi fő hatalmat az Antikrisztusra bízni.

Odilo. Nehezen. — Valamint már mondám, hogy okos, és a' dologba bélátó Protestánsok általlátták a' mi hierarchiánknak hasznos volttát, és Ecclesiájokba Érsekeket, és Püspököket óhajtanak viszsza; úgy szinte a'

*) Közel jár ehhez *Kirchhoff*, tudós Protestans Theologus, ki e' képpen fejti ki gondolkozását: „Az Ecclesia' helyre állításának eggyetlen, és „ hibázhatatlan eszköze egy szabad Zsinati alkat, (Synodalverfassung) úgy, hogy *a*) az „ egyházi kormány a' Státus' kormánnyának „ alája ne vettessék, hanem melléje szerkeztessék, *b*) hogy a' Zsinat tsupán Papokból „ állyon, *c*) hogy a' Zsinatok mágok szerint „ munkálkodhassanak, 's nékik a' tzélnak elérésére szükséges eszközök nyujtassanak; az „ az: kénszerítő jus az egyházi ügyekben, és „ egyházi fenyíték mind az eggyes Papokra, „ mind a' Kösségeknek tagjaira nézve, a' világi „ tisztségnek belé avatkozása nélkül.“ *L. Literatur Zeitung für katholische Religionslehrer N. 2. Landshut* 1818. — F.

a' Reformátusok között is találtatnak, kik a' mi Ecclesiánkkal igazságosan bánnak.

Huldrich. A' Reformátusok között-e? azt ugyan alig hihetem, hogy a' Reformátusok között csak egy is kedvezzen a' Pápának.

Odilo. Igen is, hogy van. A' jámbor, és igen betsültt Tigurumi (Zürch) *Tobler*, a' mostani üdőnek különféle keseredetteihez intézett megszóllításában. — *Anrede an mancherley Betrübte der jetzigen Zeit*, 1808. *S.* 22. — írja: „A' Pápaság — das *Papsthum* — „ a' szomorú Századokban akárhogy', még „ is legjobb religiója volt az akkorbéli üdő„ nek; a' nélkül, csak egy közönséges, és „ tiszteletre méltó religió sem maradt volna „ a' világon; még ez az elmulhatlanúl szük„ séges is elenyészett volna, 's mi magunk „ is, a' mennyiben az Ecclesiát teszszük, „ már őseinkben meghaltunk, vagy inkább „ soha életre nem jöttünk volna." A' jámbor *Tobler* tehát nem tartotta a' Pápát Antikrisztusnak, holott az Ecclésiárúl, mellynek ő Feje, illy jeles itéletet tészen.

Huldrich. Ez előttem igen különös.

Odilo. Én előttem pedig nem; mert az ember az elő itéletekről lassanként viszszatér. Mutathatnék én még az Úrnak erre egy két bizonyságot mind a' Protestansok, mind a' Reformátusok közül, kik az Urat még jobban érdeklenék, mint *Tobler*nek vallástétele.

Huld-

Huldrich. Kérem az Urat, tessék õket elõhozni.

Odilo. A' nagy *Leibnitz*, leveleinek 1sõ részében, *Lips.* 1733. 55. l. igy ír: „Mint„ hogy az Isten, Istene a' rendnek; és a' „ közönséges, és Apostoli Anyaszentegyház„ nak teste, mellyet egy közönséges hierar„ chiai igazgatás egybe kaptsol, isteni ha„ talomból való: következik, hogy abban „ a' legfõbb lelki tisztviselõség, (magistratus) „ melly igazságos határok között tartózko„ dik, ugyan azon hatalomból való légyen, „ a' rendszabásnak jussával, és mind azok„ nak végbevitelére kiterjedõ erõvel, a' mi„ ket tîszte szerint tellyesítenie kell, felru„ háztatva lévén."

Huldrich. Illy nyilatkoztatást Leibnitztõl nem vártam volna. De a' Reformátusokra nézve bizonnyal tsalatkozik az Úr.

Odilo. Az Anglus *Cowel*, az õ 1564ben nyomtatott *Examinatio Doctrinae contra actionem causae innocentium* nevû könyvében írja: „A' szakadásoknak, és viszszavonás„ soknak távoztatására szükséges eggyet a' „ többinek élejbe tenni. — Ez akkor, (az „ Apostolok idétt) legjobb eszköz volt az „ elsõ Anyaszentegyházban, midõn még az „ isteni malaszt nagyobb, és gyakorabb va„ la, mint most láttyuk, hogy közöltetnék. „ Sõt magok a' tizenkét Apostolok is ne„ hezen eggyeztek volna egymás között,

„ ha

„ ha egy a' többinek elejbe nem tétetett „ volna."

Huldrich. Ez valóban sokat mond, és többet, mint gondoltam volna. De az is meglehet, hogy *Cowel'* idejekor némelly a' Pápaságnak üdejéből való előítélet eggyiknek is, másiknak is az agyában megrögzött.

Odilo. Tehát más nyilatkoztatást hozok elő, mellyről ezt nem lehet mondani. Emlékezik az Úr arra, hogy a' Reformátusok Franczia országban 1775ben, a' polgári tekíntetben való eggyenlítésért, és hogy házasságaik törvény szerínt valókká tétessenek, esedeztek. Az ez eránt eresztett, 's kézről kézre forgó írásban egyebek köztt így szóllnak: „Nem tagadhatni, hogy midőn „ az ő, (Katholikusok) és a' mi Ecclesiánk „ köztt gyakran parallelát húzunk, a' fő do„ log, minden bétsúszott viszszaélések mel„ lett is az ő részekre hajol. Ők minden bi„ zonnyal mi előttünk voltak, mivel egész „ az Apostolok' koráig viszsza mehetnek; „ mi ellenben még három száz esztendőt „ sem számlálunk, miolta vagyunk, mint„ hogy az ő, és a' mi eleink még 1518ban „ ugyan azon egy Misére gyültek öszsze, „ eggyütt üllték a' husvéti ünnepet, és vé„ lekedéseinkben is tökélletesen eggyeztek. „ A' mi több, a' hagyománynak (traditio) „ lántzát, mellynek első szemét a' romai „ Ecclesiában Péter, és Pál tevék, a' mi

„ üdönk-

„ üdőnkben ők folytatták úgy annyira,
„ hogy ha *Irenéus*, *Gergely*, *Cyrillus*, *Atha-*
„ *násius*, *Ágoston*, és *Chrysostomus* ma a'
„ világra viszsza jönének, azt a' gyülekeze-
„ tet, mellynek tagjai valának, egyedül a'
„ romai Ecclesiában ismérnék meg.“ Mit kellessék ebből érteni, nem szükség magyaráznom. —

Edvárd, ki eddig mind ezekre figyelmezve halgatott, itt megszóllamlék, és azt mondá:

Azokból ugyan, miket az Úr eddig felhordott, által látom, hogy valakik az említett okoknak elhárításával a' religióbéli eggyeztetésnek akadállyait elhárítottaknak lenni gondollyák, a' Protestantismust, vagy is inkább az ő Alkotóik' gondolkozásának módgyát ezen dolog felől éppenséggel nem ismérték. De az Úr azt is állítá, hogy a' Katholicismust szintúgy nem ismérték volna.

Odilo. Ez igen is úgy vagyon. És én felette tsodálom, hogy olly emberek, kik sem az eggyiket, sem a' másikat nem ismérik, úgy neki türőznek, 's magokat közbenjárókká teszik.

Edvárd. Vallyon, olly igen fontosak-e ezek az okok, mellyek az én gondolatom szerínt tsupán az egyházi gondviseléshez (disciplinaria) tartoznak, hogy azokat el nem lehetne hárítani?

Odi.

Odilo. Az Úr tsalatkozik, ha azt véli, hogy ezek tsupán egyházi gondviselést illetö dolgok.

Edvárd. Én ezeket nem tartom olly annyira fontosoknak, hogy a' religiónak hasznáért vagy eggyikben, vagy másikban valamelly változtatást tenni nem lehetne; föképpen mivel meg nem mutatható, hogy isteni szerzésböl valók volnának; a' mibe én most nem akarok botsátkozni.

Odilo. Én sem; mert így messze találnánk menni; 's mind a' két részröl annyit öszsze írtak már, hogy mindkettönknek élete alig ha elég volna mind azoknak az írásoknak által olvasására. Mi tehát erröl tsak úgy szóllyunk, a' mint helyesen oktatott Katholikusok róla gondolkoznak.

Edvárd. És ezek nem tartyák a' fülbe való gyónást tsupán egyházi gondviseléshez tartozónak?

Odilo. Erröl az Úr, a' mint már hallotta, éppen Luther szerínt gondolkozik. Minden gondolkozni tudó, 's jól oktatott Katholikus bizonyosnak hiszi, hogy isteni származású, 's hogy a' sz. Irásban gyökeréztetik, mellyhez képest nem lehet rajta szabad tetszés szerínt változtatni. Ezt tartya a' Tridentomi Gyülekezetnek parantsolattyára ki eresztett Katekizmus is.

Ed-

Edvárd. E' szerínt tehát *Beaufort*, ki a' gyónásnak eltörletését javallotta, nem jól tanulta ki a' maga Katekizmusát.

Odilo. Nékem is úgy tetszik. De azon kivül is, a' mit erről minden jól oktatott Katholikus hisz, a' gyónás mind a' religiónak, mind a' jó erköltsöknek igen nagy javára vagyon; 's van okom hinnem, hogy miolta az úgy nevezett fülbe való gyónást, melly mellett még Luther is annyira buzgott, előbb magános gyónássá, azután a' Reformátusok' módgya szerínt való készületté tsinálták, magok a' Protestánsok eléggé tapasztalták légyen, hogy az a' kaptsolat, melly hajdan a' Lelki Pásztorokat az ő híveikkel olly igen szorosan öszsze-foglalta, a' religiónak, és jó erköltsöknek kárára mind inkább, és inkább megtágult; és a' Katholikusok erre a' sorsra jutni bizonnyal nem kívánnak. Ha a' mi Ecclesiánknak imez intézete az eggyesülésnek akadállyára vagyon, úgy igen is, hogy végre nem mehet. *)

Ed-

*) Hallyuk *Kirchhoff* Protestans Theologusnak okoskodását a' gyónásról: „Nem vagyunk min-„denttudók, mint az Isten, hogy a' szívekbe „láthatnánk, és még is ezt tehetnünk kell. — „Juthatunk-e más uton erre a' mindenttudásra, „mint a' fülbe való gyónás által? Mennyivel „jobban lehet a' bünösnek lelki ismeretére ta-„píntani, ha az ő belsejét tellyesen átláttyuk? „Sőt merem mondani, hogy tsak ez által lehet „a' Pap az, a' minek lennie kell: tanátsadója,

Edvárd. Evvel a' dologgal, mellyet már úgy is kiki alkalmatlannak lenni tapasztal, a'

„ vigasztalója, intője, oltalmazója az ő gyónó
„ hivének minden lelki dolgokban, és tsak ez
„ által állhat helyre az az ő tekíntete, befolyá-
„ sa, hatósága az ő egész kiterjedésében, melly
„ ötet, mint az Istennek helytartóját e' földön
„ illeti."

„A' fülbe való gyónásnak béhozása a' Ke-
„ reszténységnek ellenére is ellenzőkre fog ta-
„ lálni. Jól tudom, hogy jeles Tanítók hatal-
„ masan víjják. De olvassuk bár az ő okaikat,
„ és könnyen rá fogunk akadni, hogy ezek a'
„ Férjfiak a' felderítésnek üdejéből, és II. Fri-
„ driknek korából keltek-ki; és tsak az Isten'
„ kevés választott bajnokinak adatott, hogy a'
„ magok' üdejének Korán fellül emelkedgyenek."

„Ez az úgy nevezett tolerantziának, lelki,
„ és lelkiismeréti szabadságnak üdőkora, melly-
„ ben boldogtalan törődetlenséggel, a' léleküd-
„ vösségre nem nézvén, egész ivadékokat,
„ *cum approbatione* nyomtatott eretnekségek-
„ kel megmérgesítettek, legfőbb tsúttsát elérte
„ az Antikrisztussal." *L. Literatur-Zeitung für katholische Religionslehrer. Nr. 3. Landshut.* 1818. 43. *l.*

Még buzgóbb szívömléssel szóll a' 35*dik lapon Nro.* 3. „Láttam, úgy mond, Papokat,
„ az Úrnak valóságos felkentteit, — a' gyónta-
„ tó székben, mint az Istennek helytartóit,
„ szíves akarattal, és kegyességgel kötni, és
„ oldani; láttam a' sziveket megtörödni, és fe-
„ lemelkedni. Láttam, miképpen a' gyónók a'
„ hathatós intésre felbuzdultak, mennyei vi-
„ gasztalástól megerősödtek, megszabadulván
„ bűneiktől, vagy bízván, hogy megfognak
„ szabadulni. Láttam, melly kiderültt artzá-
„ val léptek viszsza a' gyóntató helyről; tsen-

a' Protestansok' részéről sok nehézségek állanak szemköztt.

Odilo. Minden bizonnyal. És azok, kiknek sok olly gyónni valójok vagyon, melly miátt magokat szégyenlik, kétség kivül igen is alkalmatlannak fognák a' gyónást találni, és nem bírnák rá magokat.

Huldrich. Nékem általlyában úgy látszik, hogy a' gyónásnak egész állapottya, mellynek ellene már a' Lutheristák közül a' jámbor *Schade* olly igen tüzesen kikel, azon dolgokhoz tartozik, mellyeket a' Romai Ecclesia a' Kereszténységbe a' Pogányoktól vett által; kik, a' mint tudva van, némelly áldozásaik előtt fülbe való gyónást tenni tartoztanak.

Odilo. Inkább azt kellene gondolóra venni, hogy a' természetben kell gyökeresztetve lennie; mert jut eszembe, hogy *Horatio della Penná*-nak *Tibeti Missio apostolicá*-jában olvastam, hogy az úgy nevezett fülbe való gyónás a' Tibetieknél is divatban va-

„ des zokogással, kitörlött könyhullással, nyu-
„ godt lélekismérettel esdeklettek áldásért a'
„ szent Atyákra, kiknek ezeket köszönték. Va-
„ lóban isteni, és szívgerjesztő tekintet! — Vi-
„ lágosan előttem forgott, hogy sok jó volt a'
„ K. Anyaszentegyházban, a' mit Luther hir-
„ telenkedvé megvetett s' a' t.“ Melly gyönyörű, melly jól találtt festés ez! De tsak azok érezhetik ezt a' titkon munkáló szívömledést, kik egy buzgó nyáj között ezen Apostoli tisztben fáradnak. — F.

vagyon, 's hogy ők sokat tartanak rá. Honnan vették ők ezt?

Huldrich. Való, hogy ez különös; de azonban —

Odilo. De mért kellett volna a' Pogányoktól költsönöznünk? Nem találni-e már az ó Testamentomban, hogy a' bűnöket, a' Pap előtt meg kellett vallani? Nem mondgya-e az Írás *Mat.* III. 6. hogy, a' kik János' keresztségének felvételéhez járultak, büneiket megvallották; a' mit tudós Protestans írás-magyarázók is úgy értettek, hogy ez olly gyónás volt, mellyben kiki, a' mint magát bünösnek ismérte, büneiről eggyenként vallást tett. De mit mond az Úr hozzá, ha én a' leg újjabb úgy nevezett Philosophusoknak kettejét szóllatom, kik a' fülbe való gyónásról kedvezőlég emlékeznek?

Huldrich. Lehetetlen!

Odilo. Első ezek közül *Raynal.* Az ő ismeretes *Histoire Philosophique* könyvében *Tom.* 3. *p.* 250. mondgya: „A' Jesuiták az „ *Incák*nak példájok szerínt egy isteni kor„ mányzást (theocratia) állítottak-fel; de „ a' religiónak kiváltképpen való hasznára, melly az ő talpkövét teszi, tudni illik „ a' gyónásnak gyakorlásával, melly vég „ nélkül hasznos, valamig annak Szerzői „ vele viszsza nem élnek. — A' Theocratia „ minden igazgató formák között legjobb „ volna! mellyben egy gyóntató itélő-szé-

„ ket

„ ket kellene felállítani, ha azt mindenkor „ jólelkű emberek, és józan principiumok „ szerint, igazgatnák.“

Huldrich. Igen igen! ez egy philosophus Papnak itélete; de a' kiből, — botsánat hogy így szóllok, — tsak ugyan kitüzik a' Pap. 'S vallyon ki légyen a' másik?

Odilo. A' Philosophusok' Patriárkája *Voltaire*, kiről nem mondhatni, hogy belőle a' Pap kitüznék. Ez, az *Annales de l' Empire* könyvében *Tom. I. p.* 41. így ír: „A' „ Romai Ecclesiának ellenségi, kik olly „ egy hasznos szerzemény ellen kikeltek, „ millyen a' fülbe való gyónás, úgy látszik, „ ama' legderekabb zabolát tördelték-el, „ mellyet az embereknek titkos vétkeikre „ vetni lehet. Annak fontos volttát már a' „ régi világnak böltsei is vették észre.“ Mit mond az Úr ehhez?

Huldrich. Valóban különös.

Odilo. De én tsak arról, akarék szóllani, hogy az úgy nevezett fülbe való gyónás a' Katholikusoknál nem olly valami, a' mit szabad tetszésből elrontani lehetne. Valamennyire az egyházi történetek terjednek, mindenütt ennek nyomaiba akadunk. Még most is, nem tsak hogy a' görög Ecclésiában fenn vagyon, de a' *Koptus*oknál is, kik mind a' deák, mind a' görög Anyaszentegyházát egyaránt gyülölik. — *L. Nouveaux Memoires des Missions. Tom. II.* 68.

Edvárd. De a' Pápának befolyása, és tekíntete felől, hihető, nem fog az Úr olly szorosan gondolkozni, és úgy itélni, hogy ebben az üdők' és környülállásokhoz képest, változtatásokat tenni ne lehetne? Hiszen az egyházi történetekből tudgyuk, hogy a' Pápák azon tekíntetre, és főhatalomra, mellyben őket utóbb láttyuk, kitsinyenként emelkedtek-fel.

Odilo. Erre az egyházi történetek alig ha olly kedvezők volnának, mint az Úr véli. De vegyük azt is számba, melly tsekély eredetből gyarapodott, és nevelkedett nagygyá a' keresztény Anyaszentegyház.

Edvárd. De azt sem tagadhattya az Úr, hogy a' Pápák sokszor irtóztatóképpen viszszaéltek hatalmokkal, és sok roszszsnak okai voltak.

Odilo. De az Úr is tudhattya a' históriából, hogy sok jót szereztek; 's egyáltalán fogva kérem az urat, bizonyíttsameg, hogy a' viszszaélés a' törvényes élést elrontya. Azt sem szükség az Úr elejbe raknom, hogy igazgató-fő, és bizonyos hitelü (authenticus) törvény-magyarázó nélkül egy emberi társaság sem állhat fenn. Εἷς κόιρανος ἔστω. *Egy legyen az uralkodó;* mondák a' Görögök. Ezt kell tartani az egyházi társaság körül is; 's hogy az Urak' Ecclésiája a' miátt, mivel egyfőigazgató nélkül szükölködik, 's kiki szabadon hiheti, a' mi néki tetszik,

szik, az Irást úgy értheti, a' mint akarja; miképpen ereszkedett légyen lassanként romlásának mélységébe, az Úr jobban tudgya, mint én elbeszéllhetném.

Edvárd. Meglehet, hogy ez az egyházi Fönek nem léte a' Protestantismusban *némelly* helytelenségeket okozott; mindazáltal a' mennyire én tudom, még senki sem panaszolkodott arról, hogy nékünk Lutherista Pápánk nints; sõt inkább ez mindenkit felháborított volna.

Odilo. Az Úr tsálatkozik. A' nagy *Puffendorf*, noha buzgó Protestans, *de monarchia romani Pontificis* nevű könyvében megmutatta, hogy a' Protestansok között támadó religióbéli tzivakodások abból keletkeztek, mivel nem volt igazgató fejek; 's hogy az Ecclésiának vezérlésére sem az aristocratica, sem a' democratica, hanem egyedûl a' monarchica forma alkalmatos. A' mit errõl Leibnitz mondott, már elõbb hallotta az Úr.

Edvárd. Hadgyuk ezt abban. Én tsak azt kérdezem: úgy gondolkozik-e a' Katholikus e' dologról, mint a' gyónásról?

Odilo. Ez a' rendszabás nem Sacramentom, miképpen a' penitentzia, mellyet maga Luther is annak vallott. De minden helyesen oktatott Katholikus a' legrégiebb szent Atyák' tanítása szerínt bizonnyal tudgya, hogy Krisztus Urunk az õ Anyaszentegyhá-

zának monarchiai *) igazgató formát adott, 's e' végből szent Pétert az Apostolok' fejedelmévé, 's maga helyett az Anyaszentegyháznak fejévé tette, 's hogy ez az elsőség, (primatus) és ez a' hatalom minden romai Püspökökre, kik ő utánna rend szerint következtek, által szállott, 's hogy ennél fogva a' romai Püspök, mint sz. Péternek egyenes következője, a' katholica Ecclesiának feje, és Jézus Krisztusnak, az ő Anyaszentegyházában látható helytartója légyen.

Huldrich itt közbe szólla: Péternek elsősége, mondá ő, és romai Püspöksége nem igen derekas talpon áll, 's nem is könnyen elvethető kétségek támasztattak már ellene.

Minden lőtt dolgok, (facta historica) mosolygva mondá *Odilo*, üdő-haladtával valamit azt vesztenek; de mit mondana az Úr ahhoz, ha valaki kétségbe hozná, hogy Luther Vittenbergben, Zvinglius Tigurumban, Kalvin Genevában éltek, 's tanítottak? Nem nevetne erre az Úr? Szinte ezt mondhattyuk, midőn Péter' elsőségét, és romai Püspökségét, az egész keresztény régiséggel, *Papiás*nak, és *Irenéus*nak üdejektől számlálván, kik mindketten a' második században éltenek,

*) Az Anyaszentegyház' igazgatásának formája tulajdonképpen egy világi igazgatásnak formájához sem hasonlítható; mivel eggyikkel sem eggyez tökélletesen: mindazáltal a' monarchico-aristocraticához legközelebb jár. F.

nek, 's kik közûl az elsõ szent János Evangelistának tanítvánnya volt, *) bizonyíttyuk. Még mágoknak a' Protestansoknak némelly derék Tudósaik is megtzáfolták ezeket a' pörlekedésnek hevében támasztott kétségeket.

Huldrich. Mind a' mellett, hogy az Úr *Papiás*ra, és *Irenéus*ra utasít, nagyon bizonytalan marad Péternek romai Püspöksége, elsõsége, és az Ecclesiának rábízott kormányzása, mellyek ellen legtudósabb Férjfiak, és ugyan erõsen keltek-ki. Erre nézve a' mennyire én tudom, a' Protestansok között tsak egy sints, a' ki ezt az állatást még hinné.

Odilo. Ebben az Úr igen tsalatkozik.

Huldrich. Miképpen?

Odilo. A' mi sz. Péternek elsõségét illeti, az Irás Mat. XVI. 19, mint én gondolom, okvetetlenûl azon fõ hatalmat erõsíti, mellyet Krisztus az Anyaszentegyházban, vagy is az új religiói gyülekezetben ezen Apostolnak adott. Κλεῖς, a' kultsok, a' mint tudva vagyon, jelei voltak a' legfõbb hatalomnak. Így Eliakim Isaiásnál XXII. 22. a' kultsoknak által adásával *Josephus* szerint ἐπιτροπος τῆς Βασιλειας, az országnak gondviselõjévé leve. Így a' Romaiaknál szokás volt

*) Hihetõbb, hogy *Papiás* nem János Evangelistának, hanem bizonyos János Presbyternek tanítvánnya volt. F.

volt az Aszszonyoknak a' ház' kultsait által adni, az elváláskor pedig elvenni. (*Funke Real Schullexic. in CLAVIS.*) *Demsternek* Rosini Antiquitássaira irtt jegyzései szerínt—Ant. L. V. cap. 18. Βασιλεια των Ουρανων, *mennyeknek országa*, itt, mint máshol is jelenti a' Krisztus által felállítatott új religiói gyülekezetet, vagy Anyaszentegyházat. Ezen Anyaszentegyházban elsővé, fő gondviselővé teszi Krisztus Pétert azon bizonyságtételre, vagy vallásra, mellyet Mat. XVI. 16—18. és ugyan a' kultsoknak általadásával. Ád ugyan Mat. XVIII. 18. a' többi Tanítványoknak is a' megoldásra, és megkötésre hatalmat, de nem kultsokat, és így nem tevé őket, mint Pétert Mat. XVI. 19. az ő Anyaszentegyházának fejévé. Ha pedig *mennyeknek országa* nem Anyaszentegyházat, hanem más világot jelent, tehát kérem az Urat, mondgya-meg nékem, mi okból vagynak itt a' kultsok említve? 's mit akart általok Krisztus Péternek mondani, vagy adni? Egyáltallyában adgya az Úr ennek a' helynek igazább magyarázattyát.

Huldrich. Ha bár az Úrnak magyarázását helyén hagynám is, a' mibe most nem akarok mélyebben ereszkedni; de mondgya-meg az Úr, kik legyenek azok a' Protestans Tudósok, kik Péternek Romában való tartózkodása, és ott viseltt Püspöksége ellen támasztott ellenvetéseket megtzáfolták volna?

Odi-

Odilo. *Basnage* azt mondgya, hogy egy hagyománynak (traditio) sintsenek annyi bizonysági, mint ennek; és hogy Péternek Romába való jövetelét a' nélkül tagadni nem lehet, hogy a' historiának egész fundamentomát meg ne ingassuk, 's hitelét gyanúba ne vegyük. Az Anglus *Pearson* is azt állíttya, — *Diss. I. de success. primor. Romae Episcopor. C.* 6. 7. hogy a' Régiek közűl senki kétségbe nem hozza, hogy Péter a' Romai Ecclésiát fundálta, és hogy a' Pápák Péternek következői legyenek. *Vilhelm*, *Viclef Jánosnak* tanítója, volt az elsö, ki ezt kétessé tevé; de, mivel a' közönséges megeggyezés szerínt a' romai Püspöki Szék szent Péter' székinek tartatott, sem *Luther*, sem *Kálvin*, sem a' *Magdeburgi Centuriátorok* nem merték a' históriának illy erös tanúbizonysága ellen szavokat emelni. De találtatnak még *Basnagen* kivül, kit imént említék, a' Protestansok között egyébb híres Tudósok is, kik véle egy értelemben vannak.

Huldrich. Vallyon kik?

Odilo. *Puffendorf*ról már volt szó. Vannak tudós Reformátusok is, kik e' felöl szintígy gondolkoztak, és ugyan a' katholika *Ecclesiának* részére kedvezöleg.

Huldrich. De ebben az Úr bizonnyal tsalatkozik. Hogy tudós Reformátusok így gondolkoztak volna, nem hihetem. Mert a'

mit

mit az Úr fellebb *Toblerbõl* említett, nem ide tartozik, hol a' romai Püspöknek *elsõségérõl* vagyon szó.

Odilo. Reméllem, hogy az Úr *Grótiust* tsak ugyan a' Tudósok közé fogja számlálni. Olvassa az Úr az õ életét, mellyet *Burigny* írva hagyott. Olvassa az Úr az õ leveleit, 's rá fog találni, hogy a' romai Ecclesiának *elsõségéről*, *hierarchiájáról*, Püspökeinek *következéséről*, 's arról, hogy Krisztus ezt az Ecclésiát világ' végéig oltalmazni, megtartani megigérte, hathatósan, és a' keresztény régiségnek bizonyságán épültt okokkal emlékezik. *Cowel'* mondásáról, és a' Franczia Reformátusok' kerülõ írásáról 1775ben már előbb szóllottam.

Edvárd. Ezt se vizsgállyuk tehát itten, mivel a' fõ dologtól tova vinne bennünket. Elég az nekünk, a' mit az Úr imént az Ecclésiának folyton való vélekedése szerínt az Anyaszentegyháznak elintézéséről, és a' Pápáról mondott. Ekképpen tehát nehéz hinni, hogy az eggyességbõl valami légyen.

Odilo. Úgy vagyon. 'S mind ezt az Úr könnyen elhiheti, ha azt megolvassa, a' mi róla a' Tridentomi gyülekezetnek Katekizmusában találtatik. Minthogy tehát mi azt tartyuk, hogy az Anyaszentegyháznak ez az elintéztetése Krisztus Urunktól való, lehetetlen, hogy tõle elállyunk.

Ed-

Edvárd. De miképpen lehetett, hogy katholikus Írók a' Pápa' befolyásának megsemmisítését úgy javallották, mint a' religiói felekezetek' egybe-engesztelésének eszközét?

Odilo. Ez abból vagyon, a' mint már mondám, mivel saját religiójokat nem ismérték. De én ezt nem igen tsodálom.

Edvárd. Tehát mit?

Odilo. Én örömest nem hiszem, hogy az efféle javallásokkal a' religiónak felforgatását vették légyen tzélba, ámbár nints világosb mint az, hogy az anarchiával semmi társaság nem boldogulhat. Tsak azon álmélkodom, hogy általlyában véve már magában illy balgatag javallással kinálkozni mertek.

Huldrich. Vallyon ezen javallásnál fogva mitsoda ártalmára lehetett volna a' religiónak erányozni?

Odilo. Minthogy az Úrnak úgy tetszik, megmondom. Mind az, a' mivel szélttében, hoszszában, utóbb a' Philosophismusnak segítségével a' religiót megtámadták, 's a' mi a' szent Egyházaknak, és Klastromoknak elrontásával, az Isteni tiszteleten-való kiadással, a' Papoknak meg öldözésével, és számkivettetésével végzödött, a' religiót ki nem irthatta.

Edvárd. Az igaz; a' religió fennmaradt, sõt omladékiból újra fel emelkedett.

Odilo. Tehát okosabb, és az arányra bizonyosabban vezérlõ úton kellene elindulnunk.

Huld.

Huldrich. És ez volna?

Odilo. Ha az egyházi Főnek az Ecclesiához való közösségét kirekesztyük, az eggyességnek pontyát azonnal meg semmisíttyük, és ez által a' hierarchiát gyökerében megingattyuk úgy, hogy semmiképpen fenn nem állhat. Ha egyszer a' hierarchia felbomlott, utánna dűl a' religió úgy, hogy azt semmi meg nem mentheti.

Huldrich. Nem gondolnám, hogy erre lett volna a' tzélozás.

Odilo. Én is azt mondám, hogy örömest nem hiszem, és tsak ezen, a' magában olly igen esztelen plánumon tsodálkozom.

Edvárd. Vallyon mi okból?

Odilo. Megmondom. Az eggyeztetésnek Projectánsai tulajdon religiójokat annyira nem ismérték, hogy vagy azt sem tudnák, mit tart a' kathol. Anyaszentegyház a' Pápának méltóságáról; vagy talán tudták ugyan, de nehogy az egész kathol. Anyaszentegyházat magok ellen gerjeszszék, nem bátorkodtak avval a' javallással világosan előállani, hogy ez után, Pápa ne legyen. — Már magában melly bohó kettőzés: hogy a' Püspökök között ugyan az elsőséget megtartsa, és az Anyaszentegyházban úgy mint Fő megmaradgyon, de az Anyaszentegyházba való béfolyása megszünnyön; az az: hozzá semmi köze se legyen!

Ed-

Edvárd. Nem tagadhatom, hogy az Úr igazán szóll. Felette képtelen dolog, hogy a' Pápa az Anyaszentegyháznak Feje, és mind a' hitre, mind a' gondviselésre (disciplina) tartozó dolgokban itélő bíró legyen, a' nélkül, hogy mind eggyikbe, mind a' másikba való befolyását megtartsa. Szeretném tudni, mit mondanának a' mi Királlyaink, és Fejedelmeink, ha egy bohó Republicánus kikelne, és azt mondaná: megismérünk ugyan titeket fejedelmeinknek, úgy mint kiket az Isten a' jó rendnek fenntartására adott, de úgy, hogy az országnak igazgatásához, és ennek a' jó rendnek fenntartásához semmi közötök ne legyen.

Odiló. Az Úr tehát láttya, miképpen gondolkoznak a' Katholikusok a' Pápáról, és annak méltóságáról; és hogy azok kik ennek a' méltóságnak lerontását ajánlyák, 's gyámolyíttyák, nem tsak azt mutattyák, melly járatlanok az Anyaszentegyháznak fundamentomos tanításában, de magának a' józan okosságnak, és az illendőségnek is ellene dolgoznak.

Edvárd. De a' Papok' nőtlenségét, melly minden bizonnyal VII. *Gergelynek* találmánnya, és tsupán egyházi fenyítéket illető dolog, el kellene törleni. Ez éppen természet ellen való törvény-szabás; és én azt hiszem, hogy ennek eltörlésével az eggyesülésnek nagy akadállya hárítatnék-el, 's ez által

mind

mind a' religió, mind a' Státus sokat nyerne. *)

Odilo.

---

*) Mennyire különbözik ettől, a' dolgot egészen más szempontból nézö *Kirchhoff*, tudós Protestans Theologus; ki minekutánna a' penitentziát, testnek sanyargatását, a' földieknek megutálását a' Papokban érdemek szerint magasztalta volna, így folytattya beszédét: „Illy Apostoli „ életviseléshez, a' keresztényi alázatosságon, „ az ételben, italban, ruházatban, táplálatban, „ házi holmiakban való takarékosságon kivül „ megkívántatik az aszszonyszeretésnek kerülé„ se. Ez igazán szóllva, a' való keresztény „ életnek fundamentoma. Mert, ki a' test' „ viszketegségének helyt ád, és magát arra a' „ veszedelemre teszi-ki, hogy a' teremtményt „ inkább szeresse a' Teremtönél; ki a' házos „ élettöl elválaszthatlan aggodalmakba, a' táp„ lálat' keresésének gondgyába, maradékinek „ formálásába meríti magát, az a' lelkiekben „ nem találhattya többé legfőbb örömét, és „ boldogságát, holott magát legszorosabb köte„ lekkel a' földiekhez kaptsolta. Éppen az attól „ való elbútszuzás, a' miben a' világ' fia leg„ főbb boldogságát helyhezteti, szerzi-meg leg„ bátorságosban, és leghamarább a' szent élet„ nek hírét, és az evvel eggyütt járó tiszteletet, ugyan azért, mivel ez nagy viaskodásba kerül." —

„A' mi Üdvözítönk a' feleségtelenséget nem „ parantsolta ugyan kötelesség gyanánt; de „ még is tölünk tiszta, és istenes életviselést „ kíván, és egész a' más világra által kelö szí„ vet, a' minek tsak a' feleségtelen, és minden „ kaptsolatoktól feloldott életben lehet állandó „ helye. Ezt az igazságot a' Krisztus' követöi „ is olly annyira átlátták, hogy nem kevesen

Odilo. Az Úr, édes Barátom! annyit egybe fog, hogy én egy felelettel nem tehetek eleget. Ha tehát tetszik, vegyük-fel egymás után.

Ed-

„ volnának, kik az első keresztény századok-
„ ban magokat a' házas élettöl önként megtar-
„ tóztatnák, vagy ha már feleségesek voltak,
„ feleségeikkel való társalkodásról lemondotta-
„ nak; 's ez a' szokás már a' IVdik században,
„ legalább a' Püspököknél majdnem közönsé-
„ ges volt. Azért éppen nem volt szembe-ötlö,
„ hogy már akkor a' zsinatok a' Papok' házas-
„ ságát szorosabb határok közé vették. És ho-
„ lott VII. Gergely a' XIdik században a' Pa-
„ pokat kifogás nélkül nötlenségre kötelezte,
„ nem egyebet tett, minthogy az üdönek közön-
„ séges lelkét meghatározott törvény által mon-
„ dotta-ki."

„Jól tudom a' világ' fiainak ellenvetéseket,
„ hogy ez annyi, mint a' természetnek megtá-
„ madása, és az Istentöl emberbe oltott ösz-
„ tönnek elnyomása; hogy ebből néma bünök,
„ és mások' feleségeinek eltsábítása származik.
„ De a' világ' fiai, kiknek minden gyönyörüsé-
„ gek a' földiek körül tartózkodik, nem itélhet-
„ nek különben. Mindazáltal nevezzen nékem
„ valakí egy igazán Apostoli Szolgát, ki tiszti
„ társának nötlenségét megtámadta volna. Lu-
„ therre, ha bár szerzője is a' mi Ecclésiánk-
„ nak, ebben a' pontban keveset hajthatni,
„ mivel ö a' Pápa ellen való indulatosságtól
„ felgyulladva, tsak azt viselte leginkább sze-
„ mei elött, hogy annak tekintetét semmivé te-
„ gye. És valóban, hogy tsak tzélját érje,
„ sok ollyat támadott meg, a' mi tellyességgel
„ jó volt 's a' t." *L. Literat. Zeit. für kath. Religionslehrer. Landshut.* 1818. *N.* 2. *v.* 3.—F.

Edvárd. Ez már valóban különös, és váratlan dolog.

Odilo. Hallya bár az Úr, miképpen említi *Sócrates*, és *Sozomenus*. A' Nicéai gyülekezetben az eránt tanakodtak, hogy azok a' Papok, kik az ordinatio előtt megházasodtak, feleségeiktől tartózkodgyanak. Ez ellen vitt *Paphnutzius*, hozzá vetvén, hogy nem kellene illy nehéz igát a' Papságra tenni, minthogy azt nem mindenek viselhetnék-el; 's hogy, ki törvényes feleségével él, az is tisztaságot tart.

Edvárd. Még itt semmit sem látok, a' mi a' nőtlenséget támagatná.

Odilo. Még nem jöttünk a' végére. Hallya az Úr tovább. „Elég, — hozzá teszi „ Paphnutzius, — ha azok, kik az ordina„ tio előtt feleséget nem vettek, az Anya„ szentegyháznak régi hagyománnya szerínt, „ az után is nőtlenek maradnak; kik pedig, „ mint világiak, törvény szerínt megháza„ sodtak, feleségeiktől el ne választassanak.“

Huldrich. Úgy de *Socrates*, és *Sozomenus* az Vdik századból való Írók, és így az ő bizonyítások e' dologra nézve nem sokat nyomhat.

Odilo. Annyit nyom, hogy ha Paphnutziusnak szavait béveszszük, mikor azt mondgya, hogy a' Papságot nem kell olly nehéz igával terhelni, 's világi állapottyokban vett feleségeiktől őket elválasztani: mért erőtlení-

lenítsük-meg azt, a' mit Paphnutzius ugyan ott kíván, hogy, kik az ordinatio előtt nőtlenek voltak, az Anyaszentegyháznak régi hagyományánya szerínt az után se házasodgyanak meg?

Edvárd. Megvallom, hogy ez ellen semmit sem lehet támasztani, mivel ezekből megvilágosodik, hogy a' Papok' nőtlensége az Anyaszentegyháznak régi üdejéből veszi származását. De az honnan vagyon, hogy ezt VII. Gergely Pápának tulajdoníttyák? mit tett ő ím e' dologban?

Odilo. Azt, a' mit több mások ő előtte tettenek, hogy a' hanyatlani indultt, vagy a' divatból kiforgatott egyházi fenyítéket újra lábra állítani igyekezett; és annak a' buzgóságnak, mellyet ezen munka körül megmutatott, sikeres következése is lett. Mindazáltal nem szükség erről több szót szaporítanunk; elég, hogy a' Papok' nőtlensége olly rendelés, melly az Anyaszentegyháznak régi hagyományán épül.

Edvárd. De vallyon a' Papok' nőtlensége nem a' Pogányságból költsönözött szertartásokhoz tartozó lehet-e? úgy tetszik, ha nem vétek, hogy ezt már *Middleton* szemére vetette a' római Ecclesiának?

Odilo. Hogy a' pogány Görögök, és Rómaiak nem tsak valamelly üdeig való megtartóztatást kívántak azoktól, kiknek isteni szolgálatot tenniek kötelességek vólt, hanem

bizonyos személyeket örökös nőtlenségre szorítottak, eléggé tudva vagyon. Olvassa bár az Úr *Fellernek* az ő *Catéchisme Philosophique* nevű könyvében Tom. III. p. 219. a' világi Írókból felhordott, 's ide szolgáló helyeit. Általlyában megtalállya ott az Úr a' nőtlenség ellen tett vádaknak, 's ellenvetéseknek velős megtzáfolását. De mért fellebb nem mégyen az Úr?

Edvárd. Hogyhogy?

Odilo. Nékem úgy tetszik, hogy az Úr a' nőtlenséget szintúgy a' Zsidóktól is származtathatta volna. Áron' nemzettségének lajstromát találjuk ugyan, a' sz. Irásban, de Mojses' két fiaiét, kiket hivattatása előtt nemzett, sehol sem találjuk, valamint Mojsesnek második házasságáról, és az ezen házasságból született gyermekekről sem találunk valamelly jegyzést. Tudva vagyon, hogy az Essénusok nőtlenségben éltek. De úgy gondolom, nem kell illy meszsze tapogatnunk. Midőn a' Tanítványok azt mondanák: *tehát nem hasznos megházasodni?* Jézus tsak így felelt nékik: *nem mindnyájan fogják-meg ez igét, hanem a' kiknek adatott.* Mát. XIX. 10. Minémű értelemben légyen szent Pál a' házasság, és nőtlenség felől, világosan megmondgya I. Kor. VII. — Sz. János mennyire betsülte légyen a' szűzességet, láthatni Jelenéseinek XIV. R. 4. V. Tehát mért ne származtassuk a'

nőt-

nőtlenséget innen inkább, mint a' Pogányságtól?

Edvárd. De azt még is meg kell az Úrnak engednie, hogy ez igen-is természet ellen való törvény, és hogy a' nőtlenségnek eltörlésével a' religió, és Státus sokat nyernének.

Odilo. Megkell vallanom, hogy ezt az ellenvetést nem vártam volna. Mondgya-meg az Úr, édes Barátom! természet ellen való törvény-e az is, hogy a' világi Fejedelmek Katonáiknak a' házasságot megtiltyák, vagy pedig az arra való engedelmet megnehezítik? és hogy, mint némelly országokban szokás, még a' polgári rendből valóknak sem szabad különben házasságra lépniek, hatsak bizonyos értékkel nem bírnak, vagy a' házasság által hozzá nem jutnak?

Edvárd. Erre a' Státusnak minden bizonnyal fontos okai vannak. E' fellűl úgy vélem: a' katonák, és polgári rendből valók arra is számat tarthatnak, hogy az e' béli rendszabásoknak terhes voltát nem annyira fogják fájlalni, mivel a' veszteséget más uton ki tudgyák pótolni.

Odilo. Ez már igazán egyenes szívből eredett megvallás; de a' melly a' katholikus Papságnak inkább betsületére válik, mert nyilván magában foglallya, hogy ő a' gondoltt fogyatkozásért magának más uton pótolást nem szerezhet. De mondgya meg né-

kem az Úr, kiknek sulyosabb, és inkább természet ellen való a' nõtlenség? azoknak-e, kikben a' világgal való egybe forradás, példák, és ezer egyébb körül állások a' természeti ösztönt üdején felébresztik, 's kik naponként ujjabb izgatások, 's ingerlések alá vagynak vetve; avvagy azoknak, kiknél ez az ösztön, az õ egész életeknek formáltatása szerínt jótévõ szunnyadásban marasztatik, 's kikben, ha bár fel ébred is, az õ állapottyoknak helyheztetése, és foglalatosságaik által, ismét elfojtódik?

Edvárd. Okvetetlenül amazoknak. De az Úr még is megengedi, hogy a' nõtlenségnek eltörlésével mind a' religió, mind a' Status sokat nyerne. Luther tehát, úgy tartom, igen jól tselekedett, hogy a' nõtlenséget eltörlötte, és a' Papokat a' házasságra felszabadította.

Odilo. Arról, hogy Luther a' nõtlenséget voltaképpen eltörlötte volna, semmit az õ munkaiban nem találok. Az tsak maga szerínt támadt. Azon katholikus Papok közül, kik Lutherhez szegõdtek, ha nem tsalatkozom, elsõ volt, ki megházasodott *Bernhardi Bertalan*, Kembergi Plébános Saxóniában. Az õ házassága történt 1521ben. Tsak hamar követték az õ példáját mások is, és 1525ben, Junius' 11-kén, maga a' Reformátor is; a' mit még sok jó baráti is ótsárlottak benne. Midõn *Bucer*, *Zvingli*, *Oecolampadius*,

dius, 's mások többen megházosodtanak, e' képpen íra Erasmus: „Így gyötrik magokat! „ Végre a' reformátziónak tzéllya az lát- „ szik lenni, hogy a' Barátokból, és Apá- „ tzákból házas emberek legyenek; és ez a' „ nagy tragyédia úgy fog végzõdni, mint a' „ komédiában történik, hogy végtére mind „ megházasodnak." — De az Úr ama' nyereségrõl akara szóllani, melly a' Papok' nõtlenségének eltörlésével a' religióra, és Státusra hárulna.

Edvárd. Tsak azt vegye az Úr gondolóra, mennyivel gyarapodnék a' népesedés, ha a' Papok mind meg házasodnának? mi nagy nyereség ez a' Státusra nézve?

Odilo. Én ezt a' nagy Státus-nyereséget sehol fel-nem találom, hatsak azt nem értyük, hogy általa több *puskapor-táplálék* teremne, a' mint *Fallstaff Shakespeare*-nél a' katonákat nevezi. De ha erre olly nagy a' gond, mért vagynak, a' mint már fellebb említettem, mind a' katonák', mind a' polgári rendbéliek' házasságaik ellen nehezítõ gátok vetve? 'S jut eszembe, hogy az *Allgemeiner Anzeigerben vom Jahr* 1809. *Nr.* 172. *Col.* 203. mellyet az Úr imént említett, olvastam, hogy néhol, nemtsak a' Status' szolgálattyán lévõknek házasságok vagyon szoros korlátok közé szorítva, vagy éppen megtiltva; de némelly alsóbb réndbéli, és munka után élõ fiataloknak sem engedtetik-meg, ha-

hatsak két, vagy három száz forintnyi értéket nem mutathatnak elő. De általlyában szóllván, soha sem volt a' Papok' nőtlenségének eltörlése idétlenebbűl találva, mint most lenne.

Edvárd. Mi okból?

Odilo. Hiszen tudva vagyon, hogy a' Papság a' mostani üdőkben, az ő jövödelmeit tekíntvén, úgy összse vagyon szorongatva, hogy tsak eggyes ember-is nagy üggyel bajjal tengődhetik; 's még ennek felette feleségét, gyermekeit is tartsa?

Edvárd. Elég fájdalmas, hogy ez igaz! Nálunk is ritka eset, hogy valamelly Pap jól bírja magát; sőt már közmondássá vált, hogy minden, a' mit magok után hagynak, könyvekből, és gyermekekből áll.

Odilo. Tehát mi nagy szerentséje az a' Státusnak, ha a' nőtlenségnek eltörlésével a' Rongyfabrikák meg szaporodnak? *Malthus*, egy tudós Angoly nem régiben egy derék könyvet írt illy tzim alatt: *Versuch über die Bedingung und die Folgen der Volksvermehrung;* mellyben megmutattya, hogy a' népességnek a' tápláló szerekkel egyáltallyában arányos mértéket kell tartania, és hogy a' szerfelett való népesség az Országnak éppen nints boldogságára, mint az Oeconomisták az orrunkra akárják kötni. De az Úr azt is mondá, hogy a' Státusnak fontos okai vagynak a' Katonák' házasságának megtiltására, vagy összse-szorítására. *Ed-*

Edvárd. Igen is, azon okból, mivel a' házas élet a' Katona állapottal nem jól fér egybe; mert a' feleséges Katona tsak kolduskokkal szaporítaná a' világot fizetésének tsekély voltta miátt.

Odilo. Éppen ez utolsó pont az, mint már mondám, mellynek mostanság a' Papokra nézve helye vagyon. És nem hiszi-e az Úr, hogy az Ecclésiának is szintúgy fontos okai voltanak a' nőtlenségnek korábbi béhozására, és annyi századok' folytán által való megtartására?

Edvárd. Szeretném ezeket az okokat hallani; mert én még mind eddig abban a' vélekedésben vagyok, hogy a' religió a' nőtlenségnek eltörlésével sokat nyerne, minthogy így a' Papság a' világi Státussal szorosabban összve lévén kaptsolva, nem formálna különös testet.

Odilo. Éppen az, a' mit az Úr károsnak tart, hasznára vagyon a' religiónak. Arról nem is szóllok, a' mit Sz. *Pál* Ap. mond: „A' ki feleség nélkül vagyon, szor„ galmatos azokra, mellyek az Uré, mint „ tessék az Istennek. A' ki pedig feleség„ gel vagyon, szorgalmatos azokra, a' mik „ e' világé, mint tessék feleségének, és „ megoszlott.“ 1. *Kor. VII.* 32. Én tsak magára az Úrra hagyom, vegye gondolóra, hányszor kell a' feleséges Papnak abba a' keleptzébe akadnia, hogy vagy saját meggyő-

győzödését, hivatallyát, lelki ismeretét kéntelen útnak ereszteni, vagy ha ezt nem teszi, szegény familiájának szerentséjét feláldozni, és az övéinek hatalmas ellenségeket szerezni.

Itt közbe szóllamlott *Huldrich*: Hogy ezért, mondá, a' nőtlenségre kötelezett katholikus Papok sem áldozzák-fel az ő familiájoknak szerentséjét, bizonyíttyák a' Nepotismus ellen való számos panaszok.

Odilo. Az ugyan, fájdalom! eléggé igaz, hogy nálunk is vagynak Papok, kik a' Nepotismus' kedviért sem meggyőzödésekkel, sem szent hivatallyokkal semmit nem törödnek; de ez mindazáltal még sem eshetik olly gyakran, mint ott, hol a' Pap nagy familiával vagyon terhelve, 's még e' mellett egészen másoknak jó akarattyától, kegyelmétől, irgalmasságától kell függenie. Egy más, és ugyan nem kevesebbé nyomos pontról nem is kivánok szót tenni, holott tudom, hogy' arról az Úrnak saját tapasztalása eleget mondhat.

Edvárd. 'S mi volna ez?

Odilo. Azok a' nagy, és majdnem megbirhatatlan veszödségek, mellyekkel a' feleséges, gyermekes Papnak küszködnie kell, ha magát a' religiónak, és tudományoknak érdemes munkákkal hasznossá akarja tenni. Ezt, és ugyan a' mi üdönkben nyilván megismérte egy jeles Protestáns Theologus, kiről in-

ingyen sem kell vélni, hogy a' katholika Ecclesiának baráttya volna.

Edvárd. Ki volna ez?

Odilo. A' megholt D. *Walch* Göttingában. Olvassa az Úr, a' mit *Einems*nek a' *Mosheim*' egyházi történeteinek fordítására írtt elõbeszédében 149. 151. l. erröl mond. Mindazáltal én tsupán arról a' szoros, és mind a' religiónak, mind az egyházi hivatal' viselésének egyaránt ártalmas függésrõl akartam szóllani, mellyben a' feleséges gyermekes Papok vannak.

Edvárd. Az Úr igen helyesen itél; 's erre számos bizonyításokat lehetne felhozni.

Odilo. Nem tsak az, hogy a' Papoknak ez a' szoros függések a' religiónak felette ártalmas; *) de mi lenne a' gyónásból, melly pedig Istentõl vagyon rendelve, ha a' Papok feleséget vennének? Ki hitetheti-el a' gyónóval, vagy ki teszi õtet arról bizonyossá, hogy a' gyóntató Atya egy édes órában, midõn feleségével meghitten nyájaskodik,

*) *D. Kirchhoff* erröl így beszél: „A' religiónak „ romlását sok Protestans tartományokban az „ Ecclésiának, és az õ Szolgáinak lealatsonyí„ tásában találjuk, és abban, hogy az Eccié„ sia városi rendszabású, és a' Státus alá vetett „ alkotmányú; annak Szolgái pedig a' Státus' „ szolgáivá tétettek, — mint ezt különösen ta„ pasztalni Pruszsziában, hol nagyítás nélkül „ mondhatni, hogy nints is Ecclésia." *L. Liter. Zeit. für katholische Religionslehrer. Landshut.* 1818. *Nro.* 2. — *F.*

dik, elõtte mindent fel nem takar, a' mit a' gyónásban hallott? És minthogy a' gyónásnak fennlétével a' religiónak fennléte egybe kaptsolva vagyon: mit gondol az Úr, meddig maradna fenn a' religió a' hierarchiának elrontásával, és a' Papoknak megházasításával?

Huldrich. Lám a' Protestantismust mind a' mellett is, hogy Papjai házasodnak, már három száz esztendõ olta fenn áll; a' görög Ecclésia pedig még régebben.

Odilo. Mi a' görög Ecclésiát illeti, az Úr nem látszik azt tekíntetbe venni, hogy ott a' hierarchia tulajdonképpen azoknak a' Papoknak kezeik köztt vagyon, kik nõtlenségben élnek, millyenek a' Püspökök, Érsekek, Metropoliták, kik szerzetes rendbõl valók. De az megjegyzésre méltó, hogy az egész Konstantzinápolyi Patriarchátusban a' feleséges görög Papoknak, vagy is Pópáknak, legnagyobb szükség' üdején kivül nem szabad gyóntatniok. — *L. Lettres édifiantes et curieuses. Tom. II. p.* 46. — Kellett tehát érezniek, hogy a' gyóntatás a' feleséges Papokhoz nem derekasan illik.

Huldrich. De a' Protestánsok az õ feleséges Papjaikkal nem régen állanak-e fenn?

Odilo. Mi a' Protestantismust illeti, méltán kérdést szenved, ha az valóban-e, vagy talán tsak neve szerínt áll fenn? Azt legalább az Úrnak magának is meg kell ismér-

mérnie, hogy mind a' hit' dolgaiban, a' miről már valamit azt mondottam, mind a' rendtartásokban annyi változásokon esett által, hogy, ha Luther, és Melanchthon feltámadnának, az általok szerzett Ecclésiára nem is ismérnének. És meddig fog még e' mostani állapottyában maradni, holott az ő tökélletes felbomlásához mind inkább, és inkább közelít?

Edvárd. Hadgyuk ezt abban. Elég az, hogy azok szerínt, a' miket az Úr eddig mondott, tagadni nem lehet, hogy valakik az eggyeztetésre olly javallásokat tettek, mint *Beaufort*, sem a' Protestantismust, sem a' Katholicismust nem ismérték, és azokat a' nagy akadályokat, mellyek az ő projectumaiknak végre hajtásával szem közt állottak, által nem látták. — De vallyon, az Úr tehát a' religióbéli eggyesülést éppen lehetetlennek tartya-e?

Odilo. Én bizonnyal nem tudom elgondolni, minémű lehetne az az eggyesülés?

Edvárd. Minthogy a' béhozott tolerantzia által az előbbeni felekezésnek lelke már alkalmasint megszűnt, úgy gondolom, hogy nem volna olly igen lehetetlen. Tsak azon fordul-meg: *hogyan 's miképpen?*

Odilo. Éppen ez a' *hogyan 's miképpen?* az, a' mi az én tsekély itéletem szerínt meglábolhatatlan akadályokra ütközik. Egy úgy nevezett *elnyelő* (*absorbirend*) eggyez-

egyesítésre, melly szerint valamellyik felekezet, a' magának különösen tulajdon religioi állitásainak, a' nála megöröködött külső isteni tiszteletnek, és egyházi alkotmányának félretételével a' másikét elfogadgya, sem Protestánsok, sem Katholikusok rá nem állanak.

Huldrich. Magam is azt hiszem.

Edvárd. De hát ha mindeggyik Fél valamit engedne; mint a' pörlekedés' tüzének tsillapodásával az eggyezõ alkudozásokban történni szokott?

Odilo. Ez tsak üdeig' óráig tartható eggyesülés lenne. De itt az a' kérdés támadna: miben kellene engedni? A' Katholicismus az õ dogmái, és hitének ágazati közül tsak egyrõl sem fog lemondani; de nem is teheti azt. 'S ha bár azt feltesszük is, hogy a' Protestantismus, minekutánna benne az indifferentismus elhatalmazott; religioi állatásaival nem sokat törõdik, hogy arról, a' mije már nints, vagy legalább nem fekszik szívén annyira, mint régente, könnyen lemond: ezekbõl még sem következik, hogy magát a' katholika Ecclésia' tanításának bévételére rászánnya. És ha mingyárt a' Katholicismus az egyházi gondviselést illetõ dolgokból némellyeket kimarasztana is, de isteni tiszteletének szertartásairól, és hierarchiai alkotmányáról le nem fog mondani, le sem is mondhat, 's nehéz hinni, hogy

hogy kivált a' mostani Protestánsok ezt a' kettõt elfogadgyák.

Edvárd. Hát ha a' hit-tudománnyal semmit nem törõdvén, megengedtetnék, hogy kiki a' maga szája' íze szerínt gondolkodgyék, és tsak arra mennénk rá, hogy a' különbözõ felekèzetek egy közös isteni tisztèletben békével értsenek eggyet?

Odilo. Ha nem tsalatkozom, *Beaufort*, és a' véle egy gondolkozású Projectánsok, az eggyeztetésnek ezt a' módgyát, melly a' mostani indifferentismusnak mindenképp megfelel, 's mellyet *megtartónak* (*conservirend*) neveztek-el, fõzték fejekben. De ha így, tehát hová lészen a' hitnek egysége (*unitas fidei*,) mellyet az Apostol parantsol, mellyet fenn tartani annyi századokon által igyekeztek? Ha így, mi egyébb lenne a' Jézus Krisztus' Anyaszentegyháza, mint egy mindenbõl öszsze kevertt zagyvalék, egy Katholikusokból, Lutheristákból, Kalvinistákból, Jánsenistákból, Ariánusokból, Semiariánusokból, Macedoniánusokból, Sociniánusokból 's a' t. öszsze-állított szörnyûséges test? Megférnek-e ezek egy közös isteni tiszteletben? *) És hogy valamit tsak új-

he-

*) Egy jeles Iró mondgya: „Valóban fonákúl for-„ dított gondolat, a' keresztény felekezeteknek „ eggyeztetését az anarchiának, a' gondolkozás-„ ban, és tanításban való függetlenségnek talp-„ kövén fundálni akarni."—*L. Vertraute Briefe an Hrn. Bibliothekar Biester.* 1802. 73. 74. *l.*

heggyel érintsek; a' *Sociniánus*, *Ariánus*, és *Macedoniánus* imádhattya-e velünk eggyütt Jézust, mint Isten' fiát, és a' sz. Lelket bálványozás, és képmutatás nélkül? az az: imádhattya-e azt, a' kiben nem hisz? Legyen bár úgy, a' mit ingyen megengedek, hogy a' Protestánsok a' kathol. Ecclésiának isteni tisztelete ellen nintsenek úgy elfoglalva, mint a' régi üdőben, sőt sokan közülök eránta minden tisztességgel viseltetnek; még is annyi nehé ségek vagynak minden felől, hogy azoknak elhárítására az efféle megtartó eggyeztetés, sok ha elégséges lenne.

Edvárd. Az Úr tehát tellyességgel nem bízik hozzá, hogy az elszakadtt Ecclésiák valaha eggyesüljenek?

Odilo. Az Istennél nints lehetetlenség.

Edvárd. Ha én ezt jól értem, az Úr olly lehetetlennek állíttya a' religióbéli eggyezést, hogy annak végbe mentére az Istennek tsodát kellene tennie.

Huldrich. Pedig a' tsodák' üdejéből már régen kikeltünk.

Odilo. Azt nem gondolhatom, hogy az Úr olly keveset hidgyen az Isten felől, mintha az ő hatalmát bizonyos üdőre szorítaná az Úr Ha ő sz. Felségének tetszik, valamint hajdan, úgy most, sőt még nagyobb tsodákat is tehet. Azt tehát nem lehet mondani, hogy a' tsodák' üdejéből kikeltünk. De nem is ez volt, a' mit mondani akartam.

Ed-

Edvárd. Tehát mit? Az Úr tehát valóban lehetetlennek tartya a' religióbéli eggyesülést?

Odilo. Én valóban majdnem lehetetlennek tartom. De még is lehetőbbnek, és könnyebbnek, mint valaha akármikor. 'S ugyan ez okból az én vélekedésem ez: hadgyuk egyedűl az Istenre, hogy az akadályokat elháríttsa, és Izraël' házának elszéllyedt juhait egybe térellye, mint hajdan tselekedett.

Edvárd. Nem értem, mit akar az Úr; mitsoda lehetetlenségeket talál az Úr ebben?

Odilo. Én ezzel nem mást értek, mint a' mit *Tábaraud* igen helyesen mondott: „Hatsak az Isten azoknak kezeiket nem ve„ zérli, kik religiói tekíntetben az emberi „ Nem' olly jótévő épületének felrakásán „ dolgoznak, a' minémű az Ecclésiáknak „ eggyesítése: mind hijába bíztattyuk ma„ gunkat, hogy az valaha talpra állyon." A' Protestánsok' derék, és tudós Theologusaiknak is, a' millyenek: *Plank*, *Marezol* *) 's egyebek, lehetetlennek kellett tartaniok ezt az eggyeztetést, mivel felőle úgy ítéltek,

*) *Plank:* Worte des Friedens an die katholische Kirche. 1809. *Marezol:* Predigt, dass die Wiedervereinigung der protestantischen und römischen Kirche nicht nur keinen Gewinn verspricht, sondern wesentlichen Nachtheil drohet. 1808.

tek, hogy sem eggyik, sem másik félnek nem hasznos, sőt ártalmas lenne, és így jobbnak állíták, ha mindeggyik, valamint eddig, a' maga uttyán mendegelne, és tsak költsönös tolerantziában, és szeretetben lennének egymás köztt eggyesek.

Edvárd. De talán éppen ennek a' resultátuma lészen az, hogy végre mind a' két Fél egymással összze ér?

Odilo. Különben két egymással parallelé futó linéák nem szokták egymással összze érni.

Huldrich. Megbotsásson az Úr: a' Reformátusokkal, és Lutheristákkal még is így volt a' dolog. Minekutánna tsak ugyan végre az a' boldogtalan polemizálás, hálá a' tolerantziának! — —

Odilo. — Szavát szakasztván. — A' tolerantziáról ne sokat szólljunk. Az igaz tolerantzia megtudgya az igazságot a' tévelygéstől választani; megveti ugyan emezt, de még is eltűri. A' hamis tolerantzia mind a' kettőt egyaránt veszi, és azt hiszi, hogy az Istennek mindegy, akár hogyan gondolkozzanak is róla, és a' religióról.

Huldrich. Nem bánom, nevezze az Úr elnézésnek, vagy törődetlenségnek (indifferentia); elég az, hogy minekutánna mind a' két Fél a' polemizálásba beleunt, annyira közelítettek egymáshoz, hogy majdnem egybe forrottak.

Odi-

Odilo. Minémű egybe-forradás lehet ez, és a' két felekezet közül mellyike engedett, vagy nyert többet, az Úr jobbán megitélheti, mint én.

Huldrich. Tehát nem történhetnék-e ez meg a' Katholikusokkal, és Protestánsokkal, ha egyszer közöttök a' polemizálás megszűnnék, és kiki lelki harmoniában, és szeretetben eggyesülve a' maga uttyán mendegelne?

Odilo. Utolsó szerentsétlen kiköltözésemkor, két Conventuális társaimat magam mellé vevém. Egy kedvetlen eset okozta, hogy útunknak egy részét a' legközelebb való faluig gyalog tevénk. A' fiatalabbik maga bízttában, tüzesen, és serényen hegyen völgyön, tüskén bokron által, elől nyargalódzott, mellyel, a' mint utóbb látánk, azt nyerte, hogy magát derekasan megsértegette. Mi ketten, mint öregek, és tsillapodottabb eszüek, véle éppen nem győztünk menni, utánna ugrándozni, őtet elérni pedig tellyességgel nem.

Edvárd. Kérem az Urat, tessék megfejteni, mire légyen ezzel a' tzélozás?

Odilo. Engedgyen-meg az Úr, ne kellessék fejtegetődnöm, hanem inkább legyen szabad félbe szakasztanom. Ím láttya az Úr, hogy barátságos asztalnál vagyunk, 's tartok tőle, hogy, a' mit mondanom kellene, az Urakat meg találná bántani.

Edvárd. Tellyességgel nem. Mondgyaki az Úr, a' mit érez, és a' mint gondolkozik. Az igazság senkit meg nem bánthat; 's ha kettőnk közt valamellyikünk vétteni találna, eggyik se vegye roszsz néven, ha néki a' másik eltévedését kimutattya, 's őtet jobb utra tereli.

Odilo. Mivel az Úr kívánnya, legyen úgy. A' XVIdik században, és a' XVIIdiknek elsö felében talán nem olly nehéz lett volna az eggyeztetés, ha a' feszülés (*Spannung*) mind a' két részről, melly a' mi üdőnkben igen megenyhült, nem olly nagy lett volna, és a' békítők olly okosan, mint buzgón, láttak volna a' dologhoz. De most annyira előhaladtak, hogy, ha mingyárt akarnánk, sem érhetnénk el őket.

Edvárd. Vallyon mért nem? Vagy nintsenek-e most az Urak sokkal közelebb hozzánk, mint ez előtt? vagy mi másképp gondolkozunk-e, mint ez előtt? tsakhogy nagyobb mérsékléssel.

Odilo. Mind a' kettőt tagadom. A' mi minket illet, az igaz, hogy régente magokat meg nem gondoló, ámbár a' religiót szíveken viselő, és mellette buzgó embereink olly vélekedéseket vítattak, mellyeket az Anyaszentegyház nem javallott, vagy mellyekről még végzést nem hozott; 's valóban némellyeket igen is magasra tsigáztak. A' mi pedig a' mostani üdőt illeti, nem külön-

ben

ben az is igaz, hogy néhány Íróink, tsakhogy felderültteknek tartassanak, és a' Protestáns Német országnak bibliothécáiban, 's újságaiban magoknak hírt nevet érdemellyenek, némelly dolgokban a' Protestánsokat meg közelítették; de ez a' közelítés nem esett szájók' ízén.

Edvárd. Hogyhogy?

Odilo. Emlékezem, hogy az Uraknak egy legkelendőbb, és leghíresebb kritikus munkájokban olvastam, hogy az efféle felderült névvel tiszteskedő katholikus Íróknak közelítéseket nem sokba kell hajtani, úgymint kik mindég azon eggyek maradnak, 's valamíg *a' kenyérnek, és bornak változásáról*, (transsubstantiatio) *az egyedül üdvözítő hitről, az Anyaszentegyháznak tsalhatatlan volttáról, a' tisztító tűzről, a' Mise-áldozatról, az Anyaszentegyháznak egy látható fejéről* való tudománynak butsut nem adnak, mind addig nem lehet őket felderültteknek tartani, 's vélek öszsze egyeszkedni. Még sokkal többet - is mondhatnék erről, és ugyan a' leghíresebb Protestáns Theologusokból; de ez is mit használna? Elég volt az Urnak megmutatnom, hogy a' Protestáns Íróknak itéletek szerínt sem közelítettünk még az Urakhoz a' hitbéli principiumokra nézve.

Huldrich. A' mit az Úr itt előhozott, valóban nevetségre való; mert így a' Ka-

tholikusoknak meg kellett volna szünni Kathólikusoknak lenniek, hogy felderülttek-nek tartassanak.

Odilo. A' mi üdönkben némellyeket el kell nézni; egyébbként a' kinevetésnek soha nem lenne vége.

Edvárd. Az Úr azt sem engedte-meg, hogy most nem úgy gondolkozunk, mint az elött, ha bár nagyobb mérsékléssel is; és ez okból a' religióbéli eggyesülést nehezebbnek állíttya az Úr most, mint lehetett volna ez elött. Kérem, tessék az Urnak ezt megmagyaráznia.

Odilo. A' mint észre veszem, az látszik az Úr elött különösnek, hogy én a' religióbéli eggyesülést most, minekutánna a' hajdani *feszülés* enyhödött, nehezebbnek állítom, mint két száz esztendövel ez elött, holott mi, a' mint az Úr véli, a' Protestánsokhoz közelebb szerkeztünk, a' Protestánsok pedig régi nyomokban állanak. — Hogy ez a' vélemény a' Katholikusokra nézve hibás, már megmutattam.

Edvárd. De a' Protestánsok nem azok-e most, kik ez elött voltanak?

Odilo. Az elött, mikor még a' Protestánsok religiói principiumaikra nézve a' kathol. Anyaszentegyháztól annyira el nem távoztak, úgy hogy *Erasmus* maga, ha nem véttek, azt mondá, hogy azokból, mellyekről eddig tsak az iskolákban volt a' disputá-

tálás, hit ágazatokat tsináltak; akkor mondom, talán könnyebben megeshetett volna az öszsze-ereszkedés, és eggyesülés. De most, holott a' Protestánsok az ő eredeti miségektől olly meszsze eltértek, hogy Luther azt az Ecclésiát, mellyet fundált, nem volna képes megismérni; az eggyeztetés olly nehéz akadályokkal vagyon körül kerítve, hogy majdnem a' lehetetlenséggel határos.

Huldrich. De azt tsak el nem pörli az Úr tőlünk, hogy mi még Protestánsok vagyunk.

Odilo. Sajnálom, hogy erre kell fakadnom. Sőt ez az én itéletem, még igen kémélletes ahhoz képest, mellyet egy derék Protestáns Tudós, ki mindent nyomosan megvizsgált, és mindennek, a' mit mond, okát adgya, az újjabb Protestánsok felől hozott.

Huldrich. Ki légyen az? és mit mond?

Odilo. Trembley, sur l'Etat présent du Christianisme könyvében, mellyet az Urnak eléggé nem ajánlhatok. Ő nem tsak azt mondgya, hogy a' mái Protestánsok nem Protestánsok, hanem azt is hozzá teszi, hogy „mind attól egészen eltávoznak, a' mit min„ den keresztények az Apostolok' üdejétől „ fogvá hittek; és hogy egy Mahometánus, „ ki a' Krisztus' tsodáit béveszi, közelebb áll „ a' Keresztényekhez, mint a' Protestánsok„ nak új Tanítói." 13—17. *l.*

Huld-

Huldrich. És még is mind keresztények, mind Protestánsok vagyunk.

Odilo. Igen is Protestánsok az Urak, de úgy, mint *Bayle Polignac* Papnak, ki utóbb Kardinális lett, mondá: „Én Protestáns vagyok, mivel minden ellen, vala„ mit mondanak, vagy tselekesznek, pro„ testálok.“ — *Je suis protestant, parceque je proteste contre tout ce, qui se dit, et ce, qui se fait.* — Vagy is inkább, mint *Rousseau*nak, ha jól jut eszembe, kedve jött mondani, hogy a' Protestantismus mind azon ellen való protestatio, a' mit észszel fel nem érhetni. De az eredeti Protestantismus nem illyen. Tudgya ezt az Ur a' reformátziónak históriájából.

Edvárd. Mivel az eredeti Protestantismusnak lelke, tudniillik: maga eszével meghányni vetni, és semmit egyebet bé nem venni, mint a' mi Sz. Íráson fundáltatik, még ez napig nálunk uralkodik; mivel a' Luther által tett fordítása a' Bibliának mindeneknek kezekben vagyon, 's véle a' nyilván való isteni szolgálatokban élünk; mivel Luthernek énekeit Ecclésiáinkban énekellyük, és az isteni tiszteletnek egész elintézése azzal még most is megeggyez, mellyet az elsö Reformátorok béhoztak; mivel Luthernek Katekizmusa még most is fundamentoma a' religió' tudománnyának, és a' mi Tanítóink Ecclésiánknak Symbolicus könyveire

reire most is köteleztetnek; valóban által nem láthatom, hogy' lehessen rólunk mondani, hogy Protestánsok nem vagyunk, és hogy Luther, ha feltámadna, az általa fundáltt Ecclésiát éppen meg nem ismérné!?

Odilo. A' mit az Úr állításom ellen itt felhord, valóban nem sok, ámbár némellyek ellen lehetne kifogást tenni. Mind e' mellett is azt hiszem, nem ok nélkül vítatom, hogy az Urak az eredeti Protestantismustól, kivált a' viszsza számlált 40. 50. esztendőkben kitsinyenként úgy eltávoztak, hogy benne Luther, és Melanchthon alig ismérnék-meg azt az Ecclésiát, mellyet felállítottak. Ez volt már *Grègoire*nak is ítélete: „A' mostani Protestansok tsaknem semmi „ tekíntetben sem hasonlók a' XVIdik szá„ zadból valókhoz, mert a' nevezetnek ha„ sonlóságából nem lehet a' tudományban „ való megeggyezésre következést huzni. Ha „ Luther, és Kalvinus ismét világra jönének, álmélkodnának, hogy nem azoknak „ religiójokhoz tartoznak, kik ő rólok ne„ veztetnek." — *L. Grègoire histoire des sectes réligieuses. Tom. II. p.* 18. — Illy ítélettel vannak mind azok, valakik az elsö Reformátoroknak hit-ágazataikat ismérik, és a' mái Protestáns Theologusoknak principiumaikkal egybe vetni tudgyák.

Edvárd. „Én ezt által nem láthatom.

Odi-

Odilo. Engedgye-meg az Úr, hogy egy kérdést tehessek. Kiket kell itt főképpen tekíntetbe vennünk? A' köznépet-e, vagy a' Tanítókat, kikről hihető, hogy jobban, nyomosabban, és tökélletesebben forgottak a' religió körül, mint amazok?

Edvárd. Okvetetlenül ez utolsókat; 's én már mondottam az Úrnak, hogy a' mi Tanítóink most-is szintúgy kötelezetnek Ecclésiáinknak Symbolicus könyvei szerínt tanítani.

Odilo. Hogy magokat kötelezik, meghiszem, de megtartyák-e? ez más kérdés. *Tabaraud* azt mondgya: „A' Franczia országi, Genevai, Helvétziai, és a' Lutherista „ Ecclésiákban, a' régi Confessiók, mellyek„ nek tanítások meg vagyon állapítva, meg„ tartyák az ő tekínteteket azokra nézve, „ kik tanítói hivatalt keresnek, és most is „ annyiba vétetnek, mint a' hitnek, és iste„ ni tiszteletnek őrizö tárházi."

Huldrich. 'S éppen ez az, a' mit imént mondottunk.

Odilo. *Tabaraud'* szavainak, édes Barátom! még nem értünk végére. „De az a' „ mód", — hozzá teszi, — „mellyel a' keresz„ ténységnek dogmáit érteni, magyarázni, „ oltalmazni kell, némelly új Philosophu„ soknak methodusa által nagy változást „ szenvedett."

Huld.

Huldrich. Az, hogy mi móddal bánnyunk valamelly dologgal, nem sokat nyom, tsak maga a' dolog maradgyon-meg.

Odilo. Tabaraud itt éppen nem mondott eleget. A' mennyire én az Urak' Theologusaiknak, és oktatóiknak írásaikból kivettem, ezek a' Protestáns Ecclesiák' Felállítójának principiumitól, ki még sok fő dolgokban vélünk eggyütt tartott, annyira távúl járnak, hogy ez őket nehezen ismérné maga tanítványinak, és követőinek.

Edvárd. Hogy nem?

Odilo. Engedgve-meg az Úr, hogy ezek közül eggyet ketti: előszámlálhassak. A' gyónásról már szóllottam, valamint arról is, hogy Luther három Sacramentomot vett-bé, holott az Urak most tsak kettőt vallanak. Tsak egy igen fontosat veszek-fel. Így ír Luther, reformátziójának tizeneggyedik esztendejében: „Vallyuk, hogy a' Pápaságban „ sok kereszténvi jóság vagyon, sőt hogy „ minden keresztényi' jóság benne találta„ tik, 's hozzánk általa származik. Vallyuk „ tudniillik, hogy a' Pápaságban vagyon az „ igazi Sz. Irás, igazi Keresztség, igazi Oltá„ ri-szentség, a' bünbotsánatnak igazi kul„ tsai, igazi tanító-hivatal, igazi Katekizmus, úgymint a' tiz parantsolatok, a' hit„ nek ágazatí, a' Mi atyánk 's a' t. Azt „ mondom, hogy a' Pápaságban vagyon a' „ való Kereszténység, sőt a' Kereszténység-

„ nek,

„ nek, és sok jámbor nagy Szenteknek
„ dísze. — Ha azért a' Pápaságban vagyon
„ a' Kereszténység, tehát valóban Krisztus'
„ testének, és tagjának kell annak lennie;
„ ha az ő teste, tehát igazi lélek vagyon
„ benne, igazi Evangéliom, keresztség, Sa-
„ cramentom, kultsok, tanító-hivatal, imád-
„ ság, Sz. Írás, és minden, a' mi a' Keresz-
„ ténységben megkívántatik."

Edvárd. Ez a' vallomás, valóban nagyon szembe ötlő.

Odilo. Mennyire elragadta légyen Luthert sokszor az ő indulatossága, a' mit az akkori üdőnek lelkével nem lehet menteni, 's melly arra fakasztotta, hogy a' katholika Ecclésiát *ördögtől szerzett*nek, az ő tudománnyát *ördögi tudomány*nak mondaná; ez, és más effélék, az Urnak úgy, mint nékem, tudtára vagynak. — *L. Luther's Abhandlung: Das Papsthum vom Teufel gestiftet, in opp. Lutheri de Anno* 1544. — Azonban a' Protestánsoknak canonicus könyvök, mellyre minden Tanítóik kötelezetnek, értem az *Augustai confessiót Art.* 21. azt tartya, hogy a' Protestánsok' tanítása a' romai Anyaszentegyházéval a' fő tzikkelyekben eggyet tart, 's hogy ők tsak némelly viszsza-éléseket hárítottak légyen el, és ennek az Ecclésiának tanítását úgy nézik, mint melly az Isten' igéjével meg eggyez.

Ed-

Edvárd. Igen is, akkor szélttében úgy itéltek, úgy is kellett itélni, és Luthernek magános ki fakadásait tsak annyiba lehetett venni, mint a' felingerlett indulatosságnak kitörését.*)

Odi-

*) Úgy tetszik, hogy ez semmi mentség. Olly nagy, olly fontos tárgyban, minémű a' religiónak reformálása, az istení hivatásról nem is szóllván, a' jól kitanultt igazságnak, és a' kegyes szívnek kell a' kormányt tartania, nem az indulatosságnak, melly a' néki engedöket a' szélvésznek veszedelmére ragadgya. Ki légyen *Erasmus*, tudgyuk; ö még sem menti Luthert, hanem e' képpen ir néki 1526. 11. *Apr. Epist. L.* 21. *p.* 790. „Mi történik mindkettönkön, az „ semmit sem tesz. Én kivált, ki nem sokára „ innen kiköltözöm, az egész világ' tapsolásával sem törödöm. Engem, 's vélem eggyütt „ minden Jókat az gyötör, hogy te ezen felfu„ alkodott, szemtelen, veszekedö eszeddel az „ egész világot veszedelmes marakodással rázod„ meg. A' jó, és a' tisztességes tudományokat „ kedvelö férjfiakat némelly dühösködö Fari„ zéusok elejbe tasztítod. A' gonoszokat, és „ ujságon kapkodókat zenebonára fegyverkez„ teted fel; úgy bánsz az Evangéliommal, hogy „ minden szentet, és nem szentet öszsze za„ varsz, mintha szántszándékkal azon volnál, „ hogy ez a' szélvész soha örvendetes véget ne „ érjen. — A' köz veszedelem, és minden dol„ goknak öszsze zavarodása szaggattya szíve„ met, a' mit nem másnak köszönhetünk, mint „ a' te magával nem bírható eszednek.“—Ismét *Melanchthon*hoz, *L.* 19. *ed. Bas.* 1540. *p.* 601. „Mi lehet dögleletesebb ennél a' meghasadás„ nál? hány helyen, és melly szörnyü zendülé„ sek támadtak? és ezeknél még irtóztatóbba„ kat várunk.“! *Cf. Examen Reformat. Luth.* *p.* 496. 498. — F.

Odilo. De ez a' szembeütközõ vallomás, az utóbbi Protestáns Tanítok' állatásaival a' legnagyobb viszszásságban áll, kik azt vítatták, hogy olly tévelygõ Ecclésiában, millyen a' kathol. Anyaszentegyház, nehezen üdvözülhetni.

Edvárd. Ez tsak a' feszülésnek — mint az Úr nevezi — üdejéből való állatás, mellyhez most nem egy könnyen szegõdnék valaki.

Odilo. Igaz, hogy az Uraknál ez utóbbi üdõkben a' menyország' kapuját olly szélesre tsinálták, hogy már a' Zsidók, és Pogányok is bémehetnek rajta, szent Péternek világos szavai ellen, *Actor. IV.* 12. De még is a' Katholikusokról nem sokkal kedvezõbben gondolkoznak az Uraknak némelly Theologusaik most is, mint a' feszülésnek üdejekor.

Edvárd. Ezt nem hihetem.

Odilo. Két legnevezetesebb Protestáns Theologusok, *Miller*, és *Lesz* (*Millers Einleitung in die Mosheimische Moral. S.* 360. — *Lesz Wahrheit der christlichen Religion. S.* 210. *4te Ausgabe*) nyilván mondották: „Lehetetlen, hogy olly érdemes Ecclésia, „ millyen az Evangeliumsoké, olly Usurpá„ torokkal, millyenek a' Katholikusok, tsak „ távúlról is eggyezésbe ereszkedgyék, és „ hogy a' Mahomet' religioját, sõt még a' „ pogány vallást is inkább lehetne keresz„ ténységnek tartani, mint azt, mellyet most „ Romában keresztény hit gyanánt taníta„ nak."

„ nak.“ Melly meszsze távozik ez Luthernek iménti felhozott itélettételétől!

Edvárd. Megvallom, hogy ez olly kemény, mint váratlan kifejezés. De mennyünk másra által.

Odilo. Az Úr jól tudgya, 's jobban mint én, hogy az Urak' felekezete minden fegyverrel, mellyet tsak elővenni lehet, viaskodik azon állatásunk ellen, hogy az Anyaszentegyház tsalhatatlan, és nem hibázhat, vagy is nem tévelyeghet.

Edvárd. Ez úgy vagyon; és én is ezt hiszem, pedig nem ok nélkül. Mert ha az Anyaszentegyház nem hibázhatna, nem tsúsztak volna abba tévelygések, mellyekről én mindazáltal most nem akarok szót tenni. Luthernek is így kellett gondolkoznia, különben a' tévelygésbe nem eshető Ecclesiától el nem szakadt volna.

Odilo. Hallya bár az Úr, mit írt 1532-ben azok ellen, kik Krisztusnak valóságos jelenlétét az Oltári-szentségben tagadák, és kiket ő zenebonásoknak nevez.

Edvárd. Vallyon mit?

Odilo. „Ez a' tzikkely, így ír ő, nem „ az Íráson kivül való, és emberek által köl„ tött tanítás, hanem az Evangéliomban, „ Krisztusnak valóságos, és kétséget nem „ szenvedő szavain fundáltatik, és gyökerez„ tetik, mellyet a' keresztény Anyaszentegy„ háznak származásától fogva e' jelen való

„ óráig

„ óráig egy szívvel hittek, és vallattak,
„ mint ezt a' görög, és deák sz. Atyáknak
„ könyvei, és írásai bizonyíttyák. Ezen
„ fellül a' mindennapi véle élés, és a' tapasz-
„ talással eggyütt járó tselekedet mind e'
„ mostani óráig."

„Melly tanúbizonysága az egész keresz-
„ tény Anyaszentegyháznak, ha egyébb nem
„ volna is, már maga elég arra, hogy e' tzik-
„ kely mellett megmaradgyunk, és az agyas-
„ kodókra ne halgassunk, 's õket ne szen-
„ vedgyük. Mert veszedelmes, és irtóztató,
„ az egész keresztény Anyaszentegyháznak
„ eggyezõ bizonyítása, hite, és tanitása
„ ellen, a' mit az kezdettõl fogvá tizenöt
„ száz esztendõkig egy szívvel vallott, vala-
„ mit hallani, és hinni. Ha valamelly új
„ tzikkely volna, melly nem az Anyaszent-
„ egyháznak kezdetével venné eredetét, 's
„ mellyet az egész világon minden Keresz-
„ tények köz eggyezéssel nem vallottak vol-
„ na, azt kétségbe hozni, és arról disputál-
„ ni, ha úgy légyen-e? nem volna olly
„ veszedelmes, és rettentõ. Most pedig,
„ mivel kezdettõl fogva az egész Keresztény-
„ ségnek, valamennyire tsak terjed, ez a'
„ vallása: valaki felõle kételkedik, ollyba
„ kell tartani, mintha a' keresztény Anya-
„ szentegyházat nem hinné, és kárhoztatná
„ nem tsak az egész keresztény Anyaszent-
„ egyházat, mint valamelly átkozott eretne-
„ ket,

„ ket, de magát Krisztust is minden Apo-
„ stolokkal, és Prófétákkal eggyetemben,
„ kik ezt a' tzikkelyt, holott mondgyuk: *hi-*
„ *szek egy keresztény Anyaszentegyházban*,
„ fundálták, és megerõsítették. Tudni illik
„ Krisztus Mát. XXVIII. *Ime én veletek va-*
„ *gyok a' világ' végezetéig*. És szent Pál
„ 1. Tim. III. *Az Istennek Anyaszentegyhá-*
„ *za az igazságnak oszlopa, és erõs téma-*
„ *sza.*" (*Opp. Jeneus. Tom. V. fol.* 490. *a*)

Más helyen szinte úgy szóll, mint a' Katholikusok az Anyaszentegyházról szóllanak, holott azt mondgya: „Az Isten nem hazud-
„ hatik, tehát az Anyaszentegyház sem té-
„ velyeghet." (*Opp. Jeneus. Tom. VII. fol.* 417. *a*)

Edvárd. Való, hogy ezek fontos helyek, mellyek nyilván mutattyák, melly igen volt légyen Luther az Anyaszentegyháznak méltósága, tsalhatatlansága, hagyománnya, és közeggyezése mellett. Mindazáltal Luthernek ezen kedvezõ itélettételétõl késõbben el kellett állania, mivel utóbb ugyan ezt az Anyaszentegyházat, mellyet tsalhatatlannak vallott, avval vádollya, hogy tévelygésekbe esett.

Odilo. Az meg lehet, ámbár én olly helyekre, hol ezeket az állatásokat viszsza vette volna, nem emlékezem. De teszem, hogy ez úgy vagyon, mi egyébbre mutat ez, mint hogy véle mindenkor az õ indulatossá-

ga

ga parantsolt, a' mire elég példák vagynak. Mind addig, míg az Anyaszentegyház ellene nem állott, tsalhatatlan volt; de, mihelyt ezt tette, tele lett tévelygésekkel.

Huldrich. Meglehet. Még is nem goldolnám, hogy az Úr azt akarná vítatni, és bizonyítani, mintha az Anyaszentegyház éppen nem eshetnék tévelygésbe.

Odilo. Ha az Úr azokat az okokat olvasta volna, mellyeket *Merz* 1776. 1778. 1784. esztendőkbéli Prédikátzióiban előhoz, másképp ítélne.

Huldrich. Ah, szegény *Merz Aloysius* az ő pörlekedő prédikátziójával! Tudom jól, hogy az Uraknál nagy betsületben vagyon, de mi mást tartunk felőle.

Odilo. Igazság szerínt azt kell tartani: „ barátom Pláto, barátom Aristoteles, de „ legbelsőbb barátom az igazság.“ — *Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas.* — Ha tehát ez a' nem éppen kedveltt férjfiú igazat mond, ne légyen-e helye szavának? — De hadgyuk ezt abban. Még is mondgya-meg az Úr édes barátom! hol kezdgyük-el a' tévelygésekről való vádolkozásokat, és hol végezzük-el azokat? Luther, a' mint az Úr hiszi, az Anyaszentegyháznak tsalhatatlanságát állító ítéletét vissza-mondta, és Azt tévelygővé teszi olly tanításokban, mellyek az ő vélekedéseivel meg nem férnek. Utóbb ísmét mind az Anya-

szent-

szentegyházat, mind ötet magát vétkesítették olly tanításokban; mellyeket még erősen vítatott, a' millyenek p. o. Krisztusnak engesztelő halála, az Úr-vatsorája, a' Keresztség. Még utóbb Krisztusnak, a' sz. Léleknek Istenségéről, a' sz. Háromságról való tzikkelyekben, és-így lépten lépve odáig megyünk, míg a' kereszténységből a' Naturalismuson kivül semmi sem marad.

Edvárd. Engedgyen meg az Úr; nálunk vagyon a' sz. Írás. Az is a' mi állatásunk, hogy az Anyaszentegyház a' sz. Irásban foglaltt tudományt tartya; valameddig pedig ezt tselekszi, ezért, és addig hibázhatatlannak hiszi Luther az Anyaszentegyházat, a' mint azokból a' helyekből láthatni, mellyeket az Úr felhozott.

Odilo. Igaz ez; de az is igaz, hogy ő az Anyaszentegyházat a' sz. Irás' hiteles magyarázójának isméri, és itélő bírónak tartya azon tudományokban, mellyeket a' sz. Irás szerint hinnünk kell; különben az Anyaszentegyháznak eggyetértő hitvallására, és a' sz. Atyák' mondásaira nem utasítana. És ugyan ez, a' mit én az Urak' Hitszerzőjöknek állatásaiból az ő későbbi fiai ellen forgatok, a' dologgal éppen megeggyez.

Edvárd. Miképpen?

Odilo. Az Úr maga tudgya, hogy az Irás különféle magyarázatokat szenved, és ugyan nem mindenkor a' nehéz, hanem a'

legnyilvánb való helyeken is. D. *Thiesz*, sz. Lukátsnál a' XVIdik részben a' hûtlen házigazdáról való példabeszédnek 85. különbözõ magyarázását számlállya a' Protestánsok között; és a' Galatziabéliekhez III. 20. száz ötvent. (*L. über die Unvereinbarkeit der geistlichen und weltlichen Macht p. 17. not. 14.*)

Edvárd. 'S mit hoz-ki az Úr ebbõl?

Odilo. A' minek belõle természetesen következnie kell; hogy t. i. ha az Irás nem hasznavehetetlen, sõt ártalmas, hanem inkább a' hitnek, és életnek regulája; szükséges, hogy mellette egy itélõszék legyen, melly a' különbözõ értelmeket eligazíttsa, és ugyan tsalhatatlan tekíntettel. Ezt tartották az Anyaszentegyháznak legderekabb Tanítói minden üdõben. Szent *Ágoston* mondgya: „Azt teszszük, a' mi a' közönsé„ ges Anyaszentegyháznak tetszik, mellyet „ maga a' sz. Irásnak méltósága ajánl, hogy, „ mivel a' sz. Irás nem tsalhat, valaki attól „ tart, hogy ezen kérdésnek feloldásában a' „ homályosság miátt megtéved, ugyan ezen „ Anyaszentegyháztól kérjen tanátsot, mel„ lyet a' sz. Irás minden habozás nélkûl ki„ mutat.“ *S. August. L.* 1. *Cap.* 33. *contra Crescon.* Hasonlóképpen szóllanak Sz. *Hieronymus*, *Ambrus*, *Cyrillus*, *Basilius*, *Naz. Gergely*. Azon gyülekezetekben, mellyeket Nestóriusnak, és Eutychesnek ügyökben tartottak, nem az Irásnak valamelly díbdáb magya-

gyarázásaira támaszkodtak, hanem egy szájjal kiáltották: „Ez az Atyák' vállása, így „ hiszünk mindnyájan!" *Haec est fides Patrum, omnes ita credimus!*

Huldrich. Ah ezek mind fiatal korbeliek!

Odilo. Legyen úgy. Tehát lépjünk egy századdal fellebb. A' Nicéai gyülekezetben, mint sz. *Athanásius* beszélli, szinte azon értelmet jegyzõ szó — ὁμοούσιος — állapitatottmeg, az okból, mivel az már a' régibb Atyáknál divatban volt. Igy *Nicomédiai Eusébius* *) is a' régibb sz. Atyáknak tekintetével bizonyított. Még egy századdal fellebb, vagy is a' IIIban, *Alexandriai Kelemen — Stromat. L. VII.* — mondgya, hogy mind azok távúl járnak az igazságtól, kik az Irásnak magyarázásában a' szent Atyáknak hagyománnyától eltérnek. Illy itélettel volt, és ugyan ezen században *Tertulliánus* is. Igy még a' második században *Irenéus* is. Ez volt minden századokban, minden Atyáknak eggyezõ értelmek egész a' Tridentomi gyülekezetig.

Huldrich. Ah, az Atyák! miket nem vítattak ezek sokszor?

Odilo. Nem kívánom az Urat azzal terhelni, hogy nékem ezeket eggyenként elõ-

*) Nem az, hanem Caesareai Eusebius volt. L. Socrat. L. 1. C. 8. F.

számlállya. De jut eszembe, hogy erről egy derék, és az Uraknál nagy tiszteletben lévő Tudósnak írásaiban valami érdemeset olvastam.

Edvárd. Ki légyen ez?

Odilo. Lessing.

Huldrich. Hihetetlen! A' tudós *Lessing*, ki olly tisztán, és szabadon gondolkozott, lehetetlen, hogy az Anyaszentegyháznak méltósága, és Traditiója mellett fogott volna.

Odilo. És még is úgy vagyon, hogy ő nem a' Bibliát, hanem az Anyaszentegyházat, és annak traditióját tette a' hitnek regulájává.

Edvárd. Megengedgyen az Úr, hogy e' felől kételkedem, holott előttem *Lessing* az ő szabad gondolkozásáról igen is ismeretes. Talán hibáz az Úr? vagy kihozások, és következtetések által olly valamit fog rá, a' mit ő nem mondott?

Odilo. A' helyet, mellyről szó vagyon, egész szélttében feltalálni az ő Theologiai hagyománnyában. (*Lessings Theologischer Nachlasz. S.* 75.) Igy ír ő ott: „Krisztus-„ nak egész religiója folyamatban volt, mi-„ nekelőtte valamellyik Evangelista, vagy „ Apostol írt volna. A' Mi atyánkat imád-„ kozták, minekelőtte Máténál olvasni lehet-„ ne, mivel Jézus az ő Tanítványit maga ta-„ nította imádkozni. A' keresztelésnek for-„ mája szokásban volt, minekelőtte azt Máté

„ fel-

„ feljegyezné, mivel Krisztus maga szabta
„ Tanítványinak elejbek. Ha tehát nem
„ volt szükség, hogy az első Keresztények
„ ezen dolgokra nézve az Apostolok' írásai-
„ ra várakozzanak, mért lett volna, szükség
„ egyebekre nézve? Ha ők Krisztusnak szó-
„ val közlött rendelése szerínt imádkoztak,
„ és kereszteltek: habozhattak-e, hogy több
„ másokban is, mik a' Kereszténységhez mul-
„ hatatlanúl tartoznak, magokat egyedül az
„ illy féle rendeléshez tartsák, vagy sem?
„ Avvagy ha Krisztus méltónak nézte, hogy
„ ezekről a' dolgokról önnön szájával ren-
„ delést hadgyon hátra, mért ezt nem tsele-
„ kedte mind azokra nézve, a' miket az
„ Apostoloknak felőle tanítaniok, és az egész
„ világnak felőle hinnie kellett vala? Azért
„ nem-e, mivel semmi efféle rendelésről,
„ vagy reguláról az új Testamentomban em-
„ lítés nints? mintha bizony annak Irói ma-
„ gokról valaha azt vallották volna, hogy
„ mindent feljegyeztek, a' mit Jézus tsele-
„ kedett, és mondott? mintha nem inkább
„ ellenkezőt jelentenének, nyilván, a' mint
„ vélhető azon okból, hogy e' fellűl a' szájjal
„ közlött hagyományoknak is helyt enged-
„ nének. Nem elég-e, hogy az első Kereszt-
„ tények egy illy féle, magától a' Krisztus-
„ tól alkotott hit-sommát hittek, mellyben
„ minden a' hitre tartozó tanítások foglaltat-
„ tak, 's mellyet ők hit' regulájának nevez-
„ tenek?“ *Ed-*

Edvárd. Soha, hogy olly férjfiú, mint *Lessing*, illyenekre fakadgyon, nem hittem volna!

Odilo. Ez még nem elég. Ő annyira megy, hogy ugyan ezen *hitformáról*, melly Krisztusnak, és az Apostoloknak szájbéli oktatások által közölteték, és melly különb attól, melly későbben az Evangelisták', és Apostolok' írásiból vétetvén, hagyomány által az Anyaszentegyházban találtatik, azt mondgya, hogy *az Irás véle eggyütt minden, nála nélkül semmi sem volt légyen* — *ugyan ott. 75. l.* — Ugyan ezt a' fenekállítást, melly a' katholika Ecclésiának tudománnyával, nem pedig a' Protestánsokéval, kik a' sz. Atyák' bizonyításira semmit sem hajtanak, olly igen szorosan eggyez, előadgya egy más helyén ezen nevezetes könyvnek sz. *Irenéus*ból, hol ez így szóll: „Nem mások „ által ismértük-meg üdvösségünknek el ren- „ deltetését, mint kik által az Evangéliom „ reánk általszállott, mellyet ők akkor „ ugyan hirdettek, de azután Istennek aka- „ rattyából írás által közlöttek velünk. — „ Hátha az Apostolok semmi írást nem hagy- „ tak volna hátra, nem de akkor a' traditió- „ nak rendét kellet volna követnünk?" „Nem „ lehetek szántszándékkal süket, hozzá te- „ szi *Lessing*, — *ugyan ott 126. l.* — midőn „ az egész régiség eggyenlőképpen fülembe „ kiáltya, hogy a' mi Reformátorink, az

„ előt-

„ elöttök olly annyira gyülöletes traditiónak „ neve, és színe alatt sokat, igen sokat ki- „ vetettek. Legalább annak, az mit *Irenéus* „ általa ért, hagyták volna meg azt az isteni „ tekíntetét, mellyet az Irásnak adni kire- „ kesztöleg jónak találtanak.“ *)

Edvárd. Legyen úgy. Ámbár mind azok szerínt, a' miket e' dolog felöl *Lessing* felhord, tagadni nem lehet, hogy a' Keresztények kezdettöl fogva nem tsak a' sz. Irást, hanem a' szájról szájra által keltt oktatásokat, vagy a' traditiót is hit', és élet' regulájának nézték, és tartották; de ebböl nem fakad-ki, hogy az Anyaszentegyház a' hit' ágazatiról, és az erköltsi tudományokról hozoti végzéseiben tsalhatatlan légyen.

Odilo. Nem-e? Inkább tehát vegyükbé azt, hogy a' hitnek, és életnek semmi bizo-

*) Tegyük még ide, a' mit Sz. *Basilius* mond— *L.* 1. *contra Eunomium.* „Igen hatalmasnak „ kell lenned, hogy arra rá menny, a' mit az „ ördög különféle, és tsalárd mesterkedéseivel „ sem tudott megnyerni: az az, hogy vélünk „ a' tradítiót, mellyet minden multt századok- „ ban, annyi Sz. Férjfiak megtartottak, a' ti „ istentelen költeményeitek' kedviért, megutál- „ tathasd.“ — F. Magnam quandam potentiam arripueris, si tibi licuerit consequi, quod variis, et insidiosis artibus suis diabolus ipse non obtinuit: id est, si nobis persvaseris, ut traditionem, superioribus omnibus seculis, a tot sanctis observatam, prae impiis vestris commentis aspernandam statuamus.

onyos regulája nints, és hogy kiki szabad énnye szerínt azt hiheti, a' mi néki tetszik, s úgy élhet, a' mint kedve tartya. Mert a az Irás, az új exegesisnek fogásai szerínt lly bizonytalan, hogy tsak egy helyét is o, sõt 150 féleképpen lehet magyarázni, és ' mellett az Anyaszentegyházat hiteles, és alhatatlan magyarázónak, és bírónak be em veszszük; kérdezem: vallyon kihez já- llyunk?

Edvárd. Igaz, hogy a' mit az Úr itt ond, meggondolást érdemel; mindazáltal z Anyaszentegyháznak itélete még is tsak mberi itélet marad.

Odilo. Emberi ugyan, de mellyhez az teni igéreteknek bizonyossága járul. Innen gy tudós Protestáns Theologus igen helye- n mondá: „Az egységnek karakterével, mellyet az Anyaszentegyháznak bonthatatlanúl meg kell õriznie, (*Efez. IV.* 3—6) a' közönségességre, és ennél fogva némű néműképpen a' tsalhatatlanságra is számat tarthat." (II. Pét. I. 19) — *Thiesz über die nvereinbarkeit etc. p.* 92. — Igy tehát *Les-ng*nek vélekedése eléggé megigazodik.

*Huldrich. Lessing*nek mondása valóan igen különös; de még is úgy tartom, gy az Úr helytelenűl vétkesít bennünket, lott azt hiszi, hogy a' mostani Protestánsok a' hajdani Ecclesiának megeggyesére, és a' szent Atyák' itéletére semmit

sem

sem hajtanak. Sőt ellenben igen is sokra betsüllyük őket, és úgy tekíntyük, mint hiteles bizonyságokat, kik által a' Sz. Irásnak authentiáját, és méltóságát meghatározzuk, mint ezt minden Protestáns Theologusoknak írásaikból, mellyek a' *Canont* vették tárgyúl, láthatni.

Odilo. Jut eszembe, hogy egy híres Protestáns Theologusnál, ki a' Canonról sokat írt, olly itéletet találtam, melly *Lessing*évei szorosan eggyez.

Edvárd. Még is nem *Semler*?

Odilo. Éppen az. Ő így szólla végső betegségében: „ Nem egyébb, mint a' histó„ riában való tudatlanság, a' Keresztény re„ ligiót a' Bibliával öszsze zavarni, mintha „ akkor, mikor még Biblia nem volt, ke„ resztények nem lettek volna; és mintha „ ezek vagy amazok kevessebbé voltak vol„ na jó keresztények, kik a' négy Evange„ liom közül tsak eggyet, és annyi levelek„ közűl tsak néhányat ismértek vala. A' „ negyedik század előtt egy tökélletes új „ Testamentomról nem is kellett gondolkod„ ni, és mindenkor voltak Krisztusnak igaz „ Tanítványi, erősebbek, gyengébbek, a' „ mint tudni illik a' régi Zsidóságból las„ sanként kiváltak.“ — *Hirschings Historisches Handbuch. B.* 22. *S.* 293. — Láttya az Úr, ismét egy erős bizonyság az Anya-

szent-

szentegyház' méltósága, és a' traditio, mint a' hitnek kutfeje, és regulája mellett.

Huldrich. Minthogy az Úr *Semlert* említi, észre is veheti az ő írásaiból, hogy a' mi Theologusaink a' Bibliának authentiájáról szólltokban a' Sz. Atyákra igazítanak.

Odilo. Helyesen. De ha a' Sz. Atyák előttök e' részben olly nyomosak, és hitelesek, hogy múlik-el hitelek azonnal, ha egy értelemmel ollyat tanítanák, mi a' Protestansok' tanításával szemközt áll? Éppen így tselekvék *Limborch*, egy remonstrátus Theologus, midőn *Theologia Christiana* könyvében az Anyaszentegyháznak minden traditióját kárhoztatá, és egyszersmind midőn arról fordult elő a' szó: melly Könyveket vett be az Ecclésia canonicus könyveknek? legottan az Anyaszentegyháznak traditiójával, és a' szent Atyákkal bizonyított. Megfoghatatlan dolog előttem, hogy az emberek illy ellenmondásokat, és inconsequentiákat észre venni nem akarnak, vagy nem tudnak. És az Uraknál nem tsak ott, hol a' Canon, és a' Sz. Irásnak authentiája jő kérdésbe, vagyon a' traditiónak kelete; de azt is megjegyzettem, hogy még ezen kivül is némelyeket elfogadnak, a' mi tsupán a' traditión épül, tsak hogy az Urak' dogmájába bé ne tsapjon; és ez még szaporíttya az inconsequentiát.

Huldrich. Erre nem tudok példát.

Odi-

Odilo. Mondgya-meg az Úr, mellyik hegyen változott-el Krisztus színében?

Huldrich. A' Tábor-hegyén. Ezt nálunk kiki tudgya.

Odilo. Máté, ki ezt a' történetet elõadgya, tsak egy magas hegyrõl beszéll. Péter, ki ugyan erre arányoz, szent hegynek nevezi, a' nélkûl, hogy nevét megmondaná. Honnan tudgya tehát az Úr, hogy az a' hegy a' Tábor-hegye vala? Tsak a' traditióból tudhatni, mellynek az elsõ Reformátorok még némelly romladékait meghagyták; melly mellett még Lessing is állott, mint az Úr imént látta; de mellyet a' mostani üdõbéliek egészen letapodtak.

Edvárd. Hadgyuk ezt abba, hogy a' fõ dologtól, mellyrõl beszélleni kezdénk, nagyon távúl ne essünk. Elég, meg kell ismérnünk, hogy ezen dologban mi az eredeti Protestánsoktól nagyon meszsze tértünk, és hogy avval Lessingnek kinyilatkoztatása szálig megeggyez.

Odilo. Engedgye-meg az Úr, hogy errõl még többet is szóllhassak.

Edvárd. Sõt annyival inkább lekötelez az Úr bennünket, minthogy éppen ez által, hogy a' mái Protestánsoknak az elsõ Reformátorok' principiumaiktól, és a' Katholikusoktól való eltérésekre figyelmetesebbekké tétetvén, azon aggódásunknak is elkell osz-

la-

lania, mellyet némellyek a' religiói eggyeztetés által bennünk támasztottak.

Odilo. Egy másik fontos pont a' *Mise.* És én meg nem foghatom, miképpen szakadhattak-el olly meszsze a' Protestánsok az ő Ecclésiájok' alkotójának principiumaitól, a' mint valóban megtörtént? Melly hathatósan kikelt Luther azok ellen, kik a' Krisztus Jézus' testének, és vérének, való, és igaz jelenlétét az Oltári-szentségben tagadták, (kiket zènebonásoknak nevez) 's kik ellen ő az egész Anyaszentegyháznak minden századokon által eggyező bizonyságát vette-fel, a' mint az Úr ímént hallotta.

Edvárd. Igen; és ebben az új Protestánsok, a' mit örömest megengedek, nagyon is eltávoztak az ő véleḳedésétől, holott közülök nagy rész a' Reformátusokhoz hajol, és ezeket a' principiumokat még azokba az írásaikba is bétsúsztattyák, mellyek religiobéli oktatásokra készíttettek. De a' mi magát a' Misét illeti, nem hiszem, hogy ebben Luthertől eltávoznánk, holott ő maga rontotta ezt el.

Odilo. Hallya bár az Úr, mit mond a' zsoltárokra írtt magyarázásában. „Mi a' „ kenyér, és bor, melly Ábrahámért áldoz„ tatott? Jelenti ez Krisztusnak papságát e' „ mi üdőnkben egész a' végső napig, midőn „ a' titkos Oltári-szentséget, az ő szent testé„ nek, és drágalátos vérének szentségét a'

„ Ke-

„ Kereszténységben áldozza.“ — Máshol ekképpen ír: „Hogy tehát Krisztus magának „ kedves népet készíttsen, Moysesnek egész „ törvénnyét felbontotta, 's hogy e' miátt „ szakadásokra, és elválásokra okot ne adna, tsak egy féle módot, és törvényt szabott népének, tudniillik a' szent Misét; „ noha a' keresztség is külsőképpen való „ mód; de tsak egyszer megyen végbe, és „ nem az egész életre terjedő gyakorlás, „ miképpen a' Mise; hogy azért ennekutánna semmi más külső mód ne légyen az „ isteni szolgálatban a' Misétől megválva, és „ hol gyakoroltatik, ott vagyon az isteni „ tisztelet.“ *Opp. Jeneus. Tom.* 1. *p.* 96. *a.* 330. *a.* *) Egyébbaránt, hogy az Apostolok' üde-

*) Az Augustai confessio nagy betsülettel szóll a' Miséről, holott azt írja: „Falso accusantur Ec„ clesiae nostrae, quod Missam aboleant; Re„ tinetur enim Missa apud nos et summa re„ verentia celebratur. Servantur etiam usita„ tae cerimoniae fere omnes, praeterquam quod „ latinis cantionibus *admiscentur alicubi* ger„ manicae ad docendum populum.“—*Art.* 21. §. *de Missa.* — Kevesé tovább: „Non videntur „ apud adversarios Missae majori religione fie„ ri, quam apud nos.“ — Vége felé: „Post„ quam Missa apud nos habet exemplum Eccle„ siae, ex *Scriptura*, et Patribus confidimus „ improbari eam *non posse*, maxime cum pu„ blicae cerimoniae magna ex parte similes usi„ tatis serventur; tantum numerus Missarum „ est dissimilis.“ — Az Apologia hozzá teszi: „ Iterum praefandum est, nos non abolere Mis-

üdejétől fogva *Berengáriusig* senki ellenkezőt nem állított; és nem tsak a' görög, hanem az Egyiptusi, örmény, és minden elszakadozott Ecclésiák a' Krisztus' testének, és vérének, való jelenlétét az Oltári-szentségben a' szerint hitték, mint a' romai Ecclesia, e' felől *Arnauld*nak ismeretes könyve, reménylem, eléggé meggyőzi az Urat. — *Perpetuité de la foi de l' Eglise catholique. Paris.* 1701. 6-*ieme Edition. p.* 18. 24.

Edvárd. Valóban váratlan kinyilatkoztatása ez Luthernek!

Odilo. Azt is maga vallya, hogy a' Pápának boszontására, Krisztusnak való jelenlétét az Oltári-szentségben örömest tagadta volna, ha ezen szentségnek szerzését mutató szavak igen világosak, és meghatározók nem volnának; és azt mondgya, hogy a' Sacramentáriusok: ördöggel határosak, ördögtől meghatottak, és az ördögöknél gonoszabbak (*eingeteufelt*, *durchteufelt*, *überteufelt.*) *)

Nem

„ sam, sed religiose retinere, ac defendere. Et „ servantur usitatae cerimoniae publicae, ordo „ lectionum, orationum, vestitus, et alia simi„ lia. Non ignoramus Missam *a Patribus ap*„ *pellari Sacrificium.* Nos quidem facile pa„ timur Missam intelligi juge Sacrificium, mo„ do ut tota Missa intelligatur.“ *L. Pázmány Péter' Kalaúz. VI. Rész.* 965. *L.* — F.

*) *L. Tabaraud p.* 91. *és a' felhozott helyeket.* Innen igen helyesen mondgya *Bayle*, a' mint akárkinek, ki ezeket a' kifejezéseket olvassa,

Nem tagadom ugyan, hogy ezeránt a' Protestantismusban jó korán másképp kezdettek gondolkozni; de elég az, hogy Luther így vélekedett róla még akkor is, mikor a' magános Miséket — *missas privatas* — bontogatni kezdették.

Edvárd. De az is bizonyos, hogy néha Luther erről a' tárgyról egészen különbözőképpen jelentette-ki értelmét; és p. o. azt, hogy a' Mise áldozat légyen, a' mit itten megismérni látszik, éppen megveti.

Odilo. De az Úr azt is fogja tudni, hogy Luther gyakran maga ellen meghasonlott; és hogy indulatosság, vitálkodásnak tüze, 's egyébb körülállások ollyat mondattak véle, a' mi előbbi állításaival szem között ellenkezett. Mit mond az Úr ahhoz, hogy ő, ki máshol az egy szín alatt való áldozásról olly szelíden szóllott, ismét máskor, midőn a' Miséről ír, így fejezi-ki magát: ha valamelly gyülekezet parantsolná, hogy az Oltári-szentséget mindkét szín alatt vegyük, ő, és tanítvánnyi tsak egy szín alatt, vagy semmiképpen sem vennék, és mind azokat kárhoztatnák, kik azt a' rendelést helyén hagynák, hogy két szín alatt áldozzunk.

Kön-

---

eszébe kell jutnia: „Egy Sectanak két felekezöi, kik egymás között meg hasonlottak, inkább gyülölik egymást, mint azt a' törzsököt, mellytől el váltak." — A' Reformátzionak históriája sok példát mutat erre.

Könnyű ebből azt is megfejteni, mért a' Misét máskor áldozatnak nem ismérte, sőt tellyességgel kivetette, noha azt egyébkor igaz *isteni tiszteletnek* nevezé.

Edvárd. Az Úrnak megjegyzése valóban igen helyes.

Odilo. Azt is nyilván megvallya, mi bírta légyen őtet arra, hogy a' Mise eránt magával olly sokszor ellenkezzék. „Az os„ tyának felmutatását, — így ír, ő — a' „ Pápának boszúságára törlötte-el; de még „ is soká megtartotta *Carolostádiusnak* bo„ szontására. Ha úgy, mint istentelen dol„ got megvetik, meg kell tartani, ha pedig „ mint szükségeset parantsollyák, meg kell „ vetni." Mit kellen ebből kihozni, az Úra hagyom. *)

Edvárd.

---

*) Attól a' Férjfiútól, ki illy eltökélléssel vagyon; ki a' legszentebb dologgal illy alatsony módon játszik; mi nagyot, mi jót, hasznosat, üdvösségeset várhat a' világ? Érezte ezt a' már több ízben említett derék Protestáns Theologus *Kirchhoff*, midön így szóll: „Mindenek előtt, azt a' „ kérdést támasztom: vallyon Luther valóban „ az Anyaszentegyháznak jussai mellett kelt-e „ fel? Nékem ez annyira nem látszik igaznak, „ hogy inkább az Anyaszentegyház' jussainak „ semmivé létét a' reformátziótól kell származtatnunk. Luther, akármint tisztelem is őtet, „ de ő tüzes agyú volt, ki a' gyermeket a' fer„ dővel együtt kiöntötte. Sőt mondhatom, „ hogy annak, ki őtet a' felderítés' üdőszaka„ szának eredetképpen való alkotójává tenné;

Edvárd. Ebből, fájdalom! nyilván kitetszik, hogy nagyon az indulatosságnak, és kö-

„ semmit nem támasztanék ellene. A' helyett, „ hogy ő a' butsúkkal való viszszaélések, a' „ Papoknak világi uralkodások, földi gazdag- „ ságok ellen kelt volna ki, olly rendelések el- „ len is tüzeskedett, mellyek az Anyaszentegy- „ ház' fennállására, és a' papi méltóság' meg- „ maradására szükségesek, 's mellyeknek elron- „ tásával, ennek is okvetetlenül el kelle rom- „ lania; hová én főképpen a' fülbe való gyó- „ násnak, a' Papok' nőtlenségének eltörlését, „ és a' Papoknak, még a' lelkiekre nézve is a' „ világi hatalom alá való vettetését számlálom. „ Mert ez által az Anyaszentegyházat, úgy „ mint egy magában fenn-álló, és elkülönözött „ egészet tellyességgel felbontotta, és az ő te- „ hetőségét a' világi kormány eránt való ked- „ vezésből annyira megtsonkította, hogy ere- „ deti hatalmának, és ditsőségének tsak árnyék- „ képe is alig maradott fenn.“ *L. Literatur Zeitung für kathol. Religionslehrer. Landshut.* 1808. *Nro.* 3.

Méltán panaszolkodhatott *Erasmus Melanchton*hoz írtt levelében *Ep. L.* 19. *p.* 601. *ed. Bas.* 1540. holott a' többi között mondgya: „ Tsak azon vannak, hogy dolgok akármi kép- „ pen terjedgyen, és az Evangéliom' nagy elő- „ menetelének tartyák, ha néhány Barátok a' „ tsuklyából kibújnak, ha néhány Papok fele- „ ségre szert tesznek, ha két Templomból a' „ képek kiszóratnak. — Luther tsak azokat vá- „ logattya-ki, a' mik roszszak, és azt, a' mi „ botránkoztató, úgy iparkodik kürtani, hogy „ más nagyobb roszszat el nem hárít. Akár- „ hogy' forgattya az Isten a' világ' állapottyát,

körülállásoknak hatalma alatt volt. De talán végső kinyilatkoztatási lennének főképpen azok, mellyekhez magunkat alkalmaztathatnánk?

Odilo. Éppen ezek a' kinyilatkoztatások az én részemre vagynak, és bizonyságot tesznek a' felől, hogy a' mái Protestánsok az ő Szerzőjöknek principiumitól felette messze eltértek; kinek még is most, — vagy tsak most akarnak emlék oszlopot emelni.

Edvárd. Ezt igen különösnek találnám.

Odilo. Azt elő sem kívánom hozni, hogy még 1533ban, és így 13 esztendővel halála előtt ezt az emlékezetes vallást tette-le: „ A' katholika Anyaszentegyházban a' „ Pápa alatt maradt fenn a' szent keresztség „ a' szent Evangéliomnak igaz betüje, — „ a' bünöknek szent botsánattya, az Oltári- „ Szentség, mellyet husvét tájban, és egyébb- „ kor esztendő közben osztottak, — a' Pa- „ pi hivatalra való ordinálás, — az a' szo-

„ kás,

„ soha sem leszünk ollyanok nélkül, a' mikről „ panaszolkodni ne lehessen. Lehet ezeket mér- „ sékleni, enyhíteni, de tellyességgel ki irtani „ nem lehet. — Mi lehet haszontalanabb a' ke- „ resztényi ájtatosságra, mint hogy a' tudatlan „ köznép, és fiatalság ezeket hallya: *A' romai* „ *Pápa Antikrisztus, a' Püspökök, és Papok* „ *álortzák, az emberek által hozatott ren-* „ *delések eretnekiek, hogy nints szabad aka-* „ *rat, hanem minden kéntelenségből törté-* „ *nik, hogy mindegy, akármillyenek legye-* „ *nek az embereknek tselekedeteik.* 'sa' t.“—F.

„ kás, mellynél fogva a' haldoklók elejbe a' „ feszületet tartották, — az imádság, Mi „ atyánk, Hiszekegy, a' tiz parantsolat, „ 's a' t. A' hol tehát ezek még fenn ma- „ radtak, bizonnyal ott maradott az Anya- „ szentegyház, és néhány Szentek; mert „ ezek mind a' Krisztusnak rendelése, és „ gyümöltsei, kivévén az eggyik színnek el- „ ragadását; és azért volt bizonnyal Krisz- „ tus az övéinél az ő szent Lelkével, és „ azért tartotta-meg bennek a' keresztény „ hitet.“ *Opp. Altemb. Tom. VI. p. 97.*

Edvárd. Mind ezek valóban igen szembetűnők. Mindazáltal, a' mint én gondolom, nagyon fiatal korbéliek.

Odilo. Meg is mondottam, hogy én az ő, ezen felette emlékezetes vallástételéhez nem igen ragaszkodom. Hallya az Úr tehát, mit ír még életének utolsó esztendejében, 1546ban, a' Lovániai Theologusoknak 31dik czikkelye ellen: „ Az Oltári „ Szentségben, mellyet imádnunk is kell, „ Krisztus Urunknak igaz, és valóságos tes- „ te és vére nyujtatik, és vétetik, mind „ a' kettő méltóktúl, és méltatlanoktúl. “ *Opp. Jenens. Tom. VIII. p. 381. et Altenb. Tom. VIII. p. 498.* — A' mit tehát néki Kálvinus szemére vet, hogy Luther, tanításának ezen részében magának ellene mond, semmi okon nem épül.

Huldrich. Kalvínus? hogyan? mit mond ő?

Odilo. Kalvínus írja: Nem lehet tsodálatosabb, mint vallani, hogy a' kenyérben valoságos Krisztus' teste légyen, és abban azt még sem imádni. — *Tabaraud sur la réunion p.* 76. — És ebben ő igazat mondott. De ez Lutherre nem hárúl, ki nem tsak a' valóságos jelenlétet, hanem az imádást is állította, mint ezt az Úr az ő fellebb említett szavaiból értette. — Vallya-meg az Úr, édes Barátom! szíve szerínt, ezt hiszik-e még most is az Uraknak Theologusaik, és felvilágosodott Papjaik?

Edvárd. Hogy igazat vallyak, azoknak számok, kik e' dologban Lutherrel tartanak, 's véle egy gondolkozáson vagynak, azokhoz képest, kik tőle, kivált ez újjabb üdőkben igen is távúl járnak, nagyon csekély.

Odilo. Vannak még más derekas pontok, mellyekre az Úr nem kevesebbé fog bámúlni, hatsak jobban nem.

Edvárd. Kívánnám azokat hallani.

Odilo. Tudgya az Úr, mit tartanak a' mostani Protestánsok a' Szentek' esedezéséről, és tiszteletéről.

Huldrich. Azt tsak nem gondolom, hogy az első Reformatorok erről a' dologról más értelemben lettek volna, mint a' mostaniak. Azt is meg kell az Úrnak engednie, hogy felette esetlen dolog, (*inconsequent*) attól segedelmet, pártfogást, szószóllást kérni,

ni, ki a' mi ügyünkről semmit sem tud, nem is tudhat; ki minket nem hall, nem is hallhat, nem is segíthet. 'S kétség kivül az elsö Reformátorok is így vélekedtek.

Odilo. Botsásson-meg az Úr, ha én az esetes, és esetlen (*consequent-inconsequent*) módon való tselekvésrül tsak akkor szóllok, ha az Úr nékem megmutattya, mint vagyon a' más világon? mitsoda állapotban vannak ott a' kimulttak, kölönösen a' boldogultt lelkek? mit tehetnek ök? érdekelheti-e öket, a' mi itt történik, vagy nem, és mennyiben? Tartok töle, hogy itt az Úr némelly olly tsomókra, és ellenmondásokra botlik, a' millyenekről nem is álmodott. Annyi tsak ugyan bizonyos, hogy Luther a' Szenteknek segítségül hivását, hogy érettünk esedezzenek, szótszólljanak, nem olly inconsequensnek tartotta, mint az Úr véli; sött inkább derekasan mellette fog.

Edvárd. Ez ugyan már különösnek látszanék elöttem.

Odilo. Ime tehát egynéhány nevezetes helyek. Az ö oktatásában némelly tzikkelyekre, mellyeket Ellenkezöi néki tulajdonítanak, így szóll: „Némellyek olly bolon„ dok, hogy azt hiszik, a' Szenteknek ha„ talmok, és erejek vagyon illyeseket tsele„ kedni, holott ök tsak *Szószóllók*, és min„ den egyedül az Isten által megyen végbe; „ azért kell öket kérnünk, tisztelnünk, hogy

„ álta-

„ általok az Istent kérjük, és tisztellyük.“ — *Opp. Jenens. Tom. I. fol.* 165. *a.* — *)

Ed-

*) Legyen itt helye *Páxmány Péter'* egynéhány sorainak, ki a' Kalauzra kiadott Apologiájában — *Béts.* 1627. 446. *kk. ll.* e' képpen ír: „Nem „ akarván (*Balduinus*) tőlünk érteni, mit hi„ szünk a' Szentek' tiszteletiről, tsúfos beszé„ dekkel tőlti írását. — Némelly prósákat, és ki „ tudgya kitsodák' mondásit emlegeti, és ezek„ ből akarja, hogy értsük a' római Ecclésiának „ közönséges vallását. Maga, bolondabb do„ log nem lehet, mint emennek, vagy aman„ nak darabos mondását az Ecclésiának közön„ séges tanításává tenni; mivel egy, vagy két „ ember nem Ecclésia. És ha valaki valamit „ gondolatlanúl mondott, azzal közönségesen „ az Ecclésia nem terheltetik. —

„Írásunkban, prédikállásunkban, tanítá„ sunkban, nyilván, igazán kiáltyuk: hogy át„ kozott, a' ki isteni tiszteletet ád valamelly „ Szentnek. Átkozott, a' ki úgy kéri, úgy „ imádgya a' Szenteket, mint Istent. Átko„ zott, a' ki olly közben járóknak isméri a' „ Szenteket, minémű Krisztus. Hanem Isten„ nek könyörgünk, mint a' ki maga böltsesé„ gével mindent lát, maga hatalmával igazít„ hat, üdvözíthet, minden jót adhat. Istent „ imádgyuk, tisztellyük mint maga felségével „ isteni tiszteletre méltót. Ezt a' böltseséget, „ hatalmat, méltóságot, és tiszteletet, ha ki „ a' Szentekre terjeszti, Pogány, és Bálványo„ zó. — Krisztus Urunk olly közben járó, ki „ végthetetlen érdemével az emberi nemzet' bü„ neiért eleget tett, és minden isteni ajándé„ kokat érdemlett. Ezt az elégtételt, ezt az „ érdemet, ha ki mással közli, megtagadgya „ Krisztust, és hitlennél alább való.

Edvárd. Ez ugyan felette különös.

Odilo. Még jobban fog az Úr azon tsodálkozni, a' mit kevéssel előbb ugyan ezen a' he-

---

„Azt hiszszük, és vallyuk Sz. Ágostonnal, hogy tsak ollyan segítséget szabad kérni a' dütsöültt Szentektől, minémüt egy halandó bünös szolga társunktól kérünk, mikor Sz. Pállal azt mondgyuk: *orate pro nobis*, imádkozzatok érettünk. Azért szinte mint Krisztuson kivül más felséges közbenjárót nem keresünk, mikor e' földön azon kérjük szolga-társunkat, hogy imádsággal segítsen Isten előtt; úgy a' Krisztus' közben járása épen, és tisztán marad, mikor ugyan ezent kérjük a' dütsöültt Szentektől. Mert a' mi illeti a' közbenjárásnak tisztit, abban semmi különbözés nintsen, akár a' földön élö, 's akár menyben lévö emberek' segítsége kívántassék.

„A' több tiszteletekről, *Cultus*okról, úgy mint, hogy a' Szenteket módgyok szerint imádgyuk, reménységinknek, segítöinknek nevezzük; azt tanítttyák, hogy tsak ollyan tiszteletted szabad a' dütsöültt Szenteket illetni, minémüvel vagy a' mennyei Angyalokat illették a' Próféták, és Apostolok, vagy az Apostolokat, és Szenteket e' földön létekben illethették az emberek; nem valami *Politica*, és világi meltóságért, hanem az ö szentségekért, és mennyei hivatallyok' betsületiért. Különbség abban vagyon, a' mint Sz. Ágostontól hallánk, hogy *mennyivel bizonyosb a' dütsöültteк' boldogsága, annyival djtatosb az ö tiszteletek.*

„Azért ha a' Szenteket *reménységünk*nek mondgyuk, tsak úgy mondgyuk, mint szent Pál, és Dávid—1. *Thess. II.* 19.—*Ps. XL.* 10.

helyen mond. „A' boldog Szentek' szószól-
„ lásáról, — így ír ő, — azt mondom, és az
„ egész

„ az élő embereket reménységeknek nevezték.
„ Ha *közbenjárók*nak hívjuk, a' hoz hasonló
„ értelemmel szóllunk, a' mint Moysest a' Sz.
„ Irás közbenjárónak mondotta. *Deut. V.* 5.
„ *Gal. III.* 19. Ha *Adjutor*oknak nevezzük,
„ úgy nevezzük, mint Sz. Pál az ő érette kö-
„ nyörgöket segítőinek írja. *Rom. XV.* 30. 2.
„ *Kor. I.* 11. Ha a' mennyei boldogságba vinni
„ mondatnak, ollyan értelemmel mondatnak,
„ mint Krisztus mondgya, hogy a' melly barát-
„ tokat szerzettünk alamisnánkkal, azok fogad-
„ nak-bé minket az örök hajlékokba; *Luk.*
„ *XVI.* 9. nem úgy, mint Urak, hanem mint
„ szolgák, és érettünk könyörgők.

„Valaki mi rólunk ezeknél egyebet hirdet;
„ valaki mást fog reánk: Isten előtt ád szá-
„ mot, hogy a' szegény együgyű kösséget ha-
„ zugsággal idegeníti a' római Ecclésiától. Mert
„ akárminémű szókkal, és móddal kérjük a'
„ Szentek' segítségét, ennél egyébb értelemmel
„ nem kérhettyük. — —

„Senki közülünk Istentől azt nem kéri,
„ hogy imádkozzék érettünk; senki a' Szentek-
„ től egyebet nem kér, mint hogy imádkozza-
„ nak érettünk. — Noha nem búsulnak a' Szen-
„ tek a' mi nyavalyánkon; de szeretnek min-
„ ket, jót kívánnak nékünk, könyörögnek éret-
„ tünk, mint *Balduinus* p. 1167. illyen szók-
„ kal taníttya: *Sancti sicut vivi orabant pro*
„ *Ecclesia, ita in coelis orant pro Ecclesia*
„ *in genere. Ipsi experti sunt miserias, et*
„ *calamitates in mundo; ita sociis fidei opti-*
„ *ma cupiunt, et pro liberatione fratrum*
„ *suorum intercedunt; quemadmodum et*
„ *sancti Angeli orant in coelo pro Ecclesia.*

„ egész Kereszténységgel álhatatosan vallom, „ hogy ŏket tisztelnünk, és segítségül hínunk „ kell; mert ki mondhat ellene, hogy a' di- „ tsŏültt Szenteknek tetemi, és Koporsói kö- „ rűl az Isten, az ŏ Szenteinek neve által „ láthatóképpen tsodákat mível?"

Edvárd. Valóban ezt nem gondoltam volna. De kétség kivül ez is az ŏ korábbi mondásaihoz tartozik, mellyeket utóbb visz- sza-vett? *)

Odi-

„ *Pium, et salutare judicamus de Beatis in* „ *altera vita cogitare, quod curam Ecclesiae* „ *habeant.* — —

„Leírtam (a' Kalaúzban) Luther' szavait, „ mellyekkel meghazudtollya Balduinus' men- „ tegetését, mintha tsak azt tanítaná Luther, „ hogy a' *világi dolgoktól nyugosznak, de a'* „ *mennyeiekben foglalatoskodnak a' Szentek.* „ Mert Luther sgidalmazza Sz. *Jeronimust*, ki „ ezt így magyarázta, és általlyában írja, hogy „ valamint a' kórságosok, vagy a' holtt testek, „ és anya-méhében lévŏ kisdedek; úgy a' Szen- „ tek semmit nem tudnak itélet napig. Ha más „ különben írt másutt Luther, nem tsuda, „ mert szokása szerínt hol eggyet, hol mást „ beszéllett, a' mint szájára forrott." 451. l.—F.

*) Ha ez bár úgy volna is, egy embernek mondása, és viszsza-mondása jele ugyan, és tanúbizonysága lehet az ŏ habozásának, és álhatatlan volttának; de az igazságot el nem ronthattya. Sŏt éppen azzal erŏsíti, mivel nem tudgya, mit állasson, és mit tagadgyon. — Valahol a' Sz. Irás arra kötelez, hogy az Anyaszentegyház' tanítását halgassuk, és Pogánynak tartsuk, a' ki ennek nem enged; valahol arról

Odilo. Azt megengedem. Ezt ő 1519ben írta'; és az utánna készültt *Augustai Confes-*
sio

---

bátorságba teszen bennünket, hogy a' Krisztus által építetett Ecclésiát soha az ördög meg nem győzi, hamis tévelygésre nem viszi; mind azokon a' helyeken kötelez arra, hogy a' mit az egész Keresztény világ vallott, és gyakorlott ennyi száz esztendők' forgásában, azt meg ne vessük, hanem kövessük, és gyakorollyuk. Már pedig a' dűlsőültt Szenteket az egész Keresztény világ segítségül hítta. E' dologról ezer esztendő előtt így szóllott *Theodoretus, L. 8. de curandis Graecorum affectibus.* „A' kik „ egésségesek, a' Mártiroktól kérik, hogy egés„ ségek megtartassék; a' kik betegek, egésség„ get kérnek; a' magtalanok fiakért könyörög„ nek; nem úgy, mint Istenhez járulván hoz„ zájok, hanem Isten előtt szószóllást kérnek „ tőlök. Hogy pedig, a' kik ájtatosan könyö„ rögnek, kívánságok telik, bizonyságok az „ ajandékok, mellyeket igéretből adnak a' meg„ nyertt egésségeknek jelenségére. Mert ki sze„ ménck, ki kezének, lábának képét felfüggesz„ ti ezüstből, aranyból. Ezek szem elejbe té„ tetnek azoktól, kik egésséget nyertenek, és „ bizonyos jelei a' nyavalyáktól való szabadu„ lásnak. — *L. Pázmány Péter Apologiáját.* 461. *l.* — *F.*

Végre, magának *Luther*nek szavait teszemle, ki: *Declam. popular. de prim. praecepto, Tom. I. edit. lat. Vitt.* 1582. *fol.* 12. így ír: „ Ne bízzanak hozzám a' szerentsétlen *Pikar„ dus* Eretnekek, — mintha én őket segíteném, „ kik felette való tompasággal, minket Néme„ teket — azzal terhelnek, hogy az Istennek „ Szenteit tisztellyük, bálványokat tsinálunk; „ és azért halommal döntik ránk a' szent Irás-

sio a' Szentek segítségül hivását a' 21dik tzikkelyben megvetette 's tsupán azt hagyta meg, hogy *rólok emlékezzünk*. De melly igen artzúl tsapkodgya magát a' Reformátor, holott

„ nak verseit, holott tiltatik, hogy az Istenen „ kivül senki mást ne imádgyon. — Ezek a' Pa„ rasztok tanítanak tehát minket, hogy egy „ Istent imádgyunk, és ditsekednek véle, mint„ ha mi azt valaha tagadtuk volna. — Én te„ hát az ő tudatlan, és idétlen parasztságok „ miátt mondom: Mindenképpen kell a' Szen„ tek' segítségéhez folyamodnunk, valamint „ Hiobnál mondatik: V. 1. *És a' Szenteknek „ valamellyikéhez térj.* És a' mint Salamon „ az ő Attyára kéri az Istent, 131. Zs. *Emlé„ kezzél-meg Uram Dávidról, és minden ő „ szelidségéről.* De Jákob Patriárka is mondá „ Efraim, és Manassesről Gen. 48. 26. *Segít„ ségül hivattassék az én nevem ezen gyer„ mekekre, és az én Atyáimnak Abrahám„ nak, és Isáknak neveik.*" — Ismét *Tessaraud. consolat. T. II. edit. Lat. Vitt.* 1562. *fol.* 16. „Az Anyaszentegyház az ő könyörgé„ seiben imádkozik, hogy a' Szenteknek pél„ dáikkal felgerjedvén, a' szenvedésekben az ő „ erősségeket kövessük, és énekeli: Mennyi „ gyötrelmeket szenvedtek minden Szentek. — „ Melly szavaiból, és énekeiből az Anyaszent„ egyháznak értyük: hogy a' Szenteknek ünne„ peik, emlékezetek, Templomaik, oltáraik, „ neveik, képeik azért tiszteltetnek, és szapo„ ríttatnak, hogy az ő példájokra azon sanya„ rúságoknak eltűrésére buzdullyunk, mellye„ ket ők viseltenek. Ha így nem tiszteltetnek, „ minden egyébb tiszteletek babonás lészen." *Cf. F. Otrokocsi. Exam. Reformat. p.* 407. — 410. — *F.*

lott azt, a' mit elejénte az egész Keresztény-ség' vélekedésének vallott, szélnek eresztette. *)

Huldrich. Én általlyában úgy látom a' dolgot, hogy Luther, és a' többi Reformátorok, kik utánna következtek, még elejénte önnön magokkal nem igen eggyeztek.

Odilo. Jól jegyzi-meg az Ur. Ebben egy újjabb Protestáns Iró is, ki külömben Luthert, reformátziójával eggyütt egy más, és pe-

*) *Lethenyei István* Csepregi Predikátor és Senior az Augustai Confessiónak 21dik tzikkelyén híven fel hozza *a' Calvinistac magyar harmoniáinak meg-hamisétásában* 126. *l.* e' képpen írván: „A' Szenteknek tiszteletekrül azt tanéttyác, „ hogy az Szenteknec emlékezete elöhozattatha„ tic, hogy azoknac hiteket, és hivatallyoc sze„ rínt való cselekedeteket kövessüc, mint az „ Császár követheti Dávidnac az hadviselésben „ való példáját a' Törököknec hazánktúl való el„ kergetésében." — De a' Császár követheti a' hadviselésben Scipiónak, Nagy Sándornak 's a' t. példáját is. Azért bizvást követheti ebben Dávidot, a' nélkül, hogy szent életet viselljen; a' nélkül, hogy Dávidot tisztellye. — *A' Törököknek elkergetésében?* hiszen *Luther Art.* 34. azt mondgya: „a Törökök ellen hadakozni, „ annyi, mint a' mi álnokságinkat látogató Isten „ ellen tusakodni." és máshol: „Ne temere con„ sentiamus ad suscipiendam expeditionem, aut „ conferendas pecunias adversus Tyrannum Tur„ cicum, cum Turca longe solertia, consilio, „ integritate, moderatione, nostros Principes an„ tecellat." *Tom. II. fol.* 419. *B. Cf. Otrok. p.* 483. Mint eggyeznek ezek? — F.

pedig fogas ellenvetésben pártúl fogja, az Úrral tart.

Huldrich. Kit ért az Úr?

Odilo. A' német paraszt hadnak Iróját *Sartoriust.* (*Geschichte des deutschen Bauernkrieges*) Ez a' 42. lapon azt mondgya: „Luther nem tudta azt az utat, mellyen mennie kellett volna; ez okból mindenkor váratlan dolgokra botlott. Nem értett ahhoz, hogy egy mindent körûl fogó lélekkel, és végre-hajtó álhatatossággal bíró plánumot készítsen."

Huldrich. Igazán szóllott.

Odilo. Nem szükség hasogatnom, hogy roszsz állapotban vagyon az a' religió, mellynek szerzõje azt az utat sem tudgya, mellyen járnia kell. Mindazáltal ebbõl Melanchthonnak, néhány mondásait meg lehet fejteni, mellyeket üdõ-multtával által ugrottak.

Huldrich. Mitsoda mondásokat gondol az Úr?

Odilo. Még 1532ben, mikor már az *Augustai Confessio* által adva volt, írja Melanchthon: „Igen sok derekas dolgokról nintsenek még határozott végzések. Utánna kell látnunk, hogy a' dogmák tsendesen megállapítassanak; és én szeretném, hogy ez mentûl elõbb végre menne!" Ez a' következõ 1533dik esztendõben még nem történt; azért így ír: „Kinek van rá gondgya, hogy a' szorongatott lelki ismereteket

„ meg-

„ megnyugtassa, és az igazságot felnyissa? „ Melly vétkesek vagyunk mi, kik arról „ nem aggódunk, hogy a' kétségtől gyötrödött lelkiismereteket meggyógyítsuk, és „ a' tudományt tisztán, együgyüen, sophismák nélkül terjeszszük elö? Mind ez „ irtóztató-képpen foggat engem!“ — *L. Epist. L. IV.* 134. 140. 170.

Edvárd. Tegyük ezt félre, mert távúl visz bennünket a' fö tárgytúl. De nem említett-e az Úr más fontos dolgokat is, mellyekben az új Protestánsokat az elsö üdöbéliektöl egészen eltávozottaknak mondá?

Odilo. Elöhozhatnék én az Úrnak több különféle tudománybéli tzikkelyeket, mellyeket Luther legalább reformátziójának elsö esztendeiben úgy vett, mint a' Katholikusok; 's mellyektöl az ötet követök tellyességgel el állottak; mint p. o. a' Purgatóriomról, a' Szentek' tetemiröl 's a' t. *Opp. Jenens. Tom. I. fol.* 165. 156. 431. 5. De egy pár sokkal fontosabb, és szembetünöbb tárgyak forognak elöttem.

Huldrich. Mit mond az Úr? A' Purgatóriumról, és a' Szentek' tetemiröl is a' Katholikusok szerínt gondolkozott volna-e Luther?

Odilo. Minden bizonnyal. Igaz, hogy irásainak egy két helyein a' Purgatóriumat *Papok' álmodozásának*, *gyermeki bábnak*, *hazugság' tüzének* mondogattya; más helyeken

ken ellenben azt állíttya, hogy „erösen kell „ hinnünk a' purgatoriumot, és hogy a' ki- „ multt lelkeket imádságunkkal, böjtöléssel, „ alamisnával tartozunk segítteni", és mind ezt nagy gonddal oltalmazza. Nem különben igaz, hogy egykor azt mondgya: a' kimultt Szentek' tetemi semmire sem valók, és „egy akasztófán lóggó orvnak egy kon- „ tza annyit ér, mint Péternek, vagy Pál- „ nak testéből egy darab;" de ellenben máskor azt erösíti, hogy az Isten a' Szenteknek testei, és koporsói körül most is tsodákat tselekeszik. „Azt is állíttya, hogy „ minden embernek, minden városnak, „ minden népnek egy különös saját örzö „ Angyala vagyon"; a' miről ö úgy beszéll, mint akármelly Katholikus. — L. *Opp. Luttheri Vittenb. Tom. V. fol.* 161. *Tom. VII. fol.* 7. *Opp. Jenens. Tom.* 1. *fol.* 86. a. *Tom. VIII. in Conc. de convers. S. Pauli. és Tom.* 1. *fol.* 165. a. *Altenb. Werke. Th.* 8. *fol.* 981. *ss.* — Ezek mind ollyanok, a' mikről most a' Protestánsok tellyességgel másképp gondolkoznak.

Huldrich. Ez abból származik, hogy elejénte még sok meg volt benne, a' mi a' Pápaságból ragadt reá, de a' mikről, midön esze, és bélátása jobban jobban kinyílt, viszsza-tért. Már Kálvinussal másképp volt a' dolog.

Odi-

Odilo. Meglehet. De abból is származhatik, hogy még sokakban magával nem egygyezett; 's láttuk is már valóban, hogy még kevéssel halála előtt némelly fontos dolgokról nem olly felvilágosodtan gondolkozott, mint az Úr véli.

Edvárd. De az Úr még más egy két fontos tzikkelyekről is akart szóllani.

Odilo. Igen; és ugyan ollyanokról, mellyekben az új Protestánsok az elsőktől egészen eltértek.

Edvárd. És ezek?

Odilo. Tudgya az Úr, hogy a' Kereszténységnek kezdetétől fogva, az úgy nevezett symbolumokról, vagy hitvallásokról a' keresztény hivek mitsoda értelemben voltak. Luther is külön külön ízben azzal bizonyít, hogy a' keresztény Anyaszentegyház a' Pápaság alatt, a' mint ő nevezi, maradt fenn, hogy ebben tartatott meg a' Miatyánk, Hiszekegy, tiz parantsolat. Ezeket a' régi symbolumokat, az Apostolit, Nicéait, Athanásiusét Luther is lefordította németre, és azt mondgya előbeszédében: ő ezt azért tselekedte, mivel láttatni akarta, hogy a' régi Anyaszentegyházzal tart. — *Opp. Altenb. Tom. VI. fol.* 1255. — Az Augustai Confessio is nyilván a' Nicéai, és Apostoli hitvallásra mutat, és azt vallya, hogy ez a' Con-

fes-

fessio az említett symbolumokkal eggyezőleg tanít. *)

Edvárd. Szeretném tudni, mit támaszthat az Úr ez ellen.

Odilo. Nem kétlem, hogy *Beaufort*nak, a' Besançoni Püspökhöz intézett írásának német fordítása az Úr előtt ismeretes, melly 1608ban Brémában, és Aurichban jött-ki.

Edvárd. Hallottam felőle. Mivel pedig az írást eredetiben olvastam, nem igen törődtem a' fordítással.

Odilo. Ebben az írásban azt mondgya *Beaufort*: „Minden Ecclésiáknak egy, és „ugyan azon hitvallások vagyon." Erre a' helyre a' német Fordító, Lutherista-e, vagy Református, nem tudom; mind azáltal látszik

*) Magyar országban *Pálfi János* Superintendens, és Kis Komáromi Minister 1635ben Mező-Lakon tartatott Zsinatban, *Sós Istvánt* Vámosi Prédikátorságra küldvén, Diplomájában egyebek közt így ír: „Nos etc.—virum *Stephanum Soos*— — „ in legitimorum verbi Ministrorum catalogum „ adsumpsisse, ordinavisse — verbi Dei in V. „ et N. Testamento comprehensum iuxta (post „ Apostolicum, Athanasianum, Nicaenum, caeteraque sobriorum veteris Ecclesiae Conciliorum Symbola) Helveticae nostrae Confessionis sensum publice praedicandi — — auctoritatem, facultatem, licentiam, et potestatem „ contulisse etc. graviter testamur." *L. Református Püspökök' élete. Tóth Ferentz Pápai Professor Úr által.* 95. 96. *l.* —F.

szik Theologusnak lenni, illy jegyzést tészen: „Ez nem igaz; a' Protestantismus már „ régen elállott az Apostoli, Nicéai, és Athanásiusi symbolumoktól, mellyek *tsak* „ dogmát és nem Morált foglalnak magokban, és még ezen kivül a' kölönben hi„ vöket kárhoztattyák, mintha azoknak „ szerzöik Isten' képében szóllanának." *) — Mit mond az Úr ezen nyilván való kinyilatkoztatáshoz? Nem a' dogmából ered-e a' morál? Nem a' dogmában, melly ama' hozzá akasztott *tsak*-kal betsteleníteték; nem a' dogmában vagyon-e a' morálnak fundamentoma, legderekasb támasza, sanctiója? *Rousseau*, kinek az Úr elött, reménylem, vagyon hitele, *Emil. Tom. III. p.* 202. a' Jegyzésben azt mondgya: „Philosophus! a' „ te erköltsi tanításid szépek, de mutasd„ meg kérlek, azoknak sanctióját." — *Philosophe! tes morales sont tres belles; mais montre m'en, de grace, la sanction!* — Igazságtalan-e az Anyaszentegyház, és usurpállya-e az isteni autoritást, ha Krisztusnak meghagyása szerint, azokat, kik a' közönséget nem halgattyák, abból kirekeszti, vagy Pál-

*) Az Anglusok 1785ben Amerikában a' Nicéai Symbolumot, és a' Sz. Háromságnak vallását magok közt egyáltallyában félre tették. *L. Catechisme Philos. Tom. II. p.* 33. *Not.* — Az Amerikaiak tanulták-e ezt a' Németektöl, vagy ezek amazoktól, ök lássák.

Pálnak példájaként azokat, kik más Evangéliomot prédikállnak, mint a' melly predikáltatott, átok alá veti? — Mitsoda gondolatok támadnak az Úrban ezeknek hallására? *)

*) Ki a' Protestantismusnak régiebb, és ujjabb tanítását egybe-hasonlíttya, lehetetlen, hogy ebben temérdek ellenkezésre ne ütközzék. Kétlen dolog, hogy a' Krisztusban való hit, dogma. Már pedig Lutheren kezdve egész az új Protestantismusig a' volt a' tanítás, hogy *egyedül a' Krisztusban való hit üdvözít*, még pedig a' jó tselekedeteknek ki rekesztésével. *Luther'* tanítása, *in Assert. art.* 31. 32. hogy „az „ igaz ember minden jó tselekedetében vétke„ zik, és hogy még a' legjobb tselekedet is bo„ tsánatos bűn." *In omni opere bono peccat justus. — Opus bonum, optime factum, est veniale peccatum.* Hogy „az igazaknak legszen„ tebb tselekedeteik fogyatkozottak, tisztátala„ nok, bünnel motskosak, halálos bünök." *Opera etiam sanctissima justorum sunt imperfecta, immunda, peccatis polluta; omne opus bonum est peccatum mortale, quia imperfectione multa laborat.* — Hogy „a' hit, „ ha tsak minden „ még legkissebb jó tselekede„ tektöl is meg nem válva, nem igazít, sőt „ nem is hit." *Fides, nisi sit sine omnibus, etiam minimis operibus, non justificat, imo non est fides. Thesi* 3. *Paradoxa in Papatu. Tom. I.* Cf. Apol. Kalaúz. 110. kk. l. Ezzel egy atyafiságban van, a' mit az Augustai Confessiónak Apologiája tanít *de dilect. et implet. legis*. Hogy „a' törvénynek eleget nem tehe„ tünk." *Non possumus legi satisfacere. Lex semper accusat, cum legi nunquam satisfa-*

Edvárd. Nem titkolhatom, hogy ez szörnyű dolog, és mód nélkül különös elöttem.

Odi-

---

ciamus. Egy nyomon beszéll ezekkel *Balduinus* Vittenbergai Doctor, ki *Phosphorusában*, mellyre Pázmány Péter 1627*ben* megfelelt p. 272. írja: *Etiamnum docemus nullam praeceptorum Dei particulam observare, nec vel in minimis satisfacere posse.* „Az Isteni parantsolatoknak legkissebb részét sem tölthetni-bé" és p. 283. 285. *Serio, et aperte docemus bona opera non esse necessaria ad salutem. Quae doctrina pia, et omnino Apostolica est.*

Ezek így lévén, senkinek nem lehet oka, hogy jót tselekedni törekedgyék. Mert egy az, hogy a' mi lehetetlen, hiú erölködés volna azt tellyesíteni akarni; miképpen bolondnak tartanók azt, ki a' Dunának neki feküvén, azt kihörpenteni, vagy a' hegyet szája-táttásával elnyelni akarná. Így tehát a' Morálnak nem tsak hogy elsö helye nem lehet, de tellyességgel szükségtelen. Más az, hogy ha a' Hit magában elég üdvözítésünkre, önként következik, hogy jó tselekedetek nélkül el lehetünk. Ezek szerínt tehát elsö helyen áll a' dogma, és pedig még úgy, hogy a' *Morál*, mellynek tiszte a' jó tselekedeteknek igazgatása, éppen szükségtelenné válik.

A' magyar Protestánsok sem adtak nagyobb betsületet a' Morálnak. *Lethenyei* István, kit már több ízben említék, a' *Harmoniának meghamisíttásában* írja 119. *l.* „hogy „ lott azért a' hitröl való tudomány, mellynec „ az Ecclesiában fönec kell lennyi, ily sokáig „ nem tudatot, — és hogy csac a' cselekedetekrül való tudomány forgott az Ecclesiában." 's a' t. Ismét ott 6. 7. l. „Az igaz Augustana

Ódilo. A' mit pedig ez az Író mond, megbizonyíttyák mások voltaképpen; 's rakhatnék az Úr elejbe több religióra oktató könyveket, mellyek az Uraknál a' Katekumenusok' számára készíttettek, 's mellyekben a' Keresztény hitvallásnak még tsak nyoma sints. Mennyire eltértek a' mostani Protе-

---

„ Confessio penig mindenestül huszon nyolcz „ articulust foglal bé magában: és ezec két fé„ léc: elsö rendbéliec tudományrúl valóc: má„ sod rendbéliec oly ceremoniás articulusoc, „ kikben vagyon szó az Pápistác között lévö „ gonosz szokásoknac megváltoztatásokrúl." Ismét *Katekizmusában* 90. 91. *l.* „Az uyjonnan „ szült emberec meg nem tarthattyák az Isten„ nec törvényét. Mert az ö jo cselekedetec a' „ testhez ragadot bünért ez életben tisztátala„ noc, és nem tekélletessec És noha a' belsö „ ember szerint azokat cselekeszic, a' mellyec „ Istennec kellemetesec: mindazáltal az ó Ádám„ mal szüntelen kel viaskodnioc, mely ó Ádám, „ mint a' szelédéthetetlen, és engedetlen sza„ már ottan ottan a' lélec ellen törekedic." — Mind ezekben hól vannak a' jó tselekedetek javallva? és így hól a' Morálnak kelete, szükséges volta? Szabad tehát a' Protestantismusban a' régi tudományt egészen megfordítani, vagy inkább elhagyni? Vallyon a' Protestantismusnak principiumaiból, vagy a' maga eszéből patvarkodott-e a' *Morális kis Katekizmus*nak szerzöje, mídön éppen nem morális pattogással, igazat mondó Recensensét, önnön vallásabéli fenéktanitásnak megtagadásával vagdalta? A' keresztény religió nem Kalendáriom, hogy az üdö változásához lehessen alkalmaztatni. — F.

testánsok az ő Eleiktől! Nékem úgy tetszik, hogy egy nagy tekíntetben álló Protestáns Theologus, holott azon fő tzikkelyekről beszéll, mellyekben a' Protestánsok a' Katholikusokkal egy nyomon járnak, észre vette, hogy igazán, és színlés nélkül nem lehet állítani, hogy ugyan az a' hitvallás, mellyet a' Kereszténység kezdete olta sajáttyának ismért, a' Protestánsoknál most is megvolna.

Edvárd. Miképpen?

Odilo. Úgy gondolom, hogy D. *Plank*, — *Worte des Friedens in die Katholische Kirche. p.* 24. — a' 2dik fő szakaszban szintolly röviden, mint világosan és meg határozva mondhatta volna, hogy a' Katholicismusban, és Protestantismusban ugyan azon egy hitvallás vagyon bévéve, akár ez az Apostoli, akár a' Nicéai légyen; mert az úgy nevezett Athanásius-symbolumáról, melly, mint *Pithou* vélekedik, *Lirinumi Vintzétől*, vagy mint *Quesnel* gyaníttya, *Thapsusi Vigilius* Püspöktől ered, úgy, mint közönségesen bévettről, nints szó.

Edvárd. 'S osztán mi fakad-ki ebből?

Odilo. Jól általlátván, miképpen gondolkoznak a' mostani Protestánsok ezekről a' hitágazatokról, az igazság, és egyenesszivüség nem mondatthatta véle, hogy mind a' két Ecclésia, még mind a' két symbolumot béveszi, és hogy az azokban foglaltt tzikkelyeket hiszi, és taníttya. Az okért,

ke-

kerengő körülíráshoz fog, de a' melly igen határozatlan; és azt mondgya: „Az emberi „ és emberin fellül való, a' földi, és mennyei históriája a' Kereszténység' istení „ szerzőjének, az egyikre úgy mint a' má„ sikra nézve, a' hitnek tárgya, és hogy az „ érzékenységet fellül muló, 's a' jövendő élet„ ből való történetek is, (facta) mellyeket „ az ő tanításába vegyített, a' Protestánsok„ nak szintúgy, mint a' Katholikusoknak „ részéről, ugyan azon igazsággal bírnak, a' „ mennyire Kristusnak, és az Apostoloknak „ tekintete által hitelesek lehetnek." Hogy mind ez melly határozatlan légyen; hogy ezen előállítása szerínt a' hitnek, mellyben mind a' két félnek egynek kellene lenni, mennyi tsavargó, és utvesztő rések vannak; hogy ama' két symbolumból hány fő tzikkelyek kitudatnak, és hogy, ha kivált a' Nicéai hitvallásra tekíntünk, ezen előadás szerínt, az Ariánus, Semiariánus, Macedoniánus is ezen szőnyeg alá bujhatik, és azt mondhattya, hogy ő is azon egy hitben vagyon a' Katholikusokkal; gondolom, nem kíván további rázogatást.

Edvárd. Nékem úgy tetszik, hogy a' mit most az Úr felhozott, néma megismérése annak, a' mivel *Beaufort*' írásának forditója előpetzkelődött, hogy tudni illik a' Protestantismus az Apostoli, és Nicéai hitvallásról már régen lemondott.

Odi-

Odilo. Tehát jól láttya az Úr, mennyire eltávoztak légyen a' mostani Protestánsok az ő Eleiktől.

Huldrich. Van a' mit ez ellen az Úrnak sugjak; a' mi mind azt, valamit az Úr eddig elöhordott, egy tsapással ledönti; de még valamelly fontos tárgyról akart az Úr szóllani. Mi légyen az?

Odilo. Nem egyébb, mint a' Biblia, és annak isteni tekíntete.

Edvárd. A' Biblia, és annak isteni tekíntete? Boldog Isten! hiszen az Úr azt soha nem tagadhattya, hogy a' Bibliát a' Protestantismus kezdettől fogva úgy nézte, mint a' hitnek, és életnek egyedül való reguláját.

Odilo. Úgy nézte. Ezt örömest megengedem, 's nem is szükség, hogy ezt bizonyságokkal támagassuk. De hogy most is úgy nézí; ezt nehezen tudná az Úr megmutatni.

Edvárd. Mi okra nézve? nem de a' mieink most is minden lelki oktatásaiknak fundamentomául a' szent Irást teszik? Hit, és erköltsi tanításaikban abból szedik a' bizonyításokat, semmit nem hajtván az Anyaszentegyházra, és a' Traditióra? Nemde Vasárnapokon a' szent Irás' textusaira építik a' predikátziókat? és így mindenképpen a' szent' Irásra igazítanak.

Odilo. Itt az Úr, édes Barátom, talán akarattya ellen is igen nagy tért nyit-fel elöt-

előttem, hogy annak igaz volttát helyén hadgya, a' mit eddig mondottam; és a' mennyire én a' Protestantismusnak mostani állapottyát ismérem, semmivel sem jobb az Uraknál a' Bibliának Sorsa, mint a' symbolikus Könyveké. Igaz, hogy az Uraknak Tanítóik esküvéssel köteleztetnek azok szerint hinni, és tanítani, és még is talán száz Protestáns Theologusok közül tíz sem válik, ki azok szerint hinne, és tanítana. Mind azokhoz képest, a' mit eddig arról előhozogattam, mit hittek az első Reformátorok, és mit tartanak a' mostani Protestánsok, méltán felkiálthatok *Lessing*gel: „Volt „ valaha, édes gyermekeim, volt!"

Huldrich. Mint érti ezt az Úr?

Odilo. *Lessing* beszélli valahol, hogy egy Utazó, egy puszta szigetre vetődött, hol néhány Európai szüléktől származott gyermekeket talált, kiknek mindazáltal szüléik elhaltak. A' mint tőlök tudakozta: keresztények volnának-e? *igen*nel feleltek; de már szüléiknek relígiójáról semmit nem tudtak, 's a' további kérdezősködésre előhozák egy Katekismusnak üres tábláját, 's rámutatván azt mondák: *minden ebben vagyon.* Az Utazó természetesen felelé: *Volt valaha, édes gyermekeim, volt!* Ebből az Úr az én fejtegetésem nélkül is kihozhattya az alkalmaztatást. De ne illessük többről többre ezt a' húrt; mert tartok tőle, hogy az Urnak bántódására lenne. *Ed.*

Edvárd. Éppen nem. Mondgyon-ki az Úr mindent legkissebb fennakadás nélkül; és ha az Úrnak nem fog ellenére lenni, midõn én megmutatom, hogy mi reánk nézve tsalatkozik: én sem vehetem roszsz néven, ha nékem megmutattya, miben és mennyire tértünk légyen el elsõ principiumainktól. Ha jól emlékezem ugyan ott — *Worte des Friedens* — az is vagyon mondva, hogy a' Bibliára, mint valamelly religiót ismértetõ kútforrásra nézve mind a' két fél megeggyez. Ha pedig ez így van, úgy ebben az új Protestánsok az õ Eleiknek principiumaitól el nem térhettek.

Odilo. Jól vagyon. Nem is akarok én azon bizonytalanságra kiterjeszkedni, mellyel ezen ismértetõ kútforrásról szó volt. Hogy, a' mint a' tudós Szerzõ kiejti, a' Protestáns tudomány-szövevénnek alkotói is azokkal, kik a' régibbet követik, még tökélletes harmoniában voltanak légyen, éppen ok nélkül vagyon mondva, holott Luthernek szigorú vélekedése a' szent Irásnak némelly Könyveirõl ollyan, mellyben véle a' Katholikusok meg nem alkudhatnak. De tegyük, hogy a' szent Irásra nézve mind a' két fél egy értelemben volt; úgy, de azt mondgya ez a' tudos Theologus, hogy az „ új Protestáns Theologusok a' kijelentés„ rõl való ujdonúj képzeteikkel az õ Eleik„ nek képzeleteitõl igen messze távoztak.“

Ed-

Edvárd. Igen; de azt is modgya, hogy „az isteninek fundamentomos képzetét, vagy „ megfogását még megtartották, és tsupán „ a' közbevettetlenül, és természet felett „ való isteninek ideáját vetették-el."

Odilo. Az isteninek ezen fundamentomos képzetét a' szent Írásra nézve a' mostani Protestánsok ha valóban megtartották-e? ez ellen az Urak' felekezetének sok írásaiból nagy, és szánakozást gerjesztő bizonyításokat tudnék előhozni. De mi is ez az *isteni*, ha tőle a' *közbevettetlen*, és *természet felett való* külön vétetik? Így a' szent könyvek nem másképpen *isteniek*, mint mikor mondgyuk: isteni Homérus, isteni Plátó; vagy midőn *Massillon*nak, *Mosheim*nak, *Saurin*nak prédikátzióik isteieknek szoktak neveztetni. Bizonnyal az első Reformátoroknak úgy nem ötlött eszekbe a' szent Irásról így gondolkozniok, valamint nékünk nem; és nyilván való, hogy az új Protestánsok ezekre a' fontos pontokra nézve Eleiktől meszsze elszakadtak.

Edvárd. De az Úr az ellen is igért valamit mondani, a' mit én a' szent Írásnak tekintetéről, mellyben nálunk még mind e' mái napig vagyon, említettem.

Odilo. Jól vagyon. Az Úr azt mondgya, hogy a' Protestánsok a' szent Irást az ő lelki tanításaikban most is fundamentomúl veszik. Ha ez annyit jelent, hogy a' lelki-

ta-

tanitásokra némünémü keresztény ruházatot ölteni akarván, a' szent Irásból közbe közbe textusokat tusztatnak oktatásaikba: úgy az Úr helyesen szóll. De ha evvel annyit akar mondani, hogy a' Protestánsok a' szent Irásnak isteni ihletését még most is közönségesen hiszik, és annak szavait egyedül való, és végképpen megállapító regulának tartyák; 's hogy így annak legfelsöbb autoritását megismérik: úgy az Úr egy leghiresebb-saját felekezetebéli Theologusnak önnön vallásából láttya, mire jutott a' szent Irás' természet felett való, és isteni inspirátiójának hitele, és hogy az Uraknak Theologusaik mennyire elpártoltak az elsö Reformátoroktól. Az ellen pedig, hogy az Uraknál a' szent Irás a' lelki tanításokban fundamentomúl vétetik, sokat mondhatok. Olvasta az Úr kétség kivül azt a' két hires irást, mellyeket boldogultt *Herder* a' Weimari Hertzegnek, és *Wolf*, a' székes Templomnak Prédikátora a' Hassiai Hertzegnek bérmáltatásokkór közre botsátottak?

Huldrich. Ki ne olvasta volna? Tsaknem mind a' kettö hasonló tapsolással fogadtatott.

Odilo. Mondhattya-e tehát az Úr, hogy ez olly keresztény lelki oktatás volt, mellyben a' szent Irásnak isteni ihletés vagyon adva, és az, egyedül való, és végképpen elintézö regula gyanánt vagyon véve?

Ed-

Edvárd. Az utolsó ellen *de Lüc* is írt, a' mint az Úr fogja tudni.

Odilo. Igen is, *de Lüc*, egy Angliában tartózkodó Helveta, ki akkor Német országban volt, támadott ellene, holott az egész Német országi Protestantismus tsak egy szót sem ejtett ellene. Tudgya pedig az Úr, hogy a' halgatás annyi, mint a' helyben hagyás. *Qui tacet, consentire videtur.*

Edvárd. A' mi üdönkben irtózik az ember a' polemizálástól. De tovább —

Odilo. Az Úr azt mondgya, hogy a' Protestánsoknál egyedül a' szent Írás bizonyít, az Anyaszentegyháznak, és Traditiónak kirekesztésével. Ez az utolsó nem szenved kifogást. De azt kérdem, az Anyaszentegyháznak, és Traditiónak hellyébe nem lépett-e az Uraknál valamelly más *principium cognoscendi?*

Edvárd. Mit ért az Úr ezzel?

Odilo. Értem az emberi okoskodást, vagy is az *Észt.* Noha az Uraknak egy igen érdemes Theologusok, a' *Cellei* Superintendens *Jakobi* nyilván kikél ezen észbéli bálványimádás ellen, minthogy még meg nints határozva, de nem is lehet meghatározni, mit végezhessen-el az emberi ész? Még is az ész, e' mostani üdökben, a' religió' dolgában olly hatalmas bírószágra kapott, hogy a' szent Írásnak elötte ki kell térnie; és az Urak' *Teller*jeiknek, *Paulus*saiknak,

's

Huldrich. Úgy de maga Pál az ő első levelében a' Korintusiakhoz helyén hadgya az accommodátiót, és azt mondgya, hogy „a' „ Zsidóknak Zsidó lett, hogy a' Zsidókat „ megnyerné, — és hogy mindeneknek min„ den lett.“ 1. *Kor. IX.* 19.

Odi-

„ nistác, kiknec hitöc szemes, mert semmit „ nem hisznec, hanem az mit elméjeckel meg„ foghatnac, szemeckel láthatnac, és kezeckel „ meg-tapasztalhatnac, az Isteni dolgokban, „ és az hütnec ágaiban, mellyec minden embe„ ri értelmet föllyül múlnac, az ő vakságokat „ követic, mely meg nem foghattya azokat, a' „ mellyec az Istennec lelkéjé, 's ettűl vagyon, „ hogy ők, valami az okossággal ellenkezic, „ egy-általlyába megvetic, és mint képtelen dol„ got kárhoztatnac. *Georgius Lupichius Sel„ neccerus* így ír: Ha nem kell tanátsolnunc az „ mi okosságunkat az hitnec dolgában, hát miért „ nem praedikáltatic az Christus felől való Evan„ geliom az teheneknec, és verebeknek?“

„*Zvinglius Luther* ellen így írt: Ha szin„ tén az Isten mind szent' Angyalival menyből „ le-szálván én hozzám jöne, és énnékem min„ den szent dolgokra esküdnék, hogy az ő Fiá„ nac az Jésus Christusnac teste az Úr' vacsorájá„ ban jelen vólna, mindazáltal azt nem hihet„ ném, sem akarnám hinnyi, hanem ha az én „ szemeimmel az Christus testét láthatnám, és „ kezeimmel meg-tapasztalhatnám.“

Ezt az Írásból: Ef. 5. I. Kor. III. 2. Kor. 10. megtzáfolván, utánna veti: „Tertulliánus is „ az okossággal bölcselkedő Philosophusoc felől „ azt mondgya: *Philosophi sunt Haereticorum Patriarchae.*“ — F.

Odilo. De ott nem, hol az igazságról vagyon szó, és tsak annyiban, a' mennyiben igazság, és kötelesség véle megférhetett.

Huldrich. Hát az új Testamentomnak Irói nem alkalmaztattyák-e az ó Testamentomnak némelly helyeit Krisztusra, és az ő tselekedeteire, noha bizonyos, hogy azok nem Krisztusra erányoznak?

Odilo. Igen is, hogy ők ezt tették, és tehették is; *) de azért kiki szabad-e evvel? És én úgy látom, hogy az Úr két igen különböző dolgokat egymás' helyébe tészen. Mert más az, mikor én mondom: ez, vagy az a' mondás itten bétellyesedik, vagy: amaz evvel megeggyez; vagy: itt eszembe jő, mit mondott ez, vagy az a' Próféta; Más ismét: a' Krisztustól, és Apostoloktól hirdetett igazságokat a' Zsidók' előítéletéhez való leereszkedéssé tenni.

Huldrich. Helyesen jegyzi-meg az Úr.

Odilo. Ha már ezt az accommodátio-systémát beveszszük, mit hajthatunk Krisztusnak, és az Apostoloknak szavaikra? hol az a' határ-szél, mellynél megállapodgyunk? A' mit az evangeliomi história Krisztusról, és az Apostolokról a' javaknak birására nézve mond, azt már a' Zsidók' előítéletéhez szabott leereszkedéssé tették. Midőn ezen

szé-

*) Ezt ugyan tulajdonképpen a' szent Írásnak Írói nem tették. F.

szerentsésen által mentek, nem álltallották arról is, a' mi a' szent Írásban Jézus' halálának engesztelõ áldozattyáról vagyon mondva, állítani, hogy ez a' Zsidók' eszéhez, és az áldozatról való tudománnyokhoz vagyon simítva. E'képpen tehát, midõn Krisztus Urunk magát Isten' Fiának vallya, ezt is a' Zsidóknak a' Messiásról, mint *Schechináról*, és az Istenbõl származó kiszivárgásról képzeltt elõitéletekhèz egyengetett leereszkedésének fogjuk-e magyarázni? 'S tovább tovább a' naturalismusra, és atheismusra lépdezvén, végre az egy Istennek létérõl, és a' jövendõ életrõl való tanúság is a' Zsidó elõitéletekhez toldott leereszkedésnek Kategoriájába fog vegyülni. Lám már meg is éltük amaz irtóztató példát, hogy egy Protestáns Író nyilván merte állítani: Krisztus Urunk egy istenttagadó Philosophus volt! —Vallyon hol az a' határ-kõ, mellynél a' megállapodás lészen?

Edvárd. Az Úrnak mondása minden bizonnyal igaz. Ez már nékem is gyakran megfordult eszemben. De reménylem, hogy az Irás' fejtegetésével való józanabb bánás ezt a' nyavalyát elháríttya, 's végre a' megállapodásnak határa ki lészen jelölve.

Odilo. Traditio, és az Anyaszentegyháznak autoritása nélkül nehezen. Vegyefel tsak az Úr: ha a' Protestánsok magokat egyedül a' szent Iráshoz kötik, 's minden

Ta-

Tanítónak jussa van, 's mindeniknèk szabad a' szent Irást a' maga viszketege szerínt bontogatni: mért ne légyen jussa, és szabadsága az Ariánusnak, Sociniánusnak, 's más hozzájok hasonlóknak ugyan ezent tselekedni? Egy köz tiszteletben lévő Protestáns Philosophus is észre vette már ezt.

Edvárd. Ki légyen ő, és mit mond?

Odilo. Az Anglus *Locke.* Ez az ő *Christianisme raisonnable* könyvében p. 368. kk. e' képpen ír: „Ti Protestánsok! feltalállyátok az Irásban a' kenyérnek általváltozását, (*transsubstantiatio*)*) a' Krisztus' testének mindenütt létét (*ubiquitas*), az általán fogva vett (*absoluta*) praedestinatiót. „ Ezt kell hinnetek. De, ha én ezeket a' tételeket megvetem, mivelhogy őket az „ Írásban nem találom, nints arra jussotok, „ hogy engem megtámadgyatok, gyalázzatok, 's mint valamelly ördögnek, és az ő „ angyalinak szántt eretneket kárhoztassatok. Ez én előttem paradoxon.“ De jobb, ha az Úr magát a' helyet megolvassa.

Huldrich. Locke igazán szóll, ha azt paradoxonnak nevezi, hogy azokat, kik az Írást másképp értik, és belőle más tanúságokat fejtenek, mint sem ennèk, vagy amannak az Ecclésiának tanítása magával hozza, mint eretnekeket kárhoztassuk, holott eggyik

*) A' Protestánsoknál nints transsubstantiatio, hanem consubstantiatio. F.

félnek sints nagyobb autoritása a' másikénál. De ez tsak *Locke*' üdejére illhetett. Most pedig erről az inconseqventiáról már viszszatértek. Kiki úgy magyarázhattya az Írást, a' mint néki tetszik, vagy a' mint érti. Kiki azt a' tanúságot választhattya belőle, melly néki kedvére vagyon.

Odilo. Ez valóban nagy könnyebbséget szerez az Írás' hasogatására. De mi egyébb fejlik-ki ebből, mint hogy az Urak' Ecclésiája minden tévelygéseknek, és a' legvakmerőbb vélekedéseknek lészen feláldozva? Én úgy hiszem, hogy ez megtzáfolhatatlan ok az Anyaszentegyház' méltósága, és a' traditió mellett. Bizonyságúl szolgál ide az a' foganat, mellyet az Uraknál látni.

Edvárd. Sőt azt hinném —

Odilo. Édes Barátom! még nem értem végre. Az Uraknál egy hires Theologusnak bibliai könyvetskéjében olvastam, hogy a' *Bibliában hibák, és tévelygések foglaltatnak.* Miképpen lehet tehát a' hitnek, és életnek bizonyos regulája? Egy más Protestáns Theologus nemcsak hogy az ó Testamentombéli Prófétákat tartózkodás nélkül más Népeknek Böltsei mellé állíttya, hanem őket olly emberekké is teszi, kik alakossággal, szemfényvesztésekkel forgódtak volna. Moysesnek isteni ihletését, a' Prófétáknak jelentéseit, nép-ámításnak mondá. A' mi több, ő ezt az új Testamentomi jöven-

vendölésekre is kiárasztya, és esze fordúlttaknak, tébolyodottaknak avattya-bé azokat, kik az illekre még valamit hajtanak. Szintúgy, ő nála a' Messiásról való jövendölések *semmik;* a' Próféták *ravasz hitetők;* és azt mondgya, hogy az ezekre támasztott hit, a' hitlenséget hozta e' világra, és azt táplállta. — *Ausführliche Erklärung der sämmtlichen Messianischen Weissagungen. Altenburg und Erfurt.* 1801.

Edvárd. Ez bizonnyal szörnyű dolog. De nem voltak-e szintúgy az Uraknál is számtalan ellenségei a' religiónak?

Odilo. Voltak, igen is voltak! De ki ez az Író, kiről én itt szóllok? Egy Hessen-Darmstadti Falusi Protestáns Prédikátor, S—r nevezetű, a' mint az ő borzasztó munkájának recensiója nyilván meg vallya, 's mellyet ez a' recensió mint ollyat ajánl, melly a' vakságot, és ostobaságot eloszlattya. — *L. Allgemeine deutsche Bibliothek.* 69. *B. S.* 228 — 238.

Edvárd. Botsásson-meg az Úr, ha ez ellen azt vetem, hogy egy antikrisztiánus fanatikusnak esze szerint nem kell minden Protestáns Theologusokat itélni. Szálfa nem erdő. *A particulari ad universale non valet argumentum.*

Odilo. Ezt is örömest megengedem. De ha vallyon az Urak' Papjainak többsége a' szent Írás felől józanabb itélettel vagyon-e?

ők

ők lássák. Az a' mód, mellyel ők a' szent Írással bánnak, nem nagy betsületekre válik. Íme egy más Protestáns Iró is egy könyvében, mellyben a' religiónak legszentebb igazságai: a' keresztség, Oltári-szentség, és még az imádság is kárhoztatva vannak; azt mondgya, hogy a' szent Írásnak inspirátiója hiú rémítés (*popanz*); és hogy a' szent Irás, főképpen az új Testamentom, a' felvilágosodásnak gáttya; hogy a' mi üdönkhöz éppen nem való, 's tellyességgel haszontalan; 's ő ezt, a' mit jól meg kell jegyezni, sok Protestáns Theologusokra való út-adással állíttya. — *L. Aphorismen am Grabe der Theologie.* 1802.

Illy kinyilatkoztatásokra, mellyekben egyenesen, és nyilvánságosan a' legjelesebb Protestáns Theologusokra vagyon az út adva, 's mellyek szerínt az eredeti Protestantismusnak a' mostanitól olly nagy az eltávozása, mint az égnek a' földtől; semmiképpen nem lehet tagadni, hogy *Luther*, és segítő-társai, az általok épített religiói alkotmányra, most éppen rá nem ismérnének.

Huldrich. Édes Apát Uram! Az Írók, kiket az Úr felhoz, isméretlen emberek, kik nem is mertek saját nevek alatt világ elejbe lépni. Kérem az Urat, mitsoda törvényszék, hatsak nem a' szent Inquisitio, halgat nevetlenekre, mint tanúkra?

Odi-

Odilo. Légyen ez úgy. En tehát másokat, nem ismeretleneket, nem nevetleneket fogok felléptetni. Fogja az Úr ismérni a' híres *Wieland*nak égig magasztaltt *Agathodaemon*ját, melly 1799ben *Berlin*ben jött-ki?

Huldrich. Hogyne? egy remek-munka. Méltó olly jeles Férjfiúhoz.

Odilo. Szive szerínt mondgya az Úr ezt? Ebben a' remek-munkában Krisztus Urunk, kit Sz. Pál hitünk' elkezdőjének, és tellyesítőjének' nevez, *Zsid. XII.* 2. mint valamelly *nemes zsidó Theurgus* *) jelenik-meg, kinek soha eszében nem volt, hogy valamelly religiót fundállyon, hanem az ő ínstitutuma üdővel, 's tsak vélte öltözött egy új religiónak formájaba. Mint tetszik ez az Urnak? Kristus, kinek örökkön ditsőség! mint egy *Theurgus*! mágusi Philosophus! millyenek a' *Jamblichusok*, *Porphyriusok*, 's más hasonló szőrűek a' Neoplatonikusok' iskolájából!

Edvárd. Rútság!

Odilo. És minthogy a' derék szerző Krisztusnak erköltsi karakteréhez hihetőképpen nem férhetett, 's őtet szemeszöktében *tsalónak* nem mondhatta: elég volt neki, Krisz-

*) Apud Gentiles *Theurgiae* nomen prorsus etymi sui dignitatem amisit, dum eam ad nefarias artes, et scelestas daemonum operationes, quos inter Deos recensebant, transferrent. *V. Dominici Macri Hierolexicon. T. II. p.* 519. *b.* — F.

„ Krisztust olly *Enthusiastának* hívni, kinek „ szándéka ugyan nem volt mást elámítani; „ ha pedig valaki általa meg tsalatott, ő ma„ ga volt, a' ki elöbb tsalatkozott, midőn ma„ gát annak hitte, a' kinek lenni mondotta, „ tudni illik: Istentől küldöttnek; és azt vél„ te, hogy a' mit tselekedett, Isten által, 's „ Isten' kedviért tselekedte légyen azt, és ki„ nek első reménységét a' következés elejtet„ te." Az ő Tanítványi, és Apostoli „dohos „ velejű emberek, kik ugyan jószivű em„ berek voltak; de nem arra termettek, hogy „ őtet megértsék, 's arra a' magasságra, „ mellyen ő állott, nem emelkedhettek." és igy tovább. Olvassa az Úr ennek a' munkának IVdik Könyvét, 335—355 *l.*-áig: *Wieland'* Munkáinak 32dik Kötetében; és annak utánna mondgya-meg: lehetett volna-e a' Kereszténységet tsalárdabbúl, és gyalázatossabban ki gúnyolni, megmotskolni, mint a' hogy' itt találtatik?

Edvárd. Ez szemtelen gonoszság! Ha a' kereszténység tsupán támagató bottya volna is a' sántának, jaj annak, valaki ezt attól, ki nála nélkül nem járhat, elragadgya.

Odilo. Még nem értem végre. Vannak még más, nem ismeretlen, nem nevetlen tanúim is. *Lüders*, ím e' könyvében: *Geschichte der vornemsten Völker der alten Welt im Grundrisse. Braunschweig.* 1800. „Mósesnek Jehovája, így szóll ő, nem az

„ a'

„ a' szeretetre méltó Valóság volt, kit Ábra-
„ hám imádott; nem volt a' természetnek
„ Alkotója, és az emberek' Attya. Egy volt
„ õ azon Istenek közûl, kiknek számát
„ meghatározni senki nem merte; ki elõtt
„ minden érzékeny szív el volt zárva, és ki-
„ tõl magát minden gondolkozó lélek visz-
„ sza-húzta." Más helyen így ír: „Móses-
„ nek religiója Morál, és emberi szeretet
„ nélkûl való relígió volt, mèlly az ember'
„ legfontosabb ügyének szabad vizsgalásá-
„ val egybe nem fére, mely a' síron túl va-
„ ló boldog fennlétnek felséges, és édesítõ
„ emlékeztetéséröl semmit nem tud!" —
Nem azt kellene-e itt gondolnunk, hogy ez az Író soha a' szent Írásba tsak egy pillantással sem tekíntett? Vallya-meg az Úr maga, Protestánsok-e ezek, kik még is, midõn a' Katholicismust faggattyák, minduntalan a' szent Írásról tsevegnek? Sõt, mivel a' Kereszténységnek, mint ezt Kristusban, és az Apostolokban láttyuk, fundamentoma az ó Testamentombéli kijelentés: keresztények-e ezek, kik illy káromkodássokal rakódnak-ki; az õ darabos tudatlanságokat számba sem tudván?

Edvárd. Megvallom, hogy az engem mód nélkûl felháborít. Ez az Író, kétség kivûl a' Kereszténység felõl sem fog jobban ítélni.

Odi-

Odilo. Azt az Úr elgondolhattya, minthogy Krisztus Urunk mondgya: „Ha Moysesnek hinnétek, talán nékem is hinnétek, mert ő én felőlem írt.“ *Ján. V.* 46. „Nem a' tiszta nemes Morál, így szóll ez a' Szerző, hanem Krisztusnak csodákkal tellyes története foglalatoskodtatta az új sectához állottaknak fejeiket; ez hajtotta a' Martirokat a' vesztő-helyre, és ezek a' Martirok nagyobb részént igen erkölts-telen (*unmoralisch*) emberek voltak. A' Judaismus, és Christianismus egy szövettséggé olvadtak, melly most már 2000 esztendeig tart. Majd az életnek legártatlanabb örömeiben való részvétel az eget boszontó bűn gyanánt vétetett, majd maga az erköltsnek ideája is elenyészett.“ Midőn illyest olvasunk, nem kell-e megvallánunk, hogy a' legújjabb *Editióból* való Protestánsok, a' Kereszténységet, és annak históriáját derekasan ismérik, 's nem különben azt érdeme szerínt betsülni tudgyák?

Edvárd. Az Úr helyesen ítél; és én meg nem mondhatom, melly igen fájnak szívemnek az illy féle kifejezések.

Odilo. Íme még más egy pár ismérettes, és nem nevetlen tanúk. Egy *Jänisch* nevü, „az ő: *Universalischer Ueberblick der Entwickelung des Menschengeschlechts. Berlin.* 1801. Könyvében“, a' Jehovát „*tis-sé*, „vagy Abrahám' háznépének házi Istené-

„ Istenévé teszi, kit osztán Dávid, Salamon, „ és a' Próféták, a' meny' föld' Teremtőjé„ nek méltóságára emeltek vala.“ Illy Familia istenné teszi *Buchholz* is az ő: *historisch politischer Abhandlung: Moses und Jesus* Könyvében, melly 1803. Berlinben jött napfényre; hol Moysest, kire maga Krisztus is mutat, úgy festi, mint egy kegyetlen hitetőt, „a' ki, mihelyt valaki az „ ő ráfogásai ellen legkissebb kételkedést mu„ tatott, az ő terrorismusával a' hazugságot „ igazságra tudta tsavarni, a' minek vég„ bevitelére a' Leviták legelszántabb poroszlói (Henker) voltanak a' Törvényszerző„ nek.“ Ezeknek, 's több más Protestáns Íróknak hasonló kifejezéseiket elhallgatom. Tsak azok is, a' kiket említettem, eléggé múttattyák, mennyire elszakadtak a' Protestánsok az eredeti Protestantismustól, és mennyire benn vannak már a' Naturalismusban.

Edvárd. Az Urnak próbája igen hijányos. Mert, ha bár nem nevetlen Írókat hordott is az Úr elő, de ezek mind nem Theologusok, a' kik bizonnyal különben gondolkoznak. Nem voltak-e az Uraknál is elég Deista, Naturalista, Atheista Fanatikusok! Mit mondana az Úr hozzá, ha az illyes Írókból valamit a' Katholicismusnak betsmérlésére fejtegetnénk?

Odi-

Odilo. Az Úr helyesen ítél. De lám Theologusok' híjával sintsenek ebben az Urak. Igaz, hogy azon három közül, kiket imént megneveztem, az eggyik, tudni illik D. *Buchholz* tsak Berlinben prívatizáló Tudós, és hihetőképpen Philosophus, mert a' régi Magisterek most mind Doctoroknak hivattyák magokat. A' másik, t. i. *Lüders*, ki Göttingában Professor, sem tartozik a' Theologusok közé. Mind a' kettőnek vértpözsdítő, és tsak egy szikrányi theologiai észt sem mutató mondásaikon tehát nem igen akadhatunk fenn. De a' harmadiknak, t. i. *Jänisch*nek, ki utóbb magát vizbe ölte, Theologusok közé valónak kell lennie, minthogy Berlini Prédikátor volt.

Huldrich. Botsásson-meg az Úr, ez nem helyes következtetés. Mert lehet valaki jó Prédikátor, ki a' Theologiából tsak annyit tanult, a' mennyi tsupán a' Prédikátori hivatalnak viseléséhez megkívántatik; de azért tulajdon értelemben véve még nem Theologus.

Odilo. Ó! vannak vannak, kik semmivel jobban nem gondolkoznak a' most nevezett háromnál, és ugyan ollyanok, kiktől az Úr, a' tulajdon értelenben vett *Theologus* nevezetet meg nem tagadhattya. Olvassa az Úr, hogy mingyárt két Protestáns Theologust szóllítsak, *Schmidt*nek, és *Schwarz*nak *Allgemeine Bibliothek der theologischen Literatur*, Irását 1801.

Huld-

Huldrich. 'S mit talál ott az Úr?

Odilo. Ott találni, hogy „Móses, Ábrahámnak Istenét hihetőképpen legelőbb egy „ Arábiai Paptól, ki Ipa volt (*Jethro*), tanulta légyen közelebbről ismérni; Hórebhegye hihetőképpen az Arábiai Ábrahamidák' Istenének tanyája volt; Jethro azon „ helybéli ünnepek körül való Előljáró „ szóllhatott ottan Mósessel, míg az alatt „ Móses valóságos tsodákat látott, (az az; „ elhitette magával hogy látott.) Áron, a' „ Hórebi Papságnak tagja, tsak az Egyiptusban történtt tsodákat ujjította-meg, és „ Móses azon a' hegyen híhetőképpen vala-„ melly Paptól vette a' törvényt." — Nem annyit tesz-e ez, mint Moysesnek Istentől vett követségét, és törvény szerzését; az ámitásnak, vagy ostobaságnak tsúf munkájává leázni.

Huldrich. Hm! Professorokban, ha kivált fiatalkák, valamit azt tsak el kell néznünk. Ők azon vannak, hogy paradoxonok által szembe tünnyenek, és tanítványaiktól tapsolást nyerjenek.

Odilo. Elég roszsz, ha azért, hogy szembe tünnyenek, és tanítványaiktól tapsolást nyerjenek, az igazságot a' vágyódásnak, és viszketegségnek feláldozzák. A' felvilágosodásnak ez az ördöge, ki Moysesnek isteni követségét tsúffá tette, kezd már a' Zsidókba is búni, 's bennek pokolbéli intselkedésével forgolódni. *Ed.*

Edvárd. Ezt ingyen sem hittem volna. Lám *Mendelsohn* minden felvilágosodása mellett is Zsidó—tsupa Zsidó maradt.

Odilo. A' mint a' nyilván való tudósításokból látom, minap egy majdnem a' meggyulladásig felvilágosodott *Ben-David* nevezetű Zsidó támadott, ki nyilván tartott oktatásaiban azt állogatta, hogy Ábrahámnak Istene, az *El-schaddai*, a' mindenható, a' legfelségesebb Isten, ki 1. *Moys. XVII.* 1. Ábrahámnak; 2. *Moys. VI.* 3. Moysesnek is megjelent és kit Job, és David ezen név alatt megismértek (*Job. V.* 7.-*XXVIII. Zsolt.* 15.) nem más volt, mint az Egyiptusi Istenaszszony *Isis.*

Huldrich. Ez már igen is bolond kábaság.

Odilo. Es még sints benne kétségem, hogy sokan az ő Hallgatói közül ezt az ujdonúj találmányt szépnek, és nyomosnak tartották. De maradgyon a' Zsidó magának. Én tsak az Uraknak úgy nevezett keresztény Felderítöiről akarok szót tenni, és közülök eggyet felhozni, kit az Urnak elöbbi mentegetése nem palástolhat.

Huldrich. Ki légyen ez?

Odilo. Egy az Urak' nyájának Pásztori közül, a' Hildesheimi Superintendens *Cludius.* Ez az ő 1808ban kijött: *Uransichten des Christenthums* Írásában e' képpen beszé-

szélget: „Jésusnak religiójához az ő személ-
„ lyéből, és történeteiből semmi sem tarto-
„ zik; semmi sem mind azokból, a' miket
„ magáról, mint Isten' Fiáról, az Isten' or-
„ országáról, tudománnyának, és Ecclesiájá-
„ nak viszontagságiról mondott. Kivánta-
„ tott, hogy Jézus jobb religiót akarván bé-
„ hozni, magának méltóságos tekíntetet ad-
„ gyon; és ugyan Messiásnak kellett magát
„ hirdetnie, mivelhogy akkor a' Messiást
„ várták, 's ezért religiójáról úgy kellett
„ szóllania, mint Isten' országáról, 's ma-
„ gának olly neveket, és tulajdonságokat
„ adnia, mellyek a' Messiás' jegyzésével
„ eggyeznének. E' mellett nem törődött vé-
„ le, hogy némelly tselekedeteit nagyra vit-
„ ték, 's néha belőlök szinte tsodákat is fa-
„ ragtak, a' nélkül, hogy valaha valakinek
„ tsalatkozásra okot mutatott volna. Jézus
„ soha többnek, mint Isten' Követének ma-
„ gát nem árulta, soha isteni tiszteletet ma-
„ gának nem kívánt 's a' t." Mit mond az Úr erre a' beszédre?

Huldrich. Megvallom, hogy borzadok hallására. Ezt Hollandiában, és Helvétziában a' Zsinatok meg nem szenvedték volna. Német országban a' Lutheristák között szabad kinekkinek tetszése szerínt gondolkoznia.

Odilo. Mind a' kettőről sokat kellene még mondani. De tsak azt kérdem: lehet-

ne-e

ne-e az Antikrisztianismussal világosabban elöállani? E' szerint tehát Jézus magát olly valamivé tette, a' mi nem volt. E' szerint az ö tsodái semmik, hanem az ö Tanítványi; és a' Nép adták-ki azokat tsodáknak, és az ö tselekedeteit nagyra vitték. E' szerint tehát az, hogy ötet, mint Isten' Fiát, szinte mint az Atyát, isteni tisztelet illeti, *Ján. V.* 23. merö hamisság. — Az Urak felvilágosodott Theologusainak efféle jelentgetéseikből nyilván olvasható, hogy tsupa képmutató szemtsalás, mikor még Krisztus Urunkat tsak annyira is betsülik, mint valamelly jeles Erkölts-mestert.

Edvárd. Hogyan? Által nem láthatom, hogyan illik ez öszve?

Odilo. Maga az Úr mondgya-meg: egy hazug, egy ámító, egy hitszegö, ki a' halált szemei elött viseli, midön ötet a' Bírák a' Zsidó szokás szerint, a' világ' hallottára hittel kénszerítik, hogy igazságot szóllyon; ö pedig magát hit alatt, a' világ' szine elött olly valaminek vallya, a' mi nem volt, Isten' Fiának, Messiásnak, — *Mát. XXVII.* 63. 64. *Márk. XXIV.* 61. 62. — a' ki illy hazugsággal, illy hitszegéssel költözik-ki ez életből, az illyen, lehet-e betsületes, jeles Erköltsmester?

Edvárd. Semmiképp nem!

Odilo. Ö pedig illyen lett volna, — távúl legyen, hogy Isten ö szent Felségét megbánt-

bántsam; — ha azt igaznak veszszük, a' mit az Úr imént *Cludius* Superintendens Úrnak szavaiból hallott.

Edvárd. Az Úr engem egészen bámulásba hoz; és én nem tudom, mit mondgyak az illy vértkeverõ kifejezésekre. A' mi üdönkben annyi az olvasni való, hogy lehetetlen mindent átolvasni. Azon kivül is, ezek a' dolgok számtalan broschúrákban elhintve lappanganak. Az Úr sem tsodálhattya tehát, ha sokban fennakadok, és rajta bámulok. Ím láttyuk, hogy a' hitlenség napról napra terjed, de rá nem mehetünk, hogy mindennek kútforrását, mellyböl ered, és gyarapodik, kitalállyuk.

Odilo. Már elõbb mondám, hogy a' szent Írás, mellyet a' régi Protestánsok a' hit, és élet' eggyetlen-egy regulájának tartottak, az Uraknál most nints olly tekíntetben, mint volt hajdan. És ez bírt arra, hogy némelly hiresebb Protestáns Íróknak, és Theologusoknak e' felöl ejtett kinyilatkoztatásaikat az Úr' elejbe rakogassam.

Edvárd. Mellyek nem igen epületesek.

Odilo. Arról, hogy miképpen gondolkoznak az elõbb említett Írók a' szent Írásról, mellyröl *Jänisch* azt mondgya, hogy „ büszkeség, türetlenség, és a' térítésnek „ szele mind annyi foganattyai a' hit' ímez „ módgyának", melly t. i. a' szent Írásra támaszkodik, és hogy a' „Szentségnek (*Hei-*

„ *ligthum*) mesterséges mágiája eltünt"; mind ezekről nem akarok szót szaporítani. Tsak azt hallya az Úr, mit beszéll *Cludius* Superintendens, és a' szent Írásnak Doctora az új Testamentom' könyveiről.

Edvárd. Hadd hallyam.

Odilo. „Máténak Evangelioma szerint „ — kivel a' többiek is eggyeznek, — az ott „ előkerülő tudomány sok idegen toldásokkal, és változtatásokkal vagyon előadva, „ és így nem lehet hit' regulája. Jánosnak „ Evangélioma, és levelei nem ő tőle, ha„ nem valamelly Zsidótól valók. Vannak „ bennek, a' mik ótsárlást érdemlenek, vannak ellenmondások. Az ott foglaltt tudo„ mány a' Gnosticusok' szabása szerint va„ ló. Pál az ő leveleiben még mindég a' „ Zsidó ideák körül tartózkodik; még hiszi „ a' Zsidó vallást, mint isteni religiót, bé„ veszi a' tulajdonképpen való testi feltá„ madást is, és a' gondviselésről való tudo„ mány hibázik nála. Péternek, Jakabnak „ levelei, és az, melly a' Zsidókhoz vagyon „ írva, szinte ollyanok, mint a' Pál féliek. „ Egyáltallyában az új Testamentomnak „ könyveiből nem lehet egy összze - függő „ tudományt kihozni, és megmutatni." !!! — Mit mond erre az Úr?

Edvárd. Ez minden bizonnyal borzasztó, és boszonkodásra méltó, annyival inkább, ha az efféle vélekedések tekíntetben

álló

álló Papoktól származnak. Azonban a' Kritika, és az Exegesis nálunk most olly igen felvagyon tsigázva, a' mint még soha ez elõtt nem volt, és ez által a' dolog természetesen egészen más formába öltözik, melly, a' mint nem tagadhatni, végre magának a' religiónak is ártalmas fog lenni.

Odilo. Hogy az Uraknál az ó, és új Testamentomnak tsodáit, noha ezekre Krisztús, és az Apostolok mutatnak, 's mellyeket a' régi Protestáns Theologusok is a' Kereszténység' isteni volttának bizonyságául vettek, most természeti okokból fejtegetni igyekeznek, 's azokat a' tsodatévõk' fortélyosságának, és a' nép' ostobaságának tulajdoníttyák; errõl nints kedvem, nem is akarok sokat szóllani. De már a' szent Írástól is, mellyet az elsõ Reformátorok betsületben tartottak, 's mellyen kivûl semmi egyébbrõl nem akartak hallani, undorodnak.

Edvárd. Ez ugyan alig ha úgy van. Mert a' lelki oktatásokban, mind a' Templomokban, mind az Iskolákban, mint már ez elõtt mondám, a' szent Írást tartyuk fundamentomnak, és ettõl a' mieink el sem is fognak állani.

Odilo. Az eddig felhozottakból, holott megmutatám, hogy errõl *Cludius*, és egyebek minémü itélettel vagynak, ez is eléggé megvilágosodik. De olvassa bár az Úr eggyikét a' legkapósabb Theologiai Journá-

loknak; (mert többnyire az Urak' mostani Tanítóinak Theologiájok, igazán szóllva: *Journal-Theologia.*) Olvassa az Úr, mondom, *Augusti*nak theologiai hónapos írását, — *Augusti's theologische Monatschrift, Jahrgang* 1801. *Heft.* 9. *S.* 196—207. — hol ez a' kérdés vagyon feladva: „Nem lenne-e jobb, „ ha Jézus Krisztusról semmi irott tudosítá„ sunk nem volna?" A' felelet az, „hogy en„ nek ismértetõ kútfeje szintolly bizonyta„ lan, mint a' szájbéli hagyomány, hogy az „ új Testamentomnak írásiban Jézusnak tu„ dománnya nem tellyes bizonysággal tar„ tatott fenn, legalább sok bal értések ke„ veredtek bele; hogy már az õ leiratások' „ idétt Jézusnak plánumától különféle itéle„ tek forogtak-fenn, és az Apostolok magát „ Jézust soksor nem értették; hogy ezekben „ az írásokban valóságos ellenmondások „ vagynak, és általlyában az irott religiói al„ kotmány nem lehet mindenkor magával „ eggyezõ, és bontatlan, soha az emberek „ között közönségessé nem válhatik—és né„ ki elõbb vagy utóbb semmivé kell lennie, „ és kiavulnia!!" — Mint tetszik ez az Úrnak? Mit itél az Úr erről az ujjonan keltt az elsõ Reformátoroktól, sõt valamennyi Protestánsoktól egész e' mi üdönkig, annyira elszakaszkodott Protestantismusról.

Edvárd. Ha a' keresztény religiót fenntartó írások ollyanok, mint itt ábrázoltatnak,

nak, és így nem jobbak az Alkoránnál; tsodálom, hogy ezzel a' ringyrongygyal annyi czeremóniát tesznek, 's rajta tellességgel ki nem adnak; így még is véle betsületesen bánnának. Valóban meszsze, igen meszsze ment már a' dolog!

Odilo. Azoknak hijjával sem vagyunk, kik a' szent Íráson tellyességgel kiadnak. Azon Írás, melly 1799ben eme' tzím alatt: *Erklärung des höchst wichtigen Paulinischen Gegensatzes: Buchstabe und Geist.* Jénában kijött, minden tsavargás nélkül azt mondgya, hogy a' *positiva religio* még *az Apostoloknak* elõitéleteikhez tartozott légyen, hogy a' Lutheranismusnak a' Pápaságba való viszsza-esését egyedül abban kell keresni, hogy az új Testamentomnak írásain mingyárt a' reformatzióval egészen ki nem adtak. Hogy ezen Írásoknak elfogadása az embereket versengõ esztelenkedésre — *Schwärmerey*—viszi; hogy az ember azok nélkül, ha bár a' Jézus' neve egészen felèdékenységbe múlnék is, a' mi a' religiót illeti, magán elegendõképpen segíthetne.

Edvárd. Irtóztató, és mind annak ellene szegezett szavak, valami elejétöl fogva keresztény nevet viselt. Itt igazán kereken ki vagyon mondva, hogy a' mi religió-jobbítóinknak sem Biblia, sem positiva religió már nem kell.

Odi-

Odilo. Van még is, a' mit ezekben a' tisztességes mondásokban nem találok.

Edvárd. Mit nem?

Odilo. A' mit *Roberspierr*énnek rémítő üdejekor némelly katholikus Papok, és Protestáns Prédikátorok kéntelenségből magokra vallottak, hogy tudni illik most már szabadon, és a' felvilágosodásnak verőfénnyétől megvilágítva mondhattyák: megtsaltuk a' népet, és még most is megtsallyuk; 's hogy még a' Bibliát, és a' positiva religiót emlegettyük, ezt tsak színből tselekeszszük, 's mivel hogy nékünk kenyeret, és betsületet szerez.

Edvárd. Fájdalmas, hogy igaz! 's vallyon mire véllyük, hogy ezt a' bohóságot senki még nem gátollya?

Odilo. Ha az Úr azt akarja látni, hogy a' mái Protestánsok, nem tsak az ő Kezdőjöknek, hanem minden Kereszténveknek hitétől is mennyire elvetemedtek, 's melly méllyen fészkelték be magokat a' naturalismusba, és a' valóságos antikrisztianismusba, olvassa tsak *Trembley*nek már fellebb kijegyzett derék könyvét, 's rá fog akadni, hogy azon vonások szerint, a' mint a' Protestáns Theologusok, és Exegéták Krisztusnak tselekedeteit festegetik, nints egyebet mit tenni, mint őtet vagy egy zavaros eszű bizgatónak, vagy szemfényvesztőnek, Tanít-

vá-

ványit pedig vagy felette ostobáknak, vagy legszemtelenebb ámítóknak tartani.

Edvárd. Ez ugyan irtóztató dolog volna. Igaz, hogy az újjabb Exegesis némelly eltsavarásokra, és hamis képzésekre nyit alkalmatosságot, a' mint ezt elöbb is említém, de, hogy annyira mennyen, mint az Úr mondgya, alig hihetem. Talán *Trembley* igen is fenn-fogja a' dolgot?

Odilo. Az itéletet magára az Urra hagyom. Ha az ember vagy maga elhiszi, vagy a' világgal elhitetheti, hogy a' Bethlehemi Pásztorok az Isten' ditsöségének fénnyétöl körül-vétettek, holott tsak egy lámpásnak világossága szolgált szemekre; hogy Krisztus a' tengeren járt, noha tsak annak szélén sétált; hogy a' szélvésznek parantsolt, holott tsak az evezö lapátot fogta kezébe; hogy több ezereket tsoda képpen jóltartott, holott ezek tsak a' zsebjeikböl elöszedett kenyérrel lakoztak; hogy halottakat támasztott-fel, holott azok tsak holttaknak látszók voltanak; hogy maga is halottaiból feltámadott, noha valóban meg sem halt; hogy menybe felment, holott ötet tsak egy közbe-ereszkedett köd rejtette-el Tanítványi elöl; hogy Pált mennyei fényesség vette körül, mellyben Krisztus magát neki kinyilatkoztatta, holott tsak a' menykö tsapott-le mellette, 's a' t. — Még egyszer mondom: ha az ember vagy maga elhihet illyeneket, vagy

má-

másokkal elakar, és tud hitetni, vallyon kinek állítsuk Krisztust és az Apostolokat? — Ezekből az Úr maga kiveheti, hogy *Gregoire*nak a' mostani Protestantismusról hozott, és éppen nem kedvező itélete a' dolgot jól találta.

Edvárd. 'S millyen az?

Odilo. Azt mondgya ő: „a' Német országi Protestánsok, és Reformátusok közzött a' Neologusok, vagy is az új exegesishez szíttók az első Reformátorok' hitéből majdnem semmit meg nem hagytak. A' Biblia az ő szemeik előtt nem más, mint a' Morálnak közönséges könyve, mellyből a' prófétziáknak, és tsodáknak inát metszik!" — *Greg. hist. de Sect. relig. T. I. Disc. prelim. p.* 58. mire ő különféle példákat hord fel. Más helytt mondgya: „A' Protestantismusnak principiumaiban, mellyek szerínt kinekkinek tökélletes szabadsága vagyon a' Bibliának fejtegetésére, az is előre fel vagyon téve, hogy kiki azt hiheti, a' mit akar, és magát önnön hite szerínt alkalmaztathattya." *Ibid. T. I. p.* 316. *et* 317. Ebből azt a' következést hozzaki, mellyről már előbb emlékeztem, hogy „ha Luther, és Kalvínus ujra világra jönének, felette bámulnának azon, hogy nem azoknak religiójához tartoznak, kik ő rólok nèveztetnek." *Ibid. T. II. p.* 181.

Edvárd. Fájdalom! igaz.

Odi-

Odilo. Tsak eggyen nem fogy-el a' tsodám.

Edvárd. 'S mi légyen az?

Odilo. Hogy az új Protestáns Egyházi Tanítók annyira tünödnek, 's törödnek, az ö, legnagyobb erölködéssel kisajoltt, minden józan exegesistöl elütött írás-magyarázásaikkal, az egész tiszteletes keresztény régiségnek ellenére, melly vélek szemköztt áll, az Írás' azon helyeinek, melly Jézusnak életéröl, tsodatételeiröl szóll, eltsigázásán, hogy azokat a' történeteket, mellyeket eszekkel fel nem érhetnek, a' mesék közé számlállyák, a' mit az általok találtt új néven *keresztény Mythologiának* hívnak.

Edvárd. De hát mit gondol az Úr, mit kellett volna egyebet tenniek?

Odilo. A' mit *Mauvillon* Braunschweigban. Ennek *Knoblauch*, a' Dillenburgi Ítélöszék' Tanátsosa azt a' kérdést tevé, mint lehetne az Evangéliomban elökerülö tsodákat, különösen az öt ezernek megelégítését természetesen megfejteni? azt felelte barátyának, hogy legkönnyebben kimenekedik, ha azt mondgya, hogy senki azokat a' hitvány embereket nem isméri, a' kik illyeneket beszélltek; hazugok, és minden, a' mit az ö betsületeknek mentségére elöhoznak, a' levegö égböl vagyon öszsze-kapkodva! — Olvassa az Úr *Ammon*jaiknak, *Eckermann*jaiknak, *Gabler*jeiknek, *Flüggé*iknek, *Paulus*-

*lus*aiknak, és más illy szörűeknek írásaikat, kik azon vannak, hogy azt a' hitelt, mellyel mi Keresztények Krisztusnak menybemenetelét, és ezen igazságnak üdvösséges következéseit, melly már tizen nyoltz száz esztendők olta közttünk helyt fog, hiszszük, az Írásnak erőszakos forgatásával tőlünk elpörölyék. Ez okból meg nem mondhatom, mint örültem, midőn láttam, hogy minap egy fiatal Straszburgi Theologus, *Himly* nevezetű, a' hitnek ímez igazságát az új Exegéták ellen gyökeres tanulttsággal védelmezte. — *Himly de Jesu in coelum ascensu.* 1811. —

Edvárd. Ó szűnnyék-meg az Úr! Ezekben az új írásfejtegetésekben olly temérdek a' balgatagság, hogy nagyobb sem lehet; és mivel nem is lehet gondolni, hogy ép eszű emberek, kivált ollyanok, kik a' világot felderíteni akarják, ezen fejtegetéseknek balgatagságát meg nem szagulták volna, én ennek okát nem másban találom, mint a' Kereszténység ellen forraltt fanatikus gyűlőlségben; a' mit ellenben ismét meg nem foghatok, holott látom, hogy ezek az új Theologusok úgy forgattyák magokat, mintha a' Kereszténységet az ő eredeti tisztaságára akarnák viszsza-késérni.

Odilo. Erre nem akarok szólłani. Azonban az bizonyos, hogy ez a' Kereszténységnek az ő eredeti tisztaságára való viszsza-késé-

sé-

sérése az Uraknál már olly igen meg vagyon feszítve, hogy annak neszével nem tsak a' hitnek fő ágazatit kiszóllogattyák, hanem az erköltsi tanítást is retteneteſen megingattyák, és minden gonoszságnak ajtót, kaput nyitnak.

Edvárd. Megbotsásson az Úr, ezt éppen nem hihetem. Mert nálunk nem a' dogmára, hanem a' Morálra vagyon főképpen a' szeműgy vetve; 's a' Prédikátorok is, kik ezen iskolából kikelnek, tsupa morális oktatásokat tartanak, a' nélkül, hogy az ő textussokba kerülő dogmával valamit törődnének. De mért is bontogatnának olly dolgokat, mellyek a' Morált is megrázzák? *) Még is mitsoda hitbéli fő igazságokról gyanakszik az Úr, hogy azokat kiszóllogatnák?

Odi-

*) Igen jól mondgya a' *Morális kis Katekizmus-nak*, derék Recensense *Viszonozásának* 4. és 5. lapján: „Vallyon nints-e a' hitre egyenes, „ és feltételetlen kötelezztetés minden Keresz- „ ténytre, sőt mind azokra nézve is, kiknek az „ Evangéliom hirdettetett? Nints-e megírva: „ *a' ki nem hiszen, elkárhozik?* — Lehet-e „ mind addig morális törvényt — tsak képzelni „ is, míg Istent nem hiszünk, ki az erköltsi „ törvényeknek, mint az egész természetnek is „ kútfeje? — Feltévén, hogy keresztény Mo- „ rálról vagyon szó, — ennek tárgyai azok a' „ törvények is, mellyeket mint tsak láthatat- „ lan táblára írottakat, tehát homályosakat; „ némellyeket pedig feltalálhatlanokat a' Fiú „ Isten tanítása, és a' Sz. Lélek Isten sugarlá-

Odilo. Olvassa az Úr *Cannabich* Superintendens Urnak ímez írását: *Kritik alter und neuen Lehren der christlichen Lehre*, melly 1799ben jött-ki. Ebben feltalállya az Úr, hogy a' szent Háromságról való hitágazat, mellyet az egész Keresztény világ vall, a' keresztény hit' ágazatinak sorából tellyességgel ki vagyon törölve; hol egyszermind mód is van arra mutatva, mint kellen ezen igazságnak a' kereszténvektől való elfatsarásához fogni.

Edvárd. Lehetetlen!

Odilo. Ez a' nagy hírű nevű Protestáns Tanitó ím e' képpen ír: „A' szent Háromság-„ ról való ágazatot, mint új, okon nem épültt, „ és észszel ellenkező tudományt, a' religió-„ béli tanításból fennakadás nélkül ki lehet „ vetni. Ennek mindazáltal nagy vigyázással „ kell végére járni, hogy a' gyarlóbb keresz-„ tények benne meg ne botránkozzanak, „ 's ne talán az egész religiót megutállyák. „ Az által kell tehát ezt a' tzikkelyt elfelej-„ tetni, hogy ez ne is érdekeltessék, hogy

„ az

„ sa által világosságra hozott, megmagyarázott, „ 's tudtunkra adott; azok is, mellyeket Krisz-„ tus szabott. Tehát a' keresztény Morál mind „ az egy Istenség', mind a' szent Háromság' „ hitét fő sarkalattyának isméri. Az után, mi-„ nek a' Morál, minek az erköltsiség, ha az „ Isten nem igaz Bíró, ha lelkünk nem halha-„ tatlan? Nem épül-e ezen hitbéli igazságokon „ is a' Morál?" — F.

„ az annak javallására szolgaló régi formu-
„ lák megváltoztassanak, megenyhíttessenek,
„ megigazíttassanak, és lassanként egészen
„ kimaradgyanak. A' Tanítókat arra kell
„ kötelezni, hogy erről semmi positivumot,
„ semmi meghatározottat ne tanítsanak, és
„ a' tsupán speculativa tudománynak semmi
„ érdemességet ne tulajdonítsanak. "

Edvárd: Kész *Recept* a' Kereszténveknek az ő hitekből való kiforgatására.

Odilo. Mint légyen a' dolog a' Krisztus' Istenségében való hittel, 's melly finoman exegetizál ez az Egyházi Tanító, hogy ezt a' tzikkelyt helyéből kiingassa, az Úr könnyen elgondolhattya. *) Még is én az Anti-

*) *Lethenyei István* Csepregi Lutherista Prédikátor a' *magyar Harmoniának meghamisításában. 1633. p.* 42. a' Kálvinisták ellen e' képpen ír: „Csinallyoc rövid sommába immár az „ Calvinistác tévelgését Christus felől, és az „ Augustana Confessiótol való külömbözö értelmeket. Az Christusnac Istenségét nem egy-„ képpen ustromlyák, tulaydonitván annac meg-„ alázást—és föl-magasztalást, ismét köz hatal-„ mat, mely sem Isteni hatalom, sem semmi „ teremtet állathoz nem illendő. Az emberi „ természetet hadgyác az ö csupa természet „ szerint való tulaydonságiban, itéletet tévén „ arrúl ez természetnek törvényibül, tagadván, „ hogy ez az természet az Isteni végheteten „ ajándékokat bé nem foghattya, igy tagadgyác „ az egyesülést is az Istennec végheteten Fiá-„ val, és nyilván tagadgyác az két természet-„ nec valóságos közösülését, *Samosatenus*sal,

tichristianismusról olly nyilván tett vallomást adok-elõ, a' millyent az Úr tsak kívánhat.

Edvárd. Millyen ez, 's hol találtatik?

Odilo. Az *Allgemeine Literatur Zeitung*ban - *Ergänzungsblatt Nro* 41. 11. *April.* 1811. hol *Ewalds Gast- und Gelegenheits Predigten* könyvnek recensiójában, a' Nagy Pénteki prédikátzióról ez vagyon: „Egyébb„ aránt az egész könyörgés Jézushoz va„ gyon intézve, holott õ maga aztmondgya: „ a' te Uradat Istenedet imádgyad, 's egye„ dûl neki szolgály. *Máte* IV. 10. Nem is „ találjuk, hogy az Apostolok az õ imád„ ságaikat Jézushoz intézték volna, sõt min„ denütt az Istenhez fordulnak könyörgé„ seikben.“ — E' szerínt tehát a' Recensens nem ismériJézust Istennek, a' szent Írásnak világos bizonyításai ellen. E' szerínt tehát minden Cultusnak, minden szentséges tiszteletnek, melly Jézust illeti, meg kell szûnnie. E' szerínt tehát *István*, midõn így imádkozik: Uram Jézus, vedd hozzád lelkemet, és *János* midõn hozzá kiált: Amen, jõjj-el Uram

„ és *Nestorius*sal az személyt ide 's tova von„ nyác, soc helyeken valván lennyi az Isten„ nec fiát az õ teste kivûl, és tagadván ennec „ igaz és valóságos szenvedését, mely szenve„ dést és halált tulaydonitnac egyedûl tsac az „ emberi természetnec, mely móddal az Chri„ stus érdeménec minden ereje és hathatósága „ tellyességgel tagadtatic.“ — F.

Uram Jézus! és *Pál*, midőn 2. *Kor XII.* 8. háromszor kéri az Urat, holott Krisztuson kivül más senki nem értedődhetik; ezek mind Krisztus' parantsolattya ellen tselekedtek. Lehet-e az Antichristianismust ennél nyilvábban prédikállni?

Edvárd. Valóban szomorú állapot!

Odilo. De még *Cannabich* Urról többet kell szóllanom. Az ő körme alúl egy más tzikkely sokkal bestelenebbül feslik-ki, mint a' szent Háromság' ágazattya.

Edvárd. Mellyik légyen az? Még sem elég-e ez a' fundamentomos igazságoknak elhányása?

Odilo. Az eredeti bűn. „A' Biblia, így „ szóll ez az új Tanító: nem ismér eredeti „ bűnt, nem az Adám' vétke által megrolott „ emberi természetet. — Nem tudok szomo„ rúbb, és veszedelmesebb gonoszt, mint az „ eredeti bűnnek elhivését.*) Üdeje volna „ már

*) Egy nyomon jár ezzel Kálvinusnak tanítása, ki Instit. L. 4. C. 15. vallya, hogy „a' hű ke„ resztyéneknec kisded gyermekec, mikor szü„ letnec, szentec, és nem azért kereszteltet„ nec az együgyüeknec gyermekec, hogy Isten„ nec fiaivá csac ackor legyenec, kic az előt „ idegenek lettenec vólna az Ecclesiától, hanem „ inkáb az fő jellel azért fogattatnac-bé az Ec„ clesiában, mert az igéretnec ereje által, im„ már az előt az Christus testéhez tartoztanac.“ *És Cap.* 16. *sent.* 11. „És igy az kersztyének„ nec gyermekec szülőjöktül ugyan azon meg„ szenteltetést hoznac.“ *Beza* pedig *in Quaest.*

„ már tehát, hogy a' mi hitoktató könyveinkből illy fundamentom nélkül való, „ és illy ártalmas tzikkelyt kitörölnénk, „ és számkiyetnénk, melly magát az emberi nemnek gyalázattyára elég soká fenntartotta.“

Edvárd. Ez bizonnyal igen borzasztó, és én meg nem foghatom, hogy' térhet-el az ember illy ennyire az egész Kereszténységnek hitétől.

Odilo. Én pedig könnyen megfoghatom. Ha egyszer az ember valami keveset mer, az után többre is vetemedik. Szóllhatnék én az Urnak még egy más igen tetemes dogmáról, melly a' keresztény hitnek bázisa, 's mellyben a' mint látszik, legalább az Urak' egy igen híres Theologusának kijegyzése szerínt, a' Protestánsoknak, mind az ő Reformátoraiknak, mind az egész Kereszténységnek vallásától elkellett térniek.

Edvárd. És mitsoda dogma ez?

Odilo. Az a' szentséges dogma, melly Krisztust, az ő engesztelő halála által, mint Megváltónkat állíttya elő.

Huldrich. Mivel az Írásnak helyeit, mellyekből eddig ezt a' dogmát megmutatni akar-

---

et Resp. Sacr. Sect. 126. „Ezt igazán mond„ hatom, az kegyes szülőknec közbe-járó hütöc „ által lészen, hogy az született, vagy szüle„ tendő gyermecskéc szentec legyenec.“ *L. Lethenyeit L. cit. p.* 31. — F.

akarták, különféleképpen lehet magyarázni, igen természetes, hogy felöle az eggyik így, a' másik amúgy gondolkozik.

Edvárd. De ki az a' tudós Theologus, kit az Úr itt emleget?

Odilo. D. Plank, kiről már fellebb is volt szó. Az emlitett írásban sok eggyetmást öszsze-hord, mellyekben a' Protestánsoknak a' Katholicusokkal eggyezniek kellene. Mind vártam, hogy itt a' Keresztény hitnek ímez fő dogmáját is feltalálom, mellyben még az eredeti Protestánsok is egy szóval egy szájjall velünk tartottak. *) De e' helyett azt

*) Most a' Dogmák könnyen feledékenységbe mennek! Nem eggyes Tanítókról, hanem a' Tanítóknak gyülekezetéről állíthatni ezt. *A' Literatur Zeitung*ban *für kath. Religionslehrer. Landshut.* 1818. *N.* 26. *p.* 412. olvasom: „A' „ Generalsuperintendens Urak, valamennyi Inspectorok, és Lelki Pásztorok mind a' két „ felekezetből egy Zsinatban eggyesültenek, „ hogy az eggyességnek nagy munkája felől „ tanátskozzanak. (*L. ezen Zsinatnak actáit „ a' Mainczi Újságban. Aug.* 26. 1817.) — Ki „ ne várta volna, hogy a' gyülekezetnek Attyai „ azon fogják a' dolgot kezdeni, hogy legalább „ néhány hitágazatokat megállapítsanak, 's né„ melly fundamentomos tzikkelyeket meghatá„ rozzanak, mellyeket ezután megtartani kiki „ köteleztessék? De nem! Minden iskolás sub„ tilitásokat elkerültek. — De Krisztusnak isten„ ségéről, de a' szent Háromságnak titkáról, „ de a' megtestesülésről, és az emberi nemnek

azt találom, hogy a' Katholikusok, és Protestánsok még abban eggyütt tartanak: „hogy a' bűnössé, és Isten' haragjának tár-

„ gyá-

„ váltságáról 's a' t.? nem volt-e mind ezekről
„ szó? Nem! Hiszen már meg vala mondva,
„ hogy minden iskolás versengések félre tétet-
„ nek: Eggyetlen egy fundamentomos tzikkely,
„ mellyen az eggyesületnek, mint talpkövön
„ kelle épülnie, az, hogy *kiki hidgye, a' mit*
„ *akar*. — Mit tett tehát a' zsinat? Ő néki a'
„ hittudománynál fontosabb dolgokról kellett
„ végeznie. Az egyházi jószágokon kellett meg-
„ eggyezni, 's mind a' két Confessió' Papjai-
„ nak jövödelmeit, és tiszti-rendét bátorságba
„ tenni. Ez azon letett kints, mellyet ezek
„ az Urak, mint a' népnek Pásztori, mint Is-
„ ráëlnek őrjei nagy gonddal igyekeztenek meg-
„ őrizni." *Tim. VI.* 20.

„Katholikus Keresztények! mint tetszik ez
„ néktek? Édes Protestáns Atyánkfiai! titeket
„ magatokat szóllítunk! A' kinek mellyében
„ Krisztus' religiójának tsak egy szikrája pislog
„ is, nem kell-e annak szent kedvetlenséggel
„ eltelnie? Így illik-e avval bánni, a' minek
„ az emberiségre nézve legszentebbnek kell len-
„ ni? Religiói eggyességről tanakodni, és reli-
„ gióról szót sem tenni! Az Ecclésiáknak eggyez-
„ tetéséről minden hitbéli dolgoknak kimaraszt-
„ tásával! — Senki ne mondgya, hogy ez a'
„ vád igazságtalan. Mutassák-meg tehát ennek
„ a' Zsinatnak Symbolumát. Mi oka annak,
„ hogy mind az, valami hittudománynak nevét
„ viseli, tsak üres subtilitások közé számláltat-
„ tik? Mért nem mernek tsak eggyetlen egy
„ pontot is előadni? Vagy nemde azt hiszszük,
„ a' mit a' Biblia tanit? De a' Bibliának azt
„ kell tanítania, a' mit abban akárkinek talál-

„ gyává, és így büntetésre méltóvá lett em-
„ ber tsak az által boldogulhat, tsak az ál-

„ tal

„ nia tetszik. Nézzük bár, melly magasra va-
„ gyon téve a' Biblia ebben az újjonan eggye-
„ sültt Ecclésiában; de el ne feledgyük, hogy
„ mind ezek az Urak, úgy nevezett bibliai ba-
„ rátok, mind bibliai társak. — Azt mondgyák:
„ *a' lelki ismeretnek tellyes szabadságával*
„ *azt kell hinni, a' mit az ember hinni*
„ *akar, és ezt a' szabadságot az Evangéliom'*
„ *tanításának tiszteletével egybe-kaptsolni.*
„ Így az ó Testamentom önként eldűl. Tehát
„ ezt, nem mondom hinni, de tisztelni sem
„ kell már. De az új Testamentomban is tsak
„ az Evangéliom, és ez is tsonkítva marad
„ még fenn, úgymint a' tiszteletnek tárgya. De
„ ha az új Szövetségnek minden könyveit érte-
„ nők is, mi lenne a' nyereség? Az ő isteni te-
„ kintetek már oda van. Hiszen a' tiszteletnek
„ az a' módgya, mellyel különös kegyelemből,
„ legalább üdeig óráig megajándékozták, a' ha-
„ tártalan hitbéli szabadságot nem háborgathat-
„ tya. Béléphetnek tehát ebbe az eggyesűletbe
„ nem tsak a' Socinianusok, a' mi magában
„ értetődik, hanem a' Muselmannok is, a' nél-
„ kűl, hogy saját tudománnyoktól megvállya-
„ nak. Igen is Muselmannok; mert hiszen ezek
„ Jézust, 's az ő Evangéliomát nagyobbra be-
„ tsülik, mint az újmódi Evangelico-keresztény
„ Ecclésia. Ők az Evangéliomnak történetei,
„ és tanúsága között nem tesznek különséget.
„ Hiszik Jézusnak Szűztől születését, tsodáit,
„ menybe menetelét, 's a' t. Az új Ecclésiá-
„ ban mind ezeket semmibe veszik, 's elégnek
„ tartyák az Evangelico-keresztény híveket az
„ Evangéliom' tudománnyának tiszteletére in-
„ teni. De hát ha kinek még ez a' tudomány

„ tal üdvözülhet megint, ha megint jó em-
„ ber lészen.“

Ed-

„ sem volna szája' ízén? ha illy religiói érzetre
„ belsöképpen nem találna gerjedni? Úgy-e
„ azért nem volna szükség a' hitbéli szabadsá-
„ got megbántani? Ki fogja a' veszett lelkü
„ embereket, kik a' legszentebb tudományt lá-
„ baikkal tapodgyák, igaz útra vezetni? Senki
„ sem. Mert hiszen hová lenne az emberi véle-
„ kedésektöl, és mások' tekíntetétöl való tellyes
„ függetlenség?“ —

„Egy szó sem felesses itt. Mert a' hol kiki
„ tellyes függetlenségben lévén, egyedül a' maga
„ bélátásának mutogatása után tsak azt tartya
„ igaznak, a' mi néki tetszik: ott nints hit; és
„ az a' religió, mellyet kiki magának tsinál,
„ nem Krisztus' religiója. Meghagynak még
„ egynéhány szavakat, hogy a' szerentsétlen
„ népet ámítsák. Egy hitvány papiros kárpitot
„ húznak-fel szemei elött, mellyre: *Hit, Re-*
„ *ligió, Krisztus, Evangéliom, Biblia* vagy-
„ nak írva; azonban háta mögött mindent, a'
„ mi még a' kijelentésböl, a' hitböl megmara-
„ dott, szorgalmatosan elhárogatnak.“

„Ezek tehát annak a' reformátziónak gyü-
„ möltsei, mellyet égig magasztalnak, éppen
„ mikor azt sirba késérik. Mert ugyan is mi
„ egyébb ez az úgy nevezett eggyesület, mint
„ a' Protestantismusnak sírja? De ennek így
„ kellett meg lenni. A' Reformátzióban, az ö
„ felbomlásának tsirája már keletkezésekor benn
„ volt. Az új Tanítók tsak hamar száz meg
„ annyi felé szakadoztak. A' reformálásnak
„ nem leve vége, míg mindent el nem reformál-
„ tak, 's végre ekkor eggyeztek-meg. Most
„ Luthert hitével eggyütt magára hadgyák.
„ Lemondanak azon örökségröl, mellyet az övéi-

Edvárd. Erre azt kell gondolnom, hogy ebben a' Katholikusok nem tsak mi velünk, hanem okos Zsidókkal, vagy Pogányokkal is megeggyeznek.

Odilo. Még is azt mondgya a' Doctor Úr, hogy ez, a' mit nálok az iskolás gyermetskék is tudnak, *nálunk ezer szemeknek is láthatatlan lett.* Ah, melly kevesé ismérnek bennünket! De a' mi ebben az írásban leginkább kitüzik, az, hogy ama' nem egyszer nyesett *tsak az által*lal mindent az elkerülhetetlenül, és egy-általlyában szükséges életjobbításon épít, Sz. Pál Apostolnak ki így szóll: *Kedvesekké tett minket az ő szerelmes Fiában, kiben váltságunk vagyon az ő vére által, büneinknek botsánattya, az ő kegyelmességének gazdagsága szerint. Efez.* I. 6. 7. és a' Sz. Írás' több helyeinek ellenére; ellenére az első Reformátorok' tanításának, kik szinte annyira mentek, hogy mindent tsupán a' hitben, a' tselekedetekben pedig semmit nem helyheztetnének. Tehát az új Dogmaticákból a' Megváltónak érde-

„ nek hagyott, 's még tsak azt a' just tartyák „ fenn, mellynél fogva, úgy mint ő, tépnek, „ rontanak, hogy valami újjat építsenek, és ez „ az új — *hitlenség!* Ez tehát az eggyességnek „ pontya, és azon vigadnak, hogy a' *semmi*„ *ben* meg eggyeznek." — Ez a' Jegyzés hosszatska, de sajnáltam tsak valamit is ki hagyni belőle. — F.

demét, és az ő benne való hitet egészen ki kell vakargatni. Emlitenem kell még itt egy igen szembe ütköző közlést egy közönséges Írásotskából, melly annál világosabban kitüzik, mint hogy egy azok közűl, mellyek az Uraknál *authenticus Interpresek* gyanánt vétetnek

Huldrich. Talán a' közönséges Német Bibliotheka? (*Allgemeine teutsche Bibliothek.*)

Odilo. Nem az. *A' Jenai Allgemeine Literatur Zeitung.* Recenseáltatik ebben *Decemb.* 18. 1810. *Seyfarth* Liebenwerdai Superintendens Úrnak ímez Könyve: *Religions Unterricht für gemeine Christen.* Hól, midőn a' szerző azt mondgya, hogy mint Keresztények semmit egyebet az Istenről ne hidgyünk, mint a' mit az Írás világosan mond; hozzá teszi a' Recensens kérdés-képpen: *De még is nem az ó Testamentom?* Mit gondol az Úr erre a' kérdésre? Nemde hogy ennél a' Recensensnél az ó Testamentomnak semmi tekíntete nints? Nemde hogy ő szerinte az, a' religiónak nem kútforrása?

Edvárd. Minden bizonnyal. De hiszen ez azokkal az Írókkal egybe-hangzik, kiknek az ó Testamentombéli szent Írásról tett nyilatkoztatásaikat az Úr már közlötte?

Odilo. Még jobb, a' mi következik. Holott *Seyfarth* Superintendens Úr azt mondgya, hogy „Jézus büneink' hotsánttyát,

„ a'

„ a' maga érdemeit nékünk tulajdonítván, „ megszerezte, és lehetővé tette," ptánna veti a' Recensens: „Az Írás ezt világosan nem „ mondgya, és az ész az illyen tanítást he„ lyén nem hagyhattya." És mintha reá bizták volna, azt is hozzá teszi: „E' féle az is, „ hogy Jézus igaz Isten, és több illyenek, „ mellyeket az Író, — *Seyfahrt* — itt meg„ tart, és védelmez, 's mellyeket olly ki„ nyiltt fő (mint *Seyfahrt*) nehezen hihet, „ 's mellyeket néki előadnia bizonyos Ec„ clesiai kaptsolat javasol." — Mondgyameg az Úr, vallyon, — számba sem vévén azt a' világ-tudta hazugságot, hogy az Írás bűneink' botsánattyáról a' Krisztus' érdemeinek okáért, és hogy azt ő szerezte-meg légyen nékünk, semmit nem említ; — mondgya-meg az Úr, vallyon lehetne-e az antichristianismust világosabban, bizonyosabban kikiáltani, mint itt történik!

Edvárd. Megvallom, hogy ez felette borasztó.

Odilo. De hallya az Úr tovább, ugyan az imint említtett, és a' Recensenstől olly tsúfosan kitsapott főigazságairól a' keresztény hitnek mondgya tovább: „hogy ezek „ által a' religió magát nem kelleti, hogy „ nem válhatik közönséges religióvá, hogy „ ezek által, a' Keresztények, Zsidók, és „ Pogányok között új választó fal húzódik, „ mellyet pedig a' mi religiónknak Alkotó-

„ ja

„ ja elszaggatott. Efez. II. 14.“ Mint tetszik ez az Úrnak? Tehát, mivel a' Keresztény hitnek Alkotója az igaz Isten, ez nem kelleti-e azt? Tehát, mivel az egész elveszett emberi nemnek a' Krisztus által szerzett engesztelést hirdeti, a' mint Sz. Pál Apostol mondgya, ezért nem lehet-e közönséges religióvá?

Edvárd. Valóban megfoghatatlan előttem, hogy a' Recensens ezeket az inconsequentiákat észre nem vette.

Odilo. De olvassa az Úr Sz. Pálnak *Efez. II.* 14. 15. szavait, hol az Apostol tisztán, 's világosan, a' Zsidóknak, és Pogányoknak, minden kölömbség nélkűl, egy testben való öszsze-békétésérŏl szóll, mellynek {Feje maga Krisztus; hiszem, hogy álmélkodni fog az Úr ennek az új Írástudónak oktalan exegésisén, vagy is inkább tsavaríntásán. Azt is láthatni, hogy a' Protestánsoknak új Felderítŏik az ŏ religiói hamisításaikkal tulajdonképpen arra törnek, hogy a' Keresztény hitet a' Zsidó, és pogány vallással egybe-szűrjék.

Huldrich. Ez igazán nagy bohóság volna. Hiszen avval, hogyha mindenik religiónak állattyát (*substantia*) eltsipkedik, még nem forrasztyák egybe a' religiókat, hatsak Mahumed' kardgyát nem ragadgyák, körösközül mindent le nem vágnak, és úgy osztán annak helyébe az ŏ új *Islamismusokat* nem iktattyák. *Odi-*

Odilo. Helyesen ítél az Úr. Ide való az is, a' mi következik. *Seyfarht* Superintendens Úr azt mondgya könyvében, hogy „az Atya, „ Fiú, és szent Lélek egy állatú Isten.“ A' Recensens utánna ereszti: *Hidgye ám a' környülmetéltt Zsidó!* Arra pedig, a' mit a' Keresztények a' szent Háromságról vallanak, mondgya: hogy *ez Sz. Jánosnak 1. V. 7. szavaival vagyon legyezve, mellyeknek hamis volttát már régen megmutatták;* (vallyon honnan szerezte a' Recensens ezt a' dogmatico-critikai bõltseséget?) és hozzá teszi, hogy *a' szent Háromságnak dogmájánál semmit az ember nem gondolhat; 's abból magának valamelly okos ideát nem faraghat.* 's a' t. Magát az Urat szóllítom, tegyen róla itéletet; 's kérem, mit mond mind azoknak illy vakmerõ megtámadására, a' miket a' Kereszténység tizen nyolz száz esztendõktõl fogva szentnek tartott?

Edvárd. Ah, ez szörnyûség!

Odilo. Szóllott volna illy bolondúl egy setétben lappangó Antichristiano-Fanatikus, egy ma kibújtt, holnap füstbe-mentt firkálásban, nem tsodálnám, mert illyent eleget láthatni. De ezt olly írásban találjuk, melly a' tudományok' ûgyében magát legfõbb bírói hatalomra emelte, tétovázhatatlan Írásfejtõvé (*Interpres authenticus*) tette. Olly egy Írásban, mellyet szélttében hoszszában olvasnak; melly némû némû tekíntetben betsûlést érdemel;

mel; melly abban az Országban kel-ki, mellynek Fejedelmei, mivel a' Választói méltóságot a' Protestantismus miátt vesztették-el, az Evangelika Vallás' mártírjai közé számláltattak. Mire fakad a' dolog az Uraknál az antichristianismusnak illy nyilván tett vallása mellett? Ah, mennyire elszakadtak a' Protestánsok az ő Attyaiktól!

Edvárd. Bizonnyal igen meszsze! De én még mind azt hiszem, hogy ha majd jobban észre jönek, ismét viszsza fognak igazodni.

Odilo. Engedgyen-meg az Úr szavaimnak, én ezt nem reményiem. Én ezt a' viszsza-igazodást, ha nem lehetetlennek, legalább igen nehéznek állítom. Egy az Urak' Theologusai közűl igen helyesen jegyzi meg: „Va„ lamint a' jónak, úgy a' roszsznak sints „ megállapodása. Midőn a' tzél elvagyon „ érve, mindankor vagy magasabbra, vagy „ mélyebbre vagyon arányozás. De vala„ mint a' fel-felé való törekedés előtt meg„ nyílik az ég, úgy az alá-botsátkozás a' po„ kolnak ajtajában szűnik-meg." — *Thiesz. L. C.* 46. l. *Not.* 25. — 'S látom is valóban, hogy éppen azok a' Protestáns Theologusok, kik a' religiónak mivoltát illy igen a' Morálba hímezték, hogy mellette a' hitbéli főigazságokat semmibe hajtanák, és eggyiket a' másik után kiszóllogatnák, most már

a'

a' Morálra is teszik kezeiket, a' mint elõbb mondám, és ezt is törekesznek kiingatni.

Huldrich. Ingyen megengedem, hogy a' tsalfa exegésis a' hitbéli igazságokra nézve az embert sokfelé téveszti, és már valoban tévesztette is; de a' mi a' Morált illeti, nem tudom magammal elhitetni, hogy ennek kiforgatásában is törnék fejeket; sõt bizonyossá teszem az Urat a' felõl, hogy nálunk semmi nints az embernek olly igen szívére kötve, mint a' Morál.

Odilo. Hól az Írásnak, és az abból vett igazságoknak isteni hitelességek dûlõfélben vagyon: ott az innen eredõ Morálnak is erõszakot kell szenvednie. De mit is érhetnének annak a' religiónak rendszabásai, mellynek Fundálója, úgy, a' mint a' Protestánsok õtet a' világ' elejbe teszik, tsak egy *Theurgus*, egy *Enthusiasta* volt? A' ki magára olly nevet, olly tulajdonságokat ruházott, mellyek õtet nem illették? A' ki elnézte, hogy az õ tselekedeteit tsodatételek gyanánt tekíntsék, és így eszeveszett világbolygató, és ámító volt abban a' religióban, mellyet olly emberek prédikálltak, kik az õ Mestereket nem is értették, kik az õ elõitéletekben megrögzöttek, vagy kiknek írásaik nem is õ tõlök valók? De olvassa az Úr a' megholt *Henké*nek Helmstadti Apátnak *Magazin — 2. Th. 1. und 3. St.* — és az õ *Eusebiá*ját — 1. *Th. 3. St.* hól arra botlik

az

az Úr, hogy a' *Monogamia*, (egy feleség-tartás) és a' házasságon kivül való közösülés a' Barátok' szerzeménnyének reliquiájához tartozik, és vak hiten épül. Lehet-e a' feslettségre ennél tágabb ajtót, és kaput vágni? — Sőt az Uraknak egy Journál-theologusok — *Scherer, Schriftforscher St.* 1. *Vorrede S.* 6.— azt is elvégezte, hogy a' religiónak a' kötelességekhez semmi köze nintsen. — Ezeknek rettenetes következései nyilván valók.

Huldrich. De talán az a' hely, mellyet az Úr *Henkének* Magazinjából kivont, nem ő tőle, hanem valamelly exaltáltt nevetlen Felderítőtől való?

Odilo. Az meglehet. Mindazáltal az az érdeme benne, hogy ő publikálta. De hallya az Úr *Cannabich* Superintendenst. Ez az ő: *Kritik der practischen Religionslehre* könyvében 185. l. azt mondgya egyebek között: „A' szerelemben a' házasságon kivül „ való részvétel szintúgy nem erkölts-rontó, „ (*unmoralisch*) valamint a' házasságban." Mi okra nézve tsak azért kell kerülni, mivel az emberek között bévett szokás szerínt, kiknek társaságában élünk, illetlen volna, és a' véle-járó nagy zabolátlanságért sokszor betsületünkkel, és egésségünkkel kellene adóznunk. Mint tetszik ez az Úrnak?

Huldrich. Bizony nagy vakmerőség.

Odilo. Minekutánna az Uraknak Theologusaik a' dolgot illy szépen kezdik, kik egyébb-

egyébbként a' Morálról annyit hangitsáltak, hogy e' mellett a' dogmát egészen elfelednék, avval sem soká fognak késni, hogy a' *Paederastiát* se tartsák erköltsrontónak, Horátziusnak példája után, ki abban ditsérte Apját, hogy ötet erre felszabadította, tsak hogy benne mértékletlen ne legyen. — Mert itt, mint az Úr láttya, az isteni törvény számba sints véve, és a' Superintendens Urnak azt, a' mit *Efez. V.* 3: „Paráznaság pe„ dig, és minden tisztátalanság ne is nevez„ tessék közöttetek" és *Zsid. XIII.* 4. „Tisz„ teletes mindenekben a' házasság, és ma„ kula nélkül való ágy, mert a' paráznákat, „ és a' házasság-rontókat megitéli az Isten" és több más ezekhez hasonló helyeken olvasunk; egészen el kellett felednie, vagy hogy az Uraknál a' szent Írás nem is erkölts-igazgató regula.

Huldrich. Minthogy az Írásnak ezen, és egyébb helyei ellen, hól a' paráznaságot kárhoztattya, semmit támasztani nem lehet, tellyességgel helyén kell hagynom az Urnak megjegyzéseit.

Odilo. Tsak eggyen tsodálkozom, a' mit a' Protestánsoktól soha nem vártam volna; de a' mit a' Katholicusok már régen elöre láttak.

Huldrich. Vallyon mi légyen ez?

Odilo. Senki még észre nem vette, hogy az Urak, hit- és erköltsi tudománnyokkal

szint-

szintúgy fognak járni, mint már más egyebekre nézve jártak.

Huldrich. Szóllyon az Úr világosabban.

Odilo. Az Uraknak Felderítői elsöben a' tolerantziát hirdették, és addig magasztalták, míg végre rámentek, 's a' tolerantzia úgy hangzott minden felöl, mint a' tábori kürtnek harsogása, a' nélkül, hogy valaki meggondolta volna, hova légyen véle a' tzélozás. Tudni illik, megnyervén a' tolerantziát, *intolleransokká* lettek, és motskolták, üldözték mind azokat, valakik öket a' tolerantziáról mondott prédikátziókkal bétorkolták.

Huldrich. De mire megy ez ki? mit akar az Úr tovább véle értetni?

Odilo. Az Uraknak Felderítői elejénte a' tsupa Morált prédikállták, és azt úgy adták elö, mint az egész religiónak eggyetlen egy tzéllyát Krisztus Urunkat, mint a' legtökélletesebb Erköltsmestert nem győzték magasztalni, és a' Morált annyira elejbe tettek e' dogmának, hogy minden hitágazatot, mellyböl erköltsi tanúságot kihozni nem lehetne, semmibe hajtottak, mint már az Urnak fellebb megmutattam, míglen végre tzéllyokat elérték, mellyet senki eszébe nem vett, noha könnyü lett volna eltalálni; minthogy a' Morál a' dogmából fakad, és ettöl veszi a' sanctióját.

Huldrich. 'S mi lehetett tehát az ő tzéllyok?

Odilo. Tsak előbb a' dogma, a' hitnek ágazati legyenek letapodva! — Mineknta'nna erre rámentek, 's evvel a' Morált az ő tiszta kútforrásától, és istení sanctiójától megfosztották, azonnal szabad leve a' vásár. És minthogy már az erköltsi rendszabásokban isteni tekíntetre, isteni parantsolatra halgatni nem vala szükség, ekkor már lehetett mondani, a' mit *Cannabich* mondott, hogy a' paráznaság nem erkölts-rontó, tsakhogy a' parázna arra vigyázzon, hogy betsületét, és egészségét bele ne öllye.

Huldrich. Keserves, de tagadhatatlan!

Odilo. Meg nem mondhatom az Urnak, melly igen keserítí szívemet ez a' dolog. Mert midőn az Uraknak némelly egyházi énekeiket olvasám, a' millyenek *Gerhardé*, *Gellerté*, 's több másoké, mellyek részszént mint az igazi katholicitásnak maradványi, a' Katholikusoknak néhány újjabb könyveikbe is béiktatva találtatnak; midőn mondom, ezeket olvasám, eszembe jutott a' nagy *Bacónak* a' Jésuitáról ejtett mondása: „Ki mi„ vel illyen vagy, vajha a' miénk volnál!" *Talis cum sis, utinam noster esses!*

Edvárd. Mind ezek nékem is, ki nem mondhatom, melly nagy keserűséget okoznak; annyival inkább, mivel azok, kik illy fertelmességeknek bűnöseikké teszik magokat,

kat, Papok, kiknek' különösen kötelességekben állana a' hitet, és a' jó erköltsöt, mint szemnek' fénnyét megőrizni.

Odilo. Szent Péter Apostol mondgya 1. IV. 17. *Ideje, hogy az itélet az Isten' házától kezdessék-el.* Az Uraknak első Reformátori az ő indulatosságaiknak felbörzenkedésében a' Pápát minden helyes ok nélkül Antichristusnak szidalmazták. Mondgya-meg az Úr szíve szerínt, hól kell most ezt a' nevet nagyobb igazsággal keresni? De hogy igazat szóllyak, én mind ezeket nem igen tsodálom, és ha még minden jobban felfordulna, és roszszabra változnék, sem tsódálnám.

Edvárd. Mi okból?

Odilo. Ha az emberi észnek jussa vagyon, a' mivel a' mostani Protestánsok azt közönségesen megajándékozták, hogy a' szent Írásból kifakadó igazságokat, és az abban előkerülő történeteket a' maga itélő-széke elejbe idézze, tetszése szerínt magyarázgassa, béfogadhassa, vagy kiküszöbölhesse: mért ne volna néki az a' jussa is, hogy annak rendszabásait szélnek ereszsze, ha az ő általlátásával egybe nem férnek, vagy néki nem eléggé világosak; és nem tsak az egygyenként vett Könyveit a' szent Írásnak, hanem az egész szent Írást is; (holott a' Protestánsok mind hiteket, mind erköltsi magok-elintézését egyedül abban fundállyák.)

és

és annak isteni méltóságát kétségbe hozni, és kivetni, mihelyt azt az észszel nem eggyezni tapasztallyák; ámbár az ész, gyakran a' tsupa természeti dolgokat sem veszi úgy fel, hogy rólok meghatározólog ítélhessen. Egy az Uraknak Theologusai közűl, de kiket most már nem szoktak olvasni, hanem ajakpittyesztéssel fére taszítanak, erre igen helyesen szóll.

Edvárd. Kire tzéloz az Úr?

Odilo. Weidnerre, ki az ő *Schediasmá*jában *de scientia falso sic nominata* azt mondgya: „A' Philosophia kiváltképpen akkor árt a' Kereszténynek, mikor az emberek benne felfualkodni kezdenek, magokat nagyon elbízzák, és a' hitnek ágazatit a' Philosophiának regulái szerínt méregetik. Pedig melly útvesztők, melly bizonytalanok legyenek a' Philosophiának szabásai, mútattyák a' különféle Ágazások (*Secták*), mellyeknek eggyike a' másiknak fundamentomit felforgattya.“ — Ha azért a' hitet is erre a' rámára tsigázzuk, mi következhetik egyébb, mint a' positiva religiónak fel-bomlása, és tökéletes veszedelme? *) Az okáért, miolta az eddig

*) Erre nem lehet velősebben szóllani, mint a' hogy' *Adolph Julius Theodor Kirchhoff Protestáns Theologus* szóll. „Voltak, mondgya „ ő, 's vannak is, kik p. o. Máriának szeplő-

eddig felhozottakat kitapogattam, igen talpra esettnek tapasztaltam, a' mit magok a' Protestánsok a' Protestántismusról *Gregoire* Papnak mondottak, 's a' mi az Úr előtt nálam nélkül is tudva lészen.

Edvárd. Mi légyen az? nem tudok felőle.

Odiló. Egy Berlini Academicus, maga is Protestáns, azt mondá *Gregoire*nak, hogy a' Protestantismus: fél út a' hitlenségre. *Stapfer* pedig zúgolódik az új Theologusok ellen, hogy a' népet az ő új exegesisseikkel a' religióból kifeszegetik. — *L. Gregorie hi-*

„ telen fogantatását, Krisztusnak két természe-
„ tét, a' szent Háromságot, a' kenyérnek Krisz-
„ tus' testévé, és vérévé való általváltozását,
„ és más titkait a' mi felséges religiónknak két-
„ ségbe hozták. De mire ment-ki a' dolog?
„ Az ő véges eszekkel a' végetlent, az örök-
„ ké valót forgatták, és bátrak voltak az istenit
„ határok közé szorultt, földi mérték szerint
„ méretskelni. De éppen azzal mútattyák-meg
„ eszeknek szükvolttát, vagy azt, hogy véle
„ viszszásan élnek, mivel azzal olly tárgyakat
„ akarnak feszegetni, mellyek őtet igen is túl-
„ haladgyák; mellyek a' hitnek, és az isteni
„ kinyilatkoztatásnak körébe tartoznak. Nem
„ tartanák-e azt a' Mathematikusok eszelősnek,
„ ki valamelly Költeménynek jelességét a' maga
„ tudománnya szerint akarná megitélni? Vagy
„ az Algebrának formuláji szerint akarna Tra-
„ gédiát írni? Vagy az emberi észt réf, és kö-
„ böl számra mérni?" — *L. Literatur Zeitung für katholische Religionslehrer. Landshut.* 1818. *N.* 2. *v.* 3. F.

histoire des Sectes religieuses Tom. II. p. 242. —

Edvárd. Nálunk a' keresztény hitnek romlását, és a' naturalismusra sebes haladását bizonnyal nem lehet tagadni. De tsak ugyan vannak közöttünk, kik józanabbúl gondolkoznak.

Odilo. Ki szóll ez ellen? Midőn a' Zsidók bálványimádásra vetemedtek, megmarasztott még az Isten néhányakat, kik *Baal*nak nem szolgáltak. — Az Uraknak egy nagy hírű Papjok, — *Die gedrückte Kirche* 1801. *vom General Superintendenten von Cölln*, — ha jól jút eszembe, azt javallotta, hogy a' Protestánsok közűl azokat, kik még a' keresztény hitet vallyák, el kellene azoktól választani, kik már Naturálistákká lettenek. De, ha ezt végre hajtanák, az elsőbbeknek számok igen tsekély lenne, mint az Uraknak szanaszétt üres Templomaik mútattyák. De nem annyira erről vólt szándékom beszéllni; hanem inkább azt akarám az Urnak szemei elejbe rakni, hogy melly meszsze elszakadtak a' mostani Protestánsok az eredeti Protestantismustól. Mind azokból, a' miket az Úrnak, a' Protestánsok között uralkodó gondolkozás módgyáról, a' dogmára, és Morálra nézve elejbe adtam, reménylem, hogy az Úr *Tremble*ynek ítéletét sem valótlannak, sem terhelőnek nem fogja találni.

Edvárd. Miképpen ítélt tehát *Trembley* Protestáns létére?

Odilo. Így szóll ő: „A' Protestánsok „ között az új Reformátorok," (ezek pedig az Uraknak leghirlelttebb Theologusaik,) „egy akaraton járnak, melly az egész Ke- „ reszténységnek gondolkozásával szemköztt „ áll. Nints nékik ugyan azon religiójok, „ és így nem is vehetik roszsz néven, hogy „ a' Keresztények tőlök el akarnak válni. „ Egy Mahummed-vallású, ki a' Krisztus' „ tsodáit béveszi," (hogy pedig ez volttaképpen úgy vagyon, láthatni a' Koránnak 3dik, és 5dik Surájában, és *Schröder*nél: *Muhammed Testis veritatis p.* 98.) „ebben „ a' tekíntetben közelebb vagyon a' Keresz- „ ténységhez, mint az Újjítók" mint ezt az Úrnak már ennek előtte, ha nem tsalatkozom, szemei elejbe raktam. „Nem hitték-e „ Luther, és Segítő-társai, hogy Krisztus tso- „ dákat mívelt? De ezek az Urak nem ta- „ gadgyák-e azokat? Nem úgy tekinti-e „ Luther a' hitet, mint a' Kereszténységhez „ állattyát? (*essentia*) Ezek az Urak tehát „ nem Luther' értelme szerínt való Keresz- „ tények. Az ő religiójok nem az, melly „ az Apostolok' üdejétől fogva egész e' mi „ korunkig közönségesen bévétetett." — *Trembley État présent du Christianisme. p.* 13. 17. 19. —

Huld-

Huldrich. Valamit az Úr eddig felhordott, tökélletesen igaz; de abban nagyon tsalatkozik, midőn azt hiszi, hogy mi az elsŏ Reformátorok' állatásaitól meszsze eltávoztunk; sŏt inkább igen is eggyezünk vélek.

Odilo. Én ezt meg nem foghatom.

Huldrich. Hogy itt tsak a' szent Írás' némelly könyveinek kitudását hozzam szóba, a' mit az Úr imént fordított elŏ, fogja az Úr minden bizonnyal tudni, hogy már Luther *Jakab*nak levelét, mint ollyat, mellynek semmi evangéliomi tulajdona nem volna, és Jakabtól nem is származhatott, megvetette, 's ezen okból: *Szalma levélnek* nevezte.

Odilo. Tudom, tudom; valamint azt is, hogy *Jób'* Könyvét: *Mese-könyvnek* hítta. A' *Prédikátor*ok' könyvéről pedig azt mondá, hogy sem sarúja, sem sarkantyúja, hanem paputsban nyargalódzik. A' Zsidókhoz írtt Levelet avval kissebbítette, hogy olly tévelygések találtatnak benne, mellyek szent *Pál'* több leveleivel szemköztt ellenkeznek. Szent *János'* Jelenéseiről azt mondgya, hogy azokban sem apostoli, sem prófétai, sem isteni szelletet (*spiritus*) nem találhat. — *L. Opp. Jenens. Tom. I.* 431. *Tischreden und Vorreden zu den Bibelausgaben. Augsburg.* 1523. *Nürnberg* 1530. —

Huldrich. Ím' tehát láttya az Úr! ő kiadott egynéhány könyveken; mért a' mái

Pro-

Protestánsoknak az exegésissel való belsőbb megismérkedés mellett ne vólna szabad még többeken is kiadniok? Ha az ember egyszer az éneklésbe merûl, a' kotta egy maroknyival több, vagy kevesebb légyen, nem sokat tészen. Általlyában a' mi ideáink a' Protestántismus felől sokkal különbözőbb derülésben tünnek-elő. Most némellyeket beveszsznek, a' mit az első Reformátorok kérve sem vettek volna be; másokat ellenben kivetnek, a' mit azok még elfogadtak, mint ezt az Úr abból, a' mit kevéssel előbb a' szent Írásnak inspirátiójáról, és Krisztusnak a' mi érdemetlenségünkért való elégtételéről felhozott, láthattya. De azért meg nem szűnünk igazi Protestánsok lenni; sőt éppen ez által vagyunk azok.

Odilo. Hogyhogy' lehet ez? Hiszen akármelly Ecclésiának, vagy religiói felekezetnek *hitvallása* az, mellynél fogva azt megismérhetni. Ha ettől elvátt, már nem lehet az, mellynek nevét viseli.

Huldrich. Nálunk ez éppen különben vagyon. Az Augustai Confessiónak soha sem kellett ollyannak lennie, melly az utóbbi üdőkben is megtartsa kötelező erejét, a' Concordia' formulája világosan *sui temporis Symbolumnak*, akkor-üdőbéli hitvallásnak nevezi; maga *Melanchthon* is azt írja, hogy a' hitvallásokat gyakran kell forgatni, változtatni, az üdőhöz, és körülállásokhoz szabni.

ni. *) — *L. Epist. a Peucero editae.* — Ím' láttya az Úr, hogy ez az eddig mondottakat egyszerre földhöz veri. Mit felel az Úr erre?

Odilo. Édes Barátom! felette tsodálatos elõttem, a' mit az Úr mond. Azt szóba sem akarom hozni, hogy az Augustai Confessio volt talajdonképpen az, mellynek erejénél fogva a' Német Birodalombéli Protestánsok religiói szabadságokat, és kereseteiket megnyerték. Tsak azt mondom: én soha nem gondoltam vólna, hogy az Uraknál a' religiónak állapottya olly bizonytalan, és ingadozó légyen.

Huldrich. Mint veszi ezt az Úr?

Odilo. Hiszen az Úrnak elõbbi mondása szerínt, holnap mingyárt útnak ereszthetik Krisztusnak, és a' szent Léleknek Istenségét, Krisztusnak engesztelõ halálát, sõt az egész szent Írást is, a' miket még ma hittek,

's

*) *Melanchthon* ezt nem tsak javallotta, de tselekedte is. *Lethenyei I.* L. cit. p. 5. írja: „Mi„vel pedig, ezt az Augustana Confessiót a' „Zvinglianusoknac kedvekért Philep Melanch„thon maga kiváltképpen való akarattyából „meg változtatta; 1540. — — mely meg vál„toztatot Augustana Confessiót sokac nem ja„vallottanac, kinec az Saxoniai Elector, Do„ctor Luther Márthon, és egyebec ellene is „mondattanac. Melly — miát lett osztán, hogy „az Pápásoc azt az mi Ecclesiáinknak Confes„sióit gyaláztác és kárhoztattác, és minket az „hitben való álhatatlanságért vádoltac. — F.

's bévehetik helyette az Alkorántot, és még is igaz Protestánsok maradhatnak; mert hiszen Melanchthonnak tanátslása szerint a' hitvallásokat gyakran kell változtatni, üdőhöz, és körülállásokhoz szabni.

Huldrich. Engedgye-meg az Úr, hogy ennek igaz értelmét megfejtsem. A' Protestántismus tulajdonképpen *Perfectibilismus*, hogy ezen nem éppen helyes kifejezéssel éllyek.

Odilo. Lészen az Úr hozzám, reménylem, olly szívességgel, hogy nékem ezt világosabban megfejti. Mi Katholikusok a' religiót illető dolgokban, mint az Uraknak felvilágosodott Íróik mondgyák, közönségesen annyiban a' mennyiben tompa eszűek vagyunk. És még ezen fellül az én Barát-fejemnek nem minden való.

Huldrich. A' Protestántismus olly religió, mellynek belső tulajdona mindenkor magán jobbítani, mindenkor kinyilttabbá, és tökélletesebbé lenni.

Odilo. Így tehát vagy az elsők vallottak kárt, vagy az utolsók vallanak.

Huldrich. Én ezt által nem látom.

Odilo. Az elsőkre nézve bizonyság az, hogy ők, az ő ismèreteikkel, és hitekkel még éppen nem vergődtek tisztára, és olly dolgokhoz kellett szegődniek, mellyek tellyességgel nem vóltak igazak; 's evvel a' jobbítgatással történnyék egy hirtelen által-

pötz-

pötzkölődés, a' mi könnyen megeshetik, 's részszerínt már meg is esett; úgy az utolsók tsalatkoznak-meg. Osztán annak sem látom okát, mért vesződtek az Urak három száz esztendők' folytáig hitvallásokkal, Symbolikus könyvekkel, vagy mért hogy tsak eggyet is írtak? „Ha, a' mint igen jól jegy-„ zi-meg *Gregoire*, ha a' változtatások a' „ Protestántismusnak fő részét teszik, tehát „ ok nélkül tselekedték azt, hogy Formu-„ lákat, Symbolikus Actákat, Confessió-„ kat, 's t. eff. készítettek." — *Hist. des Sectes religieuses. Tom. II. p. 235.* — A' mire az Urak ma esküsznek, holnap talán semmibe tudgyák.

Huldrich. De a' mi kiderülttebb Íróink így veszik a' Protestantismust.

Odilo. Igen jól tudom. Ugyan Straszburgi *Blessig* is az ő *Notices sur Reinhard*-jában ezzel akarta a' Protestánsok' tudománnyában való változtatásokat szépíteni, mellyeknek magok az Uraknak Reformátori az ő Symbolumaikat nyomták ellenébe, 's mellyekre esküvéssel való kötelezést is kívántak; kiknek ő, ezen változtatásoknak mentegetésére azt mondá, hogy olly egy *corpus doctrinae*, melly az efféléket tilalmazná, semmi előhaladást nem tenne, mire osztán *Gregoire* az imént felhozott jegyzést írá.

Huldrich. De ez a' lépten lépő *Jobbítás* Pálnak parantsolattyával is eggyez, ki azt mond-

mondgya, hogy ígyekezzünk mindenkor tökélletesebbek lenni, és az isméretben gyarapodni.

Odilo. Igen is Sz. Pál azt mondgya: „ Meg nem szűnünk érettetek könyörögni, „ hogy bétöltessetek az Isten' akarattyának „ ismérétével, — hogy járjatok méltán az „ Istennek mindenekben kedveskedvén, — „ és nevelkedvén az isteni tudományban." *Koloss. I.* 9. 10. És Sz. Péter: „Nevelked„ gyetek a' malasztban, és a' mi Urunknak, „ és üdvözítő Jézus Krisztusunknak ismére„ tében." 2. III. 18. De azonban, hogy ennek az isméretben való nevelkedésnek nem az a' tiszte, hogy magát a' religiót elforgassa, annak igazságit tetszése szerint kivesse, proscribállya, hanem hogy az egyszer kijelentett igazságokat, mellyek olly változhatatlanok, mint maga az Isten, mind inkább, és tökélletesebben megismértesse, gondolom, nem kell okokkal támagatni.

Huldrich. Hiszen úgy vélem, hogy nem is volt más a' szándék.

Odilo. Tehát maga az Úr, édes Barátom! vegye itélet alá, melly szépen kiderítették az új Felvilágositók a' Protestánsokat; melly derekasan gyarapitották öket az isméretben, midőn bennek még az isteni Kijelentésben, és a' Jézus Krisztusban való hitet is, az ő Személlyének mivoltát, érettünk felvállaltt, és végbevitt tselekedeteit in-

ingadozókká tették, 's tőlök elragadták. Melly felségesen tökélletesítették a' religiót, midőn az Isten' igéjét sovány, és vigasztalás nélkűl való *Naturalismus*sá forgatták-által! Mind ezt, a' mint gondolom, eléggé megbizonyítottam. A' Protestántismusnak új Theologusai által az abban tett változtatásokról, mellyek az egész Kereszténységet eldöntik, és annak gyökeres hitágazatit semmivé teszik, már *Gregoire* is különféle bizonyító okokat hozott-elő az imént említett Írásban, — *II. Th. S.* 216. és könnyű volna még többekkel is szolgálni.

Edvárd. Pedig, a' mi fájdalmas, ollyanokkal, mellyek a' religiót nem örvendetes jövendővel bíztattyák?

Odilo. Jút eszembe, hogy erről egy Protestáns Tudósnak szívről szakadt megvallását olvastam; tudniillik *Müller*nek Schafhauseni Professornak.

Huldrich. Mit mond Müller?

Odilo. „Még a' Theologusok is, így „ szóll ez a' Tudós, abban törik fejeket, „ hogy a' tiszta keresztény Vallásnak prin„ cipiumait a' Deismusnak tsekélységébe „ buktassák-el. Ezek mindnyájan, tudva, „ és tudatlanúl játékot űznek belőle, és egy „ szájjal kintornállyák: szaggassuk, és ves„ sük-el tőlünk azt a' kötelet, melly a' mi „ Eleinket a' kötelességhez, és a' hithez kap„ tsolta. A' Kereszténységnek gyökeres tu-

„ do-

„ dománnyát, theologiai előítéleteknek ne-
„ vezik. Az ő, a' religiónak épületéből való
„ szüntelen elfáratskálásokkal már olly nyo-
„ morultt kunyhóva vált az, melly a' szél,
„ és fergeteges üdő ellen is alig tart árnyé-
„ kot. Az ő erőtlen ide 's tova hajladozá-
„ sokra, a' kétségek, hypothesisek, és a'
„ bizonyosságnak némű némű tsillámlása kö-
„ zött, azok körül, kik a' religiót tsak
„ mint valamelly tudós mesterséget üzik, —
„ hól ritkán mondhattya valaki: tudom ki-
„ ben, és miért hiszek; hól még a' hitt bi-
„ zonyosság sem több a' vélekedésnél; — a'
„ tanítói, országló, és polgári állapotban a'
„ meg hidegedésnek üdőszakasza állott-be,
„ és minden igyekezés oda vagyon intézve,
„ hogy a' fagy-ponton alúl ejtődgyék." *)

Edvárd. Igaz, de egyszersmind szomorú rajzolás.

Odilo. Szintolly szomorú, tsakhogy killebb terjeszkedő az, mellyet a' Tudós *Schröck*től veszünk. Azt mondgya ő — *Kirchengeschichte seit der Reformation. Th.* 3. *S.* 408. az utóbbi üdőktől 1806tig; — és azolta napról napra roszszabbá vált, — hogy a' Protestáns

*) L. *Müller's* Histor. Unters. in den vertrauten Briefen an *Biester* 1801. S. 41. és 69. 88. előforduló, 's az új Protestáns Perfectibilismusról értekező helyeket *Schröck*ből, és *Lirinomi Vincz*éből. — Majd akkor éri tzéllyát, ha az Atheismusra felerőlködött.

stáns Ecclésia „a' hitnek számtalan vizsgál-
„ gatása között a' religiósitásban alább szál-
„ lott, 's mind e' korig még annak külsõ
„ jelei mellett sem talált alkalmatos segítõ
„ eszközökre; hogy a' Protestáns Ecclésiá-
„ ban a' tanító hivatal mind tekíntetére,
„ mind befolyására nézve szemlátomást fo-
„ gyott a' nélkül, hogy mind eddig magát
„ felemelhette volna. Hogy a' nyomozások-
„ ra, 's újjabb vélekedések', 's hypothesi-
„ sek' hirlelésére vett szabadság olly magas-
„ ságra kapaszkodott, melly néki már rég-
„ olta terhére vagyon. Hogy a' nyilván
„ való tanítószékeknek kiosztásában nints
„ mindenütt az a' szoros választás, és vi-
„ gyázás, mellyet igazság szerint kívánni
„ lehet. Hogy sok Elõljárók az õ jobbítói
„ rendeléseikkel tsak arra terjeszkednek-ki,
„ a' mit nékik kezekre adnak; és hogy sok
„ hívatlan Reformátorok, kik meghatározó
„ ítélet hozással, tsúfolódással, Satyrával,
„ az õ gondolkozásoknak módgyát, és talál-
„ mánnyaikat az ellenfélnek nyakára akar-
„ ták tolni, a' jó ügynek többet ártottanak
„ légyen." — Mint tetszik az Úrnak ez a'
képfestés? Meddig állhat fenn az e' képpen
alkotott religiói társaság? és melly mód ké-
pes arra, hogy azt megigazítsa, fenntartsa?
Íme, az annyira magasztaltt Perfectibilismus,
mellynek, a' Protestántismusnak belseje sze-
rínt való tulajdonának kellene lenni, hová
taszitotta az Urakat? *Huld-*

Huldrich. De, hogy a' Perfectibilismus, a' religión való szüntelen jobbítás, a' Protestántismusnak lelke légyen, kilátszik Melanchthonnak imént említett szavaiból is.

Odilo. Erről éppen különbözőképpen ítél az Uraknak egy nagy eszű Theologusok. „A' religiónak igazsági, mondgya D. „ *Stäudlin*, soha előbbre nem haladhatnak, „ soha nem változhatnak, ember-kort nem „ érhetnek, mert soha ifjú-korok nem volt; „ magokhoz mindenkor tökélletesen hason„ lók, és tellyességgel magokban, és magok „ által végződtek-el. — Ki a' kijelentett re„ ligió' dogmáinak perfectibilitásáról be„ széll, az a' kijelentésnek karakterét éppen „ elvétti." *Stäudlin's Beyträge zur Relig. und Sittenlehre. Th. III. S.* 190—221.

Huldrich. De még is Melanchthon?

Odilo. Mellyik mondott légyen igazat, ők végezzék-el egymás közt. Azt is gyönyörűen megmútatta *Stäudlin*, 's magunk is láttyuk, hogy ez a' Perfectibilismus a' religiónak hanyatlását maga után húzza.

Edvárd. Mind ez, valóban nagyon érdemes a' megfontolásra, és nem a' legjobb jövendővel vígasztal bennünket.

Odilo. Minthogy az egész religiónak fundamentoma a' szent Írás, melly az Urak' Eleinél egyedűl való *Canon* volt, az ő méltóságától annyira le vagyon szállítva, hogy azt még a' Protestáns Theologusok sem tartyák

tyák már többé a' hit', és élet' bátran vezetõ régulájának; így tehát az Uraknál oda van az erköltsi törvényeknek minden Sanctiójok; és hogy ez melly szomorú kilátást nyit a' jövendõre, kiki érezheti. Ennek az isteni Sanctiónak szükséges volttáról már *Locke* is sokat, és igen szépen mondott. — *L. Vernünftiges Christenthum. Th.* 1.

Edvárd. Valóban a' Protestántismus soha olly veszedelmes helyhezetben nem vólt, mint most vagyon. Innen feltollya fejét a' naturálismus, és azzal fenyegetõdzik, hogy mindent élnyel; Amonnan a' Katholicismus, melly a' különkülönféle nyomkodásoknak ellenére is még mindég fenn tartya magát, a' mint látszik, és a' minek végre-hajtására valóban nyilvánságos javallások is léptekfel; azon dolgozik, hogy a' Protestántismust magával egybe-kaptsollya.

Odilo. Ez utolsó miátt, úgy gondolom, aggódás nélkûl lehet az Úr. A' mái Protestántismus az õ felvilágosodott Theologusainak gyõzködései által, kik, legalább nagyobb részszént a' keresztény hitnek gyökeres igazságait elhányták, mind az õ eredeti minémûségétõl, mind a' Katholicismustól annyira eltávozott, hogy illy egymástól különbözõ dolgoknak eggyeztetéséröl, belsõ meggyõzõdéssel nem is lehet gondolkozni.

Edvárd. De az Úr elejénte azt mondá, hogy a' religióbéli eggyeztetés lehetséges, és

most

most talán lehetségesebb, és könnyebb légyen, mint valaha es előtt.

Odilo. Erre felelni akart, de a' mint órájára tekíntett, látá, hogy az üdő már nagyon késő volna, 's ezért a' beszédet félbe-szakasztá. *Theodul*, kit a' mi beszélgetésünk igen interessált, megkért bennünket, hogy a' következő estét is nála töltsük, és a' ma félbe-szakasztott materiát tovább is folytassuk. Mindnyájan ráállottunk, és az Apát, ki is elutazását elejénte más napra rendelte vala, baráttyainak kérttekre oda hajlott, hogy nálok még egy nappal tovább késnék.

Haza menttünkben a' beszéd természetesen a' társaságnak fő-személlyeire, és magára a' beszéllgetésnek tárgyára fordult. Azt mondá Edvárd: szeretném, ha *Stetteni Huldrich* holnap itt nem lenne. Az Apáttal könnyű megalkudni. Ő egy tsinos lelkű, és jóval is járatosabb ember, mint gondoltam vala; és e' mellett, a' mint belőle kinézém, tsendes, és kegyes karakterű. De Huldrich az egyszer bévett vélekedésétől elhadgya magát kapatni, a' beszédnek folytát meg meg akasztya, és keresztül jár.

Hadgyán, felelém én; hogy ő közbe közbe szóll, az semmit sem árt; sőt inkább nem megvető nyomozásokra adott alkalmatosságot, és az Apátnak szelíd karakterétől várhatni, hogy az ő keresztül-járását is békékével elnézi. De

De mit gondolsz már most, folytatá tovább Edvárd, a' religiói eggyesülésről, mellyet már annyi javallásokkal kínáltak? mi itélettel vagy a' Projectánsok felől?

A' te aggódásid, felelém én, már most, gondolom, egészen eloszlanak. A' Projectánsok nem értettek a' dologhoz. Ők sem a' Katholicismust, sem a' Protestántismust nem ismérték; és minthogy az újjabb Protestánsok a' Katholikusoknak pricipiumaiktól olly igen távúl járnak: úgy nézem, hogy az eggyezés tellyességgel lehetetlen.

Az én aggódásim, felelé Edvárd, még evvel éppen nem oszlottak-el. A' mi üdönkben, a' miket éppen lehetetleneknek gondoltunk, lehetőkké váltak. Azon sem keveset tűnődtem, a' mit utollyán mondott, hogy az eggyeztetés most még is könnyebb volna, mint ez előtt valaha.

Erről, felelék én, hólnap alkalmasint többet fogunk hallani. Én még sem hiszem. A' Felekezetek sokkal tavúlabb járnak egymástól, mintsem hogy az eggyezés végre mehessen.

De mit mondaszsz te ugyan ehhez az eltéréshez? folytatá Edvárd. Én hallgattam. — Mitsoda itéllettel vagy arról, hogy mi az eredeti Protestántismustól olly igen meszsze eltávoztunk, a' mint ő, az én gondolatom szerint, ellenmondhatatlanúl előnkbe rakta? — Én hallgattam. — A' mi első Reformá-

torink még többek voltak, mint fél Katholikusok; a' mái Protestánsok pedig felénél méllyebbre béfurták magokat a' naturálismusba. Szólly, mit tartaszsz felõle?

Ha már éppen tudni kívánod, viszonlám néki, megmondom. Mind ez ahhoz járúlò Commentárius, a' mit ma néked sétálás közben mondottam. Az igazság tsak eggyetlen, és ez elronthatatlan. Mivel magok a' mi új Reformátorink a' Protestántismust a' Protestántismusból kihidrogatták, és az Írást, mellyrõl még Luther azt mondá: „Az ígét „ épen meg hadgyák.“ — *Das Wort sie sollen tassen stahn, und keinen Dank dazu than!* — az õ új íráshasogatásaikkal úgy megingatták, hogy már egy hitágazat sem áll talpán; 's a' mi több, már keresztény Mythologiáról tsevegnek, mellynél fogva még az is, a' mi a' religiónak históriáját teszi, és a' mi — a' mi a' szent Írásban Krisztusnak, és az Apostoloknak életekrõl, tselekedeteikrõl elõadatik, alkalmasint nem sokára a' Mesés könyvekbe lészen tsapva; én ugyan ezt a' kis extractust tsináltam magamnak, 's meg is maradok mellette, és nem bánom, készítsen akárki más is magának extractusatskát, mint néki tetszik, és a' mint tõle kitelik.

Más nap' estennen *Theodul*nak hivásához képest ismét nála gyültünk öszsze. Minthogy a' nagy politicai történetekben, mellyek a' mi üdönket olly igen emlékezetessé teszik, mindeggyikünk részt vesz, 's erre a' részvételre gyakran akarattya ellen is kénszerítetik: igen természetes volt, hogy a' mi szóllakozásunk legelőbb is ide hárúlna. Mindenik előrakta maga újságait, 's a' mint kiki a' dolgot nézte, a' képpen itélt felőle. Végre *Stetteni Huldrich* szóllamlott-meg. A' mit eddig megértünk, mondá ő, akarhogy' veszszük is, nagyon fontos; s' a' mit még megérnünk hátra vagyon, sem kevesebbé az. Az eddig mondottak szerínt az Európai Birodalmakban még sok fordulásokat élhetünk-meg. De e' miatt a' fő-tzélt, mellynek okáért itt egybe jöttünk, szemeink elől ne szalaszszuk. Mert ha a' religióbéli eggyeztetés, mint az Úr tegnap mondá, — így szólla az Apáthoz fordulván, — most könnyebb, és lehetőbb, mint valaha ez előtt: e' képpen sokkal nagyobb változásokat várhatunk, mint valamennyit eddig értünk; hozzá értvén, ha az eddig való unszolások, és késztetések foganatosak leendenek.

Odilo. Ez még az én vélekedésem.

Edvárd. De még sem azért, mivel *Beaufort*, és más egyebek már a' mostani legfelsőbb hatalmat arra sürgették, hogy egy mindenható parantsolatnak erejével a' religiói Felekezeteket egybe-szerkeztesse?

Odilo. Ments-meg Isten! A' szíveket nem lehet úgy kényszeríteni, mint a' testet.

Huldrich. De erre igen tsalóka okot rántottak-elő, holott azt mondák, hogy a' Katholicismus egyedűl a' Monarchiáknak való; ellenben a' Protestántismus kedvezőbb a' Republicánismusnak.

Odilo. Én úgy találom, hogy ez nem tsak jól meg gondolva nints, de még ezen fellűl a' Projectánsoknak tudatlanságokat is elárullya; a' mire már tegnap elég bizonyításokat hordottam-fel. Az való, hogy Franczia országban a' Kálvinismus mindenkor republicánusi gondolkozást szült, 's a' mint még minapában *Tabaraud*nak Könyvében, mellyről tegnap tevék említést, olvastam, *St. Lambert*, *Thomas*, és *Voltaire* igen emlékezetes kifejezéssekkel bizonyíttyák, hogy a' Kálvinisták a' republicánismusra, és democratiára nagyon hajlandók. Még *Villers* is, a' Reformátziónak megkoronázott, és enthusiásta ditsérője, a' Hollandusoknak, Amerikánusoknak, és Francziáknak, — érteni kell a' revolutiónak üdejéből valókat, — republicánismussokat a' reformátzióból szár-

származtattyák. — *Tabaraud L. C. p.* 460. 461. — Már *Grotius* is így írt: *in Animadv. Rivet. Op. Tom. IV. p.* 649. „ Valahól Kálvínusnak Tanítványi erõt vettek, az országlást megzavarták.“ *Calvini discipuli ubicunque invaluere, imperia turbavere.* — De a' tulajdon értelemben vett Protestánsok, az az: a' Lutheristák a' Monárchiákban szintolly jó Monárchisták, valamint a' Respublicákban Republicánusok. Így a' Katholicusok is.

Edvárd. Hátha még is ez az okvetés tsakugyan gyõzni talál?

Odilo. Arra nem kerül a' dolog. 'S ha úgy lenne, tsak a' bajok, és szerentsétlenségek szaporodnának, a' nélkül, hogy általa valamire mennénk. Gondolom, jól megjegyzette az Úr, a' mit tegnap mondottam, hogy tsak az egy Isten engesztelheti õszsze a' szíveket; 's a' mint én a' Protestántismusnak egész, kivált mostani helyheztetését látom, úgy tetszik, hogy maga egyengeti hozzá az útakat.

Huldrich. Én pedig elhitetem magammal, hogy az Úr hiú reménységgel bíztattya magát. A' Protestánsok soha az õ egyszeri principiumaiktól el nem állanak.

Odilo. Hogy mennyire eltértek légyen az elsõ Reformátorok' principiumaitól, tegnap elég világosan megmútattam. Valamint pedig ez megtörtént, szintúgy megtörténhetik

tik más tekíntetre nézve is: *les extrémes se touchent*!

Edvárd. Az Úr azt mondgya, hogy úgy tetszik, mintha az Isteni-gondviselés, a' Protestántismusnak egész, kivált mostani helyheztetése szerínt az eggyesülésre maga egyengetne útat. Miképpen érti az Úr ezt? Sőt inkább én a' Protestántismusnak mostani belső mivoltát tekíntvén, azt gondolom, hogy a' Katholicismussal való összeszerkezésnek úttyai nem tsak nem egyenesednek, de inkább megnehezednek.

Odilo. A' mennyiben én a' Protestántismust ismérem, az már az ő születésében magával hozza elromlásának, és tökélletes semmivé létének tsiráját.

Edvárd. Vallyon miképpen?

Odilo. Járjon-el az Úr minden religiót, a' Pogány, Zsidó, és Keresztény vallást; mindenikben fog akadni vallásbéli Isteni tiszteletnek tárgyára, mellynek okából az emberek bizonyos üdőben, bizonyos helyeken szükségképpen összse-kerülnek; hól ollyféle foglalatosságok vitetnek végbe, mellyekkel egyedűl a' religiónak Szolgái bánhatnak, és senki más ő kivülök. A' Protestántismus ennek egészen hijjával vagyon. A' Protestáns Isteni szolgálat áll tsupán éneklésből, prédikállásból, és bizonyos könyörgéseknek elmondásából. Már pedig igen természetes, hogy az e' képpen intézett Isteni

ni szolgálatnak nyomról nyomra romladoznia, 's végre egészen megszünnie kell.

Edvárd. Ezt a' következést én által nem látom. Sõt inkább azt gondolom, hogy a' folyvást való tanitás által, melly a' Protestáns Isteni szolgálatnak fõ ága, a' Protestántismus mind inkább meggyökeresedik.

Huldrich. És a' Protestáns Isteni tisztelet az õ valósága szerint nem egyébb, mint *Tanítói intézet.*

Odilo. Akarja-e az Úr hallani, hogy egy derék velõs tudományú Protestáns Theologus minémü itélettel vagyon a' prédikállás felõl, melly az Uraknál az Isteni tiszteletnek fõ ága, és melly miátt a' Protestánsoknál az Isteni szolgálatnak minden külsõ szent rendtartási (*ritus*) félre igazíttattak?

Huldrich. Kérem, tessék elõhozni.

Odilo. „A' mi örökké való prédikálásunkkal" mondgya a' Tudós ím e' kis írásában: *das heilige Abendmahl, eine dogmengeschichtliche Untersuchung. S.* 79. „a' „ mi örökké való prédikállásunkkal a' re„ ligiót, a' mennyiben annak belsejét te„ kintyük, szintúgy nem irthattyuk az em„ berekbe, valamint a' *Cultus*, vagy is an„ nak külseje általa új lelket nem vészen."

Huldrich. Ó, nints most nálunk annyi prédikátzió, mint mikor még számasabb ünnepeink voltak. De éppen nintsenek-e tehát

hát nálunk egyházi szent rendtartások? Nints-e nálunk Keresztség? Úr' vatsorája?

Odilo. Igen is. De arról, milly állapotban legyenek az Uraknál ezek a' rendtartások, nyilván megmondgya az imént emlitett Író. „De melly hideg," így szóll kevéssel alább; „melly hideg, és a' gerjesztõ Symbo„ lumokban melly silány e' részrõl tekínt„ ve, (t. i. az egyházi rendtartásokra nézve) „ kiváltképpen az újjabb Protestántismus„ nak egész külseje."

Edvárd. De minthogy az isméretben gyarapodnunk kell, és a' prédikátziók a' felserdültteknek oktatásúl szolgálnak; hogy' lehet azt fitymálni, hogy a' Protestántismusban a' prédikállás a' Cultusnak fõtárgyává vagyon téve? És nem úgy van-e, hogy a' religiót éppen ez tartya fenn, és a' romlástól ez oltalmazza-meg?

Odilo. Engedgye meg az Úr, légyen nékem szabad errõl hallgatnom.

Edvárd. Nem úgy. Sõt kérem, nyílt szívvel közöllye az Úr vélünk gondollattyait.

Odilo. Ha már úgy tetszik, azt kérdem: Millyenek az Uraknál a' Tanítók, és tanítói intézetek? Még a' legjobbak is egy religiót vallanak-e, és egy hittudományt tartanak-e? Ez pedig úgy nem lévén: nem kell-e ebbõl az Uraknál zavaradásnak támadni? 'S gyakran mitsoda emberek lépnek-fel az Uraknál a' prédikálló székekbe? Igen sok-

szor

szor ollyanok, kikről az imént említett Író, másokkal eggyetemben, kiket felhoz, *p.* 154. *in not.* mondgya: „hogy a' Templomokban nem is mindenkor Tanítókat találni, hanem igen közönséges Iskola-mestereket. *)

Edvárd. Fájdalom! ez ugyan igaz. Tessék folytatni.

Odilo. Nintsenek-e az Urak köztt elegen, — azokról szóllok, kik még a' Religión egészen ki nem adtak; — nintsenek-e elegen, kik azt gondollyák, 's mondgyák is: én jobban épülhetek otthon, mint a' Templomban; jobb prédikátziót olvashatok magamnak, mint a' millyet a' Prédikátor, vagy

*) Hát ha még az Isten' igéjének hirdetése is szükségtelenné tétetik, mint ezt *Lethenyei*ből kivehetni, ki *L. C. p.* 52. 53. így ír: „*Henricus* „ *Bullingerus* ig' szól: Az Istennec külsö igéje „ semmit nem használ, és az Sacramentommal „ való külsö élés is nem használ semmit, ha„ nem ezt az belsö lélec szerzi." — „*Rodol*„ *phus Joclenius* Marpurgensis Professor ily „ gyalázatossan szól az Istennec igéje felöl: Az „ Istennec igéje nem hatható, az meg-térülés„ nec nem oka, a' melyben mondatic, és el„ enészö zengés, hanem az mennyiben bé-vétetic, és gondoltatic." „*Paraeus* is egyebec„ kel sokackal minden hatható erötül meg üre„ séti az Istennec az Egyházi szolgác által prae„ dikáltatot igéjét." — Ha az Isten' Igéje szükségtelen, úgy szükségtelen annak hirdetése is, szükségtelenek a' hirdetök is; azt nem is említvén, hogy így a' prédikálás a' Cultusnak semmi része nem lehet. — F.

vagy egy Cándidátus mond; Szintúgy énekelhetek otthon, mint a' Templomban, és talán kedvemre szebb éneket tudnék választani, mint a' millyet a' Prédikátor kijelöl; én a' régi frankus egyházi könyörgés helyett, melly a' Hallgatóknak, nagyobb részét kevés, vagy éppen semmi ájtatoságra nem buzdíttya, ügyömhöz alkalmatosabbat tudnék imádkozni. — E' képpen a' nyilvánvaló Isteni tisztelet megtsükkenik, 's a' religió lassanként közelebb jút a' veszedelemhez. Ha pedig az Úr az én vitatásomnak igaz voltát még is kétségbe hozza, tekintsen bár Templomaikba; nem üresebbek-e napról napra? Minden felöl a' Protestáns Isteni tiszteletnek romlását kesergö Jeremiádák hangzanak. Én erröl nem régiben egy Protestáns Iróna k nagyon emlékezetes feljegyzését olvastam, melly egyszer'smind magában igen különös, mindazáltal nem hihetetlen jövendölést foglal.

Huldrich. Kérem az Urat, ne legyen terhére vélünk azt közleni.

Odilo. „Ó emberek! így szóll *Wagner* „ az Külföldröl hazájába tett Útazásaiban, „ — *Reisen aus der Fremd. Th. I. S.* 318. (és „ föképpen értlek itt titeket Lutheristák, és „ minket Reformátusokat;) ugyan adgyátok „ viszsza a' religiónak, és az Ecclésia' szentséges tárgyainak az ö méltóságát, és felségét, „ mellyeket ti mindennap szemtelenítetek, és

kis-

„ kissebbítetek! Hól azok a' milliók, mellyek-
„ kel az ünnepek' elrontásából a' hazát meg-
„ gazdagítani szándékoztatok? Talán most ol-
„ tsóbban eszi a' Szegény kenyerét, mint ak-
„ kor a' bűzös szájú Prédikátorok benneteket
„ hitegettek? Hah! melly szépen irtogattyák
„ még most is sok illy könnyen élők az Iste-
„ ni szolgálatot! Minden esztendőn egy ének-
„ kel kevesebb, a' prédikátzió valamivel rö-
„ videbb! Hól hallya még a' mezőnek lakosa
„ a' hajnali ájtatosságkor azt a' ditső egyházi
„ éneklést, azt a' szívgerjesztő Glóriát, mellyet
„ a' tellyes Chorusnak egybe zenggése olly
„ felségesen késért vala?! — Megvetik az
„ édes érzést gerjesztő mesterséget. Nints ked-
„ vekre az éneklést megtanúlni, és örvendeni,
„ mellyet az ő *Luther*jek, és *Melanchthon*-
„ jok olly annyira betsültenek. Bizonnyal,
„ ha a' felvilágosodás, úgy, mint húsz eszten-
„ dők olta eddig, még tovább elő-lépeget, te-
„ hát száz esztendő mulva, Protestáns Tem-
„ plomokban, kiki kénnyén kedvén pipára
„ gyújthat; az aszszonyok pedig az ő fonó, és
„ kötő szereikkel fognak ott megtelepedni,
„ és az új Valtzerra figyelmesen fülelni, mel-
„ lyet a' Kántor a' régi ének helyett elbille-
„ get. Akkor majd felhág a' Tanító az egyko-
„ ri cathedrára, és felolvas egy értekezést a'
„ méhtartásról, 's más egyébb, a' Mesterember-
„ nek, vagy földmívesnek hasznos tárgyak-
„ ról; mert prédikállani most úgy is tsak a'

„ vén

„ vén Pedántok tudnak. Sátoros ünnepeken „ is, sok ha nem fogják eldallani: *Ez az élet „ a' gyöngy élet*, vagy: *Vígan élem világom „ 's a' t.* a' fiatalság pedig tántzot jár rajta. „ Hah! felellyetek-meg tsak erre az egy kér- „ désre: hól 's miben fog még végre a' reli- „ giónak nyilván való gyakorlása megállapod- „ ni?!" Mit mond az Úr erre a' leírásra, és jövendölésre?

Huldrich. Azt kell mondanom, hogy igaz, és eléggé nyavalyás dolog.

Odilo. Én itt tsak az üdőhatárt hoszszallom, mellyet *Wagner* tett. Mert hatsak *Deus ex Machina* közbe nem vetődik, úgy az sokkal korábban béköszönt; és akkor, hogy az üres, és Isteni szolgálatra nem szükséges Templomok valamelly haszonvételre fordítassanak, a' végre fognak alkalmaztatni, a' mire az ő sajdítása szerínt hasznosoknak találtatnak. Honnan keletkezik ez az iszonyú romlottság? Nem a' Protestáns Isteni szolgálatnak nyavalyás alkattyában van-e az ő fészke, melly nélkül az antichristiánus kiderítőknek minden igyekezetek füstbe menne? Vagy nem igaz-e hogy az Uraknál, a' nyilván való Isteni tisztelet napról napra alább száll, és Templomaik szemlátomást megürülnek?

Edvárd. Fájdalom! ez ugyan szent igaz. De még is itt nagy kérdés az, ha vallyon ennek okát nem inkább a' naponként erőtve-

vevõ, 's vallást-tapodó felvilágosodásban, mint az Isteni szolgálatnak elintézésében kell-e keresnünk?

Odilo. Ennek a' szerentsétlen, és balúl úgy nevezett felvilágosodásnak okvetetlenûl nagy hozzá-járulása vagyon. Ki is tagadhatná ezt? Az Uraknak egy nagy tekíntetû Papjok, ki maga is ezen kideritõk közûl való, a' közönséges Újságban. — *Allgemeine Zeitung.* 6. *St. Februar.* 1808. nyilván vallya, hogy az Isteni tisztelettel, és religióval való nem gondolásnak oka fõképpen az, hogy a' felvilágosodás elhatalmazott. De evvel még annak nem szegik nyaka, a' mint mondottam hogy ennek a' romlásnak legderekabb okát a' nyilván való Protestáns Isteni szolgálatnak hibás elintézésében kell keresni. Mútattya ezt az a' nagy törekedés, mellyel az Uraknak sok Lelkitanítóik a' Liturgiának jobbításán fáradnak. Ezek a' jobbitgatások, mellyekkel, mint valamelly a' dülõ félre hajló épület mellé egymás után rakogatott, 's még is foganatlan támaszokkal, rajta segíteni akarnak, nyilván bizonyíttyák, hogy ennek az elintézésnek hijánosságát észre veszik. 'S már úgy meg is tetemedett, hogy az Isteni szolgálat' lábraállításának okából azt a' javallást tennék, hogy a' Prédikátor a' cathedrán újságokat olvasson, mint ezt már tegnap megmútattam. Sõt nem régiben, egy szélttében kapós

Írá-

Írásotskában még ennél is tsodálatosabb javallás kerül elõ.

Edvárd. Minémű javallás?

Odilo. Hogy a' Cultusnak jobbítását, melly általlyában olly kinyiltt eszű embereknek, millyenek a' mi korunkbéliek, többé nem valo, hadgyák abba. És mivel a' nyilván való lelkioktatás legfellebb is tsak a' *köznépnek* szolgál: az Isteni szolgálatnak napjait, és a' Papok' számát kevesítsék-meg, 's a' t.

Edvárd. Valóban kétségbe esett orvoslás!

Odilo. De ollyan, melly mútattya, hogy Isteni tisztelet, és Papság nélkül való naturálismusnak úttyára eredtek, és az Urak' Cultusát annyira nyavalyásnak nézik, hogy rajta már a' gyógyétás sem fog.

Edvárd. Én még is azt hiszem, hogy az Úr ebben nagyon tsalatkozik. Talán látta az Úr az 1814diki Septemberben Pruszsziában kijött Királyi rendelést. Ez mingyárt elején így kezdi: „Közönségesen venni észre, hogy a' legújjab Protestáns Ecclesiákban az Isteni szolgálatnak formája nem bír azzal az épületességgel, azzal a' felséggel, mellyre a' szívek felgerjednének, religiói érzetre buzdulnának, 's bennek istenes gondolatok támadnának." — Tapasztalyák tehát a' moştani Cultusnak fogyatkozott volttát.

Odi-

Odilo. És tovább?

Edvárd. Ebben a' Királyi rendelésben az is hibásnak vétetik, „hogy a' prédikátziót „ úgy nézték, mint az Isteni szolgálatnak „ valóságát tevő fő részt, ambár az, noha „ igen fontos légyen is, tulajdonképpen nem „ egyébb, mint az Isteni szolgálatra való „ oktatás, és ösztönözés. Hogy a' Liturgiák „ részszerínt olly tökélletlenek, részszerínt „ olly eggyezetlenek, hogy azok közül sok „ az eggyes Papoknak szabad tetszéseken „ áll; és hogy az egyházi rendtartásoknak „ egyformasága, melly az ő jótévő munká- „ lódására főképpen megkívántatik, tsaknem „ egészen elenyészett.

Odilo. Az, hogy a' protestáns Cultusban ezt a' fogyatkozást általláttyák, jó kezdetre mútat. De tovább —

Edvárd. Kiki megvagyon kérve, hogy a' Cultusnak javítására készített javallását a' Papi igazgató helyre beküldgye, hogy a' Monárchának elejbe tétetvén, az, belőle a' legjobb liturgiai formákat készíthesse.

Odilo. Hogy, a' mit szívemben érzek, igazán megmondgyam, én igen keveset várok ebből.

Edvárd. De miért? Hiszen úgy látszik, hogy lelkesen rajta vannak.

Odilo. Azt meghiszem, hogy igazán, és jó szándékból fognak hozzá; de végre-viszik-e? az ismét más kérdés. Igen hihető, hogy

hogy az Isteni szolgálatnak ím ez jobbításából a' Protestántismusnak, és Kálvinísmusnak összse-szürenkedését fogják kikelni látni, de melly a' religiónak nem lészen hasznára. Majd muzsikával összse-kaptsoltt czeremóniákat, 's talán némelly theátrom-szabású holmiket fognak béhozni; valamint hogy a' Papokat régi öltözeteikből kivetkeztették, 's reájok másokat adtak, mellyek a' reformátziónak üdejéből valók volnának. De hiszen ez is, ámbár elejénte kapós, de állandó nem lehet. Végre majd módihoz idomított Liturgiákat nyernek, millyeneket már úgy is számtalanokat bevettek, 's mellyek szintúgy, mint az elöbbiek, kiavulnak. És ez mind az, a' mire szert tesznek. — Édes Barátom! szükséges, hogy a' külsö Isteni szolgálatnak fenékoka az Anyaszentegyháznak dogmáiban, és a' religiónak igazságaiban légyen, 's ennek helyét az Uraknál már a' *Naturálismus* ülte-el. Ez az oka, hogy az Uraknál az Isteni szolgálat mind inkább fogyatkozottabb lett, 's mind inkább közelített végveszttéhez. Mit lehessen az Uraknak ezen új experimentomból várniok, érthetni a' K. rendelésnek amaz egy két szavaiból: *hogy a' Symbolumok kevesek*! — Mit gondol az Úr, meddig tarthat ez a' Cultus illy fogyatkozott létére?

Edvárd. Még is mind a' mellett, hogy az Urnak szavaiként a' mi Cultusunknak elin-

elintéztetése illy ennyire fogyatkozott; a' Protestántismus tsak nem három száz esztendők olta fenn vagyon.

Odilo. Lehúzhatnék én ebből a' számból majdnem negyven esztendőt; és az Úr az esztendők' számlálgatásában mindenkor vesztene. De legyen úgy, mint az Úr mondgya; az én kérdésem az: mi által maradt fenn a' Protestántismus illy sokáig?

Edvárd. Mivel kiki érezte azt a' nagy érdemességet, mellyet ez a' religó minden egyebek felett, a' jobb, és okosabb által-látásoknak táplálásával szerez.

Odilo. Ennek az érzésnek nem igen erősnek, és megállapodottnak kellett lennie, holott olly hamar elenyészhetett. Most másképp éreznek. Most még nagyobb érdemességre kapott a' Deismus, és Naturálismus. Az Uraknak Templomaik üresen állanak, és Prédikátoraik nem mások, mint *a' pusztában kiáltónak szava.*

Edvárd. Tehát mitsoda okát állittya az Úr annak, hogy a' Protestantismus annyi üdőtől fogva mind e' korig fenn-maradt?

Odilo. Azt előre-botsátom, hogy az Úr roszsz néven nem veszi, ha ennen meggyőződésem szerint szóllok. Nékem pedig úgy tetszik, hogy valami az új tudománynak, mingyárt kezdetekor olly sok követőket szerzett; természetessen a' Protestántismus-

nak fenntartására is az első üdőkben szinte az tett legtöbbet.

Edvárd. De mivel éppen most mondám, hogy azt a' nagy érdemességet, mellyet a' Protestántismus a' jobb, és okosabb bélátások által szerez, kiki érezte; még is tsak ugyan látszik az Úr oda hajulni, hogy az ő fennmaradásának okát is ebben kell keresnünk; mert ez mingyárt érezhetővé lett, és néki azonnal sok követőket hajtott.

Odilo. Én erre még nem hajultam. — Egy nem régi Író, kit némelly kifejezéseire nézve nem lehet azzal vádolni, hogy az üdőnek lelkétől igen messze távozott volna, egészen különböző ítélettel vagyon a' felől.

Edvárd. Ki légyen ez?

Odilo. Ama' munkának Szerzője: *Ueber den Geist und die Folgen der Reformation: ein Gegenstück zu Villers. Deutschland.* 1810. *S.* 104.

Edvárd. Mi szerzett tehát e' szerint a' reformátziónak hamarjában annyi követőket?

Odilo. A' Fejedelmekhek az a' szomjú kívánságok, mellyel jószágaikat az egyházi javaknak fel-osztogatásából szaporitani igyekeztek; a' felsőbb rendü Clérusnak bízakodása, mellynél fogva hitte, hogy az őtet nyomkodó ánnátáktól, pallium-váltságoktól, és más egyébb pénz-zsarulásoktól megmenekedik. A' közönséges Nemességnél a'

sza-

szabadságnak reménysége; a' Birodalmi városoknak oda nézések, hogy így a' Püspökökkel, az ő megsértett jussaik eránt fennforgó pöreiknek véget vetnek, a' szomszéd Fejedelmeknek szorongatásaiktól megszabadúlnak; 's végre, hogy egyébb, éppen nem dítséretre méltó dolgokat el-hallgassak, a' kissebb Clérusnak, és a' Barátoknak a' házasság után való esenkedések, a' szerzeti fogadásnak felbontása; ezek voltak, a' mik ezen Írónak előadása szerínt a' reformátziónak olly hamar, annyi követőket gyüjtöttek; és valaki annak az üdőnek históriáját tudgya, 's mindent részrehajlás nélkül megfontalás alá vet, megkell vallania, hogy igazán ítél. Eggyütt tart evvel *II. Fridriknek* ítélete is.

Edvárd. Hogy' lehessen az, hogy az Úr olly egy embernek itéletére csak valamit is hajtson, kiről tudva való., hogy minden religiónak esküdt ellensége volt?

Odilo. Úgy de ha igazat szóll? Azt mondgya az ő *Memoires de Brandeburg*-jában. „Ha a' reformátzió' terjedésének okait „ egyszerű fundamentomokra akarjuk visz„ sza-vinni, úgy találljuk, hogy Német or„ szágban az interessének, Angliában a' sze„ relemnek, Franczia országban az újjítás' „ lelkének mive volt. — 'S ő itt a' históriá„ val eggyezőleg beszél."

Edvárd. És ha én ezt mind megengedném is, mi következnék belőle?

Odilo. Az, hogy ezek közűl mindenik annak megtartásán iparkodott, a' mihez illy úton jútott, és hogy azon religióbéli felekezetnek kézentartására mindent rászánt, melly az ő kívánságainak kielégítésére járt.

Edvárd. De vegye az Úr gondólóra, a' Protestántismus már 309 esztendők olta fenn áll. Tegyük, hogy az, a' mit az Úr forgat, néki akkor mingyárt olly sok követőket szerzett, 's annak fenntartását *kezdetekor* derekasan gyámolyította; de ezt az utóbbi időkről nem mondhatni, holott már senki azt, a' mit egyszer megnyert, nem félthette. Igaz tehát, hogy a' jobb bélátás, a' jobb lelkioktatás az, mi a' Protestántismust illy sokáig fenntartotta.

Odilo. Hogy igazán szóllyak, a' mennyire tőlem kitelik az egészet körül-látnom: tehát azt, mi a' Protestántismust illy sokáig fenntartotta, *feszülésnek* (*Spannung*) kell neveznem; hogy a' legszerényebb kifejezést válaszszam.

Edvárd. Erről nem egy könnyen győződöm-meg.

Odilo. Megengedem, hogy a' reformátziónak kezdete körűl a' religiói oktatás a' Protestánsoknál jobb, világosabb, és a' népnek értelméhez inkább álkalmaztatott volt, mint nálunk. Már *Juliánus* Cárdinalis hathatós kifejezésekkel panaszolkodott a' Német országi Papságnak szörnyű romlottságáról.

ról. — *L. Epist. Juliani Card. ad Eugen. IV. in Opp. Aeneae Sylvii p.* 66.

Edvárd. Tehát még is helyén hadgya az Úr, hogy a' Protestántismusnak fennlétét a' jobb bélátásoknak köszönhetni.

Odilo. Még nem végeztem - el. Elsõ kezdetben, a' mi a' tanításban új, és talán jobb is volt, más egyébb okokon kivül a' Protestántismusnak sok felekezõket nyerhetett. De tsak ugyan a' *feszülés* volt, a' mi õtet olly sokáig fenntartotta. Kézzel lábbal azon voltak, hogy az egyszer talpra kapott felekezés megerõsödgyék. Sok üdeig a' Polemicának minden fegyverivel hartzoltak a' Katholicusok ellen, kiktõl elszakadtak. Ennek felette a' Kálvinisták, Viszszakeresztelõk, Pietisták, Herrnhuterek, és más felekezetek ellen, kik a' reformátziónak kebelébõl keltek-ki. Elejénte a' cathedrák voltanak nézõhelyei az e' féle versengéseknek, és a' nép, melly a' reformátziónak kezdetétõl fogva az interessébe volt fonva, részt vett benne, folyton folyvást feszülésben tartatott, és ennél fogva tartotta fenn magát a' Protestántismus, az Isteni szolgálatbéli elintézéseknek hijánossága mellett is. Olvassa bár az Úr ezen üdõbéli Theologusaiknak írásaikat, Prédikátorjaiknak prédikátzióit, és úgy fogja találni, mint itt festve vagyon.

Huldrich. De ezzel még sem azt akarja az Úr vítatni, hogy a' Protestántismus az õ

illy sokáig tartó fennlétét főképpen a' szakadozás' lelkének, és a' fánátismusnak köszönheti?

Odilo. Én ezt tsak feszülésnek nevezem. Egyébbaránt nem tagadhattya az Úr, hogy a' szívek egymás ellen nagy fullaszkodással viseltettek, 's mintegy szüntelen való forrásban voltak; mire a' históriákból sok, és éppen nem épületes példákat tudnék felhozni, és ugyan még az újjabb üdőkből is.

Huldrich. De holott az Úr az újjabb üdőket érínti, nem fog-e ez az Úrra önnön magára hárulni? Értem, értem, hová légyén az erányozás.

Odilo. Jól vagyon. De ez még-sem én ellenem szóll; mert én tsak buzgó Protestánsokról beszéllek, nem pedig felavatott Deistákról, kik minden kitelhető fanátismussal a' Katholikusok ellen táborba szállottak, mínekutánna már az előbbeni tulajdon vallásoknak sorsosait lábaik alá tiporták.

Edvárd. Nem akarjuk az Urat szavában megakasztani; tessék folytatni.

Odilo. Az elmultt századnak negyvenedike körül, midőn a' Franczia Philosophismus a' Brandenburgi Státusokban pártfogást és kedvességet nyert, felemelte fejét a' *toleránsismus*, és egész Német országot béárasztotta. De — mekkora köz légyen a' tolerántismus, és indifferentismus között, nem lészen szükség fejtegetnem.

Huld-

Huldrich. Mi a' Protestáns Ecclésiákat illeti, meg kell jegyeznem, hogy az ő költsönös toleráncziájok korábbi üdőkből való, mint a' Franczia Philosophismus. *)

Odi-

*) Hogy ez a' tolerántzia, még a' korábbi üdőkben is mint volt légyen költsönös, legalább Magyar Hazánkban a' Lutheristák, és Kálvinisták között, érthettyük *Lethenyei*től, ki *L. C. Ajánló levelében* irja: „Hogy pedig ők (Kal-„ vinisták) az hitnek ágazatiban és ezeknec val-„ lásiban mi nékünc nem igaz Atyánkfiai és „ Barátinc, a' Calvinista Doctor Pareus ellen „ — meg mutatta a' bóldog emlékezetü Doct. „ Lenard Hutter Vittebergai Professor, mellyet „ nyomásban ki-bocsátot 1616 esztendőben."

„Meghamisitotta ugyan ezen Calvinistáknac az közönséges Synat—tartás felől való „ kivánságokat Doctor Balduinus in Orat. Pa-„ negyrica. Hogy mi Lutheranusoc az Calvi-„ nistáckal a' hitnec fundamentomában semmi-„ képpen egyesec nem lehetünc, erös, és föl-„ bomolhatatlan argumentomockal meg-mutatta „ D. Balthasar Meisnerus-is."

„Hasomlóképpen amaz igen hires és neve-„ zetes tudós Doctor-is Balthasar Mentzerus az „ Calvinistáknac igen temerdec és tapasztalha-„ tó tévelgéseket az keresztyén világ eleibe ter-„ jesztette."

„Az Augustana Confessionac articulusi kivül pedig, ugyan ezen Calvinistác még több „ hit ágazatiban is külömböznec tőlünc, és „ *Isten igéjével ellenkező értelemben vannac.*"

„Igy lévén azért mind ezec, — lehetetlen, „ hogy ő vélec meg-alkudhassunc, ha tudnyi-„ illic meg nem térnec, és az Isteni igazságnac „ nem engednec; söt hogy ez a' mi köztünc és „ ő közöttöc való viszsza-vonyás mind világ

Odilo. **Részesültek-e illy korán a' tolerántziának hasznaiban a' Viszszakeresztelők, vagy**

„ végéig meg-maradgyon, régen immár Pro-
„ phetiai léleckel meg-jövendölte ezt a' boldog
„ Luther Márton."

„De ugyan is, hogy lehetnénc mi ő vélec
„ atyafiságos és barátságos eg'gyességben, ho-
„ lot ök is, mint a' Pápásoc, szinte ugy ustrom-
„ lyác a' mi Ecclesiáinkat? bennünket szörnyű
„ tévelgéseckel vádolnac és kárhoztotnac: Eret-
„ nec Eutychiánusoknac, Pelagiánusoknac, Ne-
„ storiánusoknac, Flacciánusoknac, és fél-Pa-
„ pistáknac hinac; Capernaitáknac, test-rágó
„ Cyclopeseknec, Ubiquistáknac, Evangeliom
„ ellenséginec, Olasz-országi ember hús-evők-
„ nec, Sátán ganéja oltalmazóinac, és soc ezer-
„ féle éktelen utálatos, és káromló epitheto-
„ mockal rutitonac, és gyaláznac, kickel rak-
„ vác az ő közönséges Írásoc. 's a' t."

Ismét: „A' mennyire ez ideig a' Calvini-
„ staságtúl Nagyságod (*G. Nadásdi Pál.*) ab-
„ horreált, — igy annyival inkáb, értvén Nagy-
„ ságod a' Calvinistáknac Isten igéjével ellen-
„ kező tévelgéseket, és veszedelmes tudomá-
„ nyokat, ennek-utánna irtózzéc, és idegened-
„ gyéc attúl." 's a' t. — E' féle idegenségnek bizonyságaival az egész könyv rakva lévén, nem győzném kiírni azokat a' helyeket, mellyek igen is nagy intoleránziát mútatnak.

Hogy pedig a' Kálvinisták semmivel sem kevesbé gyülölték, és kárhoztatták a' Lutheristákat, erre egyebek között szolgálhat a' *Fántom fánt, az az: Sárvári Püspökrec kozmás levelére való válasz-tétel.* Írta ezt *Pálfi János* Német-ujvári Prédikátor, és Superintend. *Kis Bertalan* Luther. Superintendens ellen 1632. Arról is panaszolkodik *Lethenyei István*, hogy

vagy a' Herrnhutterek, noha ők is a' Protestánsokhoz tartoznak, az Úr jobban szóllhat hozzá, mint én. Mindazáltal minden religióbéli felekezetnek, melly isteni autoritástól nem támogattatik, belső mivolta hozza magával, hogy egymáshoz tóleránsoknak kell lenniek, hatsak különben a' szüntelen való

---

midőn ő „1613. Sárvári Schola Mester volna, „ és a' Pápai Lutheristáknak számokra némelly, „ az Úr' vatsorájáról szólló értekezést küldene, „ erre, ugyan *Pálfi János*: undoc, ocsmány, „ förtelmes, trágár és mosléc szóckal váloszolt „ légyen, mely irásnae olvasásatúl a' kegyes „ elme irtozic és undoroszic. Azt pedig az go- „ romba és otromba irást igy intitulálta volt: „ *Sárvári konyhárúl Lethenyei Istvántúl „ Pápára nemely csemege kivánóknac vala- „ mi speciale gyanánt ajándékon egy Hay- „ dúnac kecséje alat küldetet fekete lével főt „ nyúl-húsnac abálása, visgálása, és füszer- „ számiban való fogyatkozásinac elő-szám- „ lálása.*" —

Erre mutat a' Kálv. Superintendensek' Biográphiája is, mellyben p. 74. olvashatni: Magno nobis sunt obstaculo ubiquitariae harpyae; non quaerunt gloriam Dei, sed suae ipsorum venantur nundinationis gloriam. Ismét p. 90. Rem novam audio. — Gustanorum (Aug. Conf.) concionatorem quemdam rumor est ad vos fuisse nuper introductum, qui illic quibusdam veritatem obliquo vultu spectantibus Sacramentum coenae Domini administravit privatim. Metuo ne felix Ecclesiae Status turbetur. Dominica quinquagesima. 1616. Stephanus Pathai. — Ezek a' régibb üdőkből vett dátumok semmi tolerántziát nem mutatnak. F.

való martzongások által egymást erötlenítteni nem akarják. De én tulajdonképpen nem is erröl akarék szóllani.

Huldrich. De hát miröl?

Odilo. A' *Toleráncismusról*, a' hamis toleráncziáról, mellyet már tegnap, mint gondolom, az igaz toleráncziától jól megválásztottam. Arról, melly mindent egyaránt tekínt, vagy legalább a' semmivel nem törödéshez hamar hozzá szokik. Mellyet a' nagy *Baco* az atheismus' eggyik kapujának nevez. Ez föképpen a' franczia Philosophismusnak üdejétöl szamlállya kikelését.

Huldrich. Az meglehet.

Odilo. Elég az, hogy a' különös vallásbéli felezetnek eddig való szíves interesséje, az egykori *feszülés*, már megszünt, hellyébe a' semmivel nem törödés lépett, ettöl fogva a' Templomok mind üresebbek lettek, és a' Protestántismus mind közelebb járult az ö felbomlásához.

Edvárd. A' mit az Úr mond, némelly tekíntetben új és igaz; de még is úgy vélem, hogy az elöbbenyire viszsza térjünk; az Úr abban tsalatkozik, hogy a' Protestántismus' vesztének okát, a' mi nyilván való Isteni tiszteletünknek hijános volttában keresi. Nem tudgya-e az Úr, hogy nálunk is törvény vasárnapokon, és ünnepeken az Isteni szolgálaton megjelenni?

Odi-

Odilo. Ezt igen is jól tudom; mert az Uraknak Katekizmusában még legalább megvagyon a' harmadik Parantsolat. De ki törödik az Uraknál ennek a' parantsolatnak szorgos megtartásával? Itten az Úr maga vezet engem által egy igen nyomos körülállásra, melly, ha bár a' Protestáns Cultus' hijános volttát félre teszszük is, még is véget vetne a' Protestántismusnak.

Edvárd. Mit akar az Úr ezzel mondani?

Odilo. Egy emberi társaság sem állhat fenn törvények, és olly gondos felvigyázás nélkül, melly azon törvények' végre-hajtásának utánna lásson. *Melanchthon* szava: „Majd megláttyuk, melly derék Ecclésiánk „ lészen, ha az egyházi politzián kiadunk.“ — *Videbimus, qualem habituri simus ecclesiam, sublata politia ecclesiastica.* — Minthogy pedig ezen, az Uraknál végképpen kiadtak, tehát a' Protestántismusnak okvetetlenül el kell vesznie.

Edvárd. Tehát azt hiszi az Úr, hogy a' mieink az egyházi politzián végképpen kiadtak? Hát a' Protestáns Királyok, és Fejedelmek nem fö Püspökök-e (*summi Episcopi*) az ö Státusaikban? Nintsenek-e egyházi Tanátsosaik, Consistoriumjaik?

Odilo. Honnan vagyon tehát az az iszonyú elszakaszkodás a' keresztény vallástól, kivált a' Protestáns Országokban? honnan azok a' hallatlan megtámadtatásai a' religió-

giónak? honnan a' jó erköltsöknek és a' nyilván való Cultusnak mélységes elmerülése, mellyről magok az Uraknak Papjaik olly keservesen panaszolkodnak?

Edvárd. Heh! az üdönek lelkétől.

Odilo. Éppen nints-e tehát valamelly Exorcista, ki ezt a' gonosz ördögöt kiüzné? Szóllyunk édes Barátom! szivünk szerint. Én tisztelem az Uraknak Fejedelmeiket, úgy, mint a' Státusnak fejeit, és kormánytartóit; de az ő horizonnyok sokkal meszszebb terjed-ki, mint sem hogy az egyházi ügyeknek, bajaknak minden aprólékos ágazattyait elláthatnák, ha bár az üdönek lelke hozzájok nem ütközött volna is. Rajtok vagyon a' Státusnak aggságos gondviselése, a' finánczianak igazgatása, az igazságnak kiszolgáltatása, a' hadi állapot, a' külső ügyek' vezetése; mind olly nagyra kiereszkedő dolgok, mellyek a' *Fő Püspököt* sokszor, vagy mindenkor gátollyák attól, hogy a' religiónak, és egyháznak ügyeire olly szorgos, és figyelmes szemet fordíthasson, mint a' dolognak fontossága egyáltallyán fogva megkívánná. *)

Ed-

*) Érzette ezt a' már több ízben említett Protestáns Theologus *D. Kirchhoff*, ki (*Literatur Zeit. für kath. Religionslehrer Nr.* 2. 1818.) e' képpen beszél: „A' mi Protestáns Fejedelmeink tsupán világi Országlók, papi felszentelletés nélkül. Én őket tisztelem, de meg nem engedhetem, hogy ők a' papi életnek fennső grádittsán állyanak; az az: Tiszt. *Ku-*

Edvárd. Eh! ez semmi baj. Vannak egyházi Tanátsosaik, Consistóriumjaik, valamint

---

„ *ster*nek kifejezése szerint, hogy a' religiónak „ tudománnyába való mély bélátással bírjanak, „ melly nem tsak hogy a' hitet tellyesen általnézi, hanem a' hitnek fenékokait is átvizsgállya. Hogy továbbá, olly szívvel viseltessenek, melly az ő örömét, és boldogságát egyedül a' lelkiekben találllya. Világi Monárcha, „ és Fő Pap — *Summus Pontifex* — egy személyben természet ellen valók, és nem eggyesíthetők. Ha a' Pápák a' lelki hatalom körül „ maradtak volna, úgy ez a' hatalom soha tsorbát nem szenvedett volna, és soha Luther „ arra nem léphetett volna, hogy a' Keresztények között azt a' legboldogtalanabb szakadást okozza, melly minden jámbor szívet legmélyebb szomorúságba merít. A' világi Monárchának sokkal több világi kötelességei „ vagynak, hogysem ő legfőbb örömét, 's boldogságát egyedül a' lelkiekben találhassa, 's „ hogy e' képpen ugyan azon egy üdőben az „ Ecclésiának méltó Feje lehessen. — Vallyon „ lehet-e egy világ' fia, akár jobbágy, akár „ uralkodó, e' földön az Istennek helytartója? „ 's a' t.“

Ellenvetik a' Protestánsok némelly Pápáknak erköltstelenségeket. De a' világi Fejedelmek erköltsisége mellett van-e isteni kezesség? Hogy egyebekről hallgassak: nem II. Fridrik tette-e a' Pruszsziai Státusban a' religiót nevetségessé? nem ő fundálta-e ott az irreligiót, melly sebes lépésekkel egész Európát elöntötte? Méltó erre megolvasni ugyan *Kirchhoff*nak kikelését, ki az említett helyen nem győz eléggé panaszolkodni Fridrik, és az ő századgya ellen, 's szívesen érzett fájdalmának kifakadását e' kép-

mint a' Státus' egyébb ügyeinek kormányzására vannak különös Collégiumaik.

Odilo. De hát honnan vagyon, hogy az Uraknál a' religió, és a' nyilván való Cultus olly szemlátomást süllyedez? Azt tsak még sem mondgya az Úr, hogy egyházi Tanátsosaik, és Consistóriumjaik kevesebb figyelmet fordítanak mind arra, valami a' religiót és az Ecclisiát érdekli, mint sem a' többi Collégiumok a' magok' tisztének víselésére? Hogy valamelly Isten' nyomorulttya katonának, vagy Tisztnek bé ne avattassék, arra szoros vigyázat vagyon; de theologiai nyomorékokról, az úgy nevezett keresztény Papokról, kik a' keresztény hitnek tös gyökeres igazságait feldúllyák, már tegnap hoztam-fel az Úrnak példákat. — Arra van gond, hogy minden katona, minden Tiszt a' parádán kiállyon 's a' t. de hogy minden, a' legfőbb Urnak szolgálattyára, a' nagy parádára kiszegzett napon megjelennyen, azt sem-

---

pen rekeszti bé: „De az Úr az ő nevének, és „ szolgáinak megvettetését tovább nem türheti „ te. Az Antichristust küldötte e' világra, „ hogy az elfajultt népeknek megmútassa, melly „ utálatosságokra vezet a' religiótlanság. Szavak és jelek már nem használtak a' világ fiainak meggyökeresedett kirugásai ellen. A' megkeményedett földi érzékenységet tsak földi „ szerentsétlenség törheti-meg, 's térítheti az „ Istenhez. Ez hozta a' nagy büntető ítéletet „ Pruszsziára 1806. és 1807ben." — F.

semmibe veszik. Hogy a' ragadó nyavalyák bé ne rontsanak, azt a' Politzia igyekszik elhárítani; de hogy a' morális nyavalyák az alattvalókat meg ne fekélyesítsék, 's őket religiójokból, 's jó erkölcseikből ki ne foszszák, evvel senki nem törődik. Honnan vagyon ez?

Edvárd. A' mint mondám: az üdőnek lelkétől.

Odilo. Roszsz lélek ez valóban, kit a' pusztába kellene számkivetni. Vagy talán olly nyakas, mint az, kiről az Evangéliom mondgya, hogy tsak böjtölés, és imádság által megyen-ki?

Edvárd. Elég bajos, hogy nem mindenkor lehet, a' mint akarnánk.

Odilo. Engedgyen az Úr tartózkodás nélkül szóllanom. Az Uraknak egyházi alkotmánnyok szintolly hijános, valamint vallásbéli Cultussok. Én bizonyomra betsülöm az Uraknak egyházi Tanátsosaikat, Consistóriumjaikat, mint az Országlóknak Collégiumait. De maga mondgya-meg az Úr, mitsoda tagokból vannak öszsze állítva?

Edvárd. Szintolly jártas, és derék tagokból, mint azok, kik az országlószéknek egyébb Collégiumait formállyák.

Odilo. Ez ellen nem szóllok. De az Urak' egyházi Tanáttsaikban, és Consistoriumaikban, a' Director, és Tanátsosok nagyobb részint világiak, úgy annyira,

hogy

hogy alig találkozik még két három Pap közöttök. Nem lenne-e az a' Katonaságnak kézzel fogható tsúfságára, ha a' hadi Collégiumban egy Superintendenst tennének a' fő kormányra, 's annak legtöbb tagjai Lelki Pásztorokból állanának, 's legfellebb is egy két hadi Tiszt ülne közöttök? Mivé lenne egynéhány esztendő mulva az egész hadi Státus? Melly igen el kellene a' hadi fenyítéknek romlania!

Edvárd. Helyesen ítél az Úr. Kérem, tessék folytatni.

Odilo. Ezek a' világi Directorok, és Consistoriális Tanátsosok legyenek bár akár milly' jó Juristák, és derék emberek; de még is közönségesen véve, és nagyobb részint az egyházi törvényekben, és ügyek körül egészen járatlanok. A' religióból tsak azt a' valamitskét tudgyák, a' mi az iskolai letzkékből rájok ragadt. És még ennek felette, hányan bészítták már az új felderülésnek mérgét, és ha valamelly Pap a' religiónak megtámadása ellen szót tenne, nemde ők volnának, kik eretnek koholmányokról zajognának? Vagy ha a' Pap a' nyilván való Cultusnak, és jó erköltsöknek ernyedezése ellen találna panaszolkodni, 's a' gonosznak elhárítására szükséges eszközöknek elővételét sürgetné: nemde ők volnának, kik a' papi despotismus ellen kiáltoznának?

Ed-

Edvárd. Sokat forgott-e az Úr Protestáns Országokban?

Odilo. Apátságomnak szomorú sorsa, mellyet a' Revolútiónak özöne, mint sok más egyebeket elnyelt, kénszerített hosszabb üdõig olly országokban tartózkodnom, mellyekben uralkodó religió a' Protestántismus. Itt azokból, a' miket tapasztalnom alkalmatosságom vala, érett vizsgálódás után azt a' következést hoztam-ki, hogy olly religió, mellynek Cultusa hijános; melly egyházi fenyíték, és egyházi Politzia nélkûl szûkölködik, lehetetlen, hogy fenn-állyon. 'S hogy az Uraknál a' religió nem tsak iszonyúképpen megromlott, hanem már annyi, mintha nem is volna, erre mútatnak a' még jozanúl gondolkozó Protestáns Papoknak köz panaszolkodásaik, mellyek naponként jobban jobban kifakadnak.

Edvárd. Mennél jobban kifakadnak, annál bizonyosabban várható, hogy ezt a' nagy nyavalyát, mellynek okából a' religió, és jó erköltsök tellyességgel meg nem állhatnak, meg fogják orvosolni, és a' mi fõ Püspökeink, 's az õ Meghatalmazottyaik lelkesen hozzá fognak látni.

Odilo. Tartok tõle, hogy az Úr magát hiú reménységgel bíztattya; hatsak az Uraknak egész egyházi-intézetek, — a' mire pedig semmi kilátás, — és Papjaiknak helyhezteté-

se tövöstől nem lészen megváltoztatva; mi-
ről talán ezután többet fogok szóllani.

Huldrich. Nem akartam az Urat sza-
vában meg akasztani, mert valóban sokat,
igazán, és helyesen mondott. Mindazáltal
úgy tartom, hogy ellenek némelly, és ugyan
nem tsekély ellenvetéseket lehet támasztani.

Odilo. Igen lekötelez az Úr, ha azokat
elöadgya.

Huldrich. Az Úr azt mondá, hogy már
a' Protestántismusnak elintézésében vagyon
az ö felbomlásának tsirája, mivel az Isteni
szolgalat' tárgyának hijjával vagyon, a' mi-
némű a' Katholicismusban, a' Zsidó, sőt
még a' Pogány vallásban is feltaláltatik. De
elfeledte az Úr a' Muhammedánismust meg-
említeni, melly a' Cultusnak e' féle tárgya
nélkül nem különben szükölködik, és még
is mind e' mellett már 12 századgyát szám-
lállya fennlétének.

Odilo. Tudhattya az Úr, hogy a' *Ko-
rán* nem tsak religiói könyvök, hanem egy-
szer'smind polgári törvénykönyvök is az
Islamismus' vallóinak; 's következőleg, hogy
a' religiónak ott foglaltt regulája egy-
szer'smind polgári törvényes alkotmány gya-
nánt is szolgál, és valaki az imádság' óráit
meg nem tartya, 's a' Moscheákat a' gyüle-
kezetnek napjain meglátogatni elmulasztya:
kemény büntetés alá vettetik. A' páltza
az, a' mi itt a' religiót olly sokáig fenntar-
totta;

fotta; és még is melly szörnyűképpen kezd ez a' religiói alkotmány a' mi üdőnkben omladozni!

Huldrich. Hát mit mond az Úr a' mi korunkbéli Zsidókról, és az ő iskolás Isteni szolgálattyokról, melly után a' Protestáns Isteni szolgálat másolva lenni látszik? Mit a' Mennonitákról, 's egyébb kissebb felekezetekről, kik szintúgy az Úrtól megkívántt Isteni szolgálatnak tárgya nélkül is magokat olly sokáig fenntartották, és most is fenntartyák?

Odilo. Mennél szorongatóbb a' nyomás, annál szorosabb az összetartás, és annál buzgóbbak a' felekezetnek sorsosai, és követői. Juttassa az Úr ezeket a' felekezetbélieket arra a' szabadságra, mellyben a' Protestánsok vagynak, szintúgy el fognak ők is vetemedni, a' mint ezt a' Brándenburgi Zsidókon tapasztalhatni, kik a' más országbéli attyokfiaihoz már éppen nem is hasonlók. Ezen kivül a' Zsidók, Mennoniták, és más e' féle apró felekezetek még is némünémű egyházi fenyitéket tartanak, melly őket a' végképpen való felbomlástól valamennyire megójja.

Huldrich. Hát a' Reformátusok?

Odilo. Nem látom okát, miért említi az Úr ezeket különösen, mint kivétel alá valókat, holott reájok mind az illik, valami a' tulajdon értelemben vett Protestán-

sokra. Mondhatni, hogy a' Reformátusoknak synodális alkotvánnyok az ő Ecclésiájokat a' végképpen való leroskadástól valamennyire tartóztattya; de hogy ők is szintúgy, mint a' Protestánsok oriási lépéseket tettek a' naturálismus felé, olly világos, mint a' napfény.

Huldrich. Miképpen?

Odilo. Voltaire, kinek azokat, kik között lakott, jól kellett ismérnie, 1766ban azt írta d' *Alembert*nek, hogy Kálvinusnak városában, az az *Genevá*ban, még tsak egynéhány jött mentt tsötselék ember hisz a' *Consubstántialis*ban, és *Bern*től fogva *Genevá*ig volta szerínt már eggyetlen egy keresztény sem találkozik. Még 1773ban jelentette a' Pruszsziai Királynak, hogy Helvétia tele vagyon olly emberekkel, kik a' Kereszténységet éppen úgy gyűlölik, és megvetik, mint *Juliánus* Császár.

Huldrich. Ezt én sokallom, 's nem is igaz. Egy hajszálig olly vén hazughoz illik, minémű *Voltaire* volt.

Odilo. Tudgya-e az Úr, mint ítélt *Vernes* Református Prédikátornak hitvallásáról? — *Profession de foi.* — Ő e' képpen szólla: „Az Úrnak hitvallását, édes „ Atyámfia, aláírom az Istenben, és Ser„ vetusban.“ — *Je signe votre profession de foi, carissime Frater in Deo et Serveto.*

Huld-

Huldrich. De lehet-e illyen embernek ítéletére valamit hajtani?

Odilo. Én is úgy hiszem, hogy, *Voltaire* a' dolognak fekttét inkább a' maga szíre, hogysem mivoltta szerint festette. Mindazáltal annyi még is tagadhatatlan, hogy a' Protestánsokat érdeklõ temérdek romlás a' Reformátusokra is színtúgy általhatott. „ A' Protestántismus," — így szóll egy újjabb Iró, — „legalább az õ alkotvánnyá„ nak belsejére, és mivolttára nézve már „ megszûnt, — — és a' reformáltt religió „ nem sokáik fogja az õ annyát fellûl élni."

Huldrich. Minthogy, ki légyen ez az újjabb Iró, még nem tudom, nem is szóllhatok hozzá, ha ismérte-e annyira a' reformáltt religiót, hogy illy jövendõt mondhasson felõle. Elég az, hogy *Voltaire* tellyességgel hamisan itélt róla.

Odilo. Nevezek tehát mást, ki ezt a' religiót, és Helvétiát tökélletesen ismérte; és ez: *Rousseau.*

Huldrich. Mit? *Rousseau?* soha még a' világ!

Odilo. Sajnállnám, ha az Úr kedvetlenûl venné. De én abban ok nem vagyok, hogy ezeket az embereket nem ollyanoknak találllya, mint a' millyeneknek õket az Úrnak jószivüsége lenni kívánta. Elég az, hogy Rousseau így ír: *Lettres de la Montagne.* — „A' Protestáns Papok már

„ sem

„ sem azt nem tudgyák, mit akarnak, sem „ azt, hogy mit mondanak. — Ha tőlök „ kérdezzük: Isten-e Jézus Krisztus? nem „ mernek reá felelni. — Ha kérdezzük: „ mitsoda titkokat vesznek-bé? nem mer- „ nek reá felelni. Az ember azt sem tud- „ gya, mit hisznek, azt sem, hogy mit „ nem hisznek; sőt még azt sem, hogy mit „ látszanak hinni. Az ő eggyetlen módgyok „ hiteknek fenntártásában az, hogy a' má- „ sokét megtámadgyák."

Huldrich. Igaz, hogy nagyon különös; de még is Rousseaunak ímez rajzolása ellen sokat lehetne mondani.

Odilo. Itt még egy más, nem kevesebb fontosságú festés. A' Franczia országi Kálvinisták az ő 1775diki *Memoire*-jokban, mellyről már ennekelőtte szóllottam, kereken, és száraz szókkal azt mondgyák: „Mi „ már ma meszsze távoztunk attól az úttól, „ mellyet Eleink a' XVIdik századnak ele- „ jén tsináltanak. *Luther*nek, és *Kálvinus*- „ nak közöttünk még tsak itt ott vannak „ tanítványi. A' mostani ezer különféle tsa- „ patokra oszladozott Ecclésiánk már sem- „ miképpen nem ismérhető. Saját gyerme- „ keink is ellenünk vannak. Quackerek, „ Puritánusok, Anabaptisták, Arminiánu- „ sok, Gomáristák, Unitáriusok, Rationi- „ sták, Supralapsáriusok, Non-conformi- „ ták; szóval a' Sectáknak tengere, mel-

„ lyek

„ lyek közülünk kikeltek, olly zürzavart
„ hoztak közünkbe, hogy a' főknek soka-
„ sága miátt fő nélkül vagyunk. Sem azt
„ nem tudgyuk, kihez tartozunk, sem azt,
„ mitsoda zászló alatt járunk. Ma Deisták,
„ holnap Keresztények; hól a' természeti,
„ hól a' kijelentett religióhoz szegődünk. A'
„ felekezésnek lelke után, melly az előtt
„ bennünket elevenített, minden felekeze-
„ tek közé olly semmivel nem törődés tsa-
„ pott, hogy én uralkodó Systémának örö-
„ mest a' Pyrrhonismust tartanám. Sőt még
„ Papjaink is, kik az ő hitekben megbon-
„ takoztak, sokkal kevesebbet beszéllnek a'
„ dogmákról, hogy sem a' Morálról."

Edvárd. A' mi keveset a' dologhoz értek, az Úr tökélletesen igazat szóll; és azon kivül, a' miben az olly féle felvilágosodást, a' minémű közünkbe rontott, okoznunk kell, ennek a' boldogtalan romlásnak tsirája magában a' Protestántismusnak fundamentomában, és elintéztetésében vagyon.

Odilo. Ide tartoznak még más dolgok, mellyek azoknál, a' mikről eddig szóllottunk, semmivel nem alább valók.

Edvárd. Igen le fog az Úr kötelezni, ha azokat előadgya.

Odilo. Olly fontos három dolog, hogy méltán lehet tsodálni, miképpen maradhatott fenn illy sokáig a' Protestántismus. Az első okvetetlenül ez, hogy az Uraknál igen ke-

kevesé vették azt számba, hogy az ember érzéki teremtmény, hogy mindenhez érzékenységei által jút, hogy a' külsõ tárgyak által leginkább érdekeltetik, és hogy ez az érzékiség még oda ís béhat, hól tsupán az észnek tárgyairól vagyon szó.

Edvárd. De ez nem a' mi emberi természetünknek fogyatkozása, és gyarlósága-e?

Odilo. Igen is édes Barátom! ha Angyalok volnánk! most pedig érzékiséggel bíró, és érzéki világban élõ emberek vagyunk. Lám más egyebekben is külsõ dolgokhoz, és eszközökhöz nyúlunk, a' minek tsupa okoskodással végére nem járhatunk: mért ne tselekedgyük ezt a' religió körûl, hogy istenes gerjedelemre indíttassunk? Tekíntse-meg bár az Úr azokat a' Protestáns Országokat, mellyekben az Isteni szolgálat körül még némelly érzékiség alá kerülõ dolgok a' hajdani üdõkbõl megmaradtak: sokkal nagyobb tiszteletet a' religióhoz, és az Isteni szolgálathoz sokkal szívesebb hajlást fog azokban tapasztalni, mint ott, hól a' külsõ Cultus simplificálva vagyon.

Huldrich. Nem veszi az Úr roszsz néven, ha magamról azt vallom, hogy éppen az, a' mi az Isteni szolgálatban érzékiség alá kerül, és annak czèremóniája, a' minek az Úr olly sok hasznosat tulajdonít, engem gyakran megbotránkoztatott. Láttam

tam Mária-képeket, mellyeken az ájtatos együgyüség a' kisded Jézus' kezébe az Anyának emlőjét adatta; a' mihez hasonlót többet is tudnék elöhozni.

Odilo. Én ezt igen sajnálom. De azt hiszi-e az Úr, hogy mi az illyeseket közönségesen, vagy nagyobb részint jókká hadgyuk? Ki termett arra, hogy minden viszszaéléseket, és balúl értett ájtatosságokat ki tudgyon írtani? Itt tehát a' botránkozás helyett azt tartsuk, a' mit Sz. Pál szívünkre köt: hogy tartozunk mi erősebbek az erötlenek' gyarlóságát eltürni. *Rom. XV.* 1.

Edvárd. De azt tsak megengedi az Úr, hogy az első Anyaszentegyház, miként az Krisztus Urunktól egyenesen alkottatott, az illy érzékiségekkel és czeremoniákkal körül-vett Isteni szolgálatról semmit sem tudott.

Odilo. A' Misének régi koráról, és a' Katholicusok' Isteni szolgálattyának sok más czeremoniáiról, a' keresztény régiségnek szorgalmatos nyomozása meg fogja az Urat győzni. Még Protestáns Írók sem tagadhatták ezt egészen, kik közül én tsak az egy *Binghámot* hozom-fel.

Huldrich. Megbotsásson az Úr, hogy én a' Mise-áldozatnak régi kora felöl igen is kételkedem, és ezt az egész Cultust, melly az Uraknál, a' legfőbb mit teszi, a' Pápák' későbbi találmánnyoknak tartom.

Odi-

Odilo. Így az Urnak, édes Barátom! az egész kerestény régiségnek világos tanúbizonyságát hátra kell vetnie. Mint gondolkozott légyen még Luther e' tárgy felől, és hogy ő ezt a' Cultust ollyba tekíntette, mint melly az egész keresztény Anyaszentegyháznak kezdetével eggyez, már ezelőtt megmútattam. A' Pápákra sem lehet fogni, hogy ők, mint magok' találmánnyát a' közönséges Anyaszentegyházra tolták vólna, holott ez a' Cultus minden egyébb keresztény gyülekezetekben, ollyanokban is, mellyek a' Római kath. Anyaszentegyháznak eggyességében nintsenek, divatban vagyon, pedig úgy, mint a' keresztény Isteni szolgálatnak fő alkattya, — egyedűl az újjabb Protestánsokat kivéven. A' Görögöknél kiki tudgya miképpen vagyon. A' *Koptusok*nál is szintúgy megvagyon a' Mise, mellyet ők *Korban*nak, az az: áldozat' bémútatásának nevezenek; szintúgy, mint a' Kath. Anyaszentegyház, vallyák a' valóságos jelenlétet, és az általváltozást, 's a' consecrátiónál az imádást, valamint a' Katholikusok megtartyák. — *Noveaux Memoires des Missions. Tom.* 2. *p.* 57. — Az örmény Ecclésiának ordináló Rituálójában olvasni, hogy az Áldozó Pap hatalmat vett a' Consecrálásra, és a' szent áldozatnak bémútatására az élőkért, és holtakért. — *Ibid. p.* 180. Nevezzen nékem az Úr csak egy epochát, mellyben a' Pápák ezzel

zel a' Cultussal az egész keresztény világot megkínálták, 's véle azt elfogadtatták volna. Tehát az ő közönséges voltta, és régisége hitelessé teszi, hogy magától Krisztus Urunktól, és az Apostoloktól szereztetett légyen.

Huldrich. De ennek sem akadok tsak nyomára is.

Odilo. Mivel Krisztus Urunk, feltámadása után Apostolinak meghagyta, hogy az ő Anyaszentegyházának elrendelésében mittévők legyenek, az tehát legalább hihető, hogy az egész külső szolgálat, mellyben a' Kereszténységnek minden Ecclésiái az első üdőktől fogva megeggyeznek, ezen az ő tőle kiadott rendelésen épűl.

Edvárd. Úgy de az Írásban semmi sints valamelly czeremoniás Isteni szolgálatról, hanem tsak az, hogy az Istent lélekben, és igazságban kell imádni.

Odilo. Mi is azt hiszszük, hogy a' külső pompás Isteni szolgálat mellett is, lélekben, és igazságban imádgyuk az Istent. Hogy az Úrtól említett helye az Írásnak, olly Isteni szolgálatnak, mellytől, valami az érzékiségre hathatósan munkálódik, el vagyon választva, nem szolgál védelmére, ha nem tsalatkozom, már az Anglus *Jos. Mede* megmútatta. Ha az Úr egyébbként semmit helyén nem hágy, a' mit az Írás világos szókkal nem parantsol: mért ülik tehát az Urak a' Vasárnapokat, és a' Kereszténységnek egyébb ünnepeit?

peit? Mért nem vettékbe a' lábmosást? Mért avattyák-be a' gyermekszűlés után egyházhoz-kelõ aszszonyokat? Mért hozták-be a' Confirmátiót? mért meg nem tartyák a' szeretet-lakozásokat, (agape) és azon szerínt az Úr' vatsoráját, és ugyan estvéli üdõben?

Edvárd. Igaz, igaz; mindazáltal én még is úgy hiszem, hogy a' halk Isteni szolgálat a' czeremoniásnál alkalmatosabb a' szívnek magába-szállítására, az az: a' tulajdonképpen való Cultusra.

Odilo. Én ide azt felelhetném, hogy ezt, úgy, mint az izlésnek dolgát, általlyában meghatározni nem lehet. De hallya-meg az Úr, mit mond ide *Mirabeau*, ki a' l'*ami des hommes* név alatt isméretes, és az Oeconomistákhoz tartozott. „Minden religió," így szóll õ, „melly tsupán lelki szolgálatra, cze„ remóniák nélkül vagyon összze-szorítva, „ elõbb utóbb a' holdnak országába fog iga„ zíttatni."

Edvárd. De az Úr nem veszi eszébe, hogy *Mirabeau* Katholicus, vagy legalább az volt.

Odilo. Jól vagyon. Íme tehát egy más, kit az Úr meg nem vethet. Melly kedvezõleg gondolkozott légyen *Melanchthon* az egyházi czeremoniákról, láthattya az Úr e' következõ darabjából azon levelének, mellyet a' Császár' parantsolattyára közre botsátott *Interim*nek kijöttekor *Carlowitz*hoz írt. „Örö„ mest elfogadom," mond õ, „azokat a' Cze-

„ re-

„ remoniákat, mellyeket ez a' könyv (*Inte-*
„ *rim*) szab; mert tudom, hogy a' Czere-
„ moniák az egyházi rendtartásnak egy ré-
„ szét teszik; és gondolom, az én egész éle-
„ tem bizonyság lehet abban, hogy én a'
„ fenyítéknek, és jó rendnek baráttya va-
„ gyok, 's az én írásaimból is kitetszik, hogy
„ azokban az ifijúság mindenkor erre ösztö-
„ nöztetik. Mint gyermek a' Templomban
„ minden egyházi szertartásokat különös
„ gyönyörűséggel megtartottam, 's az én ter-
„ mészetem irtózva kerüli azt a' Cyclopicus
„ életet, melly minden jó rendet elismér,
„ 's minden szertartást, mint valamelly fog-
„ helyre való kényszerítést gyűlöl. De én nem
„ tsak magam részéről érzek így, hanem
„ azon vagyok, hogy másokat is ugyanezen
„ érzeményre gerjeszszek.

Huldrich. Igen jól. A' mint láttyuk, Melanchthon ezen czeremónia portékák eránt igen el volt foglalva; de ugyan innen láttyuk azt is, hogy a' neveltetésnek előitélete nagyon erőt vett rajta.

Odilo. Hihető, hogy *Fellerről* is így fog az Úr itélni, holott a' természetre, és tapasztalásra támaszkodva azt mondgya, hogy szükséges az embereknek az érzékenységektől illettetniek; hogy, ha az imádandó Valóságnak kevesebb külső tiszteletet adnak, mint sem földi Uraiknak, az ő ideájóknak is, mellyet magoknak felőle formálnak, roszsz-

nak

nak kell lennie; és hogy, hól a' Templomokat ékességeiktől megfosztva, és szomorúan láttyuk, helyesen gyaníttyuk: hogy a' nép vagy felette szegény, vagy kelleténél kevesebbé istenes. — *L. Journal hist. et literaire.* 1782. *Jan. p.* 93.

Huldrich. Ímé tehát látni való, hogy *Feller* a' neveltetésnek elõitéleteiből szóllott.

Odilo. Mútatok tehát másokra, kiket az Úr meg nem vethet. *Beger*, egy tudós Protestáns (*in Numis. Pontif. App. ad Florum pag.* 40.) mondgya: „Nem lehet tagadni, „ hogy a' Protestánsoknál a' czeremoniákkal eggyütt az ájtatosság is meghült.“ — *Non negandum est, simul cum ceremoniis pietatem inter Protestantes refrixisse.* — *Saumaise* is a' Puritánusokban ótsárlván, hogy a' Cultust minden külsejéből kivetkeztették, így szóll: „A' mieink a' religiót egész „ az elevenig elmetélték!“ *Nostri resecuerunt religionem usque ad vivum.* — A' Katholicismusnak éppen nem szíves embere *Mysson* is, azon áldásról, mellyet a' Pápa Sz. Péter' piartzán a' népre adott, az õ útazásaiban azt mondgya: „Megvallom, hogy „ ezen szempillantásban Katholikus vagyok.“ *J'avoue que je suis Catholique pour ce moment la.* — Az Anglus *Brydone*, Siciliai útazásában azt mondgya, hogy „szemmel látó tanúja volt azon béhatásnak, „ mellyet az egyházi Czeremóniák a' népben

„ tet-

„ tettek, és azon embereknek sorsát szívé-
„ bõl irigylette, és átkozta a' hideg philo-
„ sophusi dagályt." Magok a' Protestáns Cultusnak jobbítgatói is észre vették a' külsõ czeremóniának szükséges volttát, mint a' többi között Dannenbergi Superintendens *Lindemann*, ki — *Versuch einer neuen Liturgie* — azt tanátsollya, hogy bizonyos ünnepeken a' Templomok virágokkal ékesíttessenek-fel, 's az Oltárra egy szép kép, és füstölõ szerekkel töltött tsésze tétessék, 's õ ennek nagy foganatosságát igéri. — De bezzeg ellenben, ugyan ezen Könyvnek Recensense a' Jénai közönséges Literatur. Ujságban — *Allgem. Literatur Zeitung* 1809. *Nro.* 120. — *Greilinggal* felkiált: Az Istenért! tsak pogány érzékiségeket ne! tsak ragyogó pompát ne a' mi keresztény Egyházainkba! — Illy megoszló errõl az emberi ízlés, és érzés, hogy e' szerínt semmi bizonyosat felõle megállítani nem lehet, a' mint ezt már elõbb mondottam. Ellenben, ugyan ezen Jénai közönséges Literáturai Ujság Nr. 177. 1810. *Reinhard'* keresztény Morállya' Systemájára adott recensiójának végezetén (*Reinhards System der christlichen Moral.*) a' Kath. Anyaszentegyháznál szokásban lévõ böjtöket, és a' Szerzetes-rendeket Reinhard ellen pártúl fogja. Egyedûl a' tapasztalás az, a' mi legtöbbet használ.

Huld-

Huldrich. De én úgy gondolom, hogy a' kezdekedõ Anyaszentegyházban illy pompás külsõ Isteni tisztelet nem vólt, 's nékünk is e' szerínt kellene magunkat alkalmaztatnunk; és én azt hiszem, hogy a' Protestántismus ugyan tsak e' szerínt igyekezett magát alkalmaztatni.

Odilo. Mért nem viseli az Úr azt az öltözetet, mellyet gyermek, vagy ifjú-korában viselt? Úgy tetszik semmit sem kellett vólna abból az Úrnak változtatnia?

Huldrich. Hogy' ne? Az a' ruha most már nem illenék hozzám. Más ruha való a' gyermeknek, más a' meglettnek.

Odilo. Éppen ezt kívántam hallani. Már Rotterdámi Erasmus azt mondotta, hogy szintolly képtelen vólna az Anyaszentegyházat az õ elsõ állapottyára viszsza vezetni, mint ha valamelly meglett embert az õ gyermeki korába, vagy a' böltsõbe akarnánk viszsza-tenni. — *Erasm. Roterod. Epist. de* 1529. *edit. Colon.* 1541. A' gyermek-korbéli, és a' két, vagy három elsõ századokban az üldözéseknek szorongatása alatt nyögõ Anyaszentegyház nem-lehet a' férjfi korrá érett, és tellyes szabadságra jútott Anyaszentegyháznak mustrája. De, hogy a' Cultus már akkor sem volt olly igen kûlsõ czeremóniák nélkûl, mint talán az Úr gondollya, már elõbb megjegyzettem. Ha pedig az Urak ezt sem engednék-meg,

és e' mellett, még is ama' régi üdöbéli rendszabásokat kívánnák mustráúl venni: mért nem veszik-be újra az úgy nevezett *Disciplina arcani*-t, melly az Anyaszentegyháznak legrégiebb üdejében fenn vólt? Mért nem a' *Vigiliák*at, és más egyébb, az elsö üdökböl való dolgokat?

Edvárd. Az Úr helyesen ítél; és a' dologhoz értö Protestánsok is szinte olly ítélettel vannak, hogy a' külsö pompával, és czeremóniákkal egybe-foglaltt Cultus a' religiónak igen nagy javára szolgálna; 's ha talán ebböl a' Katholikusoknál sok, nálunk ellenben kevés vagyon. — De az Úr még valamelly más pontról is akara szóllani.

Odilo. Annak, a' mivel a' Felséges Istent tisztellyük, lehet-e *soka*? magára az Úrra hagyon. Erröl *Merz* 1775-ben tartott Pünkösd-napi prédikátziójában olly sok szépet mondott, hogy töle az Úr tetszését meg nem fogná vonni. De, mivel talán az Úrnak *Merz* nints kedvében, az eddig mondottakhoz még egy más, egészen új Protestáns Tudósnak ítéletét függesztem, a' ki valóban philosophusi eszmélkedö.

Edvárd. És ez mit mond?

Odilo. Welker's Versuch einer Begründung von Recht, Staat und Strafe. — Minekutánna kevéssel elöbb a' czeremóniákról, és a' külsö gyakorlásokról ditséröleg szóllott vólna, így ír tovább: „A' legföbb valóság-

„ nak mindenütt érzéki formában kell az
„ embert szóllítania, 's így lészen könnyen
„ a' Theocrátia a' mestermívek' hazájává.
„ Soha sem kell az emberi természetnek ér-
„ zéki létét feledni. Mert éppen a' látásnak
„ vágyásából; és a' reflexiónak szükéből,
„ föképpen mi magunkra nézve következik
„ az is, hogy az ember a' maga érzéki ter-
„ mészetét a' fellebb valótól kevesebbé vá-
„ lasztya-el, hanem minden emberi érzése-
„ ket tudta nélkül az Istenséghez told, 's azt
„ általok megszenteli, és az egész emberi
„ nemnek szüntelen hármoniás kielégítteté-
„ sét kívánnya, mellyhez ötet a' theocrátiai
„ országlásnak el kell juttatnia, ha ugyan
„ tartós fennállását akarja."

Edvárd. Igen helyesen.

Odilo. Errôl az Uraknak egy derék Theologussok szinte e' képpen ítélt.

Edvárd. Kit gondol az Úr?

Odilo. A' már említett Írásnak: *das heilige Abendmahl cet.* Szerzője a' 81-dik lapon mondgya: „A' multt felderítô üdôsza-
„ kaszban olly buzgón tsinogattak, — az
„ akkori Felderítôknek mesterszavok sze-
„ rínt, — hogy a' mi Cultusunk, és Tem-
„ plomaink most már olly üresek, olly
„ ideák, és elevenség nélkül valók, mint
„ maga a' hólt test." Ismét máshól a' 139-dik lapon a' Jegyzésben, melly megérdemli, hogy azt kiki szívére vegye, igen helyesen kérde-

zi

zi ezen elmés Theologus: „Nevezet szerint „ az Úr' vatsorájához a' mi korunkbéliek „ számosabban, ájtatosabban, és gyakrab„ ban járúlnak-'e, mint annak előtte, mi„ ólta a' mi buzgólkodóink az ő úgy mon„ dott egyszerűvé tsinált Cultussok' kedvi„ ért, tőle minden pompát, minden sym„ bolumot, egymás után egészen eltávoz„ tattak?" Láttya az Úr, édes Barátom! így jő végre az ember észre, minekutánna a' religió' simplificálásának következéseit által-láttya, mellyek most az Uraknál minden kártékonyságokkal eggyütt kinekkinek szemei előtt vannak.

Edvárd. Úgy tetszik, még más pontról is akart az Úr szóllani?

Odilo. Mi a' második pontot illeti, ezen könnyebben által-esünk, mint az elsőn; mert bizonyos vagyok benne, hogy eránta az Urak velem eggyütt tartanak.

Edvárd. És ez?

Odilo. Nem egyébb, mint hogy a' Protestáns Papok az ő uralkodó Fejedelmeiktől, és Kösségeiktől az egyházi ügyekben is igen nagy függésben vagynak, tekínteteknek tetemes rövidségével.

Edvárd. Ez igaz. A' Papságnak hajdani betsülete felette alá-szállott.

Huldrich. Ah, ez mindég így volt. Az orosz bírodalomban megbotozzák a' Pópát,

megtsókóllyák a' kezét, és újra megbotozzák.

Odilo. De bezeg derék állapotban is vagyon ott a' religió. Mindazáltal nehezen mernék ott is a' szerzetest, vagy a' Püspököt megpáltzázni. Igaz, hogy közel a' reformátzió után a' Papok eránt való tisztesség nem igen déványos volt; mert némelly helyeken úgy fogadták ŏket, mint a' béreseket, egy, vagy több esztendŏre. Sokszor azok, kiket a' reformátziónak elsŏ üdejében Prédikátorokká tettek, nem éppen valának ollyanok, kik a' hivatalhoz szabott tiszteletre just tarthattak vólna. Beszélli *Pallus* — *Handbuch der Brandenburgischen Geschichte* T. II. S. 1. 46. — hogy 1541. körŭl II. Joachim Választó Fejedelem által rendeltt egyházi Visitátio' alkalmatosságával sok Prédikátorok találtattak, kik tulajdonképpen *Szabók*, *Kovátsok*, *Kömívesek*, *Írhatsinálók*, és más e' féle mesteremberek voltanak. Maga Luther könyvnyomtató Legényeket ordinált, és küldött-ki olly helyekre, mellyek Prédikátorokat kívántak, hogy a' népnek az ŏ nyomtatott prédikátzióit olvassák-fel. Mitsoda példáit várhatni ott az erköltsiségnek, hól a' nyájnak tŭköri e' képpen választatnak? Kérem, csak egyszer olvassa meg bár az Úr, a' mit *Rotterdámi Erasmus* Leveleinek 19-dik könyvében *Melánchthon*nak, és *Bucerus*nak, az

3dik,

3dik-, 72dik, és 113-dik levelében írt a' maga korabéli Reformátoroknak életekről, és bámulásra méltó tanításaikról; mellyeknek okából Fuldai *Vicelius* is, ki elejénte hozzájok szegődött, elhagyta őket. 'S ím' ezeket az embereket oltalmazta Luther, mint az Evangéliomnak oszlopait.

Huldrich. Ebben dítsérem a' Reformátusokat. Ezeknél még is elejénte különben vólt.

Odilo. Ne üzzük füzzük ezt. Tsak azt mondgyuk, hogy „Trója' falán belül is ki„ vül is sok vétek eláradt.“ (*Iliacos intra muros peccatur et extra.*) *)

Huldrich. Nem úgy! ám lássa az Úr, hogyha különben tudgya. De a' mint eszembe jút, olvastam valahól, hogy *Aeneas Sylvius* nem sokkal a' reformátzió előtt a' katholikus Papságnak erköltsi megvesztegetettéséről keservesen panaszolkodott.

Odi-

*) Azokat a' Papokat, *kik az emberekért rendeltetnek azokban, a' mik az Istenhez tartoznak, hogy ajándékokat, és áldozatokat mútassanak-bé a' bűnökért*, különös kegyességgel födi, és menti Sz. Pál A. holott felölök a' Zsidókhoz az V-dik R-ben ezeket írja: *Mert ő is környül-vétetett erőtlenséggel, és azért kell, a' mint a' népért, úgy ő magáért is áldozni a' bűnökért.* Hól jól megjegyezzük nem tsak az emberi erőtlenségnek, hanem az *áldozásnak* emlétését is, melly szerint Sz. Pál a' Papot karakterizállya. — F.

Odilo. Eleget károllyuk mi is, hogy ez igaz! De mivel erre kerültünk, hallya bár az Úr miképpen ítélt a' Zvingliusnak halála után tartatott zsinat 1535-ben a' Református Papságról. *Leo Juda*, úgy mond, szorgalmatosabban prédikállyon, és ne avatkozzék az *allotriák*ba. *Steiner Miklós* veszekedő, és roszsz nyelvű. *Deck Felix* nem elég serényen tanúl, hogy magának a' cathedrán illendő tekintetet szerezne; és a' bór mellett igen parasztos. *Ith Othmar* untalan a' boros korsók körül üldögel, de keveset a' könyvek körül. *Bothmer Mátyás* henye, aggott attyát, és mostoha annyát nem betsüli, és részeges felesége által hadgya magát orránál fogva vezetni. *Landenbergi Henrik* egy országos iszák, és tsak a' *Landenbergi disznónak* neve alatt ismeretes; ezen kivül lótsiszár, veszekedő, és szavaiban tántorgó. *Meyer Lőrintz* Vice Öspörös durva, és katonás vérű, hoszszú kardot úsztat maga után, 's olly pajkosan viseli magát, mint egy lovas katona. *Ossingen*-ben a' Plébános, és Káplán már 13 esztendő olta gyülölik egymást, gonosz feleségeik vagynak; a' Plébános' felesége káromollya a' maga férjét, és a' Káplán' felesége nem járúl az Úr' vatsorájához, 's már fél esztendő olta nem ment a' Templomba.

Huldrich. Hól vette az Úr ezt? talán vallamelly Pater *Weislinger*ből?

Odi-

Odilo. Nem! egy érdemes Református Papnak, — *Hesz*-nek, — Helvétiának egyházi, és reformátiói gyüjteménnyéből; — *Sammlungen zur Kirchen und Reformations Geschichte der Schweiz.* — Reménylem, már most által fogja az Úr látni, mért eddig ezt a' húrt nem örömest illettem. Elég az, hogy ezek a' Nyájvezérek egy szállal sem jobbak Luthernek Szabóinál, Kovátsainál, Kömiveseinél, Írhatsinálóinál, és könyvnyomtató Legénnyeinél.

Edvárd. Bizonnyal nem!

Odilo. Itt tsak azt kérdezem: mitsoda betsületek lehetett az e' féle Lelki-oktatóknak a' nép előtt?

Edvárd. Semmi; 's ugyan annak okáért kellett világi Fellebbvalóknak bele botsátkozniok, mivel a' hierárchiai alkotmánynálok hibázott, melly a' roszszat gátolta vólna.

Odilo. Üdő-haladtával annyira a' mennyire tsakugyan fel tudták magokat venni, de most ismét alább süllyednek. Így tehát bétellyesedett, a' mit egy, a' dolognak helyheztetését jól értő tudós Író mond: „Mindazok, valakik az Anyaszentegyház„nak nagy testtétől, és az ő fejétől elvál„tak, még mindenkor világi, és szabad „kény alatt lévő hatalom alá jútottak.“ — *L. Feller Dictionaire historique. Tom. VII. pag.* 262.

Huld.

Huldrich. A' mostani üdők lelke hozza ezt magával. De gyakran magok a' Papok is bűnösek benne. Egy jó erköltsű Pap, egy jó Orátor mindenkor meg tartya a' maga tekíntetét.

Edvárd. Ez utolsót magam is állítom. Még is a' Pap egy hasonló állapotbéli Világinak mindenkor hátamögött áll; 's azt sem tagadhatni, hogy a' Protestáns Papok igen nagy függésben vagynak, és előbbeni tekíntetekből felette sokat vesztettek. *)

Odilo. Ez, a' mint már emlétém, mingyárt a' Reformátziónak kezdete' táján e' képpen vólt. Már *Melánchthon in Praefat. Corporis Doctrinae* panaszolkodik, „hogy „ a' Pápai fa-iga helyett vas-igába öltöt„ ték nyakokat, t. i. a' Politikusokéba, „ vagy Világiakéba, kik rettentőbb hatal„ mat ragadtak magokhoz, mint a' millyen-

„ nel

*) Bámulni kell rajta, hogy ezt a' veszteséget olly régtül fogva által nem láttyák. Ki a' dolgot volttaképpen, és részre-hajlás nélkül nézi, láttya, és meg kell ismérnie, minémű rövidségére légyen az a' religiónak, hogy a' Protestáns Egyházi személyek, egyházi dolgokban, és ügyekben is a' Világiak alá vettetve lévén, tőlök tekínteteknek sérelmét, és méltatlan személyes megszégyenítéseket is kéntelenek elszenvedni. Ez akár maga-mutogatásból, akár hirtelen felindulásból, akár tudatlanságból ered, a' dolgot meg nem igazíttya. Elég az, hogy a' Felekezetnek religiójára megorvosolhatatlan kárt áraszt. — F.

„ nel a' Pápa élt.“ Ugyan ez a' Magdeburgi Centuriátoroknak is keserves panaszszok a' hetedik Centuriának elõbeszédében.

Edvárd. Elég roszsz, de ez már úgy van!

Odilo. Még a' tulajdon Felekezeteiknek kezdõi sem igen szeliden bántanak velek. Lutherrõl nem is kívánok szót tenni. *Rousseau — Lettres de la Montagne —* Kálvínusról azt mondgya: „ki vólt valaha „ keményebb, parantsolóbb, elhatározóbb, „ és Isteni módra tsalhatatlánabb, mint Kál„ vínus, ki elõtt a' legtsekélyebb ellenmon„ dás, mellyel valaki reá kikelni bátorko„ dott, sátánnak tselekedete, 's égetést ér„ demlõ vétség vólt?“ Ez ugyan nehezebb íga vólt annál, mellyet leráztak, ez, mellyet az egyházi autoritásnak elhagyásával nyakokba vettek.

Huldrich. Mind a' két Reformátorokban az õ keménységek, és hevességek tulajdonképpen tsak karakterbéli hiba vólt.

Odilo. Elég nem jó. Még sulyosabbnak kellett a' nyomatásnak lenni, minekutánna a' reformátzióhoz tartók, a' közöttök uralkodó rendetlenségeknek elhárításáért, a' mirõl Melánchthon olly nagyan panaszolkodik, a' Politikusok alá vettettenek; 's annakutánna is mindenkor úgy maradt-meg. Most maga az Úr tegyen benne itéletet: mennyivel kevesebb foganattal, és béható erõ-

erővel lehet a' Papnak azon emberek között hivatallyában eljárnia, kiknek szívességektől, vagy inkább kegyelmektől, és irgalmoktól függ az ő jobb állapottya, sőt az ő szükséges élelme is? Egy, az országban megvetett rendből való embernek, kit még tsak azért hagynak lábon állani, mivel már megvagyon, 's azt meg változtatni nem lehet; ki fogja oktatásait, intéseit, jóra vivő ösztönözéseit, annyival inkább feddéseit örömest elfogadni? Akarja-e az Úr hallani, mit mond erről egy Iro tulajdon tapasztalásából?

Edvárd. Ki légyen ő?

Odilo. Beaulieu. Ez így szóll — *Essais histor. sur la Revolution de France. Tom. I. Introd. pag.* 4. — „Mihelyt vala„melly nép megszűnik a' religiónak Szol„gáit betsülni, legottan eliskezd azon tu„domány ellen ágaskodni, mellyet ők ta„nítanak. Nála a' virtusnak, és bűnnek „principiumi problémákká válnak. Reá „egoismus, vadság, és mindennémű go„noszság következnek; 's utánna a' státus „hamar felbomlik."

Edvárd. Valóban igaz! 'S miólta a' Papok tsupán Státus' szolgáivá, néptanítókká, és oktatókká változtak által, a' mi kiki magának lehet; kevesebb autoritássok vagyon azokon, kiknek az ő tiszti kormányozásokra kell bízatva lenniek, hogy sem

mind

mind egyébb más redbéli Státus' szolgáinak vagyon azokon, kik az ő igazgatások alá tartoznak, és a' kaptsolat, melly a' Papságot, és a' népet a' religiónak és a' jó erköltsöknek kézentartására nézve szükségképpen öszsze-foglallya, mind inkább foszladozik: azolta napról napra mind jobban jobban romlik a' nyilván való Cultus, Religió, és jó erköltsök.

Odilo. Mit gondol az Úr, illy karban lévő religiói társaság meddig állhat fenn? Ha gutaütésben nem, bizonyosan aszszú kórságban kell néki meghalnia. Azért éppen nem tsodálóm, hogy derék Protestáns Theologusok ollyanokat feszegetnek, mellyekből az ő, az eránt való meggyőződések kíhozható, hogy nékik már nints Ecclésiájok, 's ők ezt a' *Non-existentiát* védelmezik is.

Edvárd. Még ezt nem tudtam.

Odilo. Egy tudós Protestáns Theologus nyilván írja: „Krisztusnak soha sem „ vólt szándéka, — ha hár előre látta lé„ gyen is, hogy az üdő, és körülállások „ úgy hozzák, 's kívánta is, hogy a' kép„ pen történnyék, — hogy tudománnyát kö„ vető tanítványi úgy jelennyenek-meg a' „ világ' színe előtt, mint látható, és külső „ kaptsolat által öszsze-foglaltt társaság, „ hogy magokat egy külsőképpen egybe„ tsatoltt társaságba öszsze-vonnyák, és egy

„ ezen

„ ezen értelemben vett Anyaszentegyházat „ formállyanak; hanem hogy a' lélek' egy- „ ségének morális kaptsolattya, az akarat- „ nak és vonzódásnak hármoniája, a' kilá- „ tásnak, és reménységnek egyformasága „ által magokát egybe olvadtaknak lenni „ érezzék. — A' keresztség, és Úr' vatsorá- „ ja sem állati részei a' külsö Cultusnak, „ és nem oda mútatnak, hogy egymás kö- „ zött valamelly külsöképpen bennünket „ öszsze-foglaló kaptsolatba lépjünk." — *L. Plank über Trennung und Wiedervereinigung. S.* 10 — 13. — A' mi ez alatt lappang, és a' meszsze ki ereszkedö következéseknek kihozását az Úrra hagyom.

Edvárd. Söt kérem az Urat, tessék ezeket a' következéseket magának kihoznia.

Odilo. A' kimúltt *Eisenachi* Generál-Superintendens *Schneider*, egy tudós, és mély bélátású Férjfiú, — *Bibliothek der Kirchengeschichte Weimar.* 1781. *Th.* 2. *S.* 247. 258, — azt mondgya, hogy az új Protestáns Felderítök nem a' *hitnek* eggyességét, hanem a' *szívnek* morális eggyességét, és a' költsönös egymáshoz való hajlást kívánnyák, melly értelemben vagyon fellebb elöhozott szavaiban D. Plank is. Erre *Gregoire* igen helyesen hozzá teszi: „Ezen theoria szerínt éppen „ nem látom okát, miért lehet a' Muselman- „ nokat, és még a' Pogányokat is az Anya- „ szentegyházból kirekeszteni?" Ezekböl látty a

tya az Úr, édes Barátom! minémű szép társaságba jútottak az Urak! Mit ítél már most az Úr ezen toleráns egyházi Tanítójoknak illy maga kinyílatkoztatásáról?

Edvárd. Ez a' kinyilatkoztatás engem nagyon megszomorít.

Odilo. Én ellenben, mikor olvastam, akar melly közelről érdeklett is engem, alig állhattam-meg, hogy el ne mosolódgyam.

Edvárd. Hogy' lehet ez?

Odilo. Eszembe jútott a' tudós Szerzőnek ama' gyönyörű megkérése, mellyet az általa írtt *Békesség' szavainak* elejbe tett, 's melly evvel a' kinyílatkoztatással éppen szemköztt áll.

Edvárd. Kérem, tessék világossabban szóllani.

Odilo. Az említett előbeszédben a' tudós szerző kitkit arra kér, hogy *az üdő' lelkének szekerét, melly a' völgynek néhól megszalad, tartóztatni segítsék.* — Igaz, hogy ez a' megkérés valamenyire homályos, vagy hogy tsak haszontalan igyekezésről szóll, mivel hiszen a' szekér, a' mint ő mondgya, völgynek szalad, és a' tartóztatás tsak arra való vólna, hogy az a' szekér épen, öszszetöretlen, vagy, a' mennyire lehet, kár nélkül ereszkedgyék-le.

Edvárd. 'S osztán?

Odilo. A' helyett, hogy az Uraknak tudós Theologussok a' szekeret tartóztatná, holott ő erre kitkit szóllít, a' mint én látom,

ma-

maga a' szekér mögé áll, 's az imént felhozott kinyilatkoztatásával rajta olly erőset taszít, hogy egy futtában lelódúl.

Edvárd. Ezt én által nem látom.

Odilo. Maga az Úr ítéllye-meg, hogyan eshetik ez inkább, vagy szembetűnőbben, mint mikor az Apostoloknak, és az egész keresztény régiségnek eggyező bizonyítása ellen azt állíthatni, hogy Krisztusnak soha sem vólt szándéka, tudománnyának tanítványit külsőképpen való társaságba, vagy is Anyaszentegyházba egybe szerkeztetni, hanem hogy magokat talán tsak valamelly Plátói respublicában gondolható eggyességébe a' léleknek, az akáratnak hármoniájába, és a' reménységnek egyformaságába bele olvadtaknak lenni érezzék, és melly által, a' hól ez megeshetik, a' Zsidókkal, és Pogányokkal is összve lehet forradni; és még hogy a' *Keresztség*, és *Úr' vatsorája* is, — mellyeket mindazáltal még azok is, kiknél ezen két Szentségek felől való minden egyébb megfogások már eltűntek, úgy tekíntenek, mint a' keresztény társaságba való beávatásnak jeleit, és annak nyilván való megismérését, hogy abba tartoznak, nem állati részei a' külső Cultusnak, és nem oda mútatnak, hogy egymás között valamelly külsőképpen bennünket összve-szerkeztető kaptsolatba lépünk. — Igen is ezzel az Urak még sokkal tovább is mentek, és a' Zsidókkal,

Mu-

Muhammedánusokkal, 's Pogányokkal való atyafiaskodásra még szembetűnőbb elölépéseket tettek.

Edvárd. Miképpen? E' felől én semmit sem tudok.

Odilo. Amaz Írásnak: *das heilige Abendmahl*, tudós szerzője, kit már az előbbiekből ismérünk, a' 145-dik lapon mondgya: annyira ment már a' dolog, hogy az Úr' vatsorájának, mint tzél nélkül valóvá lett szertartásnak végképpen való eltörlését több vagy kevesebb világossággal értetik, és jelentgetik; 's hogy egy, a' *Wagenitz' tudományos Journállyához* dolgozó Társ már arra a' gondolatra fakadt: *A' keresztség, és az Úr' vatsorája nem sokára alkalmasint ki marad a' szokásból.* Íme! melly hatalmasan törekednek az Uraknál azon, hogy a' keresztény Anyaszentegyháznak egész ideáját feledésbe júttatván, még a' Sácramentomokon is kiadván, a' Plánk Úrtól ajánlott lélek-eggyességét, akaratnak hármoniáját, és a' reménységnek egyformaságát, mellyek által az ember magát minden nem keresztényekkel összeolvadtnak leńni érezheti, lábra állíttsák!

Huldrich. Jaj! így az üdő' lelkinek szekere olly sebesen fut-le a' hegyről, hogy szinte az Anyaszentegyházat, és a' Sácramentomokat is magával ragadgya le. Jó éjtszakát Pál a' te egyházi elintézéseidnek, mellyeket te bizony szavad szerint, az Úrnak meg-

meghagyásából tettél! Már most tehát, az Ecclésiáról való egész árticulust ki lehet a' Dogmáticából szakasztani. Így én többre betsülöm a' Dordrechti zsinatot, és a' Heidelbergi Katekizmust.

Odilo. Egyébbaránt is, az Anyaszentegyháznak való létét, az Apostolok' üdejétől fogva, és még ennek kivüle a' Rómainak, mint annak, mellyhez magát minden egyébb Ecclésiáknak szabniok kell, már *Irenéus*, Plank Doctor Úr ellen erösítette.

Huldrich. Hogyan? Irenéus? ki 157-ben Lioni Püspök vólt? ez lehetetlen!

Odilo. Igen is, éppen ö, ki szent János Evangelistának üdejéhez olly közel élt; 's ha bár azt, ki a' legtöbb keresztény Írók szerínt Trajánus alatt halt meg, személyesen nem ismérte is, még is az ö Tanítvánnya *Polycarpus* néki oktató Mestere vólt.

Edvárd. Ez már igen is meszsze felnyúló autoritás vólna.

Huldrich. Oda néki. De magát az állítást hallyuk.

Odilo. Minekutánna Irenéus — *Adversus Haereses L. 3. C. 3.* — mondotta vólna, hogy a' római Ecclesiát Péter, és Pál Apostolok fundálták légyen, igen érdemes megjegyzeni, a' mit utánna tesz, e' képpen: „Szükséges, hogy evvel az Ecclésiával az ö „ jelesebb elsösége miátt minden egyébb Ec„ clesiák eggyezzenek; az az: a' mindenütt

„ léyö

„ lévõ hívek, mellyben a' mindenütt találkozó hívektõl, az Apostoloktól vett tráditio mindenkor megtartatott. Azokáért, „ midõn a' boldog Apostolok az Anyaszentegyházat fundálták, és elrendelték, a' Püspökséget *Linus*nak adták-által igazgatni. „ Errõl a' Linusról emlékezik Pál Timotheushoz írtt leveleiben. Utánna következik Anacletus. Harmadik õ utánna Clemens, az Apostoloktól nyerte a' Püspökséget; ki magokat az Apostolokat látta, „ és vélek társolkodott, midõn még az Apostolok' szájából hangzó prédikállást, és az „ õ ţráditiójokat szemei elõtt tartaná; és nem „ tsak õ egyedûl; mert még sokan valának, „ kiket az Apostolok taníttõtak." — Én az Úrra hagyom, a' nélkûl, hogy *Feuardent*nek tudós megjegyzésére igazítsak, hogy az ezen bizonyításból, melly a' tsak 18 száz esztendõvel késõbbi állatásnak mond ellene, következõ resultátumot maga szemezze-ki. *Cyprianus* is, ki pedig a' római Püspökkel néha-közben viszszálkodásban vólt, a' római Anyaszentegyházat Anyának, szülõnek, és a' kathol. Anyaszentegyház' gyökerének nevezi. — *Matrem, et matricem, et radicem catholicae Ecclesiae. Epist. I. ad Cornel. L. 4. Epist. 8. et Ep. 55. ad Cornel. Papam.* Tellyességgel különben, mint Plank D. Úr; és mind a' Sz. Írással, mind az egyházi történetekkel eggyezõleg ítél *Kálvinus* is.

Huldrich. Hogyan? Kálvinus?

Odilo. Igen. Így ír ő *Libr. IV. C.* 1. §. 4. „Mivel nem a' látható Anyaszentegyház„ ról vagyon szándékunk versenegni, vajha „ az anyának csak eggyetlen egy szavából „ tanullyuk-meg, melly hasznos, sőt melly „ szükséges légyen nékünk az ő meg-ismé„ rése, mivel nints másképpen béjövetünk eb„ be az életbe, mint ha ő minket méhében „ fogad, szül, emlőin táplál; 's végre az ő fö„ dözése, és kormányozása ála vesz, míglen „ ez halandó testből kiköltözvén, hasonlókká „ leszünk az Angyalokhoz. . . Az ő kebelén „ kivül nints reménység a' bűnök' botsánat„ tyához, nints az üdvösséghez.“ — *Quia non de visibili Ecclesia disserere propositum est, discamus vel uno matris elogio, quam utilis sit nobis ejus cognitio, imo necessaria, quando non alius est in vitam ingressus, nisi ipsa nos concipiat, in utero pariat, alat suis uberibus, denique sub custodia et gubernatione sua tueatur, donec exuti carne mortali, similes erimus Angelis. . . Extra ejus gremium nulla est speranda peccatorum remissio, nulla salus!* — Ha e' földön nints látható Anyaszentegyház, sőt, ha Krisztusnak nem is vólt szándéka, hogy legyen; ha a' keresztség, és Úr' vatsorája a' külső Cultusnak nem is állati része; ha oda nem is vagyunk igazítva, hogy olly külső kaptsolatba, minémű az Anyaszentegyház, egybeszer-

szerkezzünk; úgy tehát az Ecclésiának minden szolgáit és a' Sácramentomoknak kiosztóit ereszszük útnak, mivel az akaratnak szép hármoniájára mind egymás között, mind a' Zsidókkal, és Pogányokkal nálok nélkül is eljuthatunk, és a' reménységnek egyformasága által vélek eggyütt elmerültteknek érezhettyük magunkat.

Edvárd. Igazán mondgya az Úr. Még ezelőtt énekeltük: *Ha Krisztus védi Egyházát* 's a' t. — Erről tehát már innen túl le kell mondanunk. — De úgy tetszik, az Úr még egy más fontos pontot is akart előhozni?

Odilo. Igen. 'S erről szóllottomban, úgy hiszem, hogy az első fő, 's fenék-tételeket (principia) az Úr könnyen megendi. De megválik, ha azt, a' minek ezekből okvetetlenül következnie kell, helyben fogja-e hagyni?

Huldrich. Még a' Logicától nem jártunkel olly meszsze, hogy a' bizonyos praemissákból eredő következést tagadgyuk.

Odilo. Jól vagyon. Abban bizonyos az Úr, hogy fő nélkül egy emberi társaság sem állhat fenn; ez osztán akár egy személyből, mint a' Monárchiában, akár többekből állyon, mint a' Respublicákban.

Huldrich. Veszem észre mire tart az Úr. Nemde a' Pápának szükséges volttát akarja megmútatni?

Odilo. Még éppen nem értem annyira. — Továbbá meg fogja nékem az Úr engedni, hogy egy emberi társaság sem állhat fenn a' tagoknak egymással, és a' fővel való összeszerkeztetése nélkül?

Edvárd. Ez is kétség kívül igaz; és minden e' képpen alkotott épületnek összse kell omlania.

Odilo. Végre azt is megfogja az Úr engedni, hogy egy emberi társaság sem állhat fenn hiteles tekintetű — *authenticus* — magyarázója nélkül a' törvényeknek.

Huldrich. Már gyanítom, hogy az Úr bennünket nyomton nyomon az Ecclésia' Fejének tsalhatatlanságára (*infallibilitas*) akar vezetni.

Odilo. Mondottam már, hogy már annyira éppen nem értem. . Felellyen meg nékem az Úr, édes Barátom! ha kedve tartya, erre a' kérdésre: fenn állhat-e valamelly emberi társaság, ha abban a' törvényeket kiki úgy magyarázhattya, a' mint néki tetszik?

Edvárd. Bizonnyal nem. Hiszen ebből tsupa zürzavar támadna, és a' törvény, annyi, mintha nem is volna. De mit akar az Úr végre mind ezekkel?

Odilo. Semmit egyebet, mint a' mit az első Reformátorok közül több derék Férjfiak magok megvallottak.

Edvárd. Az első Reformátorok közül-e?

Odi-

Odilo. Hallya bár az Úr, mit ír *Farel*hez *Capito*, egy Luther' felekezetéből való Theologus, 's ki még ezen kivül meghitt baráttya vólt *Bucer*nek, 's más Kálvinistáknak. — *Epist. ad Farell. inter Calvin. p.* 5.— Az ő szavai: „Minthogy a' Papságról minden „ tekíntetet levontak, minden tővel heggyel „ fordúl öszsze. A' kösségekben már általlyában semmi rend sints. Meg ismérem „ melly nagy otsmányságot követtünk - el „ az Anyaszentegyházon, midőn a' Pápának „ méltóságát, meg nem fontolva, és hebehurgyán, megvetettük. Most a' nép egészen „ zabolátlan, és minden autoritást utál, mint„ ha avval, hogy a' Pápán kiadtunk, az egy„ házi szolgáknak minden hatalmokat, és a' „ Sácramentomoknak minden erejeket elvet„ tük volna. Most kiki azt kiáltya: Eleget „ tudok magamnak, vagyon Evangéliomom, „ megtalálom abban Krisztust, és az ő taní„ tását, nem szorultam a' te segítségedre."

Edvárd. Ez ugyan megjegyzést érdemlő vallomás, az akkori üdőknek felzavarodott állapottyáról.

Odilo. Melánchthon is, ki tsendes, és lágy szivű ember vólt, ez ellen igen érzékenyen panaszolkodik. „Az egész Albis," — így ír ő — „nem tud nékem elég vizet adni „ arra, hogy a' maga ellen meghasonlott re„ formátziót megsírassam. A' nép nem akar „ ismét azon íga alá botsátkozni, mellyet,

„ a'

„ a' szabadságnak szeretetéből le rázott; kü-
„ lönösen, a' Birodalmi városok, kiknek
„ nem a' religió, hanem a' szabadság fek-
„ szik szíveken. A' mi felekezetünkhöz tar-
„ tozók nem az Evangéliomért hartzolnak,
„ hanem hogy uralkodgyanak. — Az egyházi
„ fenyíték elromlott. A' legfontosabb dol-
„ gok kétség alá vétetnek. A' roszsz gyó-
„ gyíthatatlan." *Melánchthon Epist. Lib. IV. Ep.* 100. 219.

Edvárd. Valóban olly állapottyá az akkori üdőnek, mellyen méltán lehetett e' képpen keseregni.

Odila. Szinte illy síralmasan festi az ismeretes *Dudits* a' religiónak akkorbéli állapottyát a' reformátzióban *Bézá*hoz írtt egyik levelében. „A' mieink," ezek az ő szavai, „a' tudománynak minden szelétől
„ ide 's tova hányattatnak; Talán még tud-
„ hatni, mit hisznek ma a' religióból, de
„ nem lehetünk benne bizonyosak, hogy
„ ugyan azt holnap is fogják hinni. Azok
„ az Ecclésiák, mellyek a' Pápa ellen hadat
„ izentek, vallyon a' religiónak mellyik
„ ponttyában eggyeznek egymással? Ha
„ magadat rászánod, hogy minden árticu-
„ lusokon, az elsőtől fogva az utolsóig ál-
„ tal-menny, egyre sem akadsz, mellyet
„ emezek hit ágazat gyanánt nem betsültek,
„ amazok, mint valamelly istentelenséget,
„ meg nem vetettek volna." Több illy bi-

zony-

zonyságokat is rakhatnék még az Úrnak elejbe.

Edvárd. De mit akar az Úr mi reánk nézve ezekből bizonyítani?

Odilo. Azt, a' mit abból az Úrnak magának ki kell fejtenie, hogy t. i. a' Protestántismus, ámbár nem tsak úgy volna, mint most, holott még tsak neve szerint vagyon fenn, még is állapottyának ímez mívoltta szerínt, lehetetlen, hogy magát fenntartsa.

Edvárd. Ezt még sem látom általi.

Odilo. Nemde gondoltam, hogy az Urak a' praemissákat elereszteni, és féltem, hogy a' következést tagadni fogják?

Edvárd. Tessék világosabban szóllani.

Odilo. Tehát mondgya-meg nékem az Úr, hól a' feje annak a' nagy religiói társaságnak, mellyet a' Protestántismus tesz? Talán azt feleli, hogy a' Protestántismus hasonló a' Respublicákhoz, 's többek a' fejei, és ezek az országlók, mint fő Püspökök; — *Summi Episcopi*, — és ha rá kél, a' jelesebb Theologusok is minden Protestáns tartományokban; hogy vagyon szövetséges alkattya, — *föderativ Vervassung.* — Kérdezem: ezen különféle fejeknek hól az ő közönséges eggyetértések, az az összefogó közmunkálódások, gondviselések, melly végbe vinné, hogy az egyházi társaság valamiben kárt ne vallyon? — *Ne quid*

res-

respublica Ecclesiastica detrimenti capiat. — Minémű részt vesznek a' Fejedelmek, és Theologusok abban, a' mi más, hozzájok nem tartozó Protestáns országban a' religióval, az egyházi dolgok elrendelésével, gondviselésével történik? Sőt még az eggyes országnak Uralkodója, és Theologusai is alig ha sokat törődnek vele, akármi érje a' religiót ugyan abban az Országban, különben nem követnének-el annyi gazságot még magok az úgy nevezett Papok is a' religió ellen, a' mire már elég példákat mútattam az Uraknak.

Edvárd. Igazán mondgya az Úr. Hajdan, ha valamelly Protestáns Pap tévelygést tanított, és legkissebb gyanús újjításba ártotta vólna magát, minden, még a' legtávúlabbról való Theologusok is feltámadtak vólna ellene, mire az újjabb egyházi történet elég példát szolgáltat. Most, miólta a' tolerántzia közönségesen elterjedt, másképp' vagyon. Eggyik sem törődik a' másikkal.

Odilo. 'S hogy tovább kérdezzem: hol kaptsolattyok, és egybe-forradások azon tagoknak, mellyek ama' nagy Protestáns religiói testet teszik? Azt szóba sem hozom, hogy a' svécusok, és Dánusok, 's más távúlabb eső Protestánsok azzal nem is aggódnak, mi történik a' Németekkel. De még a' Protestáns Német birodalomnak különféle részeiben sem törődik senki is a' religió-

giónak más vidékeken való állapottyával, és így minden összze-tartás, minden kaptsolat megszünik.

Edvárd. Igaz, hogy hajdan másképp' volt. Ánglia, és Svécia az ő német Protestáns attyokfiainak hathatósan pártyokat fogták. Most ellenben a' tollerántismus ezt, a' törödést eloltotta, és a' Státus' interesséje a' religió' interesséjét egészen elnyelte.

Odilo. Mingyárt a' reformátzió után eszre-vették, hogy minden tévelygéseknek, és képtelenségeknek ajtó, 's kapu lészen tárva, ha kinek kinek önnön szája' izére hadgyák, hogy a' szent Írást úgy értse, és magyarázza, a' mint kedve hozza. A' legfőbb bírónak, és a' törvény authenticus magyarázójának kezéből már kifejtették magokat. Hogy az innen szükségképpen eredő káros következéseknek elejét vegyék, azt állapították-meg, hogy a' szent Írást a' hitnek analogiája, és a' Protestántismusnak Confessiója szerint tartozzék kiki érteni, és magyarázni. Mert a' tapasztalás hamar kimútatta, hogy abból a' principiumból, mellyet Luther elejénte felvett, mi fog elmulhatlanúl kifakadni.

Edvárd. Mitsoda principiumról szóll az Úr? Én erről semmit sem tudok.

Odilo. Némünémüképpen ugyan az, a' mit a' mostani Protestánsok újra feltámasztottak. Most azt mondgyák: *az ész.* Akkor

kor mondották: *a' lelki ember*, vagy kinek kinek az ő belső sugallása.

Edvárd. Bizonyommal mondom, előttem egészen ismeretlen dolgot emleget az Úr.

Odilo. Tehát olvassa az Úr Luthert: *Sermone XI. Super illud Christi: Attendite a falsis Prophetis*, és *in* 5oo. *Articulis articulo* 115. — Azt mondgya ő itt: hogy tsak a' *lelki ember*, kinek kinek belső sugallása, választhattya-meg, igaz légyen-e valamelly tudomány, vagy hamis? Miképpen a' mi üdönkben, a' legnagyobb absurdumok keletkeznek, és legtemérdekebb zürravar származik, midön kiki a' maga saját *eszét* teszi egyedül való bíróvá; úgy nem különben akkor is, Luthernek felvett principiuma mellett, hogy a' *lelki ember*, kinek kinek belső sugallása, hozhat végítéletet; elkerülhetlenek voltak a' legnagyobb zavarodások, és kiki mondhatta: az én lelki emberem azt itéli, hogy az én vélekedésem *igaz*, a' tiéd pedig *hamis*. — Ennek akarták azon okos móddal elejét kerülni, mellyről imént szóllottam. Egyébbaránt megfelel-e ez a' Protestántismus' lelkének vagy sem? ez ismét más kérdés.

Edvárd. Miért? Hiszen ennek szükséges volttát maga az Úr is megengedi, 's kétség kivül úgy is tartották, hogy a' reformátziónak lelkével eggyez, különben olly közönségesen bé nem vették, és olly sokà,

olly

olly szorosan magokat hozzá nem szabták volna.

Odilo. Egy újjabb Író nagyon igazat talált erről mondani.

Edvárd. Ugyan mit? Én úgy gondolom, hogy a' dolog elég világos.

Odilo. Azt mondgya ő, hogy Luther tsak hamar tulajdon religiói véleménnyeit tette olly hit-törvénnyé, melly az ő feleit kötelezné, és az Anyaszentegyház' tsalhatatlanságának helyébe az Augustai Confessiónak tsalhatatlanságát iktatta. — *L. Ueber den Geist und die Folgen der Reformation. S.* 128.

Edvárd. Nálunk a' Confessió tsalhatatlannak soha sem tartatott. Mi tsak arra kötelezzük magunkat, hogy a' szerint tanítunk, a' mennyiben a' szent Írással megeggyez.

Odilo. Jól vagyon. Hajtogassa bár az Úr minél kedvezőbb magyarázatra, de a' Protestántismusnak lelke, ez a' szabadságnak lelke hozta-e magával, hogy egy autoritást a' nyakokból kikerítsenek, 's helyette másikat vegyenek fel, melly sokkal is tsekélyebb értékű volt, mint az, mellytől elállotak.

Edvárd. Ezen előre való gondoskodás nélkül a' Protestántismust nem sokára a' sokféle felekezetek megemésztették volna, és a' hány Írásfejtegetők lettek volna, annyi

nyi Secták támadtak volna, és már az Augustai Confessiónak elsõ tzikkelyében kárhoztatott eretnek felekezetek közttünk újra feléledtek volna.

Odilo. És éppen ez azon eset, mellyben most a' Protestántismus vagyon, melly ez egyben, 's talán tsupán ez egyben most Lutherrel, 's — botsásson-meg az Úr, ha kedve ellen találnék szóllani, — a' Qvackerekkel, egy nyomon jár.

Edvárd. A' Qvackerekkel-e?

Odilo. Miképpen Luther az õ *lelki emberét*, a' Qvackerek az õ *belsõ világosságokat* teszik bíróvá, 's a' szent Írást ennek alája vetik: így az új Protestántismusnak felderültt Theologusai eme' bírói poltzra emelik az *észt*, 's ennek ítélete alá hajtyák a' szent Írást. A' Szavakban könnyen megalkuszunk, tsak a' dologban eggyezzünk meg. — *In verbis sumus faciles, dummodo conveniamus in re.*

Edvárd. 'S mit hoz-ki az Úr ebbõl?

Odilo. Éppen azt, a' mit magának az Úrnak kihoznia kell, 's a' mit az Uraknál szemlátomást tapasztalni: hogy t. i. egyházi fõ nélkûl, a' törvénynek authenticus magyarázója nélkûl, hozzájárúlván az is, hogy az Uraknál a' symbolikus könyveknek olly kevés keletek vagyon, hogy a' Saxóniai Hertzegségnek eggyikében a' Papoknak azokra való köteleztetések tellyességgel megszünt,

szűnt, 's formáliter eltöröltetett, *) lehet-e még tsodálni, hogy a' Bibliát mindenik úgy magyarázza, a' mint néki tetszik? 's hogy a' legrettenetesebb, legszörnyebb magyarázatokat, mellyek a' keresztény hitnek gyökeres igazságait nem tsak megrázzák, hanem sarkokból is egészen kivetik, a' Protestánsoknál semmi tekintetben többé nintsenek.

*) Egy Berlinben kijött Írásban: — *Freymüthige Gedanken.* 1774. már akkor meg volt mútatva, hogy a' Symbolikus könyvek, különösen az Augustai Confessió, a' Protestánsoknál semmi tekíntetben többé nintsenek. Hà egy részről vesszük azt, hogy a' Symbolikus könyvekre az esküvéssel való köteleztetés el vagyon törölve, ez helyesen történik, és a' morálitásnak javára vagyon. Mert, minekutánna a' Protestáns Tanítóknak nagyobb része a' vélekedésekben a' Symbolikus könyveket meszsze kikerüli, és ezek nálok semmi tekíntetben mintsenek véve: felette idomatlan dolog, hogy valaki illy könyvekre köteleztessék. — Melly ártalmas is az erköltsiségre nézve az olly esküvésnek letétele, mellyet az ember vagy megszegni, vagy szívében tartott feltétellel, és eltsavartt szabódkozásokkal kijátszani szándékozik? 's e' képpen az, a' mi legszentebb, megbotsáthatatlan vétekkel tsúffá tétetik. — Más részről pedig ennek a' hitletételnek eltörlésével az eggyesülésnek az az eggyetlen kaptsolattya, melly még a' Protestánsokat öszsze-foglalva tartotta, felbomlott, és az ő religiói társaságok, az ő Tanítóik' koholásainak, szabad kénnyeknek, és agyaskodásaiknak, a' prédikálló, és tanító székekben kész prédájává lett. Mitsoda irtóztató szörnyüségeket lehet még várni, és meddig állhat még fenn az illy sorsban vergődő Társaság?

te-

testánsoknál találhatni, és hogy még azokat jó kereszténynek kell tartani, kik Ariánusok, Macedoniánusok, 's a' t. és nem éppen Naturálisták? — Hogy egy authenticus Írásmagyarázóra szükség vagyon, már régen tudós Protestánsok is, mint p. o. *Casaubonus*, észre vették.

Huldrich. *Casaubonus*-e? ki *Baronius* ellen írt? soha még a' világ! illy tudós emberrõl ezt nem is kell gondolni.

Odilo. Még is én úgy tartom, hogy ez vólt légyen az õ vélekedése. Mert azt írja eggyik levelében, hogy ámbár az igaz religiónak a' szent Íráson kivül más fundamentomát nem isméri, de még is az abból eredõ hit-tudomány, Melánchthonnak, és az Angliai Ecclésiának itélete szerínt a' régiségnek úttyán érkezett hozzánk; 's ha magunkat ehhez nem tartyuk, az Írásnak fejtegetésében soha az újjításnak végét nem érjük; és hogy Luther, Kálvinus, Zvinglius a' Sácramentomokra, 's egyébb más pontokra nézve soha meg nem eggyezhetnek, arra vet, mivel a' Traditiót elhagyták. — *L. Epist. praestant. viror. pag.* 247. 249. *Tabaraudnál. l. c. pag.* 323. 324.

Huldrich. Lehetetlen!

Odilo. De még más pontok felõl is sokkal különben ítélt *Casaubonus*, mint sem az Úr tõle várta vólna. Igaz, hogy azokból, miket a' kath. Anyaszentegyház taníté-

némellyékkel ellent tartott; ellenben azok közül, mik a' Protestánsokat a' kathol. Anyaszentegyháztól elválasztyák, igen sokról maga megvallotta, hogy a' Reformátorok a' régi keresztény Anyaszentegyháznak tanításától eltértek, és hogy azokban a' Katholikusok sokkal józanabbúl gondolkoznak, hogy sem a' Reformátusok. Casaubonus pedig bizonnyal competens bíró volt. — *L. Tabaraud. l. c. pag.* 219. 220.

Edvárd. Az ő vélekedése, egy authenticus Írásmagyarázónak szükséges vólttáról, előttem igen különös.

Odilo. Még ujdonúj Protestáns Írók is, és ugyan az új felvilágosadtak közül eszrevették ennek az authenticus Irásmagyarázónak szükséges vólttát.

Edvárd. De ez még is kétséges, holott a' mostani gondolkozásnak módgyával szemközt ellenkezik.

Odilo. *Staudlinnál*, a' religiói történetek' Magazinnyában, — *Magazin der Religionsgeschichte. Th. 3. S. 33.* — egy értekezésben a' *Schiitákról*, és *Sunnitákról* a' Muhammedánusok közt az vagyon mondva, hogy a' Katholikusokhoz, és Protestánsokhoz tökélletesen hasonlítanak; és erre hozzá tétetik: *ha a' religióban természet felett való* (Supernaturalistisch) *principiumra meggyünk*, — t. i. az írtt kijelentésre, millyen a' Biblia, és az úgy nevezet Kórán —

okve-

okvetetlenül el kell fogadnunk, hogy az Istenségnek, melly az embereknek kijelentést adott, arra is vólt légyen gondgya, hogy ezen kijelentésnek értelme eggyes-egyes embereknek szabad kénnyekre, és ítéletekre ne bízattassék; és ezt az el nem fogadást az értekezésnek szerzője igen helyesen állíttya inconsequensnek.

Edvárd. Igen jól. De vallyon folyton folyvást tartó tsodát tészen-e fel a' szerzõ, vagy olly egy authenticus Írásmagyarázót, millyen az Uraknál a' Pápa?

Odilo. Eggyiket sem. Õ ugyan ezt az inconsequentiát erõsíti, de kimenteni is tudgya. Azt mondgya: „Ez az emberi nemre „ tekíntve egy jótévõ inconsequentia volt, „ melly nélkül soha mi a' felderülésnek azon „ fokára nem hághattunk vólna, mellyen „ most állunk."

Edvárd. Úgy-e?

Odilo. A' következést tessék az Úrnak magának belõle kihoznia.

Edvárd. Én nem; sõt kérem érette az Urat.

Odilo. A' mint az Úr láttya, a' Szerzõ egy authenticus Írásmagyarázónak szükséges volttát érezte, ki nélkül az Isten, írott kijelentést adván, a' mint õ maga mondgya, inconsequenter bánt vólna az emberi nemmel. De mivel protestáns principiumainak ellenére magát arra nem bírhatta, hogy illy authen-

thenticus Írásmagyarázót megismérjen, készebb arra térni, hogy az Isten inconsequenter tselekedett, és ezt az isteni inconsequentiát jótévő inconsequentiának nevezi!

Eduárd. De mi ennek a' következése? honnan fakad-ki ennek az isteni inconsequentiának jótévősége?

Odilo. Ez könnyen látható. Ennek a' *jótévő inconsequentiának*, hogy az Isten e' világnak kijelentést adott, és kinek kinek szabadgyára hagyta azt olly fonákúl érteni, 's forgatni, a' mint néki tetszik; köszönhetik a' Protestánsok, hogy már sem az Isteni kijelentést, sem a' legszentebb, és vigasztalással tellyes igazságokat nem hiszik, 's hogy így a' naturálismusnak örvénnyébe leszakadtak. Ezen jótévő inconsequentia szerínt vagyon az utánna következő értekezésben a' *Bráminák* Morállyáról L. 121. az is mondva, hogy szent János' Evangélioma minden bizonnyal egy Alexandriai iskolából való Böltsnek productuma; hogy a' *Logos* — az *ige*, mellyről Sz. János szóll, nem egyébb, mint az Isten' lelkének szikrája, melly minden okos emberben pislog. A' *Brámának* — Indiai bálványnak — lelke az, melly a' teremtést által-hattya, mivelhogy a' Theologusoknak álmodozásaik az *Unio hypostaticá*ról, és az Athanásius' symbolumának *generátio Filii aeterna*-járól nem sokára füstbe mennek; és végre hogy mondatik: A' Theo-

logusoknak írigy serege a' te követõidet (ó Bráma!) bálványimádóknak szidalmazta, eszekbe nem vévén, hogy õk magok is egy jószívû Bõltsbõl (érti Jézust!) Bálványistent tsináltak!

Edvárd. Nem tudom, mit mondgyak hozzá?

Odilo. Ezen jótévõ inconsequentia szerint, már az Isten' Fiának emberré létét is könnyü lészen a' Bráminák' tudománnyából, a' *Brámá*nak, *Vischnu*nak 's a' t. megtestesüléséből származtatnunk, — és így kész az *Antichristiánismus*. — De egyszersmind, a' Bráminák' tudománnyát a' keresztény hitnek tudománnyával egybe aggatván a' Szerzõ, egy kis bizonyságát adgya tudatlanságának.

Huldrich. Miképpen?

Odilo. Brama, *Vischnu*, és *Schiva* tsupán a' legfõbb Valóság' tulajdoninak személyesítései, mellyhez képest az *Teremtõ*, *Megtartó*, és *Elrontó*. Már a' *Brámá*nak, *Vischnu*nak 's a' t. megtestesítése mi módon hasonlítathatik összze az Isten' Fiának emberré létével? Az Indusok ezt a' legfõbb Valóságot *Ischur*nak, legfõbb akaratnak, *Brem*nek is — Fõvalóságnak nevezik. Nintsenek képekre leábrázólva, és a' szolgálat, mellyet néki tesznek, egyedûl imádságokban, 's dítsérõ énekekben áll. Tessék errõl megolvasni *Hafnert — Reise auf der Küste Coromandel*

del S. 33. 35. *Sprengel'* Bibliothékájában. *Th.* 39. Egybe vethetni evvel ama' tudós, és mindenben, a' mi Indiát illeti, a' mi üdönkben különösen jártas, és forgott Missiónárius *Fra Paolino da San Bartolomes*nek Kelet-Indiai Útazását, ki azt írja, hogy az Indusok a' fő valóságot *Parabará*-nak, legjelesebb, és mindeneket fellül haladó valóságnak; *Svayamthu*-nak, magában, és magától lévő valóságnak híjják. . *L. Magazin der neuesten Reisebeschreibungen. Berlin*, 1798. *Th.* 15. *S.* 326.

Edvárd. 'S mit hos-ki az Úr mind ezekből?

Odilo. Engedgye-meg az Úr, hogy én erre egy, a' reformátziónak századgyából való Theologusunknak ítéletével felellyek, mellyet, — a' mit soha eléggé kárallani nem lehet, — az Uraknál a' tapasztalás meg bizonyított.

Edvárd. Köszönettel fogom venni.

Odilo. A' híres *Melchior Canus* az ismeretes *Cajetánus* ellen — *Loc. Theolog. L. VII. Cap.* 2. *Nro* 17. — „Ha kitkit rá „ szabadítunk, hogy a' szent Írást önnön tet„ szése szerint magyarázza; borzadok azon ve„ szedelem előtt, melly a' religiót végromlás„ sal fenyegeti. Mert ha a' szent Irásnak tsak „ egygyetlen részetskéje is emberi szabad „ kényre bízatik, a' képpen fognak a' másik-

„ kal, és a' harmadikkal, és végre valamen-
„ nyivel, emberi mód szerint mintegy szokás-
„ képpen bánni. Ha a' szent Írásnak magya-
„ rázását kinekkinek eszére, és szája' ízére
„ eresztyük, úgy semmi az ő erejében meg
„ nem marad; és hól annak előtte a' tiszta,
„ és szeplőtelen igazságnak szentséges helye
„ volt, ott vagyon most minden tévelygések-
„ nek kerítő-háza, a' mint ezt már Lirinumi
„ Vintze szintolly igazán, valamelly szépen
„ írva hagyta." Ez a' Lirinumi Vintze az V-dik században élt, és a' hely, mellyre *Canus* mútat, az ő *Commonitoriumának* 38-dik Részében találtatik. Ím! lássa az Úr, melly régi autoritás!

Edvárd. Bizonnyal nagyon fontos; de mit származtat az Úr belőle?

Odilo. Nem egyebet, mint hogy a' Prótestántismus illy állapotban, 's így elintézve lévén, fejetlen, a' tagoknak egybe-foglalása, és a' törvénynek authenticus magyarázója nélkül, lehetetlen, hogy fenn-állyon. Már *Tertulliánus* mondá: A' mi szabad vólt *Válentinus*nak, szabad a' Válentiniánusoknak; a' mi *Marcion*nak, az a' Marciónitáknak; hogy t. i. szájok' innye szerint újjítsák a' hitet. — *Idem licuit Valentinianis, quod Valentino; idem Marcionitis quod Marcioni, de arbitrio suo fidem innovare.* — A' mi szabad vólt *Luther*nek, szabad az ő kö-

ve-

vetõinek is. *) Bizonyos autoritás nélkûl, kiki maga kedve szerínt religiót faraghat magának. Ez okbúl nem vólna tsoda, ha a' Protestántismusban annyi különféle religió találtatnék, a' hányan vánnak eggyenként véve a' *Néptanítók*, a' mint õk most nevez-

*) Ezen szabadság, mellyet a' megállapító autoritásnak elkerülése szûl, minémû gyümöltsöt termett légyen már jó korán, egyebeken kivül láthatni *Lethenyei István*, Csepregi Prediká-tornál, ki a' *magyar Harmoniánac meg-hamisêtásaban* a' 25-dik lapon írja: „Kiváltképpen penig mindenec-fölötte az Istenrül való articulusnac meg-tagadására széles utat nyitnac azoc az veszedelmes meg-vesztegetésec, kickel *Calvinus Janos*, az minden Calvinistáknac feje az Sidóknac, és az Arianusoknac példájokra, szörnyüképpen meg-vesztegette a' Sz. Léleknec az szent írásban béiratatot nemely bizonságit, mellyec minden idõbéli Ecclésiákban mint erõs bastyák ollyac vóltac, az Sz. Háromságrúl való articulusnac vallására az hitetlen Sidóc, Törökõc, és Arianusok ellen. Calvinus János penig melly szörnyüképpen vesztegette és marczongotta légyen meg az szent irásnac nevezetes helyeit és bizonságit, mellyec szóllonac az Sz. Háromságrúl, Christusnac és az Sz. Léleknec Istenségérûl: kivaltképpen penig az Prophetáknac jövendöllését, kic szóllonac a' Messiasnac el-jövetelérûl, annac születésérûl, kin-szenvedéséröl, föl-támadásárúl, mennyegbe való fölmenetelérûl, és az Istennec jóbja felöl való ülésérûl, errûl ólvasd Doct. Hunniusnac hasznos könyvét, ki igy intitulaltatic: Calvinus Judaizans. 's a' t." — F.

veztetnek; hatsak a' Protestántismust, minden más emberi társaságok között egyedül kivétel alá tártozónak nem gondollyuk.

Huldrich. És ő ugyan tsak az: mert még most is fenn-áll.

Odilo. Talán: *név szerint* akará az Úr mondani? és ezt kész vagyok megengedni; de ugyan való voltta szerínt többé már nem áll. Azért az új Protestáns Felderitők annyira szemesek is voltak, hogy olly dolognak, melly semmiképpen nem igazi Protestántismus, de nem is Christiánismus, hanem kész Naturálismus, Protestántismus nevet adnának.

Huldrich. Az Úr végre azt is elpörli tőlünk, hogy Protestánsok vagyunk.

Odilo. Melly meszsze eltértek légyen az Urak Eleiktől, azt tegnapi beszélgetésünkhen eléggé láttuk. De azt még is megengedi az Úr, hogy valamelly dolog már nem az, a' mit jelent, ha benne az fel nem találtatik, a' mi tulajdon-és voltaképpen azt avvá teszi, 's minden más egyebektől megkülönbözteti.

Huldrich. Hisz' ez logicai regula.

Odilo. Alkalmaztassa az Úr, ezt a' protestáns religiói társaságra. A' mik ötet belső tulajdonira nézve egyebektől megkülömböztetik, ezek az ő dogmái. Mihelyt ezeken kiád, és helyettek másokat veszen be, már nem az, és nem is lehet annak tartani. A' Protestántismus voltta szerínt megszűnt len-

lenni, és avvá változott, a' minek tudományát elfogadta.

Edvárd. De hová vezet ez? és miképpen eggyez avval, a' mit az Úr elejénte mondott, hogy t. i. a' religióbéli eggyeztetés a' mi üdönkben könnyebb, és lehetőbb, mint valaha ennek előtte?

Odilo. Ha még a' Protestánsok az ő systémájokhoz erősen ragaszkodnának; ha nékik némünémüképpen magához édesítő Cultussok vólna, mint minden állandónak lenni kívánó religióban ez szükséges; ha nékik egyházi Politziájok volna, melly a' religiónak fenntartására általlyában, és az eggyenként vett személyek körül ügyelne, mint polgári tekíntetben minden emberi társaságnak, melly fenn-létét szereti, lenni kell; ha az előkelő személlyek illendő érdemben volnának; ha egy közönséges főt ismérnének, melly ezen religiói testnek minden tagjait öszsze-kaptsolná, és minden részek egymás között szövetkezésben volnának; ekkor a' kathol. Anyaszentegyházzal való eggyeztetés sok nehézségeket látna.

Edvárd. Ebből kézzel fogható, hogy a' görög Anyaszentegyháznak a' deák Anyaszentegyházzal való öszsze kaptsolására fordított iparkodások mind haszontalanok valának.

Odilo. De az Uraknál mind ezek ellenkezőképpen vannak. A' Protestáns religiói tár-

társaságnak romlása naponként öregbedik; sőt valóban mondhatni, hogy mint *Egyházi-test* tulajdonképpen nints is már ő egy mindenféle, jobbára egymással artzúl ellenkező vélekedésű, rend, és öszsze-függés nélkűl való *ember-massa*. E' szerínt tehát, olly meggyőzhetetlen nehézségek állanak-e ellent, hogy őtet egy rendes, religiói társaságba vissza téríteni ne lehetne?

Huldrich. Követem, ne vegye az Úr roszsz néven: én felette keménylem azt a' mondást, hogy olly derék religiói társaság, minémű a' Protestánsoké, nem *Ecclesia*, hanem mindenféle, 's egymással artzúl ellenkező vélekedésű *ember-massa*, és így egy *confusum chaos* légyen.

Odilo. Én ugyan sajnállnám az Úrnak kedvét szegni. Mindazáltal értelmes Tudósok már régen e' képpen ítéltek. — Egy mély bélátású Író imigyen szóll: „A' Pro„ testánsok között tulajdonképpen nints már „ *Ecclesia*; az az: a' Keresztényeknek egy„ be-kaptsoltatások, kik ugyan azon hit, „ és ugyan azon religiói principiumok, és „ üdvösségre vezető eszközök által egygye„ sülnek; hanem egy emberekből álló tsa„ pat, kik közül, kivált a' mivelttebbeknek, „ és tanulttabbaknak legkissebb része az, „ melly még Lutherhez, vagy Kálvinushoz „ tart; legnagyobb része pedig önnön vélekedései után nyargalódzik, legyenek azok

bár-

„ bármelly hamisak, és tévelygők ; és az „ Írást tsupán olly vehiculumnak tartya, „ mellybe a' kevesebbé felderültteknek, és „ bigottoknak, és a' Bibliát bálványképpen „ imádóknak kedvekért a' Mórált bé kell „ burkolni. Legnagyobb része az egész szent „ Írást, a' kijelentést, és a' Kereszténységnek „ dogmáit megveti, és a' Deismusnak, az „ Atheismus mostoha testvérének hódol." *L. Vertrauten Briefe an den Bibliothekar Biester 8.* 45.

Edvárd. Fájdalom! igen is hogy igaz.

Huldrich. Hah! talán valamelly Katholikusnak ítélete, kik mindenkor a' valók vóltak, hogy nékünk nints Ecclésiánk.

Odilo. Akár Katholikus, akár Protestáns légyen valaki, mindegy az, tsak ő jól lásson, és helyesen ítéllyen. De az imént emlétett Tudós, Protestáns Tudósokat hoz fel, kik szinte így ítélnek, 's kiknek szavait az Úr is alkalmasint béveszi.

Huldrich. Kik legyenek ezek?

Odilo. A' közönséges Literat. Újságnak — *Allgemeine Literatur Zeitung* — híres Írói. Ezek, a' most megjegyzett szerzőtől felhozott helyen, tsak mintegy fél vállról azt mondgyák: „hogy most azon eggyesületnek, „ mellyet Ecclésiának nevezünk, tsak nem „ végképpen való felbomlása, és disorganisátiója mutogattya magát, hogy most a' „ legnagyobb rész a' keresztény hitet tsupán

„ em-

„ emberi, mindenféle koholmányokkal, és „ tsalfaságokkal egybe-szütt-fontt találmány-„ nak tartya, 's szégyenli magát az Eccle-„ siával szorosabb kaptsolatban lenni, 's azt „ gondollya, hogy Ő annál fenntebb való, és „ hogy az Ecclésia, minekutánna az Ő tag-„ jainak fenyítésében, és jóbbításában már „ semmit nem tehet, fogyton fogy, és pusz-„ tulásra szakad.“ Ebből önként megfejtheti az Úr, miként, és miért mondhatta légyen egy jeles Protestáns Theologus, — a' mit már előbb megjegyzettem, — hogy, „Krisz-„ tusnak soha sem volt szándéka az Ő tudó-„ mánnyának követőit egy külső látható „ kaptsolatba összve-szerkeztetni,“ vagy a' mi mindegy: Ecclésiát alkotni. Tehát Protestáns Ecclésia már valóban nints!

Edvárd. Hát ha a' mi országló Fejedelmeink, mint fő Püspökök — *summi Episcopi* — a' Protestántismus' elromlásának okait elhárítanák, fogyatkozásainkon segítenének, jobb, és szorosabban összetartó religiói társaságot formálnának?

Odilo. Ha még is mindnyájan ugyan azon egy akaraton járnának, és eggyenlőképpen közös interesséjek volna. De ez melly nehézségeket szenved, és melly lehetetlen, politikai tekíntetben elég kárunkkal tapasztaltuk. Jóval is könnyebb lészen magát egy már fenn álló, és erős religiói társasághoz tsatolni.

Ed.

Edvárd. De csak gondollya-meg az Úr, melly igen meszsze eltávozott mind a' két Fél egymástól; és mennyire ment az indifferentismus minden eránt, valami a' religiót érdekli!

Odilo. Éppen ez az, mi az eggyesülést a' mostani üdőben lehetőbbé, és könnyebbé teszi, mint ez előtt valaha; és az Uraknak Felderítőik akarattyok ellen is a' Katholicismusnak jobban kezére jártak, mint gondolták. *) Állyon-elő valamelly, akármi féle körülállás, megláttyuk, hogy az Indifferentisták előbb, és könnyebben által térnek a' Katholicismusra, mint azok, kik még valamelly erős religiói Systémához ragaszkodnak.

Huldrich. Egy derék nyereséghez jútnak az Urak.

Odilo. Meglehet, de mi még is nyerünk.

Huld-

*) *Biester* Bibliothecáriushoz írtt barátságos levelek szerzője — *Vertrauten Briefe an den Bibliothekar Biester. L.* 100. e' képpen ír: „ Most a' Kath. Anyaszentegyháznak legbuzgóbb Proselytus-tsinálói, tudtok, és akarattyok ellen magok a' kereszténységet seprege-tő Protestáns Philosophusok, és Theologusok." A' ki meggondollya, mivé lett az ő kezek alatt a' Protestántismus, és hogy az eggyes ember, és a' Társaság *positiva religio* nélkül meg nem állhat, annak meg kell vallania, hogy ez igaz.

Huldrich. Hogyan?

Odilo. Nyerjük az egész utánnunk élõ maradékot.

Huldrich: De azt hiszi-e az Úr, hogy a' Szülék, ha bár külsõképpen, hól egy, hól más körülállástól indíttatva a' kathol. Anyaszentegyházzal eggyesültek is, gyermekeikbe az õ principiumaikat bé nem irtyák? és így a' maradék eránt való minden reménység eloszlik.

Odilo. Úgy gondolom, hogy akkor is lészen mód, ha hozzá akarnak nyúlni, az ifjúságot jó nevelés által, a' szüléknek veszedelmes bé folyások ellen megóvni. A' hol pedig általlyában semmi megállapított principium nints, mint az Indifferentistáknál, nem is lehet a' veszedelmes principiumoknak béirtásától félni.

Edvárd. De tsak vegye az Úr gondolóra, hogy a' nem indifferens Protestánsok az õ principiumaikban, melly meszsze elütnek a' Katholikusoktól.

Odilo. Az igaz, és most inkább, mint valaha. De az is bizonyos, hogy azokat, kik még a' Naturálismushoz által nem szürenkedtek, nem olly nehéz vólna a' kathol. Anyaszentegyházzal megegyeztetni, mint közönségesen felõlök vélekednek, ha annak tanításával elegendõképpen megismérkednének.

Ed

Edvárd. Én úgy gondolom, hogy erre a' tanításra nem munka rámenni, holott a' Katholikusoknak a' religióról szólló sok írásaikban tárva vagyon.

Odilo. Minthogy a' Protestáns Theologusok, tulajdon Reformátoraiknak, 's régiebb Theologusaiknak írásaikat sem tanulták-ki jól, hogyhogy várhassuk tőlök, hogy a' Katholikus Theologusokét jól felvegyék, és hogy a' Kathol. Anyaszentegyháznak tanítását annak nyomos okaival, fundamentomival eggyetemben emberűl kitanullyák. *)

Edvárd. De ez még is kétséges előttem. Mert ha a' Katholikusoknak, és Protestánsoknak tanításaik egymástól olly igen távúl nem járnának, és olly felette fontosak nem vólnának, elváltak vólna-e valaha egymástól?

Odilo. Miképpen ítélt légyen Luther a' Kathol. Anyaszentegyházról, és annak tanításáról, már tegnap említettem. De Melánch-

*) Tapasztalásból szóllok. Egy érdemes, és a' tudományokat valóban betsülő Protest. Prédikátor Úrral beszédbe ereszkedvén, olly fogásokat hallottam tőle a' kath. Anyasz. ellen, mellyekre álmélkodtam, és borzadtam. Hól vette az Úr ezeket? kérdém tőle. „A' mi iskoláink„ ban ez a' tanítás," felelé. — Így kell-e az igazságnak párkánnya alatt kereskedni? Illy előítéleteket kell-e az ifjúsággal bészívatni? Minek jele az, ha ki ügyét költeményekkel 's a' t. védi? — F.

lánchthon sem ítélt különben. Bizonyossá tevé *Theopulust*, hogy ő, 's valakik véle egy értelemben vagynak, hívek a' római Anyaszentegyház' tanításához, azt legnagyobb álhatatossággal oltalmazzák, 's egyedűl azért estek mások előtt gyűlölségbe: Hogy Isten' segétségével ezt a' hitet Krisztus, és a' római Anyaszentegyház előtt megbizonyittyák; és hogy tsak a' szertartásakban vagyon némelly különség, melly az eggyességnek ellentállani látszik. — *Nullam etiam aliam ob rem plus odii sustinemus in Germania, quam quia Ecclesiae romanae dogmata summa constantia defendimus. — Hanc fidem probabimus Christo et romanae Ecclesiae Deo volente. — Levis quadam dissimilitudo rituum est, quae videtur obsistere concordiae.*

Edvárd. Úgy, de Luther utóbb még is keményen kikelt a' kathol. Anyaszentegyház, és annak tanítása ellen. Melánchthon pedig azt tartotta, hogy a' dogmákat szükséges gyakran változtatni.

Odilo. Ha egyszer az ember esőfélben vagyon, természetesen mindég alább esik. Egyébbaránt igaz az, hogy a' Protestánsok az ő tanításaikban nem olly távúl voltak a' Katholikusoktól, mint közönségesen gondollyák. — *Rotterdámi Erasmus* is egészen másképp beszéll erről; ki felől tsak ugyan fel lehet tenni, hogy mind a' kathol. Anyaszent-

szentegyháznak dogmáit, mind az elsõ Reformátorok' tanítását voltaképpen ismérte.

Edvárd. Minden bizonnyal. Mit mond tehát Erásmus?

Odilo. „Ebbõl az egész lármából," — így szóll õ — „végre tsak az jött-ki, hogy „ abból, a' mi fölött eddig az iskolákban, „ tsak mint hihetõ dolgok fölött versenegtek, hitágazatokat tsináltak. — *Erasmi „ Roterod. Epist. L. 17. p.* 581. — õ tehát „ azt hitte, hogy azok a' dogmák, mellyekben a' két fél legalább akkor egymástól eltért, nem volnának olly igen fontosak, hogy miáttok a' szíveknek egybe-engesztelése lehetetlen légyen.

Huldrich. Erásmusnak ítéletét, ki inkább Humánista, mint Theologus volt, ide nem nagy erejûnek tartom.

Odilo. Felhozok tehát egy új jeles Protestáns Theologust, D. *Plank* Urat. Ez azt mondgya — *Worte des Friedens an die kath. Kirche S.* 15. 16. — hogy „azon „ mód, és körülállások által, mellyek a' „ két Félnek egymástól való elszakadkozá„ sát okozták, nehezedett-meg leginkább „ az egybe-engesztelõdés." — Tehát a' dogmák, legalább az elsõ üdõkben nem lehettek olly igen fontosak, hogy miáttok el kellett légyen egymástól válni, vagy ha ez már megtörtént is, hogy ismét egybe ne kaptsoltathattak volna.

Huld.

Huldrich. De az a' kérdés, ha ebből a' mondásból lehet-e azt következtetni, a' mit az Úr belőle következtet? Legalább én előttem igen különös.

Odilo. Én még egy más, és ennél jóval is fontosabb ítélettel szolgálhatnék az Úrnak az újjabb üdőkből, a' minn az Úr még inkább fogna tsodálkozni, mivel az a' Tudós, kit itt érintek, nem tsak hogy első nagyságú Tudós, de Protestáns is, és Philosophus volt.

Edvárd. Kit ért itt az Úr?

Odilo. A' nagy *Leibnitzot.* Fogja az Úr tudni, hogy ő a' Szent Háromságnak dogmáját *Vissovatius* Sociniánus ellen védelmezte, és megmûtatta, hogy az a' józan Philosophiával helyesen megfér. De nem mind ez az, a' mit mondani akarok. Ő, az holta után hagyott jegyzésekben, mellyek a' Hannoverai Bibliothékának gondviselése alatt vannak, a' kathol. Anyaszentegyháznak tanítását is oltalmazza, és ugyan azon pontokban leghathatósabban, mellyekben a' Protestánsok tőle eltérnek. — Kár, hogy ezeket az írásokat nyomtatás alá nem eresztik! — *L. Feller Diction. Tom. V. pag.* 359. —

Huldrich. Én ugyan azt, a' mit az Úr Leibnitznak religiói vélekedéseiről feszeget, és vitat, meg nem tzáfolhatom; mindazáltal igen különös, hogy illy vélekedéssel léven, *Bossuet*tel a' religiók' eggyeztetése felől vál-

to-

togatott közléseit, 's alkudozásait olly hirtelen félbe-szakaszthatta.

Odilo. Még jobban fog az Úr bámulni, ha hallya, hogy már igen is derekas pontokban, millyenek: a' Tridentomi Gyülekezet, a' kelhhel való élésnek felvétele, az Isteni szolgálat körül az anyai nyelv, és Luther' fordítása, és az olly Papoknak házassága, kik az ordinátio előtt már feleségesek voltak; *Bossuet*nek részéről már kész volt az engedés.

Huldrich. Valóban igen különös. De mi volt tehát az ok, mellyért Leibnicz elállott?

Odilo. Ő maga megmondgya: „Tudgya „ az Úr," — e' képpen ír ő, — „hogy a' mi „ Fejedelmünknek Angliára való minden „ jussa, a' római religiónak megutálásán, és „ az országból való számkivetésén fundálta„ tik!" Tehát Politikai okok voltak azok, mellyek miátt az alkudozások elmúltak, nem Leibnitznak a' katholika religió felől való egy, vagy másféle gondolkozása, melly csak ugyan ollyan volt, a' millyennek előbb mondottam.

Edvárd. Ezt Leibnitzról soha nem hittem volna. Azt pedig nem képzelhetem magamnak, hogy az Úr hamis tudósítással akarna bennünket fogtatni. Azonban másképp' ítél a' Philosophus, másképp' a' Theologus. Mit az eggyik igaznak, és helyesnek tart,

sokszor a' másik nyomos okokból megvetí. Már pedig egyedûl a' Theologusnak ítélete határozza-meg a' szent Írást.

Odilo. Minthogy a' Protestáns Theologusok az elsõ Anyaszentegyháznak autoritását béveszik, midõn a' szent Írás' könyveinek Cánonját kell meghatározni; hatsak inconsequensek lenni nem akarnak, akkor sem vethetik-meg ezt az autoritást, midõn az Írásnak magyarázása, és az a' tudomány vétetik szóba, mellyet a' Kereszténység régtûl fogva mind e' korig hitt, a' mint ezt már tegnap említém. Azon kivül ez volt a' keresztény régiségnek, és így az eredeti Kereszténységnek studiuma is, melly okból végre a' tudós *Grotius* arra bírta magát, hogy egészen a' kathol. Anyaszentegyháznak javára szóllana.

Edvárd. *Grotius*-e? soha még a' világ!

Odilo. Ha baráttya *Petavius* az õ gondolkozása felõl meg nem gyõzõdött volna, úgy, halála után nem mondott volna annak lelkiért Misét.

Edvárd. 'S õ még is *Quistorp* Doctornak Rostocki Lutherista Papnak karjai közt mult-ki.

Odilo. De a' Lutheristasághoz hajolt-e? Bátorítást, és vigasztalást akárkitõl is lehet elfogadni.

Huldrich. Grotiusra nem sokat lehet hajtani. Õ majd igazi Református, majd Ar-

Arminiánus, majd Sociniánus volt, a' mint írásaiból kitetszik.

Odilo. Az ember végre viszsza tér. Olvassa az Úr az ő többi tudós munkái között emezeket: *De imperio summarum potestatum circa sacra.* — *Annotata in consultat. Georg. Cassandri.* — *Discuss. Rivetani Apologetici*, és eléggé fogja az Úr tapasztalni, melly igen hajlandóvá lett a' kathol. Anyaszentegyházhoz. Ez tetszik-ki világosan testvéréhez írtt leveleiből is, mellyről már emlékeztem. De hogy magánál a' dolognál maradgyunk, azt mondom: ha a' régi Anyaszentegyháznak autoritását beveszszük, midőn a' szent Írásnak Cánonjáról vagyon a' szó: nem kell e azt bevennünk, — hatsak inconsequensek lenni nem akarunk, — midőn annak tudománnya kérdésbe jő, a' mint már megmondottam?

Edvárd. Ha ez úgy lenne is, mi következnék belőle?

Odilo. Ebből az következnék, hogy mi sokat nyernénk, és az eggyesülés nem szenvedne annyi nehézségeket, hogy más fontos okokról ne is emlékezzünk.

Edvárd. Tessék az Úrnak világosabban megfejteni, mire lehessen ezt érteni?

Odilo. Igen szívesen. Engedgye-meg az Úr, hogy kérdhessem: minémű gondolkozással voltak légyen a' religióról Luther, Melánchthon, Kálvínus, és Zvinglius, tud-

gya-e az Úr ezt minden bizonnyal? Azt, hogy önnön magokkal sem mindenkor egygyeztek, már láttuk. Hogy pedig egymás között sem tudtak megalkudni, bizonyság erre Kálvínusnak Melánchthonhoz írtt levele, holott így szóll: „Igen méltó arra ügyelnünk, „ hogy a' kései világ a' mi viszszálkodásainkat meg ne tudgya; mert mód nélkül ne„ vetséges, hogy mi, kik az egész világgal „ szembe szökünk, mingyárt a' reformátzió„ nak elején önnön magunkkal meghason„ lunk." *L. Calvini Epist. ad Melanchthon. fol.* 143. — De tegyük, hogy ők principiumaikban szinig megeggyeztek volna, kérdezem: tudgya az Úr ezeket a' principiumokat?

Edvárd. Hogy ne? Az ő írásaik minden embernek kezeiben forognak. De tegyük, hogy ezek az írások meg nem volnának: úgy de megvannak a' vélek egy korbélieknek az ő Tanítványaiknak, a' nyomban utánnok következő Theologusoknak írásaik, mellyekből bizonyosan kitanúlhattyuk, miképpen gondolkoztak légyen a' Reformátorok, és a' mi Ecclésiánknak felállítói a' hitnek ez, vagy amaz ágazattyai felől.

Odilo. Éppen ez vala az, mit az Úrtól hallani vágytam. Valamit mondott az Úr, helyesen vagyon mondva. De íme édes Barátom! lássuk a' mi hiteles Tanúinkat, milyenek: *Clemens Romanus*, ki még az első szá-

században élt, 's tanítványok, és társsok vólt Péter, és Pál Apostoloknak; *Ignátz* és *Polycarpus*, kik az elsõ századnak fogytán, és a' másodiknak elején éltek, és az Apostolokkal társalkodtak. *Justinus*, *Irenéus*, *Melito*, és egyebek, hogy többeket a' késõbb korbéliek közûl ne is említsek; kik pedig magoktól a' Protestánsoktól is az elsõ Anyaszentegyházhoz szamláltatnak.

Huldrich. Hah! ezekben nem igen bizonyos Tanúkat lelünk. Tudhattya az Úr, hogy p. o. *Ignátz*nak, és *Polycárp*nak leveleik rész szerínt az õ neveik alatt költött levelek, rész szerínt idegen toldozásokkal megvagynak vesztegetve.

Odilo. A' hamisan költöttekre, és megrongálttakra semmi gondom. Én tsak azokról szóllok, mellyek magoktól a' Protestánsoktól legszorosabb Kritika alá vettetvén, tulajdon igazaknak ismértettek.

Edvárd. 'S mit hoz-ki ebbõl az Úr?

Odilo. Ebbõl azt hozom-ki, hogy: miképpen Luther' tanítványinak, és az õket nyomban követõ Theologusoknak írásaik hiteles bizonyságai Luther' principiumainak; úgy a' régi szent Atyáknak írásaik elvethetetlen bizonyságai a' támadó Anyaszentegyház', az az: az elsõ Kereszténység' hitének. Ez a' hit mái napiglan is a' mi hitünk; és ha vagy azt, a' mit Krisztus, és az Apostolok tanítottak, félre nem teszszük, vagy ezeket

a' Tanúkat tsak valamennyire is béveszszük, kiket hatsak inconsequensek lenni nem akarunk, meg nem vethetünk, úgy mi vagyunk a' nyertesek, és e' képpen az eggyesülésnek nem olly sok akadállyai lesznek.

Huldrich. De ez még azt el nem oszlattya, a' miről már emlétés volt, hogy a' Katholikusok az ő principiumaikban tőlünk olly igen távúl járnak, hogy az eggyesülésre számot sem lehet tartani, és mi ezeket a' principiumokat jobban ismérjük, mint talán az Úr felőlünk hiszi.

Odilo. Én Protestánsoktól hallottam, kik *Bossuet*nek ama tudva lévő könyvét: *Exposition de la Doctrine de l' Eglise catholique*, olvasták, hogy ők a' mi Anyaszentegyházunknak tanítása felől egészen másképzeléssel voltak eltelve, mint sem a' hogy' ebben a' könyvben találták.

Huldrich. Ó ezt szóba se vegye az Úr! mert az ebben a' könyvben előadott Katholicismust protestántizálttnak is nevezik.

Odilo. Ha így, tehát miképpen érdemlette volna XIdik Innocentius Pápának, számos Püspököknek, és Praelátusoknak jóváhagyását? Én ez eránt az Urat *Tabaraud*nak könyvére útasitom: *de la Réunion. p. 392.* hol egyebek köztt azt, a' mit *Rabaut* felőle kőlt, hogy *Bossuet*nek Expositiójára, az ő *Leibnitz*tzal váló alkudozása nyitott alkalmatosságot, és hogy ő nagyon aggódott légyen,

gyen, netalán Rómában kárhoztassék, egészen megtzáfolva találllya az Úr, és azt is fogja látni, hogy *Rabaut* a' számolásban tsak húsz esztendõt ugratott.

Edvárd. De mi gyakorta félbe-szakasztyuk az Urnak beszédét; 's úgy tetszik, még más nyomos dolgok is vagynak, mellyekrõl az Úr szollani akart.

Odilo. Talán a' Protestántismus, külsejére nézve, soha olly bajos, és veszedelmes állapotban nem volt, mint most. Minden eddig való támadékai nem tsak hogy odvasok, de egészen el is dültek. Ide járúl az õ belsõ állapottya, mellynek minéműségérõl már tegnap elég bõven beszéllgettem. Lehet-e az õ miben-léte ennél bajosabb?

Edvárd. Ezt én válóban által nem láthatom.

Odilo. Vegye az Úr a' dolgot szoros vizsgálás alá, és úgy fogja találni. A' hitvallást (Confessio) melly szerént religiói Szabadságot, és Katholicusokkal eggyenlõ just nyertek, az Urak magok elhagyták, és semmivé tették, és az arra való kötelezteteést imitt amott tellyességgel eltörölték. A' Vestfáliai békekötés, melly a' Urakat bizonyos karba helyheztette, sírba szállott. A' *Corpus Evangelicorum*, az a' Protestántistismusnak hatalmas védfala, melly néki minden megtámadtatások ellen bizonyos szolgálatot tett,

el-

elmult; valamint a' Birodalmi-gyülés is, és most már senki hozzá nem folyamodhatik.

Edvárd. Ez, fájdalom! igen is, hogy úgy vagyon! De mit akar az Úr ezzel mondani?

Odilo Azt, hogy ha valamelly idegen, vagy honni hatalmasság, akármi okból a' Protestánsokat a' katholika Anyaszentegyházzal eggyeztetni akarná, ezt, mostani helyheztetését tekíntvén a' Protestántismusnak, nem tsak könnyebben véghez vihetné, mint ennek elõtte, de még igyekezetében sem találna semmi akadályra is.

Edvárd. Éj a' Fejedelmek, kik most mind országlóhatalommal bírnak, fogják ezt gátolni, és soha meg nem engedik, hogy a' Protestántismus katholizállyon, valamint ellenben a' másik fél sem fogna engedni, hogy a' Katholicismus protestántizáltassék.

Odilo. Éppen ez a' fõ-hatalmúság, — *souverainität* — ha magok ezek a' Fejedelmek reá okot lelnek, minden elõbbeni akadályokat elhárított; és ha mostanság valamelly Fejedelem az õ országában illy féle eggyeztetésnek végére akarna járni, nem támadnának elene az Országnak Rendei, mint hajdan Kasselben, és Würtengbergben; nem fognák-fel a' dolognak ügyét a' Corpus Evangelicorum, — mert már eggyik sints.

Edvárd. De mitsoda okaik lehetnének erre a' Fejedelmeknek?

Odi-

Odilo. Azt mondá egykor Luther: „Sokan jó Evangelikusok, mert még vannak „ katholikus monstrántziák, és szerzetes jó„ ságok.“ — *Machesius Lutherről a' 12dik prédikátzióban. pag.* 137.

Edvárd. Tudom ezt, és fájdalom! hogy igaz. De mire tzéloz az Úr véle?

Odilo. Annak elõtte e' féle okok nyitották útat a' kathol. Anyaszentegyháztól való elszakadásra. Most más okok kerülhetnek elõ, ha éppen nem ezek is a' véle való egybe-szövetkezésre; ámbár tsak azok legyenek is, mellyeket az Úrnak tegnap *Tabaraud*nak, és *Beaufort*nak szavaikból felhoztam: az uniformitas-monárchismus, és más illyenek, mellyek, kivált e' mi korunkban, hathatós erejûek lehetnek.

Edvárd. Hogy ez megeshetik, nem szóllok ellene. Mi olly dolgokat éltünk-meg, mellyeket néhány esztendõkkel ez elõtt akárki is közülünk lehetetleneknek tartott. De attól, hogy ezt valóban meg is éllyük, még úgy gondolom, igen távúl vagyunk.

Odilo. Végre talán éppen szükségessé válik, és ha így, gondolhattyuk, hogy meg is történik.

Edvárd. Kérem, mi okokra nézve mondhattya az Úr ezt? Nintsenek-e az e' féle már magokat mutogató jelenségek, és kifakasztott buvalkodások minden ok nélkûl?

Odi-

Odilo. A' Protestántismusnak mostani belsõ mivolta hozza ezt magával, a' mint én vélekedem. Természetes dolog, hogy annak a' testnek, melly magasról esik alá, mennél közelebb ér a' földhöz, annál sebesebb a' rohanása.

Edvárd. Tessék ezt világosabban kifejteni.

Odilo. Az az elõhaladás, mellyet a' Protestántismus az utóbbi tíz esztendõk olta a' Naturálismus felé tett, olly iszonyú nagy, olly sebes, a' millyen soha ennek elõtte nem volt. Ennekutánna pedig még sokkal iszonyúbb, és sebesebb lépéseket fog tenni.

Edvárd. Ez ugyan, fájdalom! igaz; 's a' mi ezt élesztette, és még ennek utánna is éleszteni fogja, kinekkinek szeme elõtt vagyon, 's nem is egy könnyen lehet meggátolni.

Odilo. Azokról az erõszakos megingatásokról, és felforgatásokról, mellyeket ez által a' Protestántismus szenvedett, már tegnap beszéllgettem. Ebben az Urak velem kezet fogtak, és én megmútattam, hogy az ebbõl kikelõ borzasztó veszedelmek egy derék Protestáns Theologusnak olly világosan szemébe ütköztek, hogy az ó, és új keresztényeket, az az, kik a' Protestánsok közûl még a' keresztény hithez tartanak, azoktól, kik tõle valóban elpártoltak, és naturálistákká lettek, tellyességgel el választat-

ni

ni javallaná; 's õ ezt a' religiónak fennmaradására szükségesnek állitá. — *Die gedrückte Kirche. Frankfurt.* 1801. *in* 8. *S.* 13. — Én bizonnyal nem tudom, miképpen lehetne még e' dologban tovább menni, hatsak az ember a' keresztény hitet végképpen el nem rontaná, és annak helyébe a' naturálismust vagy deismust bé nem állítaná.

Huldrich. No no! De tessék az Úrnak magát világosabban kifejezni.

Odilo. Minthogy az, a' mit az Uraknak felderültt Íróik, 's még Theologusaik is a' kijelentett religió ellen írnak, eggyes-eggyes Broschurákban, és Journálokban elszórva lappang, nem könnyen észre vehetõ, hogy már mennyire mentek légyen. De szedgye az Úr összze ezeket az elszórtt tagokat, ízeket — *disjecta membra* — rakja egymás mellé, úgy, hogy egész kerekedgyék belõlök, és fogja tapasztalni, hogy õk a' szent Írásnak egyenes és isteni íhletését tagadgyák, hogy sem az ó, sem az új Testamentomnak könyveit már nem tekíntik úgy, mint a' hitnek, és jó erköltsöknek bizonyos reguláját; hogy a' szent Háromságnak dogmáját, Krisztusnak, és a' szent Léleknek való isteni létét; az eredeti bûnrõl, a' közbenjáró Jézusnak hellyettünk bémutatott elégtételérõl, és engesztelõ haláláról való ágazatokat már nem hiszik; hogy szinte e' képpen nem hiszik a' Prófétáknak, Krisztusnak, az Apostoloknak

tse-

tsodáit, jövendölléseit, hanem majd természeti okokból származtattyák, majd képzelödésnek, szemfényvesztésnek, tsalásnak tulajdoníttyák, holott pedig a' keresztény hitnek isteni voltta, igazsága ezekre vagyon támasztva; hogy továbbá Jézusnak feltámadását, menybe-költözését nem különben tagadgyák, holott pedig az elsö nélkül, a' mint Sz. Pál világosan mondgya: hijába való a' mi hitünk; hogy a' Keresztséget, és az Úr' vatsoráját a' Cultus' való részeinek már nem tartyák; szóval: hogy mind azt, valami a' Kereszténységnek volttaképpen, és kiresztöleg tulajdona, elvetik, és a' helyett az emberi észt teszik legföbb bíróvá, és egyebet semmit helyén nem hagynak, mint azt, a' mi ebböl kifejlik, a' mit ez jóvá hágy, a' mire ez magát határozza; hogy, és pedig magok a' religiónak Tanítói, még a' Morált is faggattyák, és keményen megingattyák. Ez az, a' mit észre veszünk, ha az új felderültt Protestáns Íróknak, és Theologusoknak szanaszétt elszórtt magok' kinyilatkoztatását öszsze-szedvén, egymás mellé állíttyuk. Mi, és mennyi marad még fenn a' keresztény hitböl? Nem foglalta-e el annak helyét az naturálismus? ámbár még amaz *forma szerint* nints eltörölve, és ez annak helyébe *forma szerint* nints iktatva.

Edvárd. Ah! bizonnyal igaz!

Odi-

Odilo. És már annyira vetemedtek, hogy a' Pogányságot a' keresztény hitnek nyilván elejbe teszik.

Edvárd. Megbotsásson az Úr, hogy én ezt igen sokallom. Igaz, igaz, hogy némellyek a' hitlenségnek felette is hódoltak; de hogy olly gyalázatos, és oktalan babonát, millyen a' Pogányság, a' Keresztény hitnek elejbe tettek volna, lehetetlennek tartom.

Odilo. Hallya bár az Úr, mi vagyon erről egy Nevetlennek értekezésében — *Ueber das Christenthum des Paulus Semler*nek Magazinnyában. Th. 1. §. 2. mellyet ez a' maga módgya szerint mégtzáfol. Itt olvasni: „A' „ jámbor Pogányságnak elrontása után nem „ volt mit boldogtalanabbat látni a' Keresz„ ténységnél. De az elrontatott, mert a' Ke„ reszténységnek béhozói olly emberek vol„ tak, kik sem a' Pogányságot nem ismér„ ték, sem magok nem tudták, hogy igazán, „ és tulajdonképpen annak helyébe mit ál„ lítsanak; de még is valami újságot akar„ tak támasztani, mert eszre vették, hogy „ a' Pogányság vesztére jutott.“ Nem tsak; hanem még §. 33. illy kérdés vagyon téve: „Vallyon nem volna-e jobb a' Görögöknek, „ és Rómaiaknak religiójokat újra felélesz„ teni, 's behozni? “

Huldrich. Az Úr ismét nevetlen Iróval áll-elö; ezek pedig én elöttem semmit nem nyomnak.

Odi-

Odilo. Ó! az Uraknak némelly Néptanítói sem általlották a' Pogányságot a' Keresztény hitnek nyilván elejbe tenni, mint ezt láthatni *Thiesznél l. c. p. 72. a' Jegyzésben.* Ugyan ezt tselekedték az úgy nevezett Franczia Philosophusok is, kiknek nyomorultt majmolói a' német anticristiánus Felderítők, 's a' többi között *Raynal*, ki az ő *Histoire philosophique* munkajában szivéből sajnállya, hogy „Jézus Krisztusnak keresztye „ Roma' és Görög ország' kívánatos Istе„ neik helyekbe állítatott.“ — *Que la croix de Jesus Christ a remplacé les divinités riantes de Rome et de la Gréce.* —

Edvárd. Valóban szomorú dolog! És ebből a' Protestánsoknak a' kathol. Anyaszentegyházzal való eggyesülések szükségképpen következzék-e?

Odilo. Minden bizonnyal. Minthogy a' Protestántismust az ő omladéki alúl újra feltámasztani lehetetlen, mint ezt már megmutatám; azoknak, kik a' Protestánsok közűl még a' keresztény hithez ragaszkodnak, ha ennek a' száraz észkoholtta religiónak ízetlen vígasztalásival, és oktatásival megelégedni nem akarnak; ha látni nem akarják, miképpen sodródnak az ő gyermekeik is ennek az észfaragta religiónak közönséges örvénnyébe; nem lészen egyebet mit tenniek, mint hogy a' kathol. Anyaszentegyház, még magoknak a' Protestánsoknak szá-

jok'

jok' vallása szerínt is a' Keresztény hitnek fő, és gyökeres igazságit kézen tartya; ezzel az Anyaszentegyházzal, mondom, úgy mint a' Kereszténységnek, a' Protestánsok között való kimultta után még egyedül fennmaradott Christiánismussál. Magoknak a' Protestáns Fejedelmeknek is kell ide segítő kezeket nyujtaniok.

Edvárd. A' Protestáns Fejedelmeknek-e? Hogy a' világ' Nagygyai avval, a' mi a' religiót, és az Ecclésiának állapottyát illeti, nem törődnek, maga az Úr már ennek előtte megengedte. De az újjabb békekötésekben is, nem úgy, mint hajdan történt, a' religióra senki sem vetette szemét; és most fognák-e fel annak ügyét?

Odilo. Igen; mert ha még eddig által nem látták, nem sokára okvetetlenül által fogják látni, hogy egy ország sem állhat fenn *positiva religió* nélkül. E' mellett fog még maga a' Pogányság is; és a' Görögök, 's Romaiak, holott *positiva religió*jok nem vala, arra fakadtak, hogy egy költött positiva religiót gondolnának-ki, a' mint ez tudva vagyon. Már *Plátó* a' törvényekről értekező X-dik könyvében azt mondá: „Az igaz „ Istennek nem tudása minden országoknak „ legnagyobb veszedelmek. Minden emberi „ társaságnak talpkövét forgattya-fel, valaki „ a' religiót felforgattya." *Veri Dei ignorantia est summa omnium rerumpublicarum*

pe-

pestis. Omnis humanae Societatis fundamentum convellit, qui religionem convellit. Hasonlóképpen szóll munkáinak más helyein, és *Plutárchus* azt mondgya, hogy könnyebb volna a' levegőben várast épiteni, mint valamelly köztársaságot religiói Cultus nélkül egybe-állítani. Nem különben *Machiavel* is Liviusnak első tízedére — *decas* — a' 12dik Szakaszban azt jegyzi-meg, hogy, ha az országlók, és respublicák fennmaradásokat kívánnyák, nékik minden egyebek felett a' religiónak szertartásait épen, és állandón bizonyos tisztességben kell tartaniok, és hogy akármelly tartománynak vesztét semmi világosabban nem jelenti, mint mikor abban az Isteni szolgálat megvetésre szakad. A' *naturálismus*sal egy ország sem állhat fenn. Még *Voltaire* is józanabb óráiban kéntelen vólt meg vallani, hogy a' társaságnak fenntartására a' religió elkerülhetetlenül szükséges. Így szóll ő „Nem akarnám, hogy valamelly „ istentagadó Fejedelemmel közöm lenne, a' „ ki midőn hasznát érezné, engem egy mo„ zsárban öszsze-ronthatna, mert bizonyos „ vagyok benne, hogy öszsze is rontana. Ha „ én országló Fejedelem volnék, ingyen sem „ tartanám közömet istentagadó udvari em„ berekkel, kik midőn hasznát éreznék, „ méreggel étetnének-meg, mert így minden „ esetre naponként ellenmérget kellene bé„ vennem. Tehát egyáltallyában szükséges,

„ mind

„ mind a' Fejedelmekre, mind a' Népekre „ nézve, hogy egy fõ valóságnak, Teremtõ- „ nek, Igazgatónak, Jútalmazónak, és Bün- „ tetõnek ideája minden szívekbe legmé- „ lyebben bé legyen irtva." Tehát nints ok nélkül mondva, hogy a' Kereszténységnek a' Protestánsok között lett végképpen való felforgatása után, magoknak a' Protestáns Fejedelmeknek rajta kell lenniek, hogy a' Katholicismussal, úgy mint még egyedül fenn lévõ Christiánismussal eggyesüllyenek.

Edvárd. Elõbb lehetne gondolni, hogy valamennyi Protestáns Theologusokból egy közönséges gyülekezetet szóllítanak öszsze, 's annál fogva a' Protestántismust újra helyre fogják állítani, és azt nem úgy, mint eddig, hanem jobban, egy közönséges testté alkotni.

Odilo. E' végett õket tsak öszsze gyüjteni is lehetetlen volna. De teszem, hogy úgy lenne: millyen gyülekezet volna az, melly igazi Protestánsokból, Áriánusokból, Sociniánusokból, Kálvinistákból, Deistákból, Naturálistákból, Herrnhutterekbõl, Pietistákból, és Isten tudgya, mi több e' féle felekezetekbõl állana?

Huldrich. Meg kell vallanom, hogy illy gyülekezettõl semmit sem ígérek magamnak. Szeretném azt a' spectáculumot látni, miként szidalmaznák egymást Atheistáknak, Naturálistáknak, Sociniánusoknak,

Obscurántoknak, Hyperorthodoxusoknak, Lammsbrüdereknek 's a' t. mind azon titulusok szerínt, mellyek *Bardt*nál az Eretnekek' Almanachjában — *Ketzeralmanach* — találtatnak; és végtére miként mennének egymással üstökbe is. Ha a' Lutheristák mingyárt elejénte valamelly Zsinati-alkatot vettek volna fel, minémű nálunk vagyon, úgy nálokis más különben volna a' dolog. Ekkor már a' gyülekezet nem járna illy nehézségekkel, 's lehetne is valamelly rendes sikere. Nem ezt hiszi-e az Úr is?

Odilo. Én még is kételkedem benne. Mert azt kérdem: ebben a' gyülekezetben mellyik Protestántismust kellene lábra állítani? Luthernek, és az első Reformátoroknak korából valót-e? vagy azon üdőbélit, melly nem sokára az ő halálok után következett; vagy azt, melly a' multt századnak első felére esik? Ki lenne ezen gyülekezetben az Elölülő? ki hozna határozó végzéseket?

Edvárd. Hihetőképpen tenné ezt a' többség; vagy a' tudósabb Theologusoknak meg kellene abban eggyezniek, mit légyen szükség jóvá hagyni? és minémű formába kelljen az Ecclésiát önteni?

Odilo. Így már van miért sajnállnom az Urakat. Ez éppen annyi volna, mint a' Naturálismust, vagy úgy nevezett keresztény Deismust forma-szerínt sanctionálni,

és

és uralkodó Ecclésiává tenni; mert úgy látszik, hogy most a' jelesebb, vagy leghíresebb Theologusok ehhez a' felekezethez szegődtek. Legalább még a' minap is egy könyvben, melly a' Protestánsok között az új felderülést leginkább gerjesztette, olvastam, hogy a' Protestáns orthodoxus Theologusok *magokat kitsinyenként viszsza-maratták.* — „Sie haben sich nach und nach „ zurückbeissen lassen." — *Allgem. teutsche Bibliothek. Th.* 69. *S.* 238. — Egyébbaránt, ebben a' könyvben minémű lélek fujdogál, és melly igen rajta van, hogy a' Kereszténységet fenéktől fogva fel forgassa, láthatni *Trembley*nek derék munkájában: *Etat présent du Christianisme.* De ez tsak mellesleg legyen mondva.

Edvárd. Hogy sem azok, kik a' Protestánsok közül még a' Kereszténységhez tartanak, a' kathol. Anyaszentegyházzal eggyesüllyenek', előbb tsatollyák magokat az Atyafiak' közönségéhez. — *Brüdergemeinde.* —

Odilo. Én ezekről az emberekről más ítélettel vagyok, mint talán az Úr felőlem gondolná. Én őket úgy nézem, mint az országban valamelly tsendesen élő embereket, kik között az istenesség, és az egész kereszténységnek lelke, az az: az érettünk meg feszítetett üdvözítőben való hit még jobban fenn vagyon, mint másoknál; és én

ezen Atyafiak között sok keresztény jámbor, és derék embereket ismértem. Ha pedig azok, kik a' Protestánsok közül még a' kereszténységhez ragaszkodnak, magokat ezen Atyafiakhoz találnák is tsatolni, nagyon kételkedem, hogy mind a' ketten jól összze illenének. De tegyük, hogy ezt választanák: ez az Atyafiak' kössége is *Zinzendorf*nak halála olta nem nevezetes változásokon ment-e által? ámbár mondhatni, hogy ezek a' változások az Atyafiak' kösségének hasznával estek-meg, holott egyébb nem Katholikus religiói társaságok káros változásokat szenvedtek? Mindazáltal ez a' religiói társaság általlyában tsak kisded környéknek való, úgy annyira, hogy mihelyt nagy religiói társasággá nevelkednék, azonnal más formát venne magára. Ezt *Herrnhut*ban is által láttyák, 's azért nem is igyeksznek magokat killebb terjeszteni.

Huldrich. Nem örömest szóllanék az Úrnak szavába; mindazáltal én még is úgy hiszem, hogy az ellen, mit az Úr vítat, hogy t. i. a' Protestánsoknak a' kathol. Anyaszentegyházzal való eggyeztetések most könnyebb, és lehetõbb, mint valaha ennek elõtte lett volna, 's hogy végre szükségessé is válik, még sokat lehet mondani, a' mi én elõttem nem tsekélynek látszik lenni.

Odilo. Szeretni fogom, ha az Úr elõttem minden gondolattyait felfedezi.

Huld-

Huldrich. Megengedi az Úr, hogy ha azok, kiknek a' Protestánsok közül a' keresztény hit még szíveken fek-zik, mert itt a' Naturálistákká lettekről nints szó, a' kathol. Anyaszentegyházzal eggyesülni akarnak, tökélletesen el kell magokkal' hitetniek, hogy az Uraknál a' religiónak állapottya jobb karban vagyon, mint nálunk, nehogy az esö alúl a' tsurgó alá állyanak.

Odilo. Minden bizonnyal. És én reménylem, 's a' felöl meg is vagyok gyözödve, hogy a' religiónak állapottya nálunk jobb karban áll, mint az Uraknál.

Huldrich. Az Úr, a' mint önnön szájából értettem, a' Naturálismusnak a' Protestánsok között való gyarapodásáról jó tudósításokat gyüjtött magának. De azt éppen nem tudgya-e, hogy erre való nézve az Uraknál mint légyen a' dolog? Vagy talán azért ugrotta ezt által, mivel a' maga Ecclésiájához, és nyájához különös vonzódással viseltetik? Én pedig úgy találtam, hogy minden bizonnyal katholikus Írók, olly principiumokkal kelnek-elö, mellyek a' mi Felderítöink principiumainál semmivel sem jobbak. A' József' üdejebéli reformátziónak productumait szóban sem vévén, olvastam minap, egynéhány esztendökkel ezelött Münchenben kijött írást illy tzím alatt: *Cogitata quaedam pro Ecclesia*, melly igen is hihetöleg Theologusnak keze alúl ke-

került-ki, hol a' *Mise*: majom formán egymásra halmozott tselekedeteknek nevezetik. — *Congeries actuum simialium.*

Odilo. Igaz, hogy a' reformátziónak, és felderítésnek neszével kérkedõ ámítók, kik a' Protestánsok között olly sok gazságot követtek-el, kezdenek már a' Katholikusoknál is az õ méreg-árrújokkal országot futni, és kereskedni. Theologusok, kik egyébbkor azoknak tetszésével, kik az Anyaszentegyházon kivül vagynak, semmit nem törõdtek, sõt nem is akarták, hogy nékik tessenek; most örülnek rajta, és olly roszsz-lelkûek, hogy készek religiójoknak principiumait feláldozni, csak hogy õket a' Protestáns újság-firkálók, és Journálmázolók, kik még e' mellett szoros *Incognitót* tartanak, mint felderûltt eszüeket ditsérjék. A' Pkilosophismusnak, 's nem csak *Voltairenek*, ki Franczia országot olly sok galyibába keverte, hanem az új német Philosophismusnak is házsártos lelke, melly minden ideákat, és *magát a' nyelvet* is összezavarta, már nálunk is ûzi bolondoskodását. Az Anyaszentegyház külsõképpen is nagyon megingattatott, és olly szorongatásokon, olly üldözéseken ment keresztûl, millyeneknek példáját a' történetekben nem találjuk.

Huldrich. Minthogy az Úr mind ezt maga megvallya, ugyan! azok a' Protestánsok, kik

kik még a' Kereszténységhez tartanak, mitsoda bizonyossággal eggyesülhetnének a' kathol. Anyaszentegyházzal? Nem kellene-e félniek, hogy a' naturálismus a' katholikusoknál is erőt fog venni, és az antichristiánismusnak ezen közönséges özöne őket is elfogja boritani? Vallyon mi különbség vagyon közttünk, és az Urak között?

Odilo. Igen nagy. Tsak imént emlékezett az Úr azon vásottsággal tellyes principiumokról, mellyek József' reformátziójának üdeje körül hintegettettek. Hol vannak most? Hol azok, kik ezeket a' Publicumra eregették? Hol a' számtalan firkálások, mellyekben előadattak? A' revolútziós Franczia országban mitsoda megtámadtatásokat kellett a' kathol. Anyaszentegyháznak, írások, és tselekedetek által szenvednie? úgy el volt nyomva, úgy kiszorítva, mint még a' világon egy országban nem történt; 's ő ott még is fennmaradt, és most is fenn-áll.

Huldrich. Úgy vagyon; minden megváltozik. Ezt előre lehetett látni. De bezzeg melly szépen kiépült a' kathol. Anyaszentegyház, melly gyönyörűen helyre állott! Nem szenvedett-e üdő-multtával szintolly kemény tsapásokat, és rázódásokat? Négy nagy Érsekségek, annyi Apátságok, Klastromok, Fundátziók semmivé tétettek, Templomaik elpusztíttattak, jószágaik el-

fog-

foglaltattak, a' szent edények, kintsek, ékességek eladattak, 's nem csak protestáns, hanem katholikus kezek által is; a' leg kiterjedtebb katholikus országok Protestáns Fejedelmek alá jútottak, kiknek jószántokból függ a' katholicismust olly korlátok közé szorítani, 's véle úgy bánni, a' mint nékik tetszik; úgy annyira, hogy mondhatni: a' Katholicismus az Austriai tartományokba vette menedékét. És most mi történik? — mit mond az Úr hozzá?

Odilo. Azt hiszi-e az Úr, hogy az is, valami más országokban a' mi üdőnkben történik, örökké úgy marad, és meg nem változik? Bizonyos, hogy semmi erőszakos módok, és feltsigázott eszközök, az ő természetek szerint nem lehetnek tartósak; hasonlók ezek azon plántákhoz, mellyek lóganéjon nőnek, és hamar elfónnyadnak.

Huldrich. Nemde a' reformátzió idétt is hasonló dolgok történtek, és a' Protestántismus mind annyi változások között is, mellyeken által ment, fenn-áll. Ellenben a' Katholicismus az akkor rajta ejtett tsapásokból mái napiglan sem tudott kiépülni.

Odilo. Édes Barátom! hogy' vetheti az Úr az akkor történtteket a' mostaniakkal egybe? Mert akkor egyszersmind egy, a' katholika Anyaszentegyháztól egészen elkülönözött religiói társaság állott-fel, melly azt, a' mi történt, erősen pártolta, 's mindent

dent mozgásba hozott, hogy magát fenntartsa; 's még sem érték-el általlyában azt a' tzélt, mellyet magoknak kitettek vala; sőt inkább a' religió éppen ott éledt-fel legelsőben, hól legsérelmesebb méltatlanságokat szenvedett.

Huldrich. Ezt ugyan valóban által nem látom.

Odilo. Olvassa bár az Úr *Sartorius*nak a' paraszt hadról írtt történetét. — *Geschichte des Bauernkrieges v. Sartorius.* Ez a' tudós Író kéntelen megvallani, hogy a' reformátziónak Prédikátori a' Parasztok' zendülését nagyon elömozdították; hogy a' Parasztok' táborában mint elökelők, vagy nógatók forgolódtak, annak manifestumait feltették, és Német országnak minden részeiben terjegették. Egész Svéviában, Austriában, Karinthiában, Magyar országban, a' Salzburgi Érsekségben, Frankóniában, főképpen Würzburgban, Bambergben, a' Moguntziai Érsekségben, Rheingaunak mentében egész Koloniáik, a' Spirai Püspökségben, a' Palatinátusban, a' Saar' vidékein 's a' t. a' Templomokat, Klastromokat lerontották, elégették; a' Papokat, kik magokat szaladással megmenteni nem tudták, hurtzolták; a' képeket, feszületeket összetördelték, a' Misemondó öltözeteket, Monstrántziákat, kelheket, más drága edényekkel eggyetemben elragadozták. Szóval a'

mi

mi üdőnknek minden szentségtörő gazságait elkövették. De ez meddig tartott? Ezekből az országokból a' katholika religió örökre kiveszett-e? Nemde mingyárt ezután kevés esztendők, sőt kevés holnapok mulva ismét lábra állott, és éppen ezekben a' tartományokban mind e' korig magát fenntartotta?

Huldrich. Helyesen. De bezzeg a' Saxóniai választó-fejedelemségben, a' Protestántismusnak tulajdonképpen való böltsőjében, és más protestáns országokban különben ment a' dolog.

Odilo. Úgy vagyon. De miképpen az, a' mit tsak imént a' paraszt-hadnak történetéből felhoztam, azt a' boldogtalan prognosticont, mellyet az Úr a' katholika Anyaszentegyházra, az ő mostani sajnos viszontagságinak tekíntéséből terel, megtzáfollya; úgy nem különben az, a' mit az Úr Saxóniáról, és más protestáns országokról emleget, annak bizonyítására szolgál, a' mit mondottam, hogy t. i. akkor egyszersmind egy, a' kathol. Anyaszentegyháztól egészen elkülönözött religiói társaság állott-fel, melly mindent mozgásba hozott, hogy magát fenntartsa. És a' Fejedelmek, kiknek interesséjek véle egybe fonva volt, tellyes erejekkel ezen dolgoztak.

Huldrich. Nem hiszi-e az Úr, hogy most is vagyon olly társaság, melly e' féle, a' kathol.

thol. Anyaszentegyháznak ártalmas praktikákon mesterkedik, és azokat intézgeti? akár Universálistáknak, akár Rationálistáknak, akár mi másnak nevezze az Úr őket.

Odila. Lehet, hogy vagyon, az is lehet, hogy nints. Nem szükség az Úrnak mondanom, hogy én szintúgy nem hiszem, valamint az Úr, hogy légyen valamelly, a' Katholikusok' kiirtására törekedő Protestáns Complott, a' mit Bavériában egy katholikus Sion-őr — *Zionwächter* — nem régiben a' világnak hirdetett; a' ki noha nem is igazi Katholikus, még is kész volna minden Katholicusokat feltüzelni, hogy a' Protestánsokat, kivált az északi Németeket agyon verjék. Jól értem, hová tzéloz az Úr az emlétett társasággal. De kérdezze-meg az Úr mind azokat, valakik hozzá tartóztanak, és ők lelkekre fogják vallani, hogy többé már nintsenek. De tegyük, hogy még fenn-állanak, meddig lehetnek fenn? A' Jácobinusok is voltak, és ugyan mindenhatók; hol vannak most? — Ezt az ő természetek, és mivolttok hozza magával.

Huldrich. De azok a' principiumok, mellyeket mostanában katholikus Írók, és pedig Theologusok hintegetnek, — a' mint ezt az Úr már előbb hallá, — nem fognak-e szintúgy, mint nálunk történt, killebb terjedni? Nem fogják-e ők Orthodoxusaikat szintúgy, mint a' mieink a' magokét, visz-

sza-márni? és így nem fog-e a' naturálismus mindent ellepni?

Odilo. Mi azt mondgyuk: *erős kőszálon épült*, és bízunk az Anyaszentegyház' felséges Urának ígéretében: *a' pokol' kapui nem vesznek erőt rajta.*

Huldrich. Igen is, a' mi az *Egészet* illeti, ezen ígéret ellen nem szabad tsak valamit is szóllanunk; — mind azáltal —

Odilo. Ha a' mi egyházi-alkatunk is szint' ollyan volna, mint az Uraké, és ha mi is általán fogva azoknak hijjával volnánk, a' mik az Anyaszentegyháznak épenfenntartására szolgálnak, mint az Urak; úgy talán végre, — de félre tévén a' fellebb megjegyzett ígéretet, az ártalmas principiumoknak elszéllesztése, és közönséges kiterjedése által, ugyan azon sorsra júthatna, melly az Urakét érte. De most nints ezen mit aggódnunk.

Huldrich. Hogyan? 's mért ne?

Odilo. A' katholika Anyaszentegyházban vagyon egy *Fő*, melly az *egészet* összefoglallya, mellyel ezen religiói testnek minden részei egybe-kaptsolva vannak, 's így vagyon egy erősen egymásba fűzött *Hierarchia*, 's hatsak ezt előbb tőből ki nem forgattyák, lehetetlen, hogy ennek az Anyaszentegyháznak hitét megrontsák, a' mit már *Casaubonus* is észre-vett.

Ed.

Edvárd. Igen tsodálnám én ezt *Baró-nius'* Annálisainak tudós, és éles elméjü Kritikusában.

Odilo. Ő, 15dik Exercitátiójában Sz. *Leónak* az V-dik századból, azon iparkodásáért, mellyel a' római Széknek tekintetét, és hatalmát killebb nevelni, a' mint ő szóll, igyekezett, nem tsak hogy az igazát megadgya, 's azt jó kútforrásból származtattya, minthogy a' római Püspökön kívül senki más nem volt képes az akkori eretnekségek ellen gátot húzni; de még hozzá is teszi: „Valaki az egyházi történetekben jártas, tud-„ gya, hogy az Isten sok századokon által „ a' római Pápáknak munkálódásával élt a' „ hittudománnyának az ő épségében való „ megoltalmazására, 's fenntartására." — *Nemo peritus rerum Ecclesiae ignorat, opera Romanorum Pontificum per multa secula Deum esse usum in conservanda sarta et tecta fidei doctrina.* — Illy jótévő volt tehát Casaubonusnak ítélete szerint a' római Pápáknak a' religió' fenntartására fordított munkálódások! Illy nagy nyereséggel jár tehát az, hogy az Anyaszentegyháznak *Feje* vagyon; és még ez vagyon, addig ő fenn is fog állani.

Huldrich. Igen is, míg ez a' Fő az ő befolyása, és ez a' szorosan egymásba fűzött Hierárchia fenn fog állani. De tudgya az Ur, hogy ennek a' Főnek befolyása II. Józsefnek üde-

üdejében az Austriai Monárchiában, Pármában, Neápolisban, Toskánában, és másutt melly keskeny határok közé volt szoritva, úgy hogy kiki az ő végképpen való megszünését, és evvel eggyütt a' Hierárchiának elromlását várhatta. 'S mi történt nem régiben, holott *Buonaparte* az Anyaszentegyháznak *Fontainebleau*ban fogva tartott Fejedelmét, — a' mire a' történetekben példánk sints, — öklözte, és a' szerentsétlen ősz Atyát, kit a' Protestánsok is az ő állhatatosságáért betsültek, hajánál fogva a' szobában meghurtzolta, mint ezt *Chateaubriand* feljegyzette — *de Buonaparte et des Bourbons Paris.* 1814. *pag.* 12. Mit gondol az Úr? mit várhat még? Meddig reményli, hogy még a' kath. Anyaszentegyház tarthat?

Odilo. Újra mondom: *erős kőszálon épült.* Olvassa meg az Úr az egyházi történeteket. Itt az Úr olly epochákra talál, mellyek a' most szóba-vetteket nem csak felérik, de némellyekre nézve fellül is mullyák. De az Anyaszentegyház mindenkor úgy jelenik meg, mint mellynek törvény szerint való Feje, 's evvel tartó, magától Krisztustól szerzett Hierarchiája vagyon; 's ennek a' Főnek, ezen Anyaszentegyház' minden tagjaira kiterjedő befolyása soha meg nem szünik, ámbár ezen tagoknak száma, minden kigondolható módok által még olly kevésre leszállana is. *Gyakorta ostromlottak engem ifjú-*

sá-

ságomtól fogva, de semmit nem tehettek nékem. 128. *Zs.* 2. *V.*

Huldrich. Tsodálkoznom kell az Úrnak hitén, és majdnem arra fakadok: *Nagy a' te hited, legyen néked, a' mint akarod. Máté. XV.* 28. — De úgy tetszik, az Úr még a' katholika Anyaszentegyháznak más tulajdoniról is akara szóllani?

Odilo. A' kathol. Anyaszentegyházban vagyon olly *Cultus*, melly a' testi érzékiséget a' religióra nézve hasznosan érdekli; és ámbár ebben egynéhány Protestánsok némellyeket sokallanak is, de még is *ez a' sok* előttök jóval is türhetőbb, mint *az a' kevés*, a' mit a' Naturálisták megmarasztottak. Maga II. *Fridrik* is, midőn egykor *Boroszlóban* a' Pontificális nagy Misén, mellyet *Zinzendorf* Kardinál tartott, jelen volna, azt mondá: „A' Reformátusok úgy bánnak az Istennel, mint szolgájokkal; a' „ Lutheristák, mint magokhoz hasonlóval; „ de a' Katholicusok úgy bánnak véle, mint „ Istennel.“ *Les Calvinistes traitent Dieu comme leur serviteur, les Lutheriens comme leur Egal, mais les Catholiques le traitent en Dieu.* — A' katholika Anyaszentegyház a' Státusnak alkotmányával is szorosabban összefügg, mint a' Protestántismus, és így abban az Országban, mellyben ő vagyon, el nem dülhet a' nélkül, hogy a' státust is maga után ne rántsa. Végre vagyon

ben-

benne mindenre figyelmezõ *egyházi fenyítték;* 's noha bár ez a' mi üdõnkben imitt amott megtágult is, de a' tapasztalás felfogja a' Kormánytartókat ébreszteni, hogy a' megnyúltt kötelet ismét feszesebbre húzzák, és tzélra vezetõ eszközökhöz nyullyanak, hogy a' religiótlanság' vakmerõ törekedései ellen gátot vessenek, 's a' religiót, és Egyházat megtartsák.

Huldrich. Ezt mind megengedem, és hogy a' Protestántismus illy igen meg vagyon zavarva, annak okát hihetõképpen abban kell nyomozni, hogy nem voltak képesek néki arányosan eggyenlõ alkottatást adni. Az is nyilván való, hogy a' Franczia Királyi trónust nem olly könnyen, vagy éppen el nem lehetett volna dönteni, ha a' Philosophusok kézzel lábbal azon nem lettek volna, hogy a' Hierárchia alá mínát ássanak, és a' religiót megvesztegessék. — De a' Katholicismusnak is éppen illyen mína-ásKálói vagynak azon Íróiban, kikrõl elõbb emlékeztem.

Odilo. Hatsak õket a' Kormányszékek nem támagattyák, hogy az utólsó tsöppöt, melly a' kiáradásra megkivántatik, hozzá tsöppentsék, 's hatsak revolútzió nem ütközik hozzá, miképpen mind ez a' kettõ Franczia országban megtörtént: különben illy eggyes eggyes religió nélkül való bohó fejek a' religiónak nem árthatnak. Az pedig éppen távúl vagyon, hogy az egész Anyaszent-

egy-

egyháznak hitét felforgassák. De há bar párt-fogásra találnának is, az lenne a' nyereség, hogy azok, kiknek a' religió még szíveken fekszik, mind egymás köztt, mind az egyházi fövel szorossabban öszsze-tartanának, a' mire az Anyaszentegyháznak történetei az Apostolok' üdejétől fogva számtalan példákat mútatnak.

Huldrich. E' féle pártfogásokról már fellebb nagy példákat hoztam elő. Gondollya-meg az Úr, mi történik most? és mit ítél az Úr a' katholika Anyaszentegyháznak fennállása felől?

Odilo. Jút eszembe, hogy egy értelmes Írónál ím e' következendő helyes ítéletet olvastam: „önként szembe ötlik, hogy a' ke-„ reszténység' Fő Papjának akkor (a' közép „ korról szóll) egyszer'smind Róma', vagy „ más akármelly tartomány' országló Urá-„ nak is kellett vala lennie. Mint valamelly „ Fejedelemnek vasallusa, vagy alattvalója „ valamennyinek bizodalmát elvesztette vol-„ na, és mindenkor tsupán az ő Ura' töreke-„ déseinek vak eszköze lett volna. Ha ő „ tsak egy Státusra, egy országra lett volna „ öszsze szorítva, még pedig úgy, hogy ott „ ezen fellűl a' világi Hatalomnak békói őtet „ minden szabadabb mozdulásaiban meg-„ akasztanák; úgy lehetetlen volt vala egy „ közös religiónak, 's közönséges Anyaszent-„ egyháznak lennie, és Európa már jóval

„ előbb, egy, vagy több Kalifátusokra osz-
„ lott, az ő sorsa napkeleti országlás, nap-
„ keleti nyomorgatás, napkeleti butaság lett
„ volna.“ *)

Huldrich. Valamit az Úr felhord, az mind én mellettem vagyon, 's azt nékem az Úr megengedi, hogy a' mit ez az Író a' közép kórról mond, az, a' mostani üdőre is, minden bizonnyal rá illik.

Odilo. Igen! És erre a' görög Ecclésiának, és Protestántismusnak históriája szomorú bizonyságokat szolgáltat; minthogy mind

*) L. *Ueber den Geist und die Folgen der Reformation* S. 132. és *Fleury Hist. ecclesiastique Tom. XVI. Disc. IV. Nro.* 10. *Hénault* Praesidens is, kit különben némelly, az egyházi alkotmányt illető nemzeti előítéletéért nem lehet menteni, azt mondgya, — *Abrégé chronol. de l' histoire de france. Edit.* 1768 — a' mit igen méltó megjegyzeni: „A' Pápa már nem „ alattvalója a' Császárnak, mint elejénte. Mi-„ ólta az Anyaszentegyház az egész föld' szí-„ nén elterjedt, mindeneknek parantsól, vala-„ kik abban tisztet viselnek. A' religió nem „ képes annyi Uralkodókkal az igát felvétetni. „ Az Isten is megengedte, hogy a' híveknek „ közönséges Attyok az ő *függetlensége* által „ azt a' tiszteletet fenntartsa, mellyet néki „ megadni kiki kötelesen tartozik. Az okért jó, „ hogy a' Pápa a' világi hatalomnak jussát a' „ lelki hatalomnak gyakorlásával eggyetemben „ bírja, ha ugyan az elsővel csak magára néz-„ ve, a' másodikkal pedig a' néki kiszabott ha-„ tározások szerint él.“

mind a' kettő az ő vesztét, és elbukását a' Papság' függésének, azon bilintseknek, mellyekbe veretett, és az Hierárchia' felfordulásának köszönheti.

Huldrich.. Hová marad tehát az, a' mit az Úr tsak imént mondott: *semmit nem tehettek nékem?* Mennyi üdő kerül még bele, hogy a' Protestánsok a' katholika Anyaszentegyházról mondhassák: *Íme Ádám lött, mint eggyik mi közülünk. Gen. III.* 22. Mi bírhatna tehát rá valakit, hogy ennél az Ecclésiánál keressen menedéket, holott az embert semmivel sem helyhezteti nagyobb bátorságba, mint a' Protestántismus?

Odilo. Érre már tsak az is elegendő felelet, a' mit ez előtt mondottam, hogy t. i. azok, kik még a' religiót szíveken viselik, mind egymás között, mind az Anyaszentegyháznak fejével annál szorosabban összve fognak tartani. De még ide függesztem azt is, hogy Az, ki az ő Anyaszentegyházának örökön való fennlétet ígért, ha arra találna kerülni, hogy az ő függetlenségét elragadozzák, ennek az ecclésiai Főnek, és a' Hierárchia' minden tagjainak elég erőt fog arra adni, hogy készebbek legyenek magokat a' mártiromságnak kínos halálára elszánni, mint sem hogy az ő függések által abban gátoltassanak, a' mit tőlök a' religió, és kötelesség megkíván; 's az Anyaszentegyház evvel az ő magok-elszánásával ingatlanúl fog

fenn-állani, ha bár minden támadékait elszórják is; és ő még a' békókban is szabad lészen.

Edvárd. Nem tagadom, hogy azoknak, kik a' Protestánsok közűl a' naturálismust elkerülni akarván, a' katholika Anyaszentegyházzal eggyesülnének, nem volna mit félniek attól, hogy ott is úgy járjanak, mint a' Protestánsoknál; és hogy e' képpen ezen aggódásnak okából nem kellene nékik visszatartózkodniok; mindazáltal vannak a' Katholikusoknál némelly olly nyomos pontok, mellyek, az én vélekedésem szerint, az e' féle eggyesülésnek ellene, áttörhetetlen gátot vetnek, bár melly könnyűnek, lehetőnek, és szükségesnek tartsa is azt az Úr.

Odilo. Én úgy gondolom, hogy mi ezeket a' pontokat már eléggé megrostáltuk.

Edvárd. Eléggé ugyan még nem; és én azokat előhoznám, ha attól nem tartanék, hogy azoknak rázogatása minket tova találna vezetni.

Odilo. Még sem lesznek azok olly igen nyomosak, mint az Úr hiszi, holott egy legújjabb Protestáns Író, kit arról nem lehet vádolni, hogy a' Katholicismusba bele szeretett volna, — *Woltmann a' Vestfáliai békesség' históriájának második részéhez írtt előbeszédében* — azt mondgya, hogy azok, kik mind e' korig a' Protestántismust vallyák, imitt amott „a' katholika Anyaszent-

„ egy-

„ egyházhoz hajladoznak; hogy a' Protestáns
„ Ecclésia mindég tsak töredék maradvány,
„ 's néki annak is kell lennie; hogy a' római
„ katholika Anyaszentegyház, az ő vég vesz-
„ tét ennek oppositiója által kerülte-el; hogy
„ a' keresztény Anyaszentegyháznak egysége
„ már nem meszsze vagyon", — de még is tsak úgy lehetne ezt kívánni, ha a' Kereszténységben mindenütt *igazi Nemzetek* volnának, 's ha a' *Feudálitas' lelkének még maradéka is* a' feléledésnek minden félelme nélkül elenyésznék. — Ím láttya az Úr, ebben a' megjegyzésre olly igen érdemes mondásban, a' *tudomány* még tsak szóba sints hozva! Nem lehetnek tehát azok a' pontok olly igen fontosak, hogy az eggyességet meggátolhatnák.

Edvárd. Ez a' mondás előttem tudva vagyon, és valóban sokat foglal magában. Mindazáltal azok a' pontok, mellyekről én szóllani akarék, éppen ollyanok, mellyeknek minden okos keresztény ember előtt fontosoknak kell lenniek, és mellyekben mind azok a' Protestánsok, kik még a' Kereszténységhez buzgón ragaszkodnak, leginkább meg fognak ütközni, a' nélkül, hogy az iskolás Theologiát, és annak szörszálhasogatásait számba tudgyuk.

Odilo. Igen le fog az Úr kötelezni, ha ezen nehézségeket tudtomra adgya. Mert én valóban tsak eggyet sem látok, 's nem ismérek

rek ollyant, melly az eggyesülés ellen átszakaszthatatlan gátot húzna.

Edvárd. Ha már az Úrnak úgy tetszik, legyen-meg. Elsőben is az a' bálvány-módú tisztelet, mellyet a' Katholikusok a' Szenteknek, Képeknek, és Ereklyéknek adnak. Mind ezekről az első korbéli Kereszténység bizonnyal semmit sem tudott; és nem is kell gondolni, hogy Krisztus Urunk, midőn Tanítványinak kiszabta, miképpen rendelkyék, és intézzék-el az ő Anyaszentegyházát, nékik a' felől parantsolatot hagyott volna, hogy az ő jövendő Szenteit, Mártirjait, azoknak képeit, és tetemeit religióbéli cultussal tisztellyék. Tudhatta ő azt, hogy ez, az embereket melly hamar által vezeti a' bálvány-imádásra. Talán a' pogány Polytheismusnak is, melly elejénte tsak a' Hősöknek illy forma tiszteltetések vala, ehhez hasonló volt az eredete.

Odilo. Én többet megengedek az Úrnak, mint a' mennyit talán tőlem várhatna. Megengedem azt is, hogy a' Pogányoknak bálványozások eredetképpen nem más vólt, mint a' jótételek által magokat érdemesekké tett emberekre való emlékezés. Még többet mondok. Megengedem, hogy Krisztus Urunk, midőn az ő Anyaszentegyházának felállítása eránt Apostolinak rendszabásokat adott, semmit arról nem szóllott légyen nékik, hogy az ő jövendő Szenteit, Martírjait,

jait, 's ezeknek képeiket, ereklyéiket religióbéli cultussal tisztellyék.

Edvárd. Mihelyt pedig az Úr ezt' megengedi, vallyon mit támaszthat az én ellenvetésem ellen?

Odilo. Még valamit, a' mi az én vélekedésem szerint nem megvetõ tsekélység. Legelsõben is, hogy mind ezek mellett is a' Mártiroknak, és Szenteknek úgy nevezett tiszteltetése — cultus — az Anyaszentegyházban igen régi, és azon üdõbõl való, mellyet magok a' Protestánsok is az elsõ Anyaszentegyházhoz számlálnak.

Edvárd. Az elsõhöz-e?

Odilo. Én úgy tartom, hogy a' második, és harmadik századot az Urak is az elsõ Anyaszentegyházhoz számlállyák.

Edvárd. Úgy vagyon.

Odilo. Tudhattya az Úr, hogy a' Keresztények az úgy nevezett *Natalitia Martyrum* — vagy is a' Mártirok' halálának napját, már a' második században megülték, és azon a' helyen, hol az õ tetemeik tartattak, Isteni szolgálatra egybe-gyülekeztek. Ebben a' században írá a' *Smyrnai* gyülekezet a' *Philomelium* béliekhez, hogy szándékjok volna azon a' helyen, hol Sz. *Polycárpus*nak, az õ hajdani Püspökjöknek, ki 168-ban szenvedett mártiromságot, tetemei nyugosznak, az õ emlékezetének megtisztelésére esztendõnként összegyülekezni.

ni. — *Euseb. L. IV. C.* 15. *H. E.* — *Tertulliánus*nál, és *Cypriánus*nál, kik közül az elsõ a' második századnak fogytán, a' másik a' harmadik századnak elsõ felében élt, sok helyek fordulnak elõ. *Tertulliánus* írja: *Az õ holttok' napjának emlékezetére áldozatokat mútatunk-bé. Cypriánus* pedig az õ Leveleiben arra inti a' híveket, hogy a' Mártirok' kimúlásának napját szorgosan feljegyezzék, hogy így az õ emlékezeteknek ünnepét megtarthassák, 's azonn' ajándékokat, és áldozatokat mútathassanak-bé. *Tertull. de corona Militum* 3. — *Cyprianus Epist.* 37. *et* 84. — Ezen, és több e' féle példák, és bizonyságok ellen, reménylem, nem lehet valami kifogás. Voltak tudós Protestánsok is, kik ezen tárgy felõl éppen különben ítéltek, mint sem tõlök várni lehetett volna.

Huldrich. De ezt még is nagyon kétlem.

Odilo. Sõt a' mi több, még Ánglusok is vannak közöttök.

Huldrich. Ezt én az Ánglusok felõl sokkal kevesebbé hihetem. Eléggé tudva vagyon, melly igen gyõlûlik õk mind azt, valami nálok *papistical* nevet visel. *)

Odi-

*) Ezt a' nagy gyûlõlséget bizonyíttya *Otrokocsi F. F. in Examine Reform. Luth. p.* 137. — Londini, írja õ, plebs, ac imprimis innumera juvenum multitudo inde ab anno 1605. singulis annis, dum ipsi praesident, mense Novembri, Pa-

Odilo. Hogy a' sok közűl, kikre mútathatnék, azokat, kik kevesebb figyelmet érdemlenek, elmellőzzem, emlétem tsak a' *Norwichi* Püspököt *Montaigu Richar*dot. Ez azt állíttya, hogy az egész keresztény régiség, a' mit tagadni nem lehet, hitte légyen, hogy a' ditsőültt mennyei Szentek érettünk esedeznek, és ez okból az ő szószóllásokért hozzájok nyujtott könyörgést jónak tartották; 's hogy ezzel a' Katholikusok Krisztusnak közbenjárósága ellen nem véttenek. Ugyan ezen Ánglus Püspök a' képek felől is ditséretesen szóll, mint ezt az Úr *Tabaraud*nak munkájában olvashattya — *de la Réunion. p.* 240.

Ed.

---

pam Romanum in sede locatum cum triplici corona, et cum adjuncto cacodaemone, in forma monstri quam maxime horrendi sibi effigiant, atque in commune ludibrium Ecclesiae Rom. et Pontificis passim per urbem cum ardentibus in manu cujusque talium juvenum nebulonum facibus, horis vespertinis circumportant, et in destinato quodam loco, — ad portam in extremo plateae *Flee street* dictae aliquando memini, — postquam eum stolidis cum saltationibus circum ignem ad ejus combustionem paratum populo ad tempus ostentaverint, mox in eundem ignem ardentissimum conjiciunt, atque, ubi pulvis naphtae, ad formam granati in visceribus ejus reclusus eruperit, explosis tunc etiam e circumjacentium domorum pediis cum sonitu undique murmurante granatis, risum et cachinnum eum inter sese excitant, qui nec ipsos Ethnicos deceret. — Írja ezt 1696ban. — F.

Edvárd. Ez ellen nints mit szóllanom. Az elsõ Keresztényeknek buzgóságok a' keresztény hit mellett, és az a' hív tisztelet, mellyel Mártirjaik, és Confessoraik eránt viseltettek, okozhatta, hogy ezeknek esztendõnként viszsza-fordúló emlékeztetõ ünnepeiket, 's az õ tetemeiknek gondviselését jó üdején szoknák; és ebben *magára nézve*, nints mit betsmérellyünk, vagy ártalmasnak tartsunk. De bezzeg üdõ-multtával melly igen elfajzott ez a' tisztelet, és, — megbotsásson az Úr, hogy így szóllok, — és némûnémûképpen bálvány-imádásnak módgyává lett! és az a' cultus, mellyet a' Szenteknek, 's Mártiroknak adtak, ollyanná vált, a' millyen tsak az Istent illeti.

Odilo. Ah! édes Barátom! melly igen elismért az Úr bennünket! Üsse-fel az Úr bátran minden Missáláinkat, Liturgicus könyveinket, Breviáriumjainkat, Diurnáléinkat; fogadom, úgy fogja az Úr találni, hogy a' Szenteknek, és Mártiroknak ünnepeik, most is szinte azok, a' mik voltak tizenhét száz esztendõ elõtt; t. i. az õ hiteknek, haláloknak, és a' religió mellett kimútatott buzgóságoknak napjai, és arra szolgáló buzdítások, hogy õket azokban kövessük Sz. Pál Apostolnak meghagyása szerínt, ki így szóll: „Emlékezzetek-meg a' ti elõttetek „ járókról, kik néktek az Isten' igéjét hir„ dették, kiknek látván magok-viseléséne„ nek

„ nek végét, kövessétek hitöket. “ *Zsid. XIII. 7.* Melly igen távúl vagyon tehát attól, hogy ezt a' tiszteletet, ahhoz a' szolgálathoz hasonlónak tartsuk, mellyel csak magának az Istennek tartozunk.

Edvárd. Jól tudom, hogy a' Katholikusok a' tiszteletet az imádástól — λατρεια — δουλεια — megkülönböztetik, és a' Szentek' tiszteletét ezzel mentegetik.

Odilo. Nints-e tehát e' kettõ között nagy, és valóságos különbség? *)

Ed-

*) Ezt a' nagy különbséget még Református Írók is megismérték, és nálánál fogva a' Katholikusokat kimentették. Egy Református Theologus az *Yverduni Encyclopediában* Tom. I. Art. *Adorer.* e' képpen szóll: „Midõn *Loth* a' két „ Angyalok elõtt, kik õtet meglátogatták, le„ borul, ez nem egyébb, mint Jövevények „ eránt mútatott emberség. Midõn *Jákob* Esau „ elõtt térdre esik, ez nem más, mint olly tisz„ tesség, mellyel az ifjabb testvér az õ báttyát „ megbetsülte. Midõn *Salamon* Betsabea elõtt „ leborúl, úgy kell négnünk, mint egy fiút, ki „ Annyát megtisztelte. Midõn *Náthán* Dávid „ elõtt leborúl, eszünkbe kell vennünk, hogy „ õ olly jobbágy, ki Fejedelméhez mély tiszte„ letet mútat. De, midõn valamelly ember imád„ sága közben az Isten elõtt földre borúl, ek„ kor a' teremtmény az õ Teremtõjét imádgya; „ és hogyha a' jegyeknek jelentését majd imá„ dás, majd borúlás által ejtették-ki, tehát „ nem a' szónak jegyzése az, melly a' mágya„ rázókat meghatározta, hanem a' tárgynak „ természete, melly õket ezen jelentésnek vá„ lasztásában vezérlette. Ha p. o. valamelly

Edvárd. Legyen bár! de a' Szenteknek segítségül hivása még is több a' tsupa tiszteletnél!

„ Izraëlita Királlyát megszóllítván, elõtte föld-
„ re borúlt volna, senki õtet bálvány-imádás-
„ sal nem vádolta volna. De, ha õ ezt vala-
„ melly bálvány-kép elõtt mívelte volna, akkor
„ az az õ külsõképpen való tselekedete bálvány-
„ imádásnak tartatott volna. Miért? mivel eb-
„ bõl az õ tselekedetébõl azt lehetett vala ki-
„ hozni, hogy õ a' bálványt valóban Isten gya-
„ nánt veszi, és olly indúlatokra gerjed, mel-
„ lyeket az imádás, — a' szót szoros értelem-
„ ben véven, — a' mi nyelvünkön jelent. Mit
„ gondollyunk tehát a' Katholikusoknak tsele-
„ kedetek felõl, kik a' Szenteket, az ereklyé-
„ ket, és a' keresztfát tisztelik? ök nem fogják
„ tagadni, hogy ez a' külsei Cultus mindenben
„ hasonló ahhoz, a' mivel az Istent külsõleg
„ tisztelik; de ugyan azon ideájok vagyon-e
„ nékik a' Szentekrõl, a' Keresztfáról, melly
„ az Istenrõl? Én nem hiszem, hogy õket igaz-
„ ság szerínt lehetne vádolni. Én tehát a' való
„ vagyok, hogy õket bálványozóknak nem lehet
„ tartani. Igaz ugyan, hogy némellyek közü-
„ lök a' bold. Szüzrõl-szóllottokban Istenasz-
„ szonyi titulust szalasztottak-ki, de ez nem az
„ Anyaszentegyháznak szava, hanem eggyes
„ személlyeké. — Ha ki tsak azt mondaná,
„ hogy az a' Cultus, mellyel olly valamelly
„ valóságnak kedveskedünk, melly errõl a' mi
„ tiszteletünkrõl semmit sem tud: hogy okta-
„ lan, idomtalan cultus légyen olly teremtett
„ alkotmányokat kérni, kiknek hatalmokban
„ nints a' mi kérésünket bételyesíteni; ekkor
„ igen is minden tétovázás nélkül kezet fognék.
„ De a' Katholikusokat e' miátt soha bálványo-
„ zással nem vádolnám.“ —

letnél; és a' szent Írás' parantsolattya, hogy egyedűl az Istent kérjük; 's azt is mondgya: *Ábra-*

Királyok' IV. K. 4. 2. 37. *v.* „Eljöve „ amaz (az aszszony) és lábaihoz esék (Elizéus- „ nak) és *imáda* a' földön.“ — Nem tudta-e a' Sunam. Aszszony, hogy Elizéus nem Isten? Tudta bizonnyal, és még is lábaihoz esék. . . Vétett-e eyvel? ha így, Elizéus őtet megfeddette volna. — Ez a' tselekedet tehát tiszteletnek, és háláadásnak jele volt. Nem kell azért a' szót mindenkor legszorosabb értelemben venni. — Végre Sz. *Ágoston* T. 6. L. 20. contra Faust. c. 21. írja: „A' Keresztény nép a' Mar- „ tyrok' emlékezetét ájtatos ünneplléssel tiszte- „ li, mind azért, hogy az ő követésekre buz- „ dullyon, mind azért, hogy érdemeikben ré- „ szesüllyön, 's könyörgéseikkel segíttessék; „ de úgy, hogy nem a' Mártyroknak; hanem „ magának a' Mártyrok' Istenének teszünk ál- „ dozatot, noha a' Mártyrok' emlékezetére állí- „ tunk oltárokat. Mert mellyik Pap, szolgála- „ tot tévén a' Szentek' tetemeinek helyén, mon- „ dotta valaha: néked Péter, vagy Pál, vagy „ Cypriánus 's a' t. mútatunk-bé áldozatot? „ Mi tehát a' Mártyrokat a' szeretetnek' és „ eggyességnek azon tiszteletével tisztellyük, „ mellyel az Istennek Sz. emberei ez életben „ tiszteltetnek; tsakhogy annál ájtatosban, „ mennél bátorságosban a' megnyertt viadal- „ mak után, 's mennél bízodalmasb dítsérettel „ hirdettyük őket, mint győzödelmeseket ama' „ boldogabb életben. De avval a' tisztelettel, „ mellyet a' Görögök Latriának mondanak, 's „ mellyet deákúl egy szóval kiejteni nem lehet, „ mivel ez tulajdonképpen Istent illető szolgá- „ latot jelent, az Istenen kivül senkit nem tisz- „ telünk, nem is taníttyuk, hogy tisztelni kell.“ — *Cf. Pázmány P. Apolog. pag.* 320. — F.

Ábrahám semmit sem tud felőlünk, és Izraël nem ismér minket.

Odilo. Alig ha az Úr a' szent Írásnak ím ez helyét szíve szerint veszi itt fel. Jút eszembe, hogy még Protestáns Magyarázók is, mint: *Vitringa*, és *Clericus*, ebben az értelemben vették: *Ábrahám nem ismér minket fiainak.* És ezt az értelmet javallya az egybefüggés Az a' tisztelet, mellyet mi a' Szenteknek adunk, fundáltatik az ő érdemeiken, és a' mi háladatosságunkon. A' mi könyörgéseink, mellyekkel őket segítségül híjjuk, azon épülnek, mivel hitten hiszszük, hogy ők a' mi szükségeinket tudgyák, hogy az Isten ez árnyék világban utánnok hagyott attyokfiaiért szüntelen' kérik; hogy a' Szentek menyben az Isten előtt minden bizonnyal tisztességben vannak, holott vélek már e' földön kedvességét közlötte. Valóban, mind ezekben semmi balgatagság nints. Egyébbaránt tudnake a' holttak valamit a' mi ügyünkről, szükségeinkről, erről, a' mint előttem rémlik, már tegnap beszéllgettünk.

Edvárd. Tegyük bár, hogy a' Szentek a' mi fogyatkozásainkat tudgyák, de még is őket religiói tisztelettel segitségül híni, igen közel e-ik ahhoz, a' mivel az Isten elejbe járulunk, és a' mi egyedül őtet illeti.

Odilo. Ah édes Barátom! mellý kevesé isméri az Úr a' mi principiumainkat!

Még

Még egyszer mondom: olvassa-meg az Úr minden Missáléinkat, Breviáriumjainkat, és ezekben fogja az Úr találni, hogy a' Szenteknek, és Mártiroknak ünnepeiken minden imádságaink egyedül az Istenhez vannak intézve; és hol a' Litaniákban az Isten' Annyához, a' Szentekhez, a' Mártirokhoz nyittyuk könyörgéseinket, mindenkor azt mondgyuk, hogy az Istennél érettünk esedezzenek. Hogy pedig a' győzödelmes Anyaszentegyháznak tagjai az itt e' földön vitézkedőkért az Istent kérik, ez a' szent Írásnak bizonyságából veszi erősségét. Ezen kivül mind a' ketten szoros eggyességben vannak, a' mindnyájunkkal közös Apostoli hitvallás szerint: *Hiszem a' Szenteknek eggyességét.*

Huldrich. Hisz' ez alatt a' keresztény Anyaszentegyházat kell érteni.

Odilo. Ez agyan nem lehet; mert az éppen egyenesen ez előtt vagyon emlétve e' képpen: *hiszek egy szent közönséges Anyaszentegyházban.* Vagy a' mint Luther szabad kénnye szerint elváltoztatta, 's a' mit már élttében szemére hánytak: *hiszek egy szent keresztény Anyaszentegyházban.* Még is, tsak hogy mindent félre háríttsanak, valami bennünket a' ditsőültt szentekkel való eggyességre emlékeztethetne, még tsodásabb magyarázatra fakadtak, mint az, melly a' *Szenteknek eggyessége* alatt az

Anya-

Anyaszentegyházat akarja velünk értetni; a' mirõl már szót tettünk vala, és ezzel —

Huldrich. Vallyon minémü magyarázatra?

Odilo. Jút eszembe, hogy többek köztt az Ánglus *King*nél *in historia symboli Apostolici*, melly különben szép ismeretekkel díszeskedik, olvastam, hogy a' *Szenteknek eggyessége* tsak ennyit tesz: Az egész világon elszélledt Keresztények olly kaptsolatban voltanak egymással, hogy *költsönösen leveleket váltottanak*, és a' *vendég-szeretésnek* — hospitalitas — *törvénnyeit egymás között gyakorlották!*

Edvárd. Az ugyan igaz, hogy ez a' *Credó*ba valóban nem tartozik. De az Úr még mást valamit is akart hozzá tenni.

Odilo. Azt akarám mondani, hogy az e' féle magyarázásokkal olly valamit elmagyarázgattak, a' mi az emberi érzékenységnek nagy megnyugtatására szolgál.

Edvárd. És mi légyen az?

Odilo. Az a' hiedelem, és annak édes érzése, hogy bennünket a' halál kedveltyeinktõl nem egészen szakaszt-el, hanem ezen próba — és készítõ életben a' más világon lévõkkel szorosan öszsze-kaptsoltatunk; mind azokkal, kik már az Istenhez jútottak, eggyességben vagyunk; hogy õk menyben az Isten elõtt a' mi baráttyaink, és szószóllóink. A' Szenteknek ím e' tisztele-

teletérõl, és ennek a' mi szívünkre, és érzésünkre való hatásáról, egy igen szép, és eleven rajzolatot olvashatni ama' derék könyvben: *Ueber den Geist und die Folgen der Reformation. S.* 145.

Edvárd. Jól vagyon. De azt az Úr még sem tagadhattya, hogy a' Szenteknek tisztelete sokszor olly igen erõltetett, olly idétlen, hogy általa az, a' mi egyedûl az Istent illeti, a' Szenteknek tulajdoníttatik.

Odilo. Ki is tagadgya ezt? Már *Ludov. Vives in scholiis ad Augustin.* 27. *Libr.* 8. írja: „Sok Keresztények gyakran hibáz„nak némelly magában jó dologban, mi„dõn a' Szenteket Isten gyanánt tisztelik; „ és sokaknál nem látom, mi különbséget „ tegyek az õ vélekedések között a' Szentek „ felõl, és a' között, a' mit a' Pogányok az „ õ Isteneikrõl tartanak.“

Edvárd. Nemde hogy maga az Úr is kéntelen ezt megismérni?

Odilo. Hogy nálunk is vannak sok tudatlan, és szorultt agyú emberek, kik azt a' tiszteletet, mellyel a' Szentek eránt viseltetünk, összze-zavarják avval, melly a' fõ valóságot illeti, ezt nem tagadhatni; de hol nem talál az ember illyeneket? Azt sem tagadom, hogy ezt a' Cultust néha igen is sokra vitték, és hogy még a' Misealékban, és Breviáriumokban is fordulnak elõ olly he-

lyek, mellyeket roszszra lehet magyarázni, mellyek igazítást kivánnak, a' mire rá is fogunk menni. De ebben nem kell az Anyaszentegyházat vétkesíteni, melly távúl sem így gondolkozik felõle. A' Tridentomi gyülekezetnek Katekizmusa világos szavakkal mondgya: *Arra nagy gonddal kell vigyázni, hogy semmi, a' mi egyedül Istent illet, másnak valaminek ne adattassék.*

Edvárd. Minthogy az Úr maga is megengedi, hogy a' Szentek' tiszteletét néha igen is sokra vitték, és hogy még a' Breviáriumokban is fordúlnak elõ olly helyek, mellyeket roszszra lehet magyarázni; nem lennee jobb az illyen Cultuson inkább egészen kiadni, mint sem arra még parantsolattal is kötelezni?

Odilo. Látom ismét, hogy az Úr nem ismér bennünket. — Egy tudós Író — *Catéchisme philosophique Tom. II. p.* 239. — azt mondgya: „Az Anyaszentegyház jóvá „ hadgya, és parantsollya a' Szentek' tiszte„ letét, és erre maga is példát ád az õ Li„ turgiájában; de törvénnyé nem teszi, 's „ nem tekínti úgy, mint a' keresztény hit„ nek alkotó részét." Ez az Író javallásképpen elõadgya azt is, hogy a' Missálénak, és Breviáriumnak vizsgálásakor az olly helyeket, mellyeket balúl érteni lehet, 's mellyek tévedésre vihetnek, meg kellene igazítani. De ha a' viszsza-élhetések miátt minden hasz-

no-

nosat kivetünk; vallyon, mi marad-meg végre? Hidgye-meg az Úr, hogy nálunk még a' köznépben sem olly ritkák a' józanabb ideák, mint talán az Úr gondollya.

Huldrich. Ezekre a' józanabb ideákra alkalmasint a' reformátzió nyitott útat.

Odilo. Botsánatot kérek! Az Úrnak gyanakodása nem állhat helyt; mert ezek a' józanabb ideák a' reformátiót tizenegy-száz esztendővel fellűl érik. Már Sz. Ágoston írja: „Mi a' Szent Mártirokat nem úgy tisz„ tellyük, mint Isteneket. Nem szentelünk „ nékik Templomokat, oltárokat, nem te„ szünk nékik áldozatot. Távúl legyen ez „ mi tőlünk! Valamit az ő ünnepeiken te„ szünk, egyedűl az Istennek teszszük, egye„ dűl az Istennek ajánllyuk. Hallottátok-e „ valaha: Te néked áldozok Sz. Péter, Sz. „ Pál!? Soha nem! mert ez nem szabad. És „ ha néked valaki azt mondgya: nem tész-e „ te Péternek religiói szolgálatot? ezt feleled „ néki: én nem Pétert tisztelem, hanem „ azt, a' kit Péter is tisztel.“ Sz. *Hieronymus* pedig *Vigiláncius*nak ellenvetésére szinte tűzbe jő, holott e' képpen szóll: „Ó te „ balgatag ember! ki imádta valaha a' Mártirokat? ki tartott valaha embert Isten„ nek? Nem szaggatták-e meg ruhájokat Pál, „ és Barnabás, midőn a' Lycaoniabéliek „ őket Jupiternek, és Mercuriusnak tarta„ nák, és nékik áldozni akarnának? Nem

„ azért, mintha ők Jupiternél, és Mercu-
„ riusnál magokat jobbaknak nem tartot-
„ ták volna, hanem mivel nékik olly tiszte-
„ letet akartanak tenni, melly egyedűl az
„ Istent illeti.“ *S. August. Serm. IX. de diversio. — Hieron. contra Vigilantium:*

Edvárd. Valamit az Úr ezen tárgy felől eddig mondott, okvetetlenül helyben-hagyható. Mindazáltal a' képeknek, és ereklyéknek tisztelete tsak ugyan igen szembe ötlő, és botránkoztató, ha kivált meggondollyuk, hogy tsodatévő képek is vannak.

Odilo. Megbotránkozik-e az Úr abban is, hogy egy halott, kit Eliséus' Prófétának sírjába fektettenek, mihelyt ennek tetemeihez ért, azonnal felelevenedett? Megbotránkozik-e az Úr abban, hogy az Éfézusi keresztények Sz. Pálnak üdejekor, ennek az Apostolnak keszkenyőjét, és övedzőjét a' betegekre tevék, kik általa meggyógyulának? Vagy a' Jérusálemi Keresztények az ő betegjeiket Sz. Péternek árnyékában helyhezteték, kik hasonlóképpen feléledének? Ezeket a' tsodákat mívelhették-e Elizéusnak holt tetemi, Pálnak ruházattya, és Péternek még árnyéka is? — 4. *Reg. XIII.* 21. *Actor. XIX.* 12. — *V.* 15. 16.

Edvárd. Bizonnyal nem; hanem az Isten volt az, ki illy tsodálatos gyógyítás által

a'

a' nyavalyásoknak hiteket, és bízodalmokat megjútalmazni kívánta. *)

Odilo. Hidgye-meg az Úr, nints közöttünk egy olly tudatlan, olly babonás, olly balgatag vén banya is, ki magával elhitetné, hogy a' Szentek' tetemiben bizonyos bűbájos erő volna, vagy az ő képeik körül valamelly tündér lélek lebegne; hanem hitten hiszszük, hogy ezeket az Isten tselekszi, hogy ő tehet egyedül tsodákat; vagy azért, hogy azoknak, kik az ő hív szolgáinak szószóllásokba magokat ajánlották, jámborságokat, és bizodalmokat megjutalmazza; vagy hogy az emberek között az ájtatosságot, és religiói buzgóságot fenntartsa.

Huldrich. Nékem úgy tetszik, hogy ez, képek, és ereklyék nélkül is megeshetnék, mellyek tsak ugyan némű némű babonaságra vezetnek.

Odilo. Én éppen nem látom, hogy az Isten az Urakat képek, és ereklyék nélkül jobban, és több kegyelmekkel megáldotta volna, mint minket ezekkel. Ha nálunk, mint az Úr véli, az emberek babonásabbak, az Uraknál ellenben hitlenebbek. Mellyik félen

*) Sem az Apostolok, sem más Szentek a' tsoda tévő erőt magoknak nem tulajdonították, hanem azt vallották, hogy az Isten az ő kezeik által tselekszi azokat. L. *Apost. tsel.* XIV. 3. és XV. 12. — Ezt hitte a' Nép is. L. Ap. IV. 30. A' Kereszténység soha sem volt olly tudatlan, hogy ezt ne tudta volna. — F.

félen légyen több haszon, még tsak ugyan nints elvégezve. Ha mind azt le akarjuk rontani, mit a' megveszett szív viszsza-élésre fordíthat, úgy, ha lehetne, a' napot, és holdat is le kellene az égről rángatnunk. Juthat az Úrnak eszébe, mit mondott egy helytt a' híres *Montesquieu*. „Ha, úgy mond, mind „ azokat a' gonoszságokat elő akarnám „ számlálni, mellyeket a' polgári törvé„ nyek, a' Monárchiai, a' Respublicai „ kormányzás a' világon okoztanak, ék„ telen dolgokról fognék beszélleni.“ Tehát a' viszsza-élések miátt ezek is eltörölteſſenek a' föld' színéről? az emberek magán zárakozzanak, és az erdőkbe szaladgyanak? — Azonban, meg tudnám az Úrnak bizonyitani, hogy nálunk a' babonás viszsza-éléseknek, a' képekkel, ereklyékkel való nyerekedésnek lelkesen ellene vannak, mi az Úr előtt annyival különösebbnek fog látszani, mivel azok, kik által ez végbe megy, az Uraknál éppen nem legjobb hírben, 's névben állanak.

Edvárd. Kérem, tessék e' dologról világosabban szóllani. Én e' felől tellyeséggel semmit nem tudok.

Odilo. Olvassa az Úr *Labad*nak útazásait Olasz Országba — *Th. IV. S.* 331. — hol találni fogja, hogy az *Inquisitio* egy Papot hét esztendei gállya-rabságra kárhoztatott, mivel egy Feszületet úgy készített-el, hogy ke-

kezében egy nyakbittzentéssel az imádságnak meghallgatása felől jelt adhatna. Hogy ugyan ez az Inquisitio a' Képárrusoknak szent tsalfaságaikat nagy ébrékenységgel gátollya, őket azonnal mindenütt nyomon keresi, és a' kikre illy szent tsalás bizonyodik, portékájokat elszedeti, 's magokat az árrusokat gállyára viteti. — Hihető, hogy az e' féle viszsza-élések ellen másutt is hasonló figyelemmel, és óvással vannak.

Edvárd. Ezt én megengedem. De legalább ollyast mit nem kellene keletbe hozni, a' mihez a' viszsza-élés könnyen fér, míg azt elkerülni, 's akadályoztatni lehet.

Odilo. Tisztelet, szeretet, és istenes jámborság hozta-be nálunk legelsőben, és ugyan jó üdején az ereklyéknek gondviselését, és utánna a' képeknek felvételét. Hogy ezek az embert jó gondolatokra, és érzésekre gerjeszthetik, senki sem tagadhattya, hatsak azt is nem tagadgya, hogy feslett-éget mutató képek feslett gondolatokra, és érzésekre indíthatnak. Egyébbaránt nálunk a' képek, és ereklyék éppen nem tartoznak a' religiónak mivolttához, a' mint talán az Úr vélhetné, hanem az *adiaphorák*hoz — eggyetérőkhöz, — és az Anyaszentegyháznak, 's az ő Fejének hatalmában áll ezeket vagy meghagyni, vagy egészen eltörleni, a' mint t. i. ebből a' réligióra nagyobb haszon áradhat, vagy ellenben; mert a' mi egész Cultusunknak legfőbb

tzél-

tzéllya az: hogy *az Úr Krisztus ditsőíttessék.*

Edvárd. Ezt nem gondoltam volna.

Odilo. Igen gyönyörű, a' mit erről *Molanus János'* Lovániai Theologusnak, 1574ben nyomtatott írásában: *Historia ss. imaginum, et picturarum pro vero casuum usu, et abusu*, melly 1771ben ujra vagyon nyomtatva, találni. Mindazáltal felhozok eggyet a' mi Theologusaink közül, kirűl nem mondhatni, hogy a' Protestánsok' kedviért magát hozzájok alkalmaztatta volna. A' kiről szóllok, *Petavinus*, ki azt mondgya, „Minden egye„ bek előtt meg kell állapítani, hogy a' ké„ pek azon dolgokhoz tartoznak, mellyek „ *adiaphorák*nak, — eggyetérőknek nevez„ tetnek: az az ollyanoknak, mellyek a' re„ ligiónak mivolttához nem tartoznak, ha„ nem mellyeket megmarasztani, vagy el„ hagyni az Anyaszentegyháznak hatalmá„ ban áll.“ *L. Petavii Dogm. Theolog. L. XV. de incarnat. c.* 13. *n.* 1.

Edvárd. Ez utolsót valóban igen fontosnak találom, és okosan magyarázva, nem lehet a' religiói eggyességnek olly felette való akadállyára, mint elejénte gondoltam vala.

Huldrich. Valamit az Úr ezen tárgy felől mind eddig mondott, igaz, hogy szépen hangzik. De, ha a' dolgot volttaképpen nézzük, mit tapasztalunk az Uraknál?

Odi-

Odilo. Kérem az Urat, tessék világosabban szóllani; mert én bizonnyal nem tudom, mire tséloz az Úr ezen kérdésével.

Huldrich. A' Legendákról szót sem teszek, mellyek úgy is már minden Katholikus előtt hitelen kivül vannak, valamint az ezek szerínt ábrazoltt képekről sem. De mondgya-meg nékem az Úr, nem üllik-e a' Katholicusok mind ez napig Mária' menybe-menetelét? Nemde igaz, hogy ez az Uraknak oltárjaikon úgy ábrázoltatik, mintha mennyei fényességtől, és Angyaloktól körül véve testestül menybe költöznék? Talál-e az Úr erről tsak egy vonást is a' szent Írásban? Nem ellenkezik-e ez szemköztt a' szent Írással, holott Krisztus nyilván mondgya: „Sen„ ki más menybe nem mégyen, mint a' ki „ onnan alájött, az ember' fia, ki mennyek„ ben vagyon"? Nem annyi-e ez, mint az Anyát Urunkhoz hasonlóvá tenni, holott Krisztus Máriát soha ezen méltóságra fel nem magasztalta!

Odilo. Nagyon tsódálkozom az Úrnak mondásán, és sajnállva látom, hogy az Úr az Anyaszentegyháznak hitét itten is a' köznépnek szájából, és a' képíróknak festéseiből ítéli.

Huldrich. Tehát ezek a' képek is az adiaphorákhoz tartoznak-e? Nem ártott-e ebben elléggé, és kézzel foghatólag a' képírói ábrázolás az Urak' hitének, az embereket

ket arra a' tévedésre vívén, hogy Máriának menybemenetelét hidgyék?

Odilo. Hallatlan dolgokat beszél az Úr előttem. Már maga a' nevezet elég lehetne arra, hogy az Úr helyesebben ítéllyen felőlünk. Krisztusnak menybe menetelét *Ascensiónak*; Máriának, Urunk' Annyának menybe költözését *Assumptiónak*, felvitetésnek nevezzük mi; és ez nálunk nem egyebet tesz, mint a' szent szűz' boldog kimúlásának napját. Ki is hidgye azt az Írásnak ellenére, hogy Mária, úgy, mint Krisztus testestűl lelkestűl menybe költözött légyen? *)

Huldrich. Ez talán az Úrnak jobban saját véleménnye?

Odilo. A' görög Anyaszentegyházban neveztetik ez az ünnep Κοιμησιν, *nyugodalomnak*. A' régi deák egyházi Kalendáriomokban előfordul *Pausatio* név alatt is. Sz. *Adó*

*) A' fent előhozott Textusnak más értelme vagyon, mint a' Szerző magyarázza, 's azért a' boldogságos Szűznek testestűl való menybe vitele nem ellenkezik a' szent Írással. Baronius in annot. ad Martyrol. Rom. die 15. Augusti így szóll: Az Anyaszentegyház látszik arra hajlani, hogy testestűl menybe felvitetett légyen. Mert ez ünnep alkalmatosságával a' Sz. Atyáknak azon Homiliáit parantsolta olvasni, mellyek által ezek az ő Menybevitelérűl meg erősittetnek, és ez a' Sententia nem tsak több Theologusoknak jóvá hagyása, hanem a' Híveknek közönséges megeggyezése által is bévétetettnek látszik. F.

Adó Viennei Püspök a' IXdik században az ő Martyrologiumában nevezi ezt az ünnepet *Dormitiónak — elalvásnak.* A' Franciscánusok', és Benedictinusok' Breviáriumában *) e' mái napig olvastatik *Damascenus Sz. Jánosból*: „Enged az Az által hozott tör-„ vénynek, a' kit szült, és mint az ó Ádám-„ nak leánya az ó ítélet alá botsátkozott; „ (mert ez alúl, az ő Fia sem vonta-ki ma-„ gát, noha ő maga az élet.) mint pedig az „ élő Istennek Annya, ahhoz méltán felvi-„ tetik." — *Cedit legi latae ab eo, quem genuit, et ut filia veteris Adam veterem sententiam subiit: (nam et ejus filius, qui est vita ipsa, eam non recusavit.) ut autem Dei viventis mater, ad illum digne assumitur.* A' Missálében is ezen az ünnepen mind e' mái napig így olvassuk: „a' testnek ter-„ mészeti állapottya szerínt ez életből el „ költözött." — *Eam pro conditione carnis migrasse.* A' mit kétség kivül nem másról, mint az ő haláláról lehet érteni. Tehát Máriának úgy nevezett *Menybe menetele* nem terjed-ki testére, hanem illeti az ő lelkét, és le' képpen annyit tesz, hogy Máriának boldogultt lelke, mingyárt kiköltözése után, az Istennek, az ő szent Fiának és Urának szín-ről színre való látására eljútott. Érdemes er-

ről

*) A' Romanum Breviáriumban is szinte úgy találtatik. — F.

rõl *Tillemont*-ot: *Mémoires ecclesiastiques Tom. I.* megolvasni. *)

Huldrich. De hogy vetemedhettek valaha arra, hogy ezt a' menybe menetelt test szerínt valónak képeznék?

Odilo Én erre jobban meg nem felelhetek, mint ha az Urat arra kérem, hogy nékem, fesse-le, miképpen költözik-ki ez életbõl egy boldogúltt lélek? és miképpen vitetik az fel a' mennyei boldog hajlékokba?

Edvárd. A' mit az Úr eddig ezen tárgy felõl mondott, véle tökélletesen megelégszem. De vannak még más nyomos pontok, mellyek az egyesülést akadályoztattyák.

Odilo. Kérem az Urat, tessék azokat vélem közleni. Megpróbálom, eltudnám-e az akadékokat hárítani.

Huldrich. Engedgye-meg az Úr, hogy közbe szóllhassak. Az ostyának bálvány módú imádása is az *adiaphorák*hoz eggyetérõkhöz tartozik-e az Uraknál?

Odilo. Úgy gondolom, hogy a' mit erõl tegnap *Luther*nek szavaiból felhordtam, elegendõ tanúságúl szolgálhatott az Úrnak. De én egy más derekasb, és pedig ugyan azon kórból való tanút állítok az Úrnak elejbe. „El nem hitethetni velem," — így szóll

*) *Tillemont* vétt abban, hol azt mondgya, hogy Mária Efézusban halt-meg, holott Jerusálemben mult-ki. L. *Sand. hist. fam.* — F.

szóll *Erasmus* egy helytt leveleiben, — „hogy „ Krisztus, ki maga az igazság és szeretet, „ megengedhette volna, hogy az ő kedves „ Jegyese, az Anyaszentegyház, olly sokáig, „ olly undok tévelygésben tántorogjon, imád- „ ván egy darab tésztát.“ Más levelében e' képpen szóll: „Krisztusnak sem teste, sem „ lelke nem imádtatik Isteni képpen; az ő „ Istensége az, a' mi imádtatik. De azt „ mondgyák: ebben a' nép hibáz. Semmi „ nem könnyebb, mint a' népet arra meg- „ tanítani, hogy semmi teremtett alkotmányt „ Isteni képpen nem kell imádni. — Az „ imádandónak néma, és folyvást való rá- „ hagyása, (hogy t. i. ottan Krisztusnak va- „ ló Istensége jelen vagyon) meg menti „ őtet a' bálvány-imádásnak veszedelmétől.“ *Erasmi Epist.* 1035. 1053. *Edit. Lugdun. Tom. II.* — De mikor vált-el Krisztusnak Istensége az testétől? — Az oltári szentségben Krisztus' testének, és vérének igaz, és valóságos jelenlétét még Ánglus Theologusok is állították.

Huldrich. Megbotsásson az Úr, ez nem lehet, holott az Ángoly Anyaszentegyház a' Reformátusokéhoz tart.

Odilo. A' Presbyteriánusok igen is hogy oda tartanak, de nem az Episcopálisok, vagy a' Fő-Egyház. Az Episcopálisoknak Theologusai közül mondgya *Bilson* Worcesteri Püspök: „Mentsen Isten, hogy mi az „ Úr'

„ Úr' vatsorájában az Üdvözítő' testének, „ és vérének valóságos jelenlétét tagadgyuk." És *Forbes*, *Theorndick*, *Parker*, *Montagü* még a' *Transsubstántiátiót* is helyén hadgyák, és pedig a' szent Atyákra való útmútatással, kik mindenkor ezt tánították. — *Tabaraud. l. c. pag.* 424. 425. Hol pedig Krisztus Urunk, mint Isten, és ember jelen vagyon, méltó, hogy Őtet ott imádgyuk is. — De az Úr — Edvárdhoz — még más pontról akara szóllani.

Edvárd. Legelsőben is a' kathol. Anyaszentegyháznak tanítása a' *Purgátoriumról*, — tisztító-helyről; melly olly igen rémítő, a' Protestánsoknak szelídebb tanításával a' jövendő élétnek állapottyáról, bizonyos, hogy legnagyobb ellenkezésben áll, és nem arra való, hogy ez által magának sok felekezőket szerezzen.

Huldrich. Bizonnyal nem tudom, miképpen halhat-meg egy Katholikus keresztény nyúgodt lélekkel, holott e' világból való kikőltözésekor, legyen ő bár akár milly' jámbor is, a' nagy gyötrelmek tünnek szemei elejbe, és a' lelkeknek előbb ki kell égettetniek, miképpen az arany a' tűz által tisztul-meg.

Odilo. Azt, a' mi a' más világon vagyon, mi most általlyában világosan nem képzelhettyük magunknak. — Ha az Úr a' mi

mi principiumainkat igazán ismérné, ezzel a' szemrehányással megkéméllett volna.

Edvárd. Miképpen?

Odilo. Sem az Anyaszentegyház, sem az Írás, arról valamit nem végezett, vallyon elementáris tüzről légyen-e, vagy lehet-e szó, midőn erről, a' jövendő életben, akár a' pokolban, akár a' purgátoriumban, említés tétetik.

Huldrich. Nem végzett-e? Hiszen nyilván *tisztító tüznek* neveztetik, és az Uraknak minden képábrázolásaik erre mútatnak.

Odilo. A' mit a' képírók festegetnek, az nálunk soha valamit meg nem határozott. Elég az ide, hogy a' mit imént mondottam, ugyan azt mondgyák több Theologusaink is, kiknek szavaikat feltalálhattya az Úr *Fellernél. Catéchisme philosophique* 3. *R.* — A' Tridentomi gyülekezet is, az úgy nevezett tisztító tűzre nézve megparantsolta, hogy kiki tartózkodgyék minden szőrszálhasogatásoktól, és mind azoktól, a' mik épületességre nem szolgálnak, és a' mik által a' jámborság nem gyarapodik; és egyszersmind tiltya, hogy erről senki bizonytalan, vagy tsak hamisnak látszó dolgokat is ne feszegessen.

Edvárd. Ez még is alkalmasint megegyezni látszik az imént mondott, és a' Képírók által ábrázoltatni szokott tisztíttással, mellynél fogva ők a' lelkeket materiális tüzbe

be helyheztetik. Vagy pedig, ha nem ez, szeretném tudni, mi egyébb légyen, vagy miért neveztetik *tisztító tűznek*?

Odilo. Mondgya az Úr a' minek akarja, akár tisztító, akár üdeig tartó állapotnak, ez a' dolgot meg nem változtattya. A' lelkeknek é' béli állapottyát bizonyos tekíntetben még Protestáns Theologusok is vitatták.

Edvárd. Protestáns Theologusok-e?

Odilo. E' mellett vannak az Ánglusok közűl *Montagü*, és *Gunning*, nem különben *Forbes* is Edinburgi Püspök, ki a' hólttakért való imádságot az Anyaszentegyház' régi, 's az Apostolok üdejéből eredő szokásnak mondgya, a' mire egy 1549diki Rituálében szép rendszabás találkozik. Ezeken kivül, a' hólttakért való könyörgést jóvá hadgyák. *Scheldon*, *Blancford*, *Barrow*, és *Thorndick* is. — *Tabaraud* l. c. p. 358. 420. 421. — Már pedig mire valók ezek a' könyörgések, ha a' hólttaknak állapottyok a' más világon akármiféleképpen örökre, és változhatatlanúl el vagyon végezve?

Edvárd. Igaz, hogy ezek igen jeles nevek. De a' Németek közűl, kivévén azokat, kik a' dolgoknak viszsza-kerülését, vagy ujra-lételét (Wiederbringung der Dinge) vitattyák, senkit nem tudok, ki az e' féle közép állapotot helyén hagyná.

Odi-

Odilo. Az újjabbak közül tsak az egy Göttingai Theologust *Leszszet* emlétem, ki ugyan ezt tartya az ő keresztény religiói Theoriájában. *Christliche Religions — Theorie.*—Azonban ez az állapot mind a' természettel, mind az Írással igen helyesen eggyez.

Edvárd. Én ezt által nem látom.

Odilo. Kedves Barátom! Nints a' természetben semmi, a' mi ugratás által történnyék. Már pedig bizonnyal a' legképtelenebb ugrás volna, ha az, ebből a' testből kiköltöző lélek egyszerre a' ditsőségnek tökélletes birtokába jutna. 'S hol vannak azok a' tisztádon tiszták, tsupa tökélletesek, kik magokkal ez életből némű némű gyarlóságot, és tökélletlenséget a' más világra által nem vinnének? A' titkos Jelenésnek könyve mondgya: *Semmi fertőzött bé nem mégyen mennyeknek országába.* XXI. 27. Mit mondgyunk végre azokról, kik tsak halálos ágyokban térnek-meg; kiktől ugyan a' botsánatnak malasztyát nem lehet megtagadni, de még is kiknek mintegy tsodálatos elváltoztatás által azokat a' hajlandóságokat, mellyek olly hosszú üdőközben természetekhez tapadtak, életeknek hátra lévő egynéhány pertzeiben egészen kiírtani, *) ok nem lehetett; kik

az

*) A' jövendő boldogság természet felett való lévén, nints úgy a' természet' törvénnyeihez köt-

az erköltsnek örvendését, mellytől tellyes élttekben távúl jártak, meg nem kedvelhették, és ha miért eleget tenniek kellett vala, nemtehettek? Az illyeneknek ne légyen-e szükségek valamelly közép — vagy üdeig való — vagy tisztító állapotra, vagy akár mint tetszik az Úrnak ezt elnevezni? És minthogy az örök igazság mondgya; *semmi fertőzött nem mégyen mennyeknek országába*, ne légyen-e ez még jótétemény is? *)

Huld-

---

ve, hogy azokat semmiképpen, és soha által ne lépje; mert ki szabhat határt az Isten' mindenhatóságának? Nemde Krisztusnak egy szavára a' betegek meggyógyultak, holtak feltámadtak, a' lator üdvözíttetett? 's a' t. Az Isten' itélete feneketlen mélység! — F.

*) *Holden*, noha katholikus Ángoly Theologus; mindazáltal ollyan; kinek ítélete a' próba-követ kiállya, e' képpen ír: „Ingyen megismérjük, „ hogy gonosz, és feslett életű embereknek, „ kik sok esztendőket mindenféle istentelenség„ ben töltöttek, és azokban megvastagodtak, „ de végső órájokban a' penitentziának malasz„ tyát vették, és az irgalmas Atyánál kegyelem„ met találtanak; szükségek vagyon a' tisztu„ lásra, hogy abból kimosódgyanak, a' mi még „ a' bűnök' maradékiból, és a' megrögzött go„ nosz szokásokból, lelkeknek belsején hátra „ vagyon, 's a' mit még olly rövid üdőközben „ egészen ki gyomlálni, és gyökerestül kiirtani „ nem lehetett." *L. Holden. Analysis fidei. L. 2. C. 6. Fellernél-Catechisme philos. Tom. III. p. 130. a' Jegyzésben.*

Huldrich. De még is úgy tetszik, hogy ez a' vélekedés a' pogány vallásból vagyon által-véve, mert erről a' Szent Írásban semmit nem találni, és a' szent Atyák sem tudnak semmit is felőle.

Odilo. Mi a' régi szent Atyákat illeti, könnyen meggyőződhetik az Úr az ellenkezőről, ha fáradságát nem sajnállya, és ez eránt azokat a' helyeket szorgosan felhánnya, mellyeket még *Bingham* is — *origg. Eccles. Tom. VI. pag.* 33. — egy Protestáns Író ezen tárgyról a' Szent Atyákból felhordott. Hogy pedig a' sz. Írásból szóllyak, tudhattya az Úr a' Machabéusok' második könyvéből, — melly legalább mint Történetíró hitelt érdemel; — hogy már *Júdás Machabéus* az ütközetben elesttekért engesztelő áldozatot mutattatott-bé, és éretttek könyörgést rendelt, a' mit ő nehezen költsönözött a' Pogányoktól. Egy újjabb Protestáns Író is *Jung — Theorie der Geisterkunde*, ezt a' tisztuló helyet, az Atyák' limbusát, és a' Szenteknek a' halottakért való esedezését jóvá hadgya. De minthogy őtet azzal tisztelték-meg, hogy eszelősnek avatnák-fel, én sem hozom-fel őtet. — A' halottakért való könyörgést még *Kálvinus* is a' Kereszténységnek legrégibb üdejébe helyhezteti.

Edvárd. Kálvinus-e?

Odilo. Az igen is. *Instit. Libr.* 3. *C.* 5. *Nro.* 10. azt mondgya, hogy az Anyaszentegyházban már 1300 esztendő előtt szokás volt a' halottakért imádkozni. Mindazáltal tud ő magán segíteni.

Edvárd. Hogyan?

Odilo. Ketté vágja a' tsomót, és ezt a' szokást azon tévelygések közé számállya, mellybe a' régiek estenek vala. Ez az ő ítélete a' nőtlenségről, a' nyilván való egyházi penitentziáról, a' 40 napi böjtről is. Én úgy gondolom, ha szabad a' tsomót e' képpen szétt vágni, végre nem igen sok marad, a' mit olly tévelygésnek ne állíthassunk, mellybe a' régiek estek légyen.

Edvárd. Az már bizonyos.

Odilo. De a' kimulttaknak közép állapottyáról, mellynek a' halottakért való könyörgés, természetes következése, nevezhetnék még egy más derék, jámbor, és az Urak' Ecclesiájában tudós Férjfiat, ki avval igen megeggyez, a' mit iménti *Holden*ből emlétettem.

Edvárd. Ki légyen ez?

Odilo. D. *Scheidt*, a' Braunschweigi Háznak tudós Történetírója, és Hannoverai Bibliothekárius. Így ír ő *Büschinghez*: „Ezerszer gondolkodtam éltemben a' felől, „ vallyon nints-e a' más világon valamelly „ készítő-iskola? Számtalan emberek elhad-

„ gyák

„ gyák ezt a' mulandó életet, minekelőtte „ Jézust szeretni kezdették volna, kit pedig egyébbaránt nem gyűlölnek. Tsak „ hogy nem valának képesek a' megszentelteté sre jútni, melly nélkűl pedig senki „ az Urat nem láthattya. — Ne légyen-e „ az örökkévalóságban valamelly oktatás, „ mellyben némellyik jól előhaladna? 's a' „ t.“ — *Büsching's Beyträge von denkwürdigen Personen. Th. 3. S. 313.*

Edvárd. Megvallom, valamit az Úr erről felhordott, megérdemli, hogy legalább az ember rajta eszét jártassa.

Odilo. Közép-vagy tisztúló állapot, vagy készítő-iskola, vagy nevezze az Úr akárminek, de én úgy gondolom, hogy ez olly valami, a' minek elfogadására az embert a' természet, és emberisméret önként rávezeti. Mind a' Zsidók, mind Muhammedánusok még most ís vallanak olly közép-vagy tisztúló allapotot, és azt hiszik, hogy az imádság, — melly a' Zsidóknál *hadisch*-nak, a' mi nálok a' lelkek' emlékezetét is jegyzi; a' Muhammedánusoknál pedig *El-kathme*-nak neveztetik, — a' kimúlttaknak segétséget, és enyhülést szerez.

Huldrich. A' mit az Úr a' Zsidókról előfordít, tudni való, hogy a' Rabbinusoknak, és Thalmudistáknak álmodozásaihoz tartozik. Azt is kiki tudgya, hogy ezt Muhammed, és az ő követői is bévették légyen.

Igy

Így tehát ennek a' kettőnek elöhozása még azt meg nem bizonyittya, hogy a' szóban lévő középállapotról, — vagy akár hogy' tetszik ezt az Úrnak elnevezni, — való vélekedés olly valami, a' mire az embert természet, és emberisméret önként rávezeti.

Odilo. A' mit az Úr most a' Zsidókról, és Muhammedánusokról mondott, bizonyosnak hagyom, noha még sokat, és azt is fontosat támaszthatnék ellene. De mondgya meg nékem az Úr édes Barátom! a' pogány Görögök, és Rómaiak is a' Rabbinusok' mesézéseiből, vagy a' Muhammedánusoktól vették-e által, a' mit a' világból kiköltözött lelkeknek közép-vagy tisztúló állapottya felől tartottak, holott ezek amazoknál egynéhány századdal későbbiek?

Huldrich. A' pogány Görögök, és Rómaiak? erről én semmit sem tudok.

Odilo. Megbotsásson az Úr, ha azt mondom, hogy itt saját tudása ellen szóll. Jártasabb az Úr, mint sem hogy ezt ne tudná. A' *Stoicus* Böltselkedőkről azt mondgya *Alexandriai Sz. Kelemen. Stromat. V. p.* 549. hogy ők ez élet után valamelly tisztuló állapotot hittek, mellynek neve nálok: Εμπυρωσιν vala. A' *Pythagoréusoknál* a' lelkek' általköltözésében szinte az az idea lappangott, hogy a' lelkeknek, előbb mint sem a' más világon tökélletes boldogságra jússanak, meg kell tisztúlniok. Minden okvetetlenül

lenül ebbe a' categóriába tartozik az is, a' mit *Eusébius* szerint *in — Praeparatione Evangelica — Zoroaster* tanított a' lelkeknek a' Zodiacus' tizenkét jegyein való által költözködéséről, minekelőtte a' mennyei boldogságra eljútnak. *Pláto* is azt mondgya, hogy a' lelkek mind addig motskos szuglyában, és sötétségben rekesztve tartatnak, valamíg egészen meg nem tisztúlnak. Nem különben *Virgilius'* Énejsének VIdik könyvében, hol a' Poéta Éneást az Orcusba levezeti, a' lelkeknek a' más világon leendő tisztúlások körülálásosan vagyon előadva. Ezt állittyák az *Indusok* is, olly hiedelemmel lévén, hogy a' holttakat áldozatokkal, és imádsággal szükséges segiteni, 's hogy azok ez által kegyelmet nyerhetnek. — *L. Hafners Reisen. Th. 2. p. 29. in Sprengel's Biblioth. Th. 39.*

Huldrich. Jól vagyon. De éppen ebből világosan kitetszik az: a' mit ez előtt mondottam; hogy ez a' vélemény a' Pogányoktól tsúszott által a' Katholikusokhoz.

Odilo. Én úgy hiszem, hogy erre az eddig mondottakban eléggé megfeleltem. Mindazáltal a' helyett, hogy ezt a' tanítást, mellyet a' természet, és józan ész jóvá hágy, a' Pogányok' költeménnyének tartsuk: ne állittsuk-e inkább, hogy ez, az eredeti kijelentésnek egy bötsös maradvánnya, melly minden népeknél megvolt, és a' keresztény religió által sánctionáltatott?

Ed-

Edvárd. Még egy más nyomos pontról lészen mit szóllanunk, mellyről az Úrnak vélekedését igen óhajtom tudni: Eź, *az égy szín alatt való áldozás*, a' mit a' religiói egyességről való tanakodásban nehezen lehetne elmellékelni.

Odilo. Ezen a' ponton által-esni nem lészen olly nehéz, mint talán az Úr gondollya.

Edvárd. Nem olly nehéz? ezt alig hihetem. Ha a' dogmát nem érintem is, mellynek hasogatása benünket meszsze vihetne; még is a' Protestánsok a' kelhnek elfogását mindenkor ellenezni fogják, mellyet ők úgy néznének, mint a' Sácramentomnak tsorbítását, és Krisztus' rendelésének rövidítését; és tsak ez egy pont miátt sem szánnyák-rá magokat, hogy a' katholika Anyaszentegyházzal eggyesüllyenek.

Odilo. Hogy ez a' dogmát illesse, igen kellene nékem tsalatkoznom, vagy hogy a' Protestánsoknak legkissebb része gondolkozik e' felől a' régiebb Protestáns Thologusoknak principiumaik szerínt, és igen kevesen is tudgyák, miképpen kellene nékik ezek szerínt gondolkozniok; hanem egy rész velünk tart, vagy legalább hozzánk alkalmasínt közel jár; más rész egészen a' Kálvinistákkal ért eggyet. A' Lutherista Ecclesiának általam több ízben nevezett híres Theologusa is azt mondgya, hogy a' „Protestáns „ Ecclesiában eggyetlen egy Tanító sints, „ ki

„ ki most azon a' kérdésen versengene, val-
„ lyon Krisztus' teste egyenesen a' kenyér'
„ színe alatt, és ugyan szájjal vétetik-e?
„ vagy pedig tsak a' kenyérnek jegye, és
„ éppen azon szempillantatban a' hitnek or-
„ ganuma által? — és hogy ezen kérdésnek
„ eligazításától semmi sem függ, — és hogy
„ a' Lutheristák, és Kálvinisták között az
„ *unio temperativa* már valósággal végbe-
„ ment, minthogy ezen pont eránt közöttök
„ a' tudományban semmi kölönbség sints."
— *Plank über die Trennung und Wieder-vereinigung der christlichen Hauptpartheyen. S.* 244. 242. — Mit mond az Úr ehhez az igen nevezetes vallomáshoz, olly pontról, melly az Ecclesiában kezdettől fogva olly felette fontosnak tartatott? Ámbár erről a' Lutheristáknak egy része még úgy gondolkozik is, mint mi, vagy az ő elsö Theologusaik; de tsak ugyan a' nagyobb, és tetemesebb része a' Kálvinistákkal tart.

Huldrich. Ebben igazat mond az Úr. A' fel nem derülttek a' Katholikusokkal; a' felderülttek a' Reformátusokkal tartanak; és ez utóbbiak legfelesebb számmal vagynak.

Odilo. Miként gondolkozott légyen ez eránt az Anyaszentegyház a' legrégibb üdöktől fogva egész a' reformátzióig, arra számtalan bizonyságunk vagyon az egyházi történetekben, és dogmák' históriájában. Mind az ellene felhordott ellenvetések, mind ezek-

nek

nek megtzáfolásai, a' mint én gondolom legjobban vagynak elõadva az imént említett *Catechisme philosophiqvé*-ben. Késõbben pedig a' tudós *Abbé de Lignac* ím ez írásában: *Possibilité de la présence corporelle en plusieurs lieux*, *Boullier* ellen megmútatta, hogy a' *Transsubstantiatiónak* dogmája a' józan Philosophiával nem megférhetetlen. Érdemes is ezt a' két rendbéli írást a' kérdésben fennforgó tárgyról megolvasni. De minthogy az Úr a' dogmát nem akarja érínteni, én sem ereszkedem bele. Még is eggyet nem hagyhatok említés nélkül, a' mi igen is méltó figyelemre.

Huldrich. Vallyon mi légyen ez?

Odilo. Hánnya-fel az Úr a' Protestánsoknak minden írásaikat a' Reformátusok felõl Lutheren kezdve egész a' tizennyoltzadik századnak közepéig, 's vesse egybe vélek *Plank* D. Úrnak ama' kifejezését: „hogy „ a' Lutheristák, és Kálvinisták között az „ *unio temperativa* már valósággal végbe„ ment," minthogy az Úr' vatsorája felõl közöttök a' tudományban semmi különbség nints: nem fakad-e az ember azonnal arra, a' mit *Tabaraud* l. 100. mond, hogy „mi„ helyt valamelly Ecclésia avval fraterni„ zál, mellyet annak elõtte, mint eretne„ ket kárhoztatott, hinnünk kell, hogy az, „ az õ eredeti orthodoxiájában megtsök„ kent?"

Huld-

Huldrich. Lássák a' Lutheristák, akárhogy' mentsék orthodoxiájokat.

Edvárd. De a' kelhnek elfogása?

Odilo. Az egy szín alatt való áldozást még Luther sem tartotta tsorbított Sáramentomnak, miként ezt az Úr iménti nevezé. Így ír ő a' *Stolpéi* Hívatalnak tzédulájára adott feleletében: „Az okért nékem „ nagyon tetszik, hogy ő azt kívánnya, és „ taníttya, hogy Krisztus nem darabonként, „ hanem épen, és egészen vagyon jelen mind„ eggyik szín alatt. A' Csehek tselekedetét „ roszszallom, mivel a' sokaságot nem kö„ vették, az erőnek nem engedtek, és egy „ színnel meg nem elégedtek. Nem árt az „ illy rend." Ő még avvaló is volt, hogy az Úr' vatsoráját mind a' két szín alatt osztani nem egy, vagy több Püspöktől, hanem közönséges gyülekezettől függ. L. *Opp. Lutheri. VII. R.* 26. 27. *V.*

Edvárd. Hogy jöhetett tehát arra, hogy mind a' két színt szokássá tenné, a' mint véle a' Protestánsok annak utánna mindenkor éltenek?

Odilo. Erre ő maga legjobban megfelelhet. „Ha arra kerülne," — így ír más helyt, „hogy a' gyülekezet — *Concilium* „ — ezt (a' két szín alatt való áldozást,) „ meg engedné: mi akkor a' gyülekezet„ nek, és az ő parantsolattyának megta„ podására tsak egy szín alatt, vagy sem,

„ mi-

„ miképpen sem fogadnánk-el, két szín „ alatt pedig tellyességgel nem; és mind „ azokat kárhoztatnánk, kik a' gyülekezetnek hatalmából, és parantsolattyából „ mind a' két színnel élnének." *L. Opp. Lutheri. III. R. 338. K.* — Kevéssel elöbb írta: „Mi magunkat Krisztusnak Szavához, „ és parantsolattyához tartyuk." De ha a' gyülekezet ezen parantsolathoz képest mind a' két színt rendelné: ez-e magát Krisztusnak szavához, és parantsolattyához szabni: *egy szín alatt, vagy egy alatt sem áldozni*?

Edvárd. A' mit az Úr felhordott, tsodálkozásomra, és keseredésemre vagyon. Még is, minthogy Krisztus a' vég-vatsorát Tánítványinak mind a' két szín alatt osztá: miképpen térhettek-el az eredeti rendeléstöl annyira, hogy tsak az egy színt hagynák-meg?

Odilo. Ez a' legrégibb üdöktöl fogva egész mostanig tsupán egyházi rendtartást — *disciplinam* — illetö dolognak volt véve. A' késöbbi üdökböl emléthetek ide valamit, a' mi igen méltó a' megjegyzésre; a' mit ugyan senki helyben nem hágy, még is annak bizonyságára szolgál, hogy az Úr' vatsorájának kiszolgáltatása a' görög Anyaszentegyházban tsupán egyházi rendtartást illetö dolognak vétetett, a' mivel a' körülállásoknak mivoltta szerínt bánni lehetett,

a'

a' mint t. i. illendőbbnek találtatott, még is a' fő dolognak sérelme nélkül.

Huldrich. Ezt ugyan igen óhajtom hallani, holott különben olly vélekedéssel vagyok, hogy a' görög Anyaszentegyház magát szorosan, sőt talán igen is szorosan az eredeti rendelésekhez alkalmaztatta.

Odilo. A' napkeleti görög Papok Nagytsötörtökön egy nagy kenyeret süttetnek, mellyet melegében consecrálnak. Ezt a' consecráltt kenyeret bemártyák hasonlóképpen consecráltt bórba, és a' napon kiszáríttyák. Mikor egészen kiszáradt, porrá őrlik egy különösen ehhez készített őrlőben, 's ezt a' kenyér-pórt elteszik egy bőr-zatskóban, 's ebből adnak a' betegnek egyegy kalánnal. — *L. Nouveaux Mémories des Missions. Paris* 1724. *Tom. IV. p.* 151. — Egy, vagy két szín alatt való áldozás-e ez?

Huldrich. Különös!

Edvárd. Melly nagy eltávozás ez az Anyaszentegyháznak eredeti rendelésétől!

Odilo. De én nem olly viszsza-élésekről, minémű ez is, hanem tulajdonképpen arról akarék szóllani, mit tartott az Anyaszentegyház kezdettől fogva erre a' pontra nézve. Az Anyaszentegyháznak első üdejében, midőn még a' legdühössebb sanyargatás, és üldözés alatt sinlődött, a' mint ezt mindeneknél, valakik az Anyaszentegyház-

háznak régiségeiről írtak, olvashatni, — és reménylem, hogy ebben a' Protestáns Írók sem voltak részrehajlók, 's el sem is hallgatták; — szokás volt az Oltári-szentséget azokhoz küldeni, kik a' tömlötzökben fogva tartattak, vagy beteg ágyban feküttek. Mivel pedig ez, ha hozzájok a' kelhet is elvitték volna, a' nélkül nem történhetett, hogy igen is szembe ne tünnyék, elégnek tartották nékik az Oltári-szentséget tsak egy szín alatt küldeni. Sz. *Ambrus* is, tsak a' kenyér' színe alatt áldozott halála' óráján. Minthogy pedig a' kisded gyermekeknek az Oltári-szentséget igen korán kezdették osztani, azok pedig holmi tömött ételt nem nyelhetnének: ez okból elégnek ítélték őket tsupán a' bór' színe alatt áldoztatni. Úgy azok is, kik az elárultatásnak, vagy felfedeztetésnek veszedelmében forogtak, de még is az Úr' testében részesülni kívántak, az Oltári-szentséget tsupán a' kenyér-szín alatt tartották házoknál, és titkon áldoztanak. Mind ezeket kitanulhattya az Úr *Tertulliánus*ból, *Cypriánus*ból, és a' régibb üdőknek egyébb Íróiból.

Edvárd. Jól vagyon; de az Úr sem fogja tagadni, hogy ez tsak szükség' üdejében történt.

Odilo. Megengedem én ezt. De gondolhattyuk-e, hogy olly scrupulósus üdők-

ben,

ben, mint az akkoriak voltanak, még a' betegekkel, haldoklókkal, és azokkal is, kik magokat a' keresztény hitért feláldozni elszánták, szentségtörést akartak volna elkövetni, nékik tsorbított Sácramentomot nyujtván; 's ezek is elfogadták volna-e, nem lévén a' felől meggyőződve, hogy mindeggyik szín alatt Krisztust egészen veszik? Az az: Krisztusnak eleven testét, vagy is az ő testét, és vérét, mivelhogy eleven test, vér nélkül, nem lehet.

Edvárd. Még is, hól a' szükség változtatást nem kivánt, a' mint én gondolom, az eredeti rendelés mellett' kellett volna maradni.

Odilo. Úgy tetszik, már tegnap emlétettem, hogy, ha a' rendkivül valókban magunkat általlyában az eredeti rendeléshez kellene tartanunk, úgy nem ostyát, hanem olly kenyeret, millyen a' Zsidó-lepény, és nem fehér, hanem vörös bort kellene az Úr' vatsorájának készítéséhez vennünk. De azt is megmútathatom az Úrnak, hogy ámbár az Anyaszentegyház némelly körülállásokban egy színnel megelégedett, ellenben más körülállásokban éppenséggel mind a' két színt parantsolta.

Edvárd. Én e' féle rendelésről semmit sem tudok.

Odilo. Ezt a' rendelést hozta *I. Gelasius* Pápa, ki 492—496. ült a' római Székben, a'

Ma-

Manichéusok ellen, kik alattonban az Anyaszentegyházba bétsúszni kezdettek. Hogy pedig még ez után is sok üdeig ímitt amott mind a' két szín alatt áldoztak, bizonyságok erre az úgy nevezett *síp*-vagy *tsőszabású* szívató kelhek, a' millyenek még néholt a' régi egyházi edények között találkoznak. Ebből láthatni, hogy ez tsupán egyházi rendtartás alá tartozó — *disciplinaris* — dolog, mellyel az Anyaszentegyház a' körülállásoknak különb különb helyhezete szerínt így vagy amúgy bánhatik. Az örmény Anyaszentegyházban is a' consecráltt kenyér egygyedűl adatik annyi darabokra tördelve, a' hányan vannak az áldozók, és minden darab előbb consecráltt bórba mártatik. Ez az ostyának bórba-mártása a' XIdik századnak végével a' deák Anyaszentegyházba is béfurta magát. De tilalmat hoztak rá *Pascalis*, és *Orbán* Pápák. Pascalis *Pontius*hoz, a' Kluniakumi Apáthoz is írt ez ellen. *Orbán* pedig ezt a' bémártást a' Clermonti gyülekezetben megtiltotta, okát adván: mivel Krisztus' parantsolta, hogy *az ő vérét igyuk.* Már ez előtt, t. i. 1053ban *Humbert* Kardinál, ugyan ezen 'okból megrótta a' Konstántzinápolyi Egyháznak szokását, melly a' Görögöknél, és Oroszoknál most is divatban vagyon, 's mellynél fogva ők szenteltt bórba mártott kenyérrel kalánból áldoznak. Tehát nem mind a' két elementomnak, vagy színnek ki-

kiosztása', hanem a' kiosztásnak módgya volt megvetve, és kárhoztatva. — *L. Nouveaux Mémoires des Missions. Tom. III. p.* 165. 55. — A' Clermonti gyülekezetnek 1095. végzéseiből is kitetszik, hogy az áldozást két szín alatt adták, de hozzá volt téve: „ hatsak szükség, vagy továbbra-látás kü„ lönben nem javallanák."

Edvárd. Ha ez így vagyon, tehát hogy' ellenezhették olly nyakasan a' világiaknak a' kelyhet nyujtani! Mennyi vér meg lett volna kéméllve ennek megengedésével?

Odilo. Hogy ezt ellenezték, éppen azon okból történt, mellyből az *Éfézusi* Gyülekezet, — mellyet a' Protestánsok is, mint harmadik közönséges — *Oecumenicum* — Gyülekezetet bévesznek, — tsak az egy színnek nyújtását parantsolta; mivel tudni illik *Nestorius* egyebek között azt vitatta, hogy Krisztus' teste tsupán a' kenyér-szín alatt, és Krisztus' vére tsupán a' bór-szín alatt adatik. — *L. Pallavicini Hist. Conc. Trident. L.* 18. *C.* 17. *) Különben hatsak holmi tévelygést nem okozott, vagy azt nem élesztette, 's miátta ennek gyarapodásától tartani nem kellett, nem volt olly nyakas az ellentállás, mint az Úr gondollya.

Ed-

*) Ott nem találtatik. F.

Edvárd. Tsak azt vegye az Úr gondolóra, a' mi a' *Hussítákkal* történt. Engedték volna-meg ezeknek a' kelhet, nyilván való, hogy ezzel sok szerentsétlenségnek véget vetettek volna.

Odilo. Hibáz ebben az Úr, édes Barátom! Sõt éppen az, a' mit a' Hussítákról emlét, az én állatásomat erõsíti. A' *Basiléai* Gyülekezet a' 30-dik ülésben azt mondgya: hogy valaki az Úr' vatsoráját egy, vagy két szín alatt veszi, ha ugyan méltán áldozik, üdvösségére válik, 's nem is kell abban kételkedni, hogy Krisztus mind a' két szín alatt egészen vétetik. Ez volt az Anyaszentegyháznak hite a' legrégibb üdõktõl fogva, mint az Úr már láthatta. Mind e' mellett is ugyan ez a' Gyülekezet megengedte a' *Calixtiánusok*nak, kiknek Vezérjek a' híres *Rokyzána* volt, hogy két szín alatt áldozhassanak, mivel ezen pont mellett az Anyaszentegyháznak régi hitét emlegették, 's magokat ehhez szabni elvégezték. Hogy utóbb ez az engedelmesség melly kevesét fogott rajtok, kiknek szándékjok volt a' Státust, és Egyházat feldúlni, tudgyuk az egyházi, és világi történetekbõl. Mind ezekbõl láthattya az Úr, hogy ez, a' mint már mondám, nem egyébb, mint egyházi rendtartást illetõ dolog — *disciplinare*, — mellyel az Anyaszentegyház úgy bánhatik, bánik is, a' mint leghasznosabbnak találllya. Az pedig magában értetõdik,

dik, hogy itt tsupán a' Sácramentomnak kiosztásáról vagyon a' szó; mert a' Mise-áldozatban a' kelh tellyességgel szükséges, és ebben az Anyaszentegyház sem tett soha változtatást.

Edvárd. Gondollya-e az Úr tehát, hogy az eggyességnek alkalmatosságával azoknak, kik a' kelhet kivánnák, az megengedtetnék? én ugyan nem hiszem.

Odilo. Én pedig igen is hiszem; tsak az Anyaszentegyháznak régi hite a' felől, hogy az egy szín alatt való áldozás nem tsorbított Sácramentom, és hogy Krisztus egy szín alatt szintúgy, valamint mind a' kettő alatt, egészen vétetik; kárát ne vallya. Látom azonban, hogy az újjabb Protestáns Theologusok azt az előitéletet leteszik, mintha az egy szín alatt való áldozás tsorbitott Sácramentom volna.

Edvárd. Erre ugyan nints példám.

Odilo. Mutatok Én egy ujdon újjat: *Schlegelt*, a' Greifswaldi Generalsuperintendenst.

Huldrich. Megbotsásson az Úr; ez még igen is a' régiekhez tartozik, mert ő még az Orthodroxusok' sorában áll.

Odilo. Annyival inkább. Azt az ő különös állatását számba sem veszem, hogy az Úr' vatsorája körül a' bórnak szükében, más nem részegítő italokkal is lehet élni, mint p. o. sörrel, musttal; (mintha bizony

ezektől nem lehetne szintúgy megrészegedni, mint a' bórtól, vagy pálinkától.) Elég az, ő világosan mondgya — *Handbuch der Pastoral Theologie* — *S.* 218. — hogy, ha ki a' bórt meg nem birja, vagy hozzá nem juthatni: ekkor *tsupán a' kenyérrel magával is bízvást élhet.* Ő tehát az egy szín alatt való áldozást tsorbitottnak nem tartotta.

Edvárd. Különös.

Odilo. Íme, melly ingadozók az Uraknak Theologusaik! Nemde majd ehhez, majd ahhoz fognak, mivel magokra vagynak hagyva?

Edvárd. Az Úr tehát valóban hiszi, hogy a' kelhet azoknak meg fognák engedni, kik azt kívánnák?

Odilo. Az említett feltételek alatt igen is. Az újjabb história is ezt bizonyíttya. Mert midőn *V. Károl* Császár III. *Pál* Pápát, óhajtván az eggyességet kitelhetőképpen végrehajtani, az eránt megkérte, hogy a' Papoknak a' házosságot, és a' Világiaknak a' kelyhet engedné-meg: a' Pápa a' végett két Követet (*Nuncios*) küldött Német országba, és őket autorízálta, hogy, ha a' körülállások kivánnák, mind a' kettőt engednék-meg. Így történt *Ferdinánd* Császár alatt is. — *Tabaraud l. c. p.* 136. — 's még *Bossuet*nek *Leibnitz*tzal, a' religiói eggyesség felől váltogatott alkudozásaiban is, a' kelhhel való élés azon pontok között volt, mellyekben

Bos-

Bossuetnek állítása szerint engedéssel fognának lenni. Bizonnyal soha ezt Bossuet nem állította volna, ha tsak nem tudná, hogy ebben lehetne, és fognának engedni.

Edvárd. Ekkor már valóban azon Protestánsok elöl, kik még a' Kereszténységhez tartanak, az eggyesülésnek egy igen nagy akadálya lenne elhárítva.

Huldrich. Hah! nagy út van még odáig! Igen ugyan, hogy most már a' dogmákkal nem sokat törödnek, és hogy sokan találkoznak, kiknek, valamint az épitö mesterségben a' sok tzifrázatokkal, és tarkabarkával terheltt gothusi stilus jobban tetszik a' görög ízlésnek nemes egyszerüségénél; de vagynak bezzeg az eggyességnek még más és ugyan derekas akadállyai. Értem a' *bútsújárásokat*, mellyek körül gyakran igen is sok dísztelenségek történnek; a' *körüljárásokat*, (Processiókat) mellyekben nagyobbrészint igen kevés ájtatosságot tapasztalni; a' *Miatyánknak* elszaporázását a' szívnek legkevesebb buzgósága nélkül; a' *Litániáknak* elaprógatását, mi a' Krisztustól tilalmazott pogány *battologiá*hoz olly annyira hasonló; melly kategoriába tartozik a' *keresztvetés* is, melly, — megbotsásson az Úr, — felette babonás; fel sem tudván a' Papoknak az Isteni szolgálat közül való különös tarkabarka öltözeteiket, millyenek a' *Casula*, *Stola*, *alba* 's a' t. mellyek a' Pro-

te-

testánsokra nézve mindenkor ingerlők, tsúfosak, és örökké botránkoztatók fognak lenni. Bizonyomra mondom, gyakorta botránkozással láttam, hogy a' Pap, egy szíveket gerjesztő prédikátzió után a' *Miatyánkat*, és *Üdvözletet* harmintzszor egyvégbe olly szaporán elaprította, hogy lehetetlen volt néki egy okos gondolatot eszébe juttatnia, és szinte úgy tselekedett a' nép is. Midőn az ember imádkozik, eszén legyen, és ájtatossággal imádkozzék. Így tselekszünk mi.

Odilo. Hogy a' kereszt-jelről szóllyak, a' mit az Úr babonásnak nevez: ez a' babona a' Kereszténynyeknél igen is régi. A' keresztnek jelével már a' II-dik és III-dik században, a' keresztségben, a' Catechumenusok' megáldásában, az Úr' vatsorája körül, és más egyébb alkalmatosságokkal éltek, mint ezt az Úr *Tertulliánus*nál, és *Cypriánus*nál láthattya. Még a' reformátzió-nak Attya *Luther* is azt írja: *Virradtkor, mikor ágyodból felkelsz, vessd magadra a' szent keresztnek jelét.* Szokásban vagyon ez még most is a' Protestánsoknál a' Saxóniai Választó-fejedelemségben, a' Marchiában, és alsó Német országnak egyébb részeiben a' keresztségnél, az Úr' vatsorájának megszentelésénél, a' Templomban az áldásnak elmondásakor, és talán még más egyházi czeremóniák körül is. Erre is mú-

tat-

tathatok az Úrnak valamit, a' mi nem lészen fontosság nélkül való.

Edvárd. Kérem az Urat, ne sajnállya fáradságát.

Odilo. Azt mondgya *Schlegel* az imént említett General Superintendens az ő Pastorális Theologiájában L. 241. hogy a' keresztvetés a' kenyérnek és bornak megszentelésében az Úr' vatsorájánál eltöröltetett, (alkalmasint ő maga által, 's önnön hatalmából,) és hogy a' keresztelésben is elmaradhat. Erre a' Recensens — *in den Göttingenschen gelehrten Anzeigen vom 17. August.* 1812. ím e' következő szép jegyzést írja: „Az újjabb üdökben egy részről „ azt sürgették, hogy az Isteni szolgálat kö„ rül való tételeknek nagyobb pompásság „ szereztessék; más részről pedig egyébb „ Írók azon dolgoztak, hogy azok a' sym„ bolikus tételek eltöröltessenek, mellye„ ket a' régiség megszentelt, és a' kössé„ geknek hozzájok gyaludott szeretetek kö„ vetett vala. Minémű ellenkezés!"

Edvárd. Igazán, és szépen vagyon mondva.

Odilo. Tehát a' Lutheristák a' keresztjelt nem tartyák babonának, hanem éppen annak, a' minek kezdettől fogva tartatott, és nálunk most is tartatik: t. i. a' Krisztus

tus Jézusba, és a' megváltásba való hit' külsõ jelenségének. *)

Huldrich. De mint vannak azok, a' mikrõl imént szót tettem?

Odilo. A' papi öltözetek az Isteni szolgálat körül, mellyek a' legrégibb üdõkbõl valók, miképpen lehessenek botránkoztatók, valóban meg nem foghatom, holott még most is sok protestáns egyházakban keletek vagyon. Vagy nem lehetne-e megbotránkozni az Urak' Papjainak sok helyen még most is szokásban lévõ spanyol nyakfodraikon, bõ papi palástyaikon, és a' Moyses' tábláihoz hasonló gallérjaikon? Nem maga a' dolog, hanem annak nem értése okozza, hogy ezek viszsza-tetszenek.

Huldrich. De a' helytelenül értett ájtatoskodások, Processiókkal, Litániákkal, Paternosterekkel 's a' t. mikrõl elõbb szóllottam?

Odilo. Igaz, hogy, a'mit az Úr itt elõfordít, az némûnémû tekíntetben nints ok nélkûl mondva. De véli-e az Úr, hogy az e' féle viszsza-éléseket a' bútsújárásokkal, processiókkal, imádságokkal, litániákkal, az Anyaszentegyház el nem törölné? Kész lészen

*) Externa professionis tessera, et tacita Salvatoris invocatio. A' *hitvallásnak külsõ jelensége, és a' szabadítónak titkon értett segítségûl-hívása.* Tertull. L. *Athanásiust* is de incarnatione verbi Dei.

szén ő mindenen, a' mi az egyházi fenyítéket, 's rendtartást illeti, tsak a' religiónak kára nélkül lehessen, hanem inkább az ő méltóságának gyarapodására vállyék, jobbításokat elővenni, annyival inkább, ha ez által az eggyesség tenyészedik.

Edvárd. De a' rendtartásbéli, és eggyetérő — *adiaphora* — dolgokkal való viszszaélések nem változhatnak-e az Uraknál végre dogmákká, vagy nem változtak-e már azokká?

Odilo. Dogmákká-e? hogy' lehetne ez?

Edvárd. Vagy talán helyesebben teszem így a' kérdést: Nem adtak-e holmi hamis képzetekre, és megfogásokra a' religióban alkalmatosságot? Így a' Szenteknek segitségül hívása sokat bizonyosan arra tévesztett, hogy a' nyertt segítséget nem annyira az Istennek, mint valamelly szentnek köszönnék. Így, jól tudom, hogy világ szerte a' gonoszságról híres emberek azt hiszik, hogy mindenképpen eleget tesznek, ha bizonyos számú Miatyánkat, üdvözletet elmondanak, vagy a' Processióval szaladoznak, ámbár az igazi elégtételről, éltek' jobbításáról nem is gondolkodnak, hanem azok maradnak, a' kik voltak, elhitetvén magokkal, hogy e' féle tselekvésekkel, a' mit még utóbb elkövetni szándékoznak is, jóvá tehetik. Ez ugyan jó-lelkü Protestánsok előtt valóban nagyon botránkoztató,

's

's öket a' katholika Anyaszentegyházzal való eggyesüléstől tartóztatni fogja.

Odilo. Az első pontra gondolom, hogy eléggé megfeleltem. Mi pedig a' másikat illeti, úgy látom, hogy az Úr a' mi religiónkat nem ismeri. Olvassa-meg az Úr a' Tridentomi Katekizmusnak V-dik Részét a' Penitentzia' Szentségéről, 's ottan rá fog találni, hogy mi ebben egészen különbet hiszünk, mint talán az Úr magának képzeli. Miképpen az Urak, úgy mi is meg kívánnyuk, hogy a' magát bűnösnek valló ember, bűneit megismérje, megbánnya, megutállya, hidgyen az Isten' irgalmasságában Krisztus Jézus által, életét megjobbíttsa, és a' lehetségig eleget tegyen. Eszünkben sints hinnünk, hogy az ember néhány Miatyánkkal, Üdvözlettel számvetését elvégezheti, 's újra az előbbi keringőt kezdheti. Vagy gonoszabbak legyünk-e a' Pogányoknál, kik már azt mondották:

Nem leütött barom az, mit az Isten kedvel: igaz szív
A' mit tőled vár; 's erre tanúd se legyen.
„Non bove mactato caelestia numina gaudent,
Sed quae praestanda est, et sine teste, fide."

Edvárd. Honnan vagyon tehát az a' szertelenség?

Odilo. Éppen nintsenek-e az Uraknál ollyanok, kik magokkal elhitetik, hogy a' gyónáson, és Úr' vatsoráján megfordulván, min-

mindenen által-estek, 's ezen túl is azok maradnak, a' kik voltak, 's ugyan azon fogyatkozásaikat, mellyekről a' gyónásban vallást tettenek, folyvást követik? Ebben az Uraknál úgy, mint nálunk minden a' jobb oktatástól függ; és a' mi Lelki Pásztorainknak az ő híveikkel való szorosabb összeköttetése miátt, még nálunk előbb reménylhetni jobbítást.

Huldrich. Én sokszor tsodálkoztam azon, hogy' tehették az Uraknál az imádságot penitentziává? Ez én előttem éppen ollyannak látszik, mintha valamelly gonosztévőnek azt a' büntetést szabnák: hogy Királlyával beszéllgessen. *)

Odilo. Hol az egyházi rendtartásnak ezen ágában viszsza-élés vagyon, valamint egyebekben, úgy itt is elfog az háríttatni, annyival is inkább, ha az eggyesülést foganatosan segíti.

Huldrich. De tegyük bár, hogy ez úgy lenne, még is a' Protestánsok az ő, olly drá-

*) Különbség vagyon a' dologban. Mert véghetetlen az Isten, nem úgy, mint a' földi Uralkodó; 's ez okból a' hasonlítás erőtlen. De azt is ide kell tudni, hogy a' megbántatott Királytól, vétkének elengedését, 's az ő kegyelmét kérni, nem olly kevés, mint a' mennyit a' vele való beszélgetés jelent; mert a' véteknek meg ismérése, és alázatos, kivált hoszszas és gyakor kerése a' megbotsátásnak, meg töri az embernek Kevélységit. Lásd Catechis. Rom. de poenit. Cap. 5. F.

drágán, olly sok vérontással szerzett szabadságokról le nem mondanak, hogy magokat újra a' Pápának lelkü-méreteket kénszerítő szorongatása alá botsássák.

Edvárd. Helyesen! 's ugyan ez az utólsó nehézség, mellyet az Úrnak tenni akartam.

Odilo. Az Urnak ím e' szavain szerfelett tsodálkozom, annyival inkább, mivel az Urak ez újjabb üdökben, magokat hitekkel eggyetemben, egy tséltsap, tellyességgel szabad kényű, 's mindenkor változó Despota alá vetették, a' mint ezt az Úr eddigi beszéllgetésünkből érthette.

Huldrich. Ezt én nem értem. Mitsoda Despotáról szóll az Úr?

Odilo. A' *Philosophiá*ról, és az *észről*, melly mostan mindenben, valamit a' religióban hinnünk, vagy nem hinnünk kell, az Uraknál a' legfőbb bírói hatalomra emeltetett.

Huldrich. Azt én bizonnyal által nem láthatom, hogy ez tséltsap, szabad kényű, és változó légyen, mint az Úr mondgya.

Odilo. Mennyen által az Úr minden philosophusi systémákon *Anaxagorás*nak *nous*sán kezdve, *Werneburg*nak: *te nem vagyok én, és én vagy én*-jéig, (du bin nicht Ich, und Ich bist Ich.) vagy akarmint neveztessenek ezek a' bohóságok; látni fogja, mint tolta-ki eggyik a' másikat, noha mindeniknek

nek kezdõje *Philosophus*, volt, és észszel bírt. Mindenik olly despotiával uralkodott, hogy valaki magát elõtte meg nem alázta, mint gyáva tökfej, megvettetett; és még is valamennyi közûl tsak egy sem tudott az emberrõl, Istenrõl, természetrõl, és jövendõ életrõl, kielégítõ, álhatatosan bizonyos, és helyben-maraszthatò világosítást adni. Ez okra nézve *Antonius Fussalensis*, minden philosophusi sectákon által kelvén, jól találva mondá:

Nem leltem jobbat, mint hinnem Krisztus Urunknak. (Sed nil inveni melius, quam credere Christo.)

'S íme most az Uraknál illy tséltsap, és a' Párisi módiként változó Despotának vég ítélete alá vetik a' hitet, az életet, és reménységet!

Huldrich. De ez a' változó Despota, mint õt az Úr nevezi, az eggyetlen Isteni az emberben, és az Istenbõl kitündöklõ világosságnak sugara. Soha, édes Apát Uram! soha a' Protestánsok az *észrõl*, melly bennünket mindent megismérni, és megítélni tanít; melly megmondgya, mit hidgyünk, 's magunkat miként visellyük, le nem mondanak, hogy magokat valamelly buta *vak hit* alá ejtsék. — fides carbonaria — *köhlerglaube.*

Odilo. Ezt ugyan alig gondoltam volna az Úrtól, és hogy nekünk is voltak,

's

's vannak is derültt ágyú Theologusaink; reménylem, az Úr nem fogja tagadni.

Huldrich. Nem ugyan, de —

Odilo. (közbe szóllván) Tudom ugyan, hogy midőn az emberi észnek méltóságáról, és határiról vagyon a' szó, az Úrnak egy, a' maga religiójját betsülő, 's kivált olly sorsbéli Katholikusnak, mint én vagyok, ítéletét igen kevésbe veszik. Mindazáltal tehát még Sz. *Pál*nak sem lehetett az a' mélységes ideája az emberi észnek méltóságáról, mindent körül fogó böltsességéről, és képességéről a' hitre és életre nézve, holott a' Pogányokról mondgya, hogy a' testnek, és az észnek akarattyát tselekedték, és ez által az Istentől elfordultak. *Efez.* II. 3. — *Koloss.* I. 21. — 2. *Korint.* X. 5. — és azt kívánnya, hogy az ész a' hitnek engedelme alá hajullyon, mint az Uraknak fordításában vagyon.

Huldrich. Megengedgyen az Úr, az Írásnak ím ez helyei egészen más értelemben vehetők.

Odilo. Az meglehet. Egyébbaránt, ez a' Protestánsoknál, most olly annyira megistenített *Ész*, melly elégtelen, melly mindenütt botorkáló legyen számtalan, tsupán földi dolgokban, és tudományokban, 's még ollyanokban is, a' mik az embernek erköltsi maga viselését illetik, és ennél fogva mennyivel inkább illyennek kell lennie a' ter-

természet felett valókban; ezt a' már több ízben említett *Trembley*, derék munkájának utolsó szakaszában olly tudósan, és szépen megmútatta, hogy az Úr is minden bizonnyal helyén fogja hagyni. Egy más tudós Protestáns Theologus is, ki éppen nem az *Obscurán*sokhoz tartozik, hasonlóképpen egészen meghatározólag fejezi ki magát e' felől.

Huldrich. Talán *Jacobi*, kit az Úr már tegnap említe?

Odilo. Nem az, hanem *Stäudlin.* Így szóll ö: „A' mélységes kijelentés által közlött „ Isteni tudomány' illy systémájának felállí„ tása körül az *észnek* semmi szava nin„ tsen." *L. Stäudlin's Beyträge zur Religion und Sittenlehre. S.* 225.

Huldrich. Azt még sem tagadhattya az Úr, hogy mindent maga' vizsgálása alá vetni, elfogadni, vagy el nem fogadni, ez, az emberi észnek véle született, 's elidegeníthetetlen jussa; és hogy ezen jusnak viszszakerítését a' Reformátziónak köszönhetni.

Odilo. Jól vagyon. De az Úr is meg fogja engedni, hogy az emberi ész egy nyomon soha meg nem állapodik. Ha vallyon ott, hol ö magát még a' természet felett valók körül is legfőbb Monárchává, és ítélő bíróvá erölködik tenni, nem kell-e néki határt mútatni, ez más kérdés. Legalább ez a' reformátzió által viszsza-kerített

jus

jus az, melly az Urakkal minden *positiva* religiót megvettetett, és a' naturálismust elfogadtatta. Hallya bár az Úr, melly kevesé kedvez *Bayle* ennek a' bírónak, mellynek a' reformátzió azt a' just szerzette-meg, hogy az Isteni kijelentés' tudományairól az ő vég ítéletét kimondgya.

Huldrich. Bayle? Ez nem lehet. Ő, a' mint tudgyuk, egy tiszta gondolkozású ember volt.

Odilo. Ime tehát az ő szavai. *Dictionariumának* IV. dik Részében mondgya: „Az ész, a' romlásnak és épülésnek prin„ cipiuma. Tsak kétségeket tud támasztani, jobbról balra forogni, hogy a' vi„ tát örökké tartóvá tegye, hogy az em„ berrel az ő maga sötétségét, gyengesé„ gét, és a' kijelentésnek szükséges volt„ tát megismértesse. — Nints nagyobb „ esztelenség, mint lött dolgok *ellen* okos„ kodni, és a' Philosophiának törvény„ széke, melly a' keresztény religióban „ akar ítéletet tenni, helytelen. — Lássa „ az Úr, éppen ez az, a' mit a' tudós „ *Stäudlin* mond; és illy karban vagyon „ most a' Protestántismusban lábra állított „ ítélő bíró. Hogy ő a' felforgatásra ter„ mett légyen, megmútatta abban, hogy „ az Uraknál a' keresztény hitet kiirtot„ ta, 's helyette a' naturálismust hozta„ be.

„ be. *) De ez tsak félretérés volt, mert mi
„ tulajdonképpen arról beszéllettünk, hogy
„ a'

*) Az *Észnek* erőltetett felmagasztalását, és a' kijelentésnek iszonyú legázolását láthatni az új Philosophismusnak egy ujdonúj munkájában: *Vertraute Briefe über Christenthum und Protestantismus bey der dritten Jubelfeyer der Lutherischen Reformation, geschrieben von D. F. A. Klein Privatlehrer der Philosophie. Jena.* 1817. — Melly szerint nints más Revelátio, mint az észé, és ugyan illyen volt Jézusé is, ki semmivel sem volt különb, mint más eszével ide oda kapkodó, újságot teremtő, magát isteni küldetéssel fitogató, és ezzel szerentsekergető *ember;* ki élvén az alkalmatossággal, magát Messiásnak hazudta. E' szerint azt sem tudhatni, ki volt az, kit a' Kereszténység Jézusnak nevez? E' szerint a' keresztény hitet már egészen útnak kell ereszteni, mellyet, ha Jézus ma újra világra jönne, Klein Úr' philosophismusának formájába öntene. E' szerint a' Katholikusok mód nélkül ostobák, kik hiteket fövényre építik, mert az észnek ellenségei. — De ide írom a' Szerzőnek saját szavait Recensensének felhozása szerint. *L. Ergänzungsblätter zur Jenaischen allgem. Literatur Zeitung.* 1817. *Nro.* 85. „Nagy, és nemes lelkű embe-
„ reknek vala engedve, az ő tisztaszívűségek-
„ nek jútalmául a' léleknek szent helyébe mély
„ pillantást vetni; mert az Istenséggel senki
„ sem volt olly belső barátkozásban, senki an-
„ nak nyomdokait szívében olly világosan meg
„ nem ismérte, senki az ő nyelvét olly szépen
„ magyarázni nem tudta. De a' kijelentés,
„ mellyel az isteni titoknak kihirdetői bírtak,
„ a' mienktől nem módgyára, hanem tsak grá-

„ a' Protestánsok a' Pápa által lelki ismére-
„ teket megköttetni nem engedik."

Huld.

„ dusára nézve különbözhetik. Jézus tulajdon
„ kijelentését követte." Tehát az a' religió;
mellyet ő maga' személlyére nézve tartott, 's
mellyet Klein Úr Christiánismusnak nevez, tsu-
pán ész szerint való — *rationalistisch* — volt —
„ Jézus az ő belső Istenének szavától szóllítat-
„ va azt a' rendelést vette, hogy mint a' maga
„ meggyőződésének hirdetője nyilván előállyon.
„ Ez által az ő *ész-religiójának* positivai karak-
„ tert kellett magára venni, éppen azért, mi-
„ vel Jézus Krisztus' religiójának kelle lennie,
„ és mivel az ő korából valóknak, hogy a' meny-
„ nek úttyán bátorsággal járjanak, egy idegen,
„ és hitelre érdemesnek találtt autoritásra vala
„ szükségek. Azért kívánta, hogy ő benne hid-
„ gyenek, úgy mint ki az Istennek nevében
„ szóll, mellyért az ő sanyarú, és jámbor ér-
„ költsü élete is kezességül szolgál. És mivel
„ magát az ó Testamentombéli képzelődések-
„ hez és Tanítványinak előítéleteihez kellett al-
„ kalmaztatnia, tsodákat mívelt, és egész tu-
„ dománnyát a' Zsidóknak Messiási ideájával
„ szorosan egybe kaptsolta. Mivel Jézusnak,
„ Messiánismussá változott észreligiójához a'
„ Judaismusnak még nagyobb része hozzá ra-
„ gadt, és az Apostolok a' Messiánismust még
„ Zsidó képzelődések szerint terjegették, úgy,
„ hogy az ő előadásokhoz képest kérdenünk
„ kell: *mellyik légyen az igazi Jézus?* tehát
„ a' betűt nem lehet hitünk' regulájává ten-
„ nünk. Most az üdeje, hogy a' Zsidó Messiá-
„ nismusról, és Apostolicismusról, mellyek majd-
„ nem 18. száz esztendőkig Jézusnak tulajdon-
„ képpen való religiójának tartattak, tellyesség-
„ gel lemondgyunk. Ezen földi szemtakarón

Huldrich. Igen. 'S mondgya-meg az Úr, nem irtóztató-e, hogy egy okos, és is-

„ átkell hatnunk, és a' *positivus christianis-*
„ *must*, mellyet *a' Mester a' mi napjainkban tanított volna*, az ő tiszta, az *észből*
„ eredő, és az *észnek* számára adatott formájában felfognunk. Tsak azt a' felséges lelket,
„ melly az új Testamentomnak írásaiból, kiváltképpen Jézusnak beszédeiből olly ditsőn
„ kitünik, kell egy egészszé összze-foglalnunk,
„ és fel-lellyük azt a' religiót, melly a' mi
„ Urunknak szívében éledezett."

„Mindazáltal egyedül a' tévelygések ellen
„ való bátorságnak okáért, az ember magát az
„ Úrnak lelke alá botsáttya, mivel nem vagyunk
„ mindenkor képesek lelkünknek szent helyébe járulni. •Nagy Böltsek ígérik, hogy ve-
„ lünk az igazságnak legtisztább fénnyét láttattyák; de saját iskolájok szerínt tsak arról
„ beszéllnek, a' mit látnak."

És ismét: „A' Protestántismus a' gondolkozásnak az a' módgya, melly szerínt kiki az
„ ő hitét a' Sz. Írásból, mint eggyetlen kútfőből maga meríti, annak igaz értelmét min-
„ denkor tökélletesebben kitapogatni igyekszik,
„ meggyőződését szabadon vallya, a' mennyiben ezt másoknak jussai engedik, és a' men-
„ nyire a' jó ügynek boldogúlása kívánnya.
„ Szemtül szembe megvet minden autoritást,
„ nem tsak a' belső hitre nézve, hanem az egy-
„ házi hatalomnak külső törvényszéke előtt is,
„ és maga jussait a' lelki ismeretnek kényszerítése ellen szabad néki bátran védelmezni, 's
„ akarja is. A' Protestántismusnak gyökeres
„ principiuma: *Keresztény Rationalismus*, a'
„ mennyiben nem mint Pogányok, vagy Törökök, (a' Katholikusok a' tollban maradtak)

méretekkel megrakodott ember magát olly embernek itélete alá vesse, a' ki talán nálá-

„ hanem mint a' Keresztény Anyaszentegyház-
„ nak *született* tagjai, eszünknek hasznát vesz-
„ szük. Nem csak eszes emberek akarunk len-
„ ni, hanem Keresztények is, holott az magá-
„ ban értetődik, hogy magunkat mi is a' ke-
„ resztény religiónak okírásaihoz — *Urkunde* —
„ tartyuk. — Protestántismus annyi, mint *phi-*
„ *losophusi kereszténység*. — Azért nem is kell
„ a' vélekedéseknek, a' mi Ecclésiáinkban ta-
„ pasztaltt nagy különbözésén tsodálkozni. Min-
„ den Protestáns, Philosophus, (még á' kapás is?)
„ És így a' hány a' fő, annyi az értelem. Hol
„ a' vélekedésekben sok ellen mondás uralko-
„ dik, ott sok Protestántismus is uralkodik. A'
„ Protestántismusnak basisá: az *Ész*."

Ismét: „Talán azt véli az Úr, (baráttyá-
„ hoz szóll) hogy az észnek ellenségei mind
„ ezeket a' bizonyságokat magoktól elhárítot-
„ taknak hiszik, mihelyt tsak valamelly rend
„ kivül való kijelentésre mútathatnak, és az
„ egész ügyet ezen álló pontról vizsgállyák?
„ Ezt ők igen is tehetik, de már ekkor, mi-
„ ként a' minap is megjegyzettem, ezekkel az
„ emberekkel semmi közöm sem lészen. Mert
„ így ők hiteket holmi tsodálatos kijelentésre
„ építik, nem észtől vezérlett okokra, hanem
„ tsupa hallomásra, tsupa érzeményre, vagy
„ helyesebben mondva: *Semmire sem*. Előbb
„ akarnak keresztények lenni, mint emberek."
's a' t.

Ime hová téved az ember, ha egyedül a' tsapongó észnek vezérsége után ered a' religiónak dolgában! Ki hinné, hogy a' Kereszténységnek közepette ember így megfenekedgyék? Nem irtóztató-e az észt, az észnek magának

lánál sokkal is hátrább állana, ha hármas koronát nem viselne. Lehet-e irtózatosb, mint

jóvá hagyása ellen, olly poltzra emelni, mellyen megállani nints ereje? Bámulás, fájdalom, szánakozás futtyák-el a' jó lelkű, a' religiót az ő méltó érdeme szerínt betsülő embert ezeknek olvasttában.

Im' itt látni, melly igaz, hogy, ha vak a' vakot vezeti, mind a' ketten verembe esnek. Valóban kérdezhetni: vallyon kevesebb-e ez azoknál a' káromlásoknal, mellyekkel valaha a' Pogányok a' keresztény religiót martzangolták? De ha el vagyon végezve, a' mint látszik, az emberi nemet boldogító ígát levetni, a' tzégéres zabolátlanságnak fékét megereszteni; halomra kell dönteni a' dogmákat, hogy vélek együtt a' religió, és így a' Morál is az omladékok alá temettessék! — Nemde ezért vagyon mondva, hogy a' dogma csak *problema?* hol lészen így a' Morálnak sánctiója? — De ki tudna ide eleget mondani? Ha valahol, bizonnyal itt helyén áll Sz. Pálnak ama' fenyítése: „Senki meg ne „ tsallyon benneteket hijába való szókkal, mert „ ezek miátt jő az Istennek haragja a' hitlen„ ségnek fiaira." *Efes. V.* 6. Mi is mondhattyuk, és ugyan azon szívfájdalommal, a' mit hajdan *Fleuri* Fő-Advocatus a' Párisi Parlamentum előtt az Encyclopedisták ellen tartott hathatós beszédében mondott: „Melly keserves „ meggondolnunk, minémű itéletet fog a' kései „ világ e' mi üdőnkről hozni, ha azon munkák„ ból, mellyek most kikelnek, tészen követ„ keztetést. Melly sajnos a' religióra nézve, „ látni, hogy annak kebeléből egy úgy neve„ zett *philosophusi Secta* tsirázik-ki, melly „ eszének, az emberiséget betstelenítő viszsza„ élésével azt a' bódultt feltételt gondolta-ki,

mint valamelly nem szent, 's akárhová tsak bűnös embernek *szentséges* titulust adni, melly egyedűl az Istent illeti?

Odilo. Ezt az Úr nem eltökéllve mondhattya. Az Úr fogja tudni, hogy a' Görögök mind e' mái napig az ő Pátriárkájokat, Püspökjöket: *Sanctus*, *Sanctissimus*, *Sanctitas tua* nevezéssel illetik. Nálok a' Patriárka: πανοσιώτατος; A' Püspököket ímígy emlétik: A' Herakléai, Khalcedomi *Szent*, a' helyett hogy mondanák: Herakléai, Khalcedoni Püspök; mint ezt *Sprengel*nek könyvében: *zur Kunde fremder Länder und Völker* — olvashatni. *Anastasius* Pápa *Jánost* Jerusálemi Püspököt eggyik levelében — *in opp. Hieronymi Tom. V. pag.* 260. — *Sanctitas tua*-nak híjja. Sőt *Jesaias* Patriárka még *Andronicus* Császárt is így szóllíttya eggyik levelében: *Sanctissime Imperator*! a' mint ezt feltalálni: *Ameilhon Hist. du Bas-Empire Tom.* 24. *pag.* 303. Miképpen terhelheti tehát az Úr a' Pápákat ezzel olly igen különösen?

Huld-

„ hogy a' Teremtőnek kezei által sziveinkbe „ nyomott gyökeres igazságokat *meg igazíttsa*, „ — nem! — hogy elemészsze, hogy az Isteni „ szolgálatot, a' Papságot kiirtsa, 's a' Deismust, és Materialismust folyamatba hozza.“ *L. Historische und kritische Nachrichten von dem Leben und Schriften des H. v. Voltaire und anderer Neuphilosophen unserer Zeiten. v. J. Chr. v. Zabuesnig. II. B. p.* 182. — *F.*

Huldrich. Tsak azt ki nem ejthetem fejemből, hogy a' Pápa' személyes itéletének magát kiki vakon alája vesse.

Odilo. Tsodálva hallom, hogy az Úr a' mi egyházi Fönkről, és az ő végző ítéletéről, a' hitnek dolgában, éppen helytelen képzelettel vagyon. Olvassa-meg az Úr ama' már többször említett könyvet: *Ueber den Geist und die Folgen der Reformation S.* 136. a' Jegyzésben, 's ebből kiveheti, hogy nem tsak az az irtózatos, miről az Úr szóllott, elmarad, hanem inkább hogy ez jó', és bölts rendszabás. Még annak a' nyomásnak is, mellyet az Úr a' Pápára, és a' közép korbéli katholika Hierárchiára fog, mellytől, ha lett volna is valaha, most nints mit tartani; egy igen is felderültt Protestáns Theologus pártyát fogja.

Huldrich. Megbotsásson az Úr, ez lehetetlen.

Odilo. Hallya tehát az Úr, mit mond *Herder.* „A' római Hierárchiának nyomása „ a' közép korbéli bárdolatlan népekre néz- „ ve szükséges iga és okvetetlenül kellő bi- „ lints vala. E' nélkül Európa hihetőképp- „ pen a' Despotáknak martalékjává, és „ a' viszszavonásnak örökös nézőszínévé, „ vagy éppen Mogoli pusztává vált volna. „ Tehát mint ollyan, a' mi az arányúságot „ fenntartotta, ditséretet érdemel," Midőn pedig nyomban hozzá függeszti, hogy „mint „ el-

„ elsõ, és folyton folyvást tartó rugótoll, „ Európát végre Tibeti egyházi Státussá vál- „ toztatta volna," — miben véle eggyütt tart egy új Író is: *Ueber den Geist und die Folgen der Reformation.* S. 134. ki *Herder*nek szavait felhozza, és holmi következhetõ kifakadások miátt aggódik, mellyeket még szerentsésen *az üdõnek, és emberiségnek lelke elfordított;* én ezt tellyességgel által nem láthatom; érteni kell: ugyan az újjabb Philosophusoknak principiumaik szerínt.

Huldrich. Hogyan? Én ezt ismét nem foghatom meg.

Odilo. Hiszen így *Theokrátia* támadott volna. Azt én sem oltalmazom, hogy a' füstölõ edény, és kard egy kézben legyenek. *Suum cuique.* Ez mindazáltal *Rainál*nak bizonyítása szerínt legjobb kormányi-alkotvány. De én tsak arról akarék szóllani, hogy egy Egyházi-fõ alatt lenni, nem olly szorongató állapot, mint most a' Protestántismusban hiszik.

Huldrich. Az mind úgy lehet, mint az Úr mondgya. De úgy tetszik, hogy egy elõre sajdított fontos ellenvetést elkerült az Úr, mellyet magamban forgattam, midõn azt mondám: felette irtózatos, hogy egy okos, és ismeretekkel megrakodott ember magát olly embernek ítélete alá vesse, ki talán nálánál sokkal is hátrább állana, ha tiárát nem viselne. *Odi-*

Odilo. Éppen el nem gondolhatom, mit akar az Úr ezzel?

Huldrich. Értem a' kathol. Anyaszentegyházban a' Pápának tsalhatatlan voltát, — *infallibilitas.*

Odilo. Újra látom, édes Barátom! hogy az Úr a' mi Ecclésiánknak tudománnyát nem érti. A' tsalhatatlanság tsak az Istené. Tsalhatatlan az Anyaszentegyház is, mert Krisztus Jézus megígérte, hogy világ' végezetéig véle lészen, 's néki szent lelkét adgya. A' Pápa, mint az Anyaszentegyháznak feje, véle szoros kaptsolatban lévén az Érsekeknek, Püspököknek, 's más egyházi Tanítóknak közepette, mint a' tsalhatatlan Anyaszentegyház' végzéseinek hirdetője, szintúgy nem tsalatkozhatik. Más volna, ha ötet egyedül magán tekíntenénk.

Huldrich. Úgy vagyok, mintha menyből szállottam volna-le. Ezt én nem vártam vala.

Odilo. Hatodik *Adorján* Pápa, minekelőtte ezen méltóságra emeltetett, íra egy könyvet: *Disputationes in IV. Libr. Magistri sententiarum.* Mellyet azután, mikor már Pápa volt, újra nyomtattatott, úgy, hogy benne semmit nem változtatna. 'S holott maga a' Pápa az említett könyvben azt a' thémát tevé-fel, hogy a' Pápa, (önként értetődik, hogy magán, 's az Anyaszentegyház nélkül,) még a' hitet érdeklőkben is tsalatkozhatik, — L. *Biographie universelle Tom.*

I. p. 259. — holott maga Krisztus Urunk mondgya: *A' ki titeket hallgat, engem hallgat;* reménylem, hogy a' tsalhatatlan Anyaszentegyház' Fejének tsalhatatlansága már ezután nem lészen az Úr előtt olly irtózatos. Engedgye-meg az Úr, hogy én ide egy mi korunkbéli Protestáns Írót is, egy tudós, és philosophus gondolkozású Férjfiat szólíttsak.

Edvárd. Igen fogok rajta örvendeni.

Odilo. Ez tehát igy szóll: „Valameddig „ a' hit így áll fenn," — t. i. tisztaságban, erőben, és foglalatos munkásságban, — „addig a' Theokratiai Státus legszebb, és legerősebb; e' nélkül meg vagyon az életnek „ megyéjén támadva, és sebes hanyatlásnak „ álldoztatva. De a' Theokrátia egy bizonyos „ külső kijelentésbe való hitet is kíván, és „ pedig ollyant, mellyet egyáltallyában maga az Isten folyton folyvást közöl. Az Istени törvénynek bévett, 's tsupán emberi „ magyarázása, az ő tsalhatatlanságának „ erős hitelét mindenkor felforgattya; a' törvény sem adhat soha mindent tökélletesen körül-fogó szabásokat az országlásnak. „ Ez okra nézve, egy Istentől választott, „ és ihletett Helytartó, 's álttallyában: Próféták, Orákulumok, mindenféle számos „ tsodák, és Papok, úgy mint magyarázók „ a' Theokrátiai országlásnak részéről elkerülhetetlenül szükségesek." *L. Welkers Versu-*

suche einer Begründung von Recht, Staat und Strafe.

Huldrich. Ez előttem nagyon különös.

Odilo. Így térünk ismét a' kereknyomba, ha t. i. az előítéleteket félre-teszszük, és a' józan tudománynak, és igaz Philosophiának helyt engedünk.

Edvárd. Akármint legyen is ez, de én igen kétlem, hogy a' Protestánsok olly nagy viaskodással nyertt szabadságokon kiadgyanak, 's magokat újra a' szorongató kénszerítés alá vessék.

Odilo. Én nem tudom, miképpen emlegethetik olly sokat a' nyertt szabadságnak veszteségét, és a' szorongató kénszerítést, 's miképpen félhetnek ezektől, holott most olly igen el vannak szánva magokat még nagyobb kénszerítés alá vetni.

Edvárd. Hogyan? én erről semmit nem tudok.

Odilo. Hiszen reménylem, olvasta az Úr azt a' javallást, mellyet *Beaufort*, és még egy Journál tettenek, hogy a' Pontificátus a' Császári méltósággal egybe-foglaltassék, akármint volt is ez eggyébbkor. — *L. Beaufortnak leveleit a' Besançoni Érsekhez.*

Huldrich. Kérem az Urat, mit mond hozzá, nem volna-e ez jobb?

Odilo. Én erre Gróf *Albon*nal, kinek mély eszét nem egy könnyen fogja valaki kétségbe hozni, felelhetném: „Semmi sem

„ar-

„ ártalmasabb, és egyszersmind képtelenebb „ a' Státusra nézve, mint mindeneknek jus- „ saikat kifacsarni, és azokat eggyetlen egy- „ nek jussaivá összze-olvasztani.“ — Így szóll egy más tudós Író is, — *L. Ueber den Geist und die Folgen der Reformation.* p. 134. „Ha a' kard, és füstölő edény, a' biro- „ dalmi alma, és a' menynek kultsai ugyan „ azon egy kézben találnak lenni: melly „ képzelő erő tudná felnyomozni azokat a' „ kifejléseket, mellyeket az e' féle állapot „ szükségképpen szülne?“ — De legyen egyedűl az Uraknak *tapasztálásaikra* hagyva; mert e' mi üdőnkben oda jútottunk, hogy már senki sem az *okoknak*, hanem tsupán saját *tapasztalásának* hiszen. Hogy pedig az Úrnak lelke-megnyúgodgyék, és a' Pápának nyomkodó despotiájától ne rettegjen, tsak azt mondom, hogy a' Pápa nem állíthat-ki fél millio katonát, kik az olly drágán szerzett szabadságot feldúlhatnák.

Huldrich. De mit mond az Úr szíve szerínt azon javalláshoz?

Odilo. Az Úrnak ím e' kérdésére legjobban megfelelhet D. *Thiesz*, ki e' képpen ír: — l. c. p. 45. — „A' legnagyobbra felvitt „ világi hatalom tehát, hogy az ő erőlkö- „ dése által már nagyobb részínt elrongáltt „ egyházi hatalmat eltöröllye, még annak „ maradékát is kardéra maga alá szedgye; „ 's miképpen az ő közép-ponttyából tró-

„ nu-

„ nusoknak parantsol, 's népeknek törvé-
„ nyeket szab; úgy nem különben paran-
„ tsollyon az egyházakban, és iskolákban
„ is. Rendellyen bizonyos tudomány-for-
„ mát, és ezt szinte hit' regulája gyanánt;
„ rendellyen bizonyos szokásokat, szinte
„ mint Isteni szolgálatbéli végbeviteleket;
„ szerezzen Liturgiát, bizonyos rendszabá-
„ sokat a' nevelésre, és felsőbb oktatásbéli
„ intézeteket, literatúrai törvény-könyvet,
„ és szabad kény szerínt való szoros censú-
„ rát. Mútassa-ki a' Tanítóknak, mit tanul-
„ lyanak. Adgyon a' gondolkozóknak regu-
„ lát; szóval, hogy az ő Státus-alkotmán-
„ nyában sem kéz, sem fő ne másként, mint
„ a' gépely, hogy ne az ember, hanem tsak
„ az alattvaló mozoghasson; hajtsa végre a'
„ léleknek, és lelkiismeretnek kénszerítését,
„ és a' legrövidebb úton érje-el ezt az ő,
„ az elméken való uralkodását." — Mint tetszik az Úrnak ez a' kép? De olvassa-meg az Úr magát az egész helyet, és azt a' mi utánna következik. Mit mond az Úr már most azon javalláshoz, ha azt e' képpen vizsgállya?

Huldrich. Még is úgy tetszik, hogy kik ezt a' javallást tették tanúlt Férjfiak voltak.

Odilo. Melly tanúlt légyen *Beaufort*, nem akarok bele atvatkozni. Én tsak azt hallottam, hogy ő előbb katholikus Pap volt, a' respublica idétt feleséget vett, 's minthogy

üdő-

üdömullt, a' Concordátumnak szerzödésével azon aggódott, hogy feleségétöl meg kell válnia, Reformássussá lett. *) Azt is hirlelték, hogy azon javallás nem tsak jó szívvel nem fogadtatott, sött inkább hogy ö miátta a' legfelsöbb parantsolatra pirongatást is nyert. Egyébbaránt nem igen kellett néki theologiai tudományában bíznia, holott elsö Irásában *Ancien Jurisconsulte* nevet ád magának.

Huldrich. De tehát a' *Journal*ban —

Odilo. (bele szóllva) Az Úr alkalmasint a' *Jason* Journált gondollya, mellynek Szerzöje Gróf *Benzel-Sternau*, az elöbbeni Frankfurti Nagy Hertzegségnek voltt Finántz-Ministere?

Huldrich. Igen is, én azt gondolom. És ha az Úr olvasta, meg fogja vallani, hogy szépen vagyon írva.

Odilo. Szépen-e, vagy rútúl vagyon írva? azt itt nem kell keresni, hol tsak az igazság forog fenn. Hallya bár az Úr, mit ítél ezen Journálista felöl egy Iró, ki, a' mint látszik, igen jól vala felöle tudósítva.

Huldrich. Mi légyen az?

Odi-

*) *Tabaraud — l. c. Praef. pag. XI. XII.* mondgya: „Ez az enthusiásticus eggyeztetö egy voltt „ Pap, Plébános, ki megházosodott, feleségé„ töl elvált, és újra megházosodott; ki az ö „ elhajlásának palástot keresett, hogy azzal „ eltévedését fedezgesse.“

Odilo. A' mit róla, mint politikus Íróról mond, nem kivánom ide tenni, 's nem is ide való, és reá elég bizonyságot talál az Úr az 1808—1811. diki folyó Írásokban. — *Jahrgänge von* 1808—1811. — Eggyébaránt az ő szavai ezek: „Úgy mint Író, „ valamennyire tőle kitelt, mindent, a' mi „ szent, minden jámborságot, 's mindent, „ a' mi az embert hívővé teszi, kigúnyol, „ és megfertőztet, 's az ő émelygős, és lelketlen okoskodásával megmérgesít." — És ugyan ezt kell érteni azon matériáról is, mellyről itten szó vagyon.

Huldrich. De azt sem tagadhatni, a' mi ebben a' Journálban derekas tudománnyal meg vagyon mútatva, hogy a' Császároknak az egyházi ügyekbe nem tsak nagy befolyások volt, hanem a' Pontificátus a' Császári méltósággal mindenkor egybe kaptsolva vala.

Odilo. Melly tudós, vagy melly tudatlan légyen az Uraknak Journálistájok, nem tudok, 's nem is akarok benne ítéletet tenni, Mindazáltal azokban, a' miket felhord, sok vagyon, a' mi felette különös előttem.

Huldrich. Vallyon mitsoda?

Odilo. P. o. Felhord ő sokat a' Császároknak, részszerínt mint a' Gyülekezetek' védelmezőinek, részszerínt mint végrehajtóinak — mire nékik haltalmok vala — az Ecclesiára való befolyásokról. Mind ezt kiki tudgya. Azt is felhozhatta volna, hogy II.

Con-

Constans Császár *Márton* Pápát, mivel az ő *Typus*át helyben hagyni nem akarta, Rómából elhurtzoltatta, fogságra vettette, rajta iszonyú kegyetlenségeket követett el, 's végre őtet Krimeába küldötte, hol két esztendeig tartó raboskodása után meghalt. Mind ezt, 's több hozzá hasonlókat felhordhatta volna az Uraknak Journálistájok; de ezzel tsak azt mútatta volna meg, hogy voltak hajdon olly Császárok, kik az Anyaszentegyház, és annak Feje ellen erőszakot fordítottak; nem pedig hogy a' Pontificátus a' Császári méltósággal egybe kaptsolva lett volna.

Huldrich. De bezzeg azt is megmútattya, hogy a' Császárok a' *Pontifex Maximus* titulust valóban viselték.

Odilo. Ez semmi újság, és előttünk nem ismeretlen dolog. De hiszen, olly annyira tudós embernek tudnia kellett volna, hogy ez a' titulus nem a' keresztény Anyaszentegyházat illeti, mellynek már akkor volt *Pontifexe*, ki is, mint *Irenéus*nál, és *Cypriánus*nál láthatni, az egész Kereszténység' fejének ismértetett; hanem illette a' Pogányságot, és a' Pogányoktól a' Keresztény Császárokra is által-ment, 's mellyet ők valameddig pogány alattvalóik voltanak, megtartottak; de mi helyt a' pogányság szélttében megszűnt, azonnal le is tettek. Ha nagy *Constántinus* Császár azt

hitte

hitte volna, hogy ő ezen titulus mellett a' keresztény Anyaszentegyháznak *Pontifex Maximus*-sává is lett, mért le nem tette *Sylvester* Pápát, kit ő, ha úgy lett volna, Ellen-Pápának, 's a' Császári méltóság' tsorbítójának, bitanglójának tekínthetett. Sőt inkább *Osius*nak, Cordubai Püspöknek, a' Pápa' Követének a' Nicéaí gyülekezetben elölülést engedett, és általlyában ezen alkalmatossággal egészen másképp tselekedett, hogy sem mint *Pontifex Maximus*nak kellett volna tselekedni. Mind ezt *Eusebius*nál olvashatni. *) *Ed-*

*) *Suum cuique.* Nagy Constántínusnak a' Császári méltósággal öszsze-kaptsoltt Pontificátusáról való mese, ha tsak nem a' német Journálistának tulajdon álmadozása *van Dale*-ra hárul. *Dissert. IX. de Antiqvit. et Marmorib.* Ha bár ez a' Császár az ő előtte Országlók által viseltt *Pontifex Maximus*-i titulust pogány álattvalói miátt megtartotta is, még is a' keresztény Anyaszentegyháznak ügyeit illetőkben a' *Pontifexi* hatalmat magának nem tulajdonította, 's magát Pápának nem állította. Ezt bizonyíttya, — mint *Theodoretus*nál, *Sozomenus*nál, és *Rufinus*nál láthatni, az ő maga viselete a' Nicéai Gyülekezeten, és *Sylvester* Pápához botsátott levele, mellyben Ezt az első egyházi Főnek minden praedicatumaival megtiszteli. Midőn a' Donátisták a' Püspökök elől ő elejbe appelláltak, eligazította őket magától, pirongatván, hogy úgy tselekednének, mint a' Pogányok, és ördög' bordáinak nevezé őket, kik a' mennyei ítélő-széket elhagyván, világi bíróság elejbe járúlnak. *L. Baronii Annales. A. C. 313. p. 31.*

Edvárd. Ez igen is, hogy igaz.

Odilo. De valóban nevetséges, a' mi ebből az állatásból következnék: hogy az Anyaszentegyháznak egy pár száz esztendőkig két *Pontifex Maximus*sának kellett volna lenni, t. i. a' római Püspöknek, és a' Császárnak, kiknek eggyike, nagy Constántinus megkeresztelve sem lett volna. Nem tudta-e ő ezeket, vagy tudni nem akarta? Én ez ellen még derekas bizonyításokkal kelhetnék ki, ha méltónak látnám az illy nyilván való hazudozást megtzáfolni.

Edvárd. Még is ezzel az Úr engem igen lekötelezne, mivel az említett Journálistának elhirleltt tanultsága engem valóban nagyon magához vonzott.

Odilo. Tehát értse-meg az Úr: Midőn *Constántius* Császár az Áriánusok mellé állott, *Osius*, Cordubai Püspök e' képpen írt néki: „Az Isten tenéked adta a' bíro„ dalmat, az egyházi ügyeket mi reánk bíz„ ta; és miképpen az, valaki a' te bírodal„ mi hatalmadat kaján szemekkel tépdezi, „ ellene mond az Isten' rendelésének; úgy „ te is ójjad magadat, nehogy az egyházi „ ügyeket hozzád rángatván, iszonyú bűn„ be keveredgyél.“ — *Tibi Deus Imperium commisit; nobis, quae sunt Ecclesiae, concredidit. Et quemadmodum, qui tuum imperium malignis oculis carpit, contradicit ordinationi divinae: ita et tu cave, ne quae*

sunt

sunt Ecclesiae, ad te trahens, magno crimini obnoxius fias. — Athanas. Opp. Tom. I. pag. 480. — A' kétféle hatalmat soha egymástól világosabban elválasztani nem lehetett. — 'S Midőn ugyan azon *Constántius*, a' mint tudva vagyon, az Áriánusok mellett az egyházi dolgokba avatkozott, ímígy írt *Athanásius*: „Nem lehet a' Ke„ reszténységben nagyobb szörnyűséget gon„ dolni, mint hogy a' Király az egyházi „ vitálkodásokat önnön itéletével akarja el„ igazítani." — *Nil cogitari potest in re christiana monstrosius, quam regem Ecclesiasticas controversias velle judicio suo definire.* — Ezt ő pusztaság' utálatosságának nevezi, mellyet Dániel Próféta megjövendölt, és azt mondgya, hogy *Constántius* éppen a' szerínt tselekszik, mint a' *Filius perditionis* fog tselekedni, kinek ő — *Constántius* t. i. kengyelfutója. — *Athanas. Ep. ad Solitar. pag. 862. seqq.*

Midőn *Constáns* Császár a' Hierárchiának jussait meg akará sérteni, *Maximus*, Konstántzinápolyi Apát 653*ban*, néki, és az ott való Tanátsnak ezt mondá: „A' ka„ tholika Anyaszentegyház' üdvösséges tu„ dománnyának vizsgálása, és eligazítása „ a' Papokat illeti." — *Sacerdotum est quaerere, ac definire de salutaribus Ecclesiae Catholicae dogmatibus.* — és hozzá teszi, hogy a' Császár a' Papok közé nem

számláltathatik. — *Combefisii* Vita et Act. S. Maximi.

Sz. *Ambrus* írá *Válentiniánus* Császárnak: „Mikor hallottad kegyelmes Császár, „ hogy a' világiak a' hitnek dolgában a' „ Püspököket ítélték volna?“ — *Quando audivisti clementissime Imperator, in causa fidei Laicos de Episcopis judicasse?* Ambr. Ep. XXI.

Theodorik Gothus Királyról olvasni *Cassiodórus*nál, hogy ő, az egyházi ügyeket, bajokat egészen az országló hatalomnak megyéjén kivül valóknak hitte légyen. — A' Frankfurti gyülekezeten 794ben a' Képek' tiszteletének elintézése egészen a' Püspökökre volt bízva. — *Cassiodor.* Lib. II. C. 27. *Harduin. Conc. T. IV. col.* 904. — Még több számos illy helyeket tudnék az Úrnak említeni, mellyek a' Journálistának állatását tökélletesen megtzáfollyák, és megbizonyíttyák, hogy az általa előtártt Projectumban éppen rá íllik, a' mit egy Író mondott: ha ki valamelly dologról írni akar, azt előbb maga tanullya-ki.

Edvárd. A' felhordott helyek minden bizonnyal tökélletesen meggyőzők.

Odilo. Általlyába szóllván, ebben a' javallásban sok meggondolni való lappang.

Edvárd. Én nem tudnám mi?

Odilo. Illyen az, hogy ezen javallás, mellyet legelsőbb' *Beaufort* tett, 's azután egy

egy Journálista látszatos tanultsággal támagatott, másutt egyszersmind, a' nőtlenség' eltörlésének magasztálásával, mint valamelly, a' religiói eggyeztetésnek előbb-vitelére szolgáló hatalmas eszköz ajánltatott.

Edvárd. Ugyan hol?

Odilo. Olvashattya az Úr a' harmadévi *Müncheni Intelligenzblatt*ban. Ebben a' nőtlenség justszegőnek, ártalmasnak vagyon kitéve, és az mondatik, hogy annak eltörlése kivánatos, és gyanítható, annyival inkább, mivel a' religiónak kára nélkül megeshetik. A' Papság pedig azzal a' gyönyörű reménységgel vagyon bíztatva, hogy: Papok, Püspökök, 's még a' Pápa is megházosodhatnak, 's viszontag a' házosakból Papok, Püspökök, 's még Pápák is lehetnek.

Huldrich. De miképpen függ ez egybe a' Pontificátusnak a' Császári méltósággal való összze-foglaltatásával?

Odilo. Meg fogja az Úr hallani. Olvasni itt: „Ekkor osztán Napoleon Császár „ is feltehetné a' maga fejére a' Pápai tiá„ rát, 's ez által egyszerre véget érne azon „ egymás ellen törés, és küzködés, mellyel „ a' Papi, és Világi hatalom századok-olta „ eggyik a' másik ellen viaskodtak. Mind „ a' két Confessiók eggyesülnének, és min„ den papi piszkálódás" — az önként érteni való, hogy világi piszkáládások soha

nem

nem voltanak, — „örökre szerentsés véget „ érne.“ — Nintsenek-e ezek a' betsületes Úri emberek ahhoz a' nagy Férjfiúhoz igen is szíves akarattal, ki nem tsak maga magát Istenné tette, de kit az ő tisztelői is annak ismérnek? *) Lehet-e tehát tsodál-

*) Ama' Könyvek Szerzője: *Bounaparte wie er leibt und lebt p.* 67. 69. mondgya felőle: „A' „ nagyra vágyástól megrészegülve annyira eszén „ túl vagyon, hogy magát Isteni gondviselés„ nek hivattya, és egy magán—létének szem„ pillantásában azt mondá: *Én vagyok leg„ főbb az Istenek között, ki a' villámot ke„ zemben hordozom.*“ Nem látni-e itt az emberi hiúságnak ama' szörnyetegét, melly *Virgilius* szerínt *Aeneid. L. VI.* 589.

„Ibat ovans, Divûmqve sibi poscebat honorem
Demens!“ — —
— — — — — — — — lángolva szikrázo
Fáklyákat tsattogtatván, az alatta-valóktól
Isteni tiszteletet kívánt.

Szabó D. Ford.

újra feléledni? A' minek azonban ő magát nyilván ki nem kiáltotta, hanem tsak egyedűl létének szempillantásában vallotta, az ő esztelen tsodálói, és tisztelői nem irtóztak őtet nyilván annak hirdetni. Ezt tette már ama kihirlelt *Beaufort, Tabaraud* szerínt, kinek könyvét: *de la réunion des communions chrétiennes p.* 450. méltó megolvasni. — Bizonyos Doctor *Grattenauer* egy kisded nyomtatott íráskában: *über Sagazität als herrschendes Princip der Zeit, Glogau* 1808. S. 64.—66. mondgya: „Ma„ ga ő, mint a' való világosság, mindenséget

dálni, hogy az Isten' Anyaszentegyházának Urává is teszik? Lehet-e ennél nagyobb gondot tartani a' Papságnak, a' Religiónak boldogságára, és a' világnak nyugodalmára? Kár, hogy már *de Dominis*, és *Febronius* erre a' gondolatra nem fakadtak!

Edvárd. Engedgye-meg az Úr, hogy egy mellékes kérdést tehessek: Nints-e a' *Mün-*

„ hoz az egységbe, és egységet a' mindenség-
„ be. Tetteinek heves kellő közepében láttyuk
„ ő benne az Istennek közbevettetlen megjele-
„ nését. Ki ő benne a' Láthatatlant meg nem
„ isméri, az Ötet soha meg nem isméri. Lás-
„ suk bár az ő munkáiban az Istent szinről-
„ szinre, és az ő létének egyébb bizonyságaira
„ nem szorúlunk. Vagyon Isten, mert ő (Buo-
„ naparte) vagyon, és az Isten ő benne." — Mitsoda káromkodásokra, esztelenségekre, és tsapodárságokra vetemedtek légyen a' Francziák, és némellyek még a' fő rendü Papságból is, ki lehet venni abból, hogy *Fabre de l' Aude* az ő itélő-székének elölülője, Buonaparténak annyáról írá: „Aszszonyságodnak méhében-fogadása, midőn a' nagy Napoleont szíve alatt hordozá, bizonnyal isteni megszállás volt." — A' Párisi Érsek eggyik Pásztori levelében így írt a' Püspököknek: „Oltároknak Szolgái! szentellyük-meg szavainkat, serénykedgyünk azokat eggyetlen egy szóval fellülhaladni, és mondgyuk, hogy ő (Napoleon) az Isten jobjának embere!" — Az Amiensi Püspök eggyik parantsolattyában írja: „Minekutánna a' Mindenható Napoleont teremté, megszűnék munkáitól." *L. Goldsmith hist. Sécréte pag.* 130.

Müncheni Intelligenzblatt' Szerõjének abban igaza, hogy ama' javallásnak végrehajtásával a' papi, és világi hatalom között a' küzködés megszünnék? Mert, ha az Országló Fejedelmek, mint az Úr iménti az Atyákból megmutatá, az Anyaszentegyháznak dolgaiba nem avatkozhatnak: nemde hogy így valóságos *Status in Statu* terem? Nálunk, hol a' Fejedelmek egyszersmind Fõ Püspökök is — *summi Episcopi*, nints illy *Status in Statu*, de nints is a' féle viaskodás.

Odilo. Jó, igen jó lenne ez a' Papságnak végképpen való megígázására, melly már néholt az õ *privilegiatum Fórumá*tól is meg vagyon fosztva, noha illy *fóruma* a' legalatsonb rendû Katonának is vagyon. Jó lenne az õ megaláztatásokra, megvetetésekre, 's a' mi evvel szorosan egybe-függ, a' religiónak lerontására, és végre, a' mi erre elõbb, vagy utóbb következnék, magoknak a' Fejedelmeknek felforgattatásokra. Mi pedig az úgy véltt *Statust in Statu* illeti, erre én egy Protestánsnak ítéletét hozomfel, kit az Úr, mint valóban nagy Philosophust, meg nem vethet.

Edvárd. Ki légyen ez?

Odilo. A' híres *Wolf.* Õ e' képpen ír: „Kik éktelennek gondollyák az egyházi „ ügyeket igazgató jusnak a' polgári hata„ lomtól való elválasztását, mintha ebben „ Státus a' Státusban származnék, azok bi-

„ zon-

„ zonnyal hirtelenkednek ítéletekkel, 's „ nem is tudgyák ezt az éktelenséget megmutatni. Zsidó országban a' religió' kormányzásának jussa valóban a' Fő Papot „ illette, a' polgári hatalom pedig a' Királyt, és mindenik a' maga jussát tellyesen, a' másiktól függetlenül bírta. Ki „ mondhattya pedig ezt az intézetet képtelennek, azt félre tévén is, hogy istenî „ volt?“ *) Nem tudom, mit lehetne ez ellen mondani?

Ed.

---

*) *Qui absurdum putant; Jus circa Sacra separatum ab Imperio civili esse, qvasi respublica in republica fingatur, judicium omnino praecipitant, nec absurditatem demonstrare valent. Sane in republica Hebraeorum jus circa Sacra erat penes Pontificem Maximum, Imperium civile penes Regem, et uterqve jus suum habebat pleno jure, ac independenter ab alio. Ecqvis vero dixerit hoc institutum fuisse absurdum, etiamsi seponas, qvod fuerit divinum? Wolfii Jus naturae Cap. IV. p.* 8. §. 955. — Ugyan e' képpen ítél egy más Protestáns Törvénytudó is, az 1780ban kimultt Lipsiai tudós Doctor *Breuning*. „Valamint az „ Anyaszentegyház szabadsága miátt a' polgári „ Kormányszék, tsupán egyházi dolgokba semmi jussal nem avatkozhatik, és viszontag az „ Anyaszentegyháznak soha jussa nem lehet „ polgári ügyeket vizsgálni, ítélni, eligazítani, „ minthogy ezek külön való eggyesületek; úgy „ sem az Anyaszentegyház, sem a' polgári Kormányszék az ő tagjainak, 's egyszersmind „ Polgárjainak azon tselekedeteikre, mellyek „ az Anyaszentegyháznak köteleztetésén, és a'

Edvárd. Igazán mondgya az Úr.

Huldrich. De minémű tsalóka tzélozást talál az Úr ebben a' javallásban?

Odilo. Az Úr fogja tudni, hogy már több, mint harmintz esztendeje, miolta vagyon egy Szövetkezés, melly a' Religiónak és Státusnak halomra döntését tzélba vette. Fájdalom! hogy némellyekkel azok közűl, a' mikkel ezen tzélnak elérésére éltek vala, darab üdeig boldogultak is; de azok utóbb ismét füstbe mentek, 's részszínt belőlök a' legnagyobb ellenkezés keletkezett.

Huldrich. Veszem észre az Úrnak tzélozását. És osztán?

Odi-

„ polgári Kormányszéknek hatalmán kívül es-
„ nek, semmi just magának nem tulajdoníthat,
„ tsak hogy az a' tselekedet ollyan légyen,
„ hogy se az Anyaszentegyházat, se a' polgári
„ Kormányszéket meg ne sértse." — *Sicuti ob libertatem Ecclesiae civitas nullo jure se immiscere potest actibus mere ecclesiasticis, et vice versa nunquam Ecclesia jus habere potest cognoscere, dijudicare, et determinare actus civiles, quippe sunt separatae uniones; ita neque Ecclesia, neque Respublica in eas membrorum, simulque Civium actiones, quae sunt extra obligationem Ecclesiae, et extra imperium Civitatis sibi jus aliquod tribuere poterit, dummodo actio ita comparata sit, ut neque Ecclesiam, neque Rempublicam laedat.—L. Breuning. Primae lineae Juris ecclesiast. universalis* §. 9.

Odilo. Ezen nagy tzélnak elérésére íme egy másik Plánum. Mert nints bizonyosabb mint az, hogy, ha ezt a' Projectumot végrehajthattyák, a' Religió, és az Anyaszentegyház halomra dülnek, 's belõle a' legvérengzõbb religiói háborúk ütnek-ki, mellyek valaha dühösködtek; és minden Országokban a' legrettènetesebb zavarodások fognak támadni, mellyekkel ennek a' Plánumnak koholó-mesteri, támagatói, és magasztalói az õ szándékjoknak tellyesítésére élni fognak.

„Bár adományt hoznak Danaok, de
„ gyanúsak elõttem."
—— *Timeo Danaos et dona ferentes.*

Edvárd. Az Úr hellyesen beszél; 's én sem hiszem, hogy a' religiói eggyesség ezen az úton módon lábra állyon; sõt inkább ugyan ez vetne néki akadályt, és ugyan annyival is inkább, ha azt kettõbõl egybe olvadt hatalom akarná eszközleni. A' lelkeket nem lehet kénszeríteni. De még mind e' mellett is azt hiszem, hogy a' Protestánsok, nem lesznek hajlandók magokat a' római szék alá vetni.

Odilo. Igen helyesen. A' lelkeket nem lehet kénszeríteni, mint ezt tegnap már én is emlétettem. — „Valamint" — igy szóll egy igen jártas keltes Író, — „Valamint a' religió, és hit a' mi eszünktõl nem függhetnek; úgy soha religiói eggyesülés emberi ke-

kezek' munkája nem lehet. Ezt még soha a' semmi határt nem ismérő Monárchának mindenható szava sem eszközölheti. Ő legfellebb is azt teheti, hogy egy indifferentista-tsoportot, egy, a' Politikának szabása szerínt készültt külső religiói-cultusban eggyeztethet. — *L. Ueber den Geist und die Folgen der Reformation. S.* 173. — 'S akarná bár a' papi, és világiból össze-forradt hatalom az ő erejét arra fordítani, hogy az elváltt Ecclésiákat egybe-szövetkeztesse, annyival kevesebbre menne véle. De *hol ez* nints. —

Edvárd. Hogyhogy? tehát az Úr tellyességgel velem eggyez?

Odilo. Nem úgy vagyon. Az Úr azt mondá iménti: Nem hiszi, hogy a' Prorestánsok hajlandók legyenek magokat a' római Szék alá vetni; én ellenben azt tartom: hatsak olly hatalom, millyenről előbb emlétést tettem, közbe nem járúl, és az eggyesülést lehetetlenné nem teszi, ez az eggyesülés végre nem tsak hogy lehető, de szükséges is lészen, és a' Protestánsok viszsza fognak térni.

Edvárd. Hogyan?

Odilo. Az Uraknak, miképpen már tegnap megmútattám, végre magok szerínt erre kell hajolniok, hatsak tellyességgel elmerülni, és a' Keresztény hít helyett a' naturálismusra által-térni nem akarnak, mivel fe-

felette nehéz, sőt lehetetlen, hogy a' Protestántismus mostani temérdek elhanyatlásából ismét feltámadgyon, és egy Keresztény rendre alkotott, 's jó talpon álló religiói társasággá vállyék. Mert olly Fő nélkül, ki mindent összze-kaptsolva tart, és a' törvényeknek authentiával bíró magyarázója, egy emberi társaság sem állhat fenn, tehát az egyházi sem; miképpen ezt már tegnap megmútattam. Ennek szükséges volttát két mély eszű, és tudós Protestánsok is által látták, és nyilván meg vallották.

Edvárd. Kik azok?

Odilo. Eggyik ama' híres Ánglus *Locke*, ki felől senki sem fogja állitani — a' mint közönségesen szokták mondani, — hogy *papisticus* volt légyen. Ez, az ő jeles könyvében: „Észhez szabott Kereszténység." (*Vernunftmässiges Christenthum*) az egyházi Főnek, és autoritásnak szükséges volttát gyökeresen előadta.

Edvárd. Ez felette különös. — Ki a' másik?

Odilo. Báro *Senkenberg*, ki nem tsak mint nagy Törvénytudó, hanem mint buzgó Protestáns is ismeretes. Ez nyiltton nyilván vallya: „Szükség a' Kereszténységben rendet „ tartani, szükség abban egy Főnek lenni, ki „ ezen rendnek fenntartására gondot viselyen. Erre a' Kristus' Helytartójánál sen„ ki nem alkalmatosabb, ki szakasztatlan

„ kö-

„ következés által szent Pétert ábrázollya. „ Ez minden üdők olta úgy viseltetett, hogy „ juhainak szavokat hallya, és bajokon se„ gítsen.“ — És mintha már előre látta volna: hogy-miképp a' *Müncheni Intelligenzblatt*nak Szerzője tselekevék, hogy mondom, újra a' papi, és világi hatalom köztt való régi versengésekről fognak tsevegni; szóllván előbb a' Pápák, és Császárok között voltt vitákról, hozzá teszi: „Igazság szerínt „ szóllván, emberi emlékezés olta nints ar„ ra példánk, hogy a' Pápa azok ellen ma„ gát valamibe ártotta volna, kik jusaiknak „ védelmében önnön határaikon túl tsapni „ nem szándékoztak.“ — *Methodus Jurisprud. Addit IV. de Libertate Eccles. Germ.* §. 3. — Engedgye-meg az Úr, hogy e' kettőhöz még egy harmadikat tehessek, kinn sokkal jobban fog álmélkodni.

Edvárd. És az ki légyen?

Odilo. Ő nem tsak Ánglus Protestáns, és így *Antipapista*, hanem ezen fellűl szabadon gondolkozó Philosophus. Ez *Hume*, ki — *Histoire de la maison de Tudor. Tom.* 2. *p.* 9. a' dolgot egészen más szempontból nézi, hogy sem *Locke*, és *Senkenberg*, és azt mondgya: „Minden nyugoti Ecclesiák„ nak egy országló hatalmat viselő Püspök „ alatt való egygyeztetések könnyíté a' „ Nemzetek' kereskedését, és oda erány„ zott, hogy Európát egy nagy Státussá

„ al-

„ alkossa. A' cultusnak pompája, és fénnye,
„ melly illy gazdag intézethez tartozott,
„ a' szép míveknek felébresztését, némüné-
„ müképpen gyámolították, és egy közön-
„ séges jó izlést kezdének elterjeszteni,
„ midõn azt a' religióval egybe-füzték. —
„ Ah! édes Uraim! különös sajáttya vagyon
„ az igazságnak! Sokszor meghomállyítani,
„ elnyomni is lehet; de ismét újra feltámad,
„ és ott tünik elõ, hol legkevesebbet vár-
„ tuk volna."

Edvárd. Ez nagy tsodálkozást gerjeszt benem, és sok köszönettel tartozom az Úrnak, hogy olly híres nevezetes Férjfiaknak ítéletekkel megismérkedtetett. Azonban még is nagyon kétlem, hogy azokat az elõítéleteket, mellyekkel a' Protestánsok a' Pápának fõ hatalma ellen tele vannak, kiirtani könnyû lenne. Igen régiek azok; vélek nevelkedtek, 's gyarapodtak, és így gyökeret vertek, 's azokat még most is a' mi újjabb Íróink, kik abban keresik érdemeket, hogy ollyanoknak láttassanak, mint kiknek agyaik az új felderülésnek zsíros lámpássánál megvilágosodtak volna, folyvást élesztik.

Huldrich. Bár melly szépen hangzanak is azok, miket az Úr *Locke*', *Senkenberg*', és *Hume*' írásaikból kiszedett, de én még is úgy gondolom, hogy ezek a' Férjfiak egy szempillantásra elfeledték, minémü emberek ültek légyen közben közben a' római

mai Széken, és melly sok kárt vallott a' világ a' Pápák miátt. Tsak maga ez is elijeszthet kitkit attól, hogy olly Ecclésiával lépjen egybe, mellynek feje a' Pápa.

Odilo. Ah édes Barátom! mit nem tudnék én a' Császároknak, Királyoknak, Fejedelmeknek történeteiből ennek ellenébe állítani? És még is megisméri az Úr, hogy azoknak lenniek szükséges. Mindazáltal, hogy itt azt ne is említtsem, a' mit Krisztus Urunk mondott: „Moyses' Székén „ ültek az Írástudók, és Farizéusok. Az „ okáért mind a' miket mondanak néktek, „ megtartsátok, és megtselekedgyétek." — *Mát.* XXIII. 2. 3. — erre mondom: nem is ügyelvén, hallya az Úr *Leibnitzot*, ki felől tsak fel lehet tenni, hogy a' történetekben jártas Férjfiú volt, minémű ítélettel vagyon a' Pápákról, kik az Úrnak vélekedése szerínt olly sok kárt okoztak a' világnak. Így szóll ez a' nagy Férjfiú: — *feltalálni* ím ez Munkában: *Esprit de Leibniz.* „Meg „ kell vallani, hogy a' Pápáknak ébrékenysége a' Cánonoknak megőrzzése, és az „ egyházi fenyítéknek megtartatása körül, „ üdőről üdőre jó foganatokat termesztett; „ 's hogy ők, hol annak üdejében, hol azon „ kivül a' Királyok' dolgaiba avatkozván, „ majd intéseikkel, a' mit tiszteknek te„ kínteténél fogva tselekedhettek; majd az „ egyházi Censúráknak rettentésével sok

„ ren-

„ rendetlenséget eltávoztattak. Ezután sem-
„ mi nem vala szokottabb, mint látni, mi-
„ képpen a' Királyok az ő alkúkötéseikben
„ magokat a' Pápák' ítéletének, és bünte-
„ tésének alája botsátották, a' mint ez
„ 1360. a' *Bretigni*, és 1493. az *Etaples*-i.
„ alkúkban történt."

Edvárd. Bizonnyal nevezetes vallomás ez, kivált olly embernek szájában, millyen Leibnitz volt.

Odilo. A' történetekkel való megismérkedés, részre nem hajlás, és egyenesszívűség ezen tárgyban is más ítéletre fogják a' vizsgálót vezérleni; és a' nehézségeknek, mellyek e' részről támadnak, önként el kell enyészniek. Mindazáltal, nem kell-e valamelly külső világi hatalomnak ahhoz járúlni, vagy nem fog-e az megtörténni, hogy illy hatalom a' Kereszténeket egy Fő alatt, testben eggyesítse? ez más kérdés. Így, soha a' világ nagy *Constántinus* nélkűl kereszténnyé nem lett volna. Így a' Protestántismus is, a' Fejedelmek' pártfogása nélkűl nem sokára feloszlott volna, 's magát ennyire kiterjesztenie lehetetlen vala.

Edvárd. Még tsak ez vagyon hátra, hogy inségeink' mértéke színig tellyék. De mi okból gondollya az Úr ezt?

Odilo. Eggyik okom az, mivel az *indifferentismus* minden eránt, mi az Istent,

és religiót érdekli, már sokkal jobban megtetemedett, hogy sem az ember maga szerint rola elmélkedhessék, az elčítéleteket letehesse, és józanabb oktatást vehessen. Továbbá pedig, mivel az emberi társaság *positiva Religió* nélkül, és a' mind killebb killebb terjedõ, 's napról napra mélyebb gyökeret verõ *naturálísmussal* semmiképpen meg nem állhat. Innen magoknak a' Fejedelmeknek, mint a' Társaság' Fejeinek, mind a' társaság' megmentésének, mind önnön fennmaradásoknak okáért, mint már elõbb mondám, közbe kell magokat vetniek. És mivel a' Protestántismust lehetetlen egy összze-függõ, és egy egyházi Fõ alatt álló religiói testté alkotni; végre magoknak is a' kathólika Anyaszentegyházzal való eggyesülésen kell törekedniek. Az, hogy: *miképpen*? függ az Istentõl, az üdõtõl, és körülállásoktól.

Edvárd. A' két utolsó pontra nézve az Úrral tartok. Mi pedig az elsõt, t. i. a' mi koronknak indifferentiáját illeti, e' körül más nehézségek vagynak, és sokkal nagyobbak, mint sem az Úr gondollya.

Odilo. Kérem az Urat, tessék magát világosabban kifejezni.

Edvárd. Igaz, hogy a' religiónak minden dogmái eránt az indifferentismus által elfásolva nem fognak többé mellettek vérig fagyig hartzolni úgy, mint annak elõtte, ha-

hanem könnyebben veszik, ha valamelly külsö világi Hatalom eggyességet parantsolni talál. De ugyan ezen indifferentismus miátt senki már a' religiót annyira szívére nem veszi, hogy véle sokat törödnék, akármelly veszélyben forogjon is bár a' keresztény hit, és akár az övéi keresztények legyenek, akár sem; vagy pedig, hogy a' keresztény hitben megmaradásztassanak, ne légyen-e jobb öket a' katholika Anyaszentegyházzal eggyeztetni?

Odilo. Ne mondgya ezt az Úr. Akármint törekedgyenek is az Uraknak Theologusaik, és Prédikátoraik a' keresztény hitnek gyökeres igazságait elhidrogatni, de tsak ugyan vannak még, kik eránta éppen nem törödetlenek. — „Melly szerentsétlenek," — mondá egy valaki *Leyser*nek, a' Cancelláriá' Tanátsosának; — „melly szerentsétlenek, és vígasztalatlanok vagyunk „ mi szegény Falusiak, holott a' mi religiónk „ olly sok tsúfságot szenved! Már nem is „ tudgyuk sok nyomorúságaink mellett, mit „ hidgyünk, és mit reményljünk? Már Prédikátorainkhoz sem bízhatunk, mivel a' „ társalkodásban avval ellenkezöt beszéllenek, a' mit a Templomban hirdetnek, 's „ mivel bennünket olly gyáváknak kiáltanak-ki, kik az igazságot meg nem bírhatyuk." (*Jacobi:* Was soll ich zur Beruhigung meiner Seele glauben? was soll ich hof-

fen? — *Zelle.* 1791. L. 22. 23.) A' Protestánsok között elhatalmazott toleráns̈tismus, és indifferentismus, igaz, hogy az Uraknál a' religiónak minden dogmái eránt törödetlenséget szült; de egyszersmind az Uraknak tulajdonokká' váltt elöbbi nyakasságokat megtörte. Ha azok, kik nem minden eránt törödetlenek, de a' katholika Anyaszentegyházat szelídebb érzéssel tekíntik, mint ez elött, mind a' mi Anyaszentegyházunknak igaz mivolttát, mind a' Protestántismusnak mostani állapottyát jobban kitanullyák; úgy azok, kik a' religiói eggyességet akármi okból végre-hajtani akarják, nem fognak többé olly sok nehézségekre találni, mint ennek elötte.

Edvárd. Szóllhatnék én még egy fontos nehézségröl, 's egy, nem könnyen elharítható akadályról; de mivel tartok, ne talán véle az Úrnak kedvét szegjem, hadgyuk inkább hallgatásban.

Odilo. Attól az Úr ne tartson; terjesszse-elö nyiltt szívvel: mert az igazságnak, és jó ügynek kedvéért kellemetlen dolgokat is meg kell hallgatnunk.

Edvárd. Az Úr édes Apát Uram, maga személlyére nézve szelid, és emberszeretö Férjfiú; ollyan, millyeneknek Sz. Pál *Gal. VI.* bennünket lenni kíván. De ez az Úrnak, és más némellyeknek személyes kegyes-szívüségek, és emberszeretetek fel nem bontya

tya azt, hogy a' katholika Anyaszentegyháznak lelke ezen minéműségekkel nem bír; hogy nem a' legjobb, 's minden üldözést gyülöltt Emberszerető' religiójának lelkié légyen. Fenn vannak még az úgy nevezett eretnekekkel való keményen-bánások, és mindenkor méltán tartózkodni fognak egy illy természetű Anyaszentegyházzal eggyesülni, melly talán nem soká késnék ismét nyomozó törvényszékeket felállítani.

Odilo. (Mosolygva) Ettől fél-e az Úr? 's éppen a' mi üdönkben? — —

Huldrich. (közbe-szóllva.) Igen jól vagyon emlétve. Megbotsásson az Úr, ha bátran kimondom, hogy senki közülünk olly Ecclésiával eggyesülni nem kíván, mellyben az *Inquisitió* az ő éktelenségeivel forgolódik. Minémű scénákat mútatnak erre a' történetek? Vegye az Úr eszébe a' véres Executiókat spanyol-országban; a' *Barbeták* ellen elkövetett borzasztó kegyetlenségeket Piemontban; a' Párisi véres lakodalmat, Franczia országban a' Hugonották' öldöklését, az országból való kikergettetéseket, és az ártatlan *Camisárdok*nak üldöztetéseket.

Odilo. Megbotsásson az Úr, hogy szavába akadok. Az Úr emlétvén a' Hugonottákat, megfeledkezett, hogy az Edictumnak 8-dik tzikkelyében, mellyben a' *Nantesi* Edictum viszsza-vétetik, nyilván megvagyon tiltva az országból való kiköltözés, 's hogy azok

azok is, kik már ezen Edictum elõtt kiköltöztenek viszsza-hivattatnak, az õ jószágaikba való viszsza-tétetésnek hitele mellett, és hogy religójoknak ürügyével háborgattatni, 's nyugtalanságot szenvedni nem fognak, míg nem Isten õ szent Felségének õket megvilágosítani tetszik. — Mi pedig a' *Camisárdok*at illeti, kérem, tessék a' *Camisárdok*nak 1790. Weimárban *Moritz*nak Szerzõje által közre eresztett történetét megolvasni, és bizonyos vagyok benne, hogy e' felõl az Úr másképp fog godolkozni.

Huldrich. Jól vagyon. De juttassa az Úr még a' *Mária* Királyné alatt Angliában végbe-vitt vesztésekét is eszébe, és azokat is, a' mik Német-alföldön *Alba* Hertzeg alatt történtek, 's t. eff. Ezek nyilván hazudtát mondgyák annak, hogy az Ecclésia vért nem szomjúzik. — *Ecclesia non sitit sanguinem!* — Illy Ecclésiával egy Protestáns sem kivánkozik egygyesülni.

Odilo. Erre én azt felelhetném az Úrnak, hogy midõn *Ithacius* és *Idacius* Püspököknek izgatásából több-*Priscilliánisták* kivégeztettek, ezt *Siricius* Pápa, és az elõbbkelõ Püspökök utálva utálták, és ezeket a' vérszomjúzókat igen sokan az Anyaszentegyháznak eggyességébõl ki is rekesztették. — Már száz esztendõvel ennekelõtte mondá *Lactántius*: „A' religiót nem öldöklés„ sel, hanem maga halálával, nem kegyet-

„ len-

„ lenséggel, hanem békességes türéssel kell „ védelmezni. Ha vérrel, ha tsigázással, ha „ egyéb gonosz elkövetéssel akarnád a' re„ ligiót védelmezni, nem hogy védelmeznéd „ azt, sõt inkább megfertöztetnéd, 's an„ nak szentségét megsértenéd." — *Defendenda est non occidendo, sed moriendo, non saevitia, sed patientia. — Si Sanguine, si tormentis, si malo religionem defendere velis, religio non defenditur, sed magis polluetur, et violabitur.* — A' mint ezekbõl látni, az üldözésnek lelke elejétõl fogva nem volt az Anyaszentegyháznak lelke. Mindazáltal — —

Huldrich. (közbe szóllva) Mindazáltal, akarja az Úr talán mondani, ezt utóbb ízlették-meg, mint ezt a' história számtalan szomorú példákkal bizonyíttya.

Odilo. Nem, édes Barátom! én tsak azt akarom mondani, hogy, ki a' históriában észszel, és részrehajlás nélkül eljárt, azon nagy lajstromból, mellyet az Úr elõmbe gördít, sok lehúzni valót talál. Annak kívüle, hogy némelly borzasztó elkövetésekben, például: a' *Barbeták* ellen, az üldözõknek nemzeti Karakterét kell feltudni; azt sem tagadhatni, hogy számtalan úgy nevezett eretnekek nem annyira religióbéli vélekedéseiknek okából, mint az õ sok undok gonosztételeik, szentségtöréseik, 's az Országot tûzbe lángba keverõ lázításaik miátt, világi

bírák

bírák által vesztették életeket, a' mint ez a' Franczia, és Német-alföldi históriának, a' *Camisárdok*ra, *Hugonottok*ra és *Gueus*ekre nézve, minden leveleiből kitetszik. Ebben az Ecclésia kevés, vagy semmi részt sem vett. De húzzunk inkább ezek elejbe kárpitot. Én ezt nem tsak a' mi Ecclésiánkra, hanem az Urakéra nézve is mondom.

Huldrich. Nem úgy! sőt inkább rántsuk jól félre a' kárpitot. De hogy az Úr a' Prótestáns Ecclésia miátt illy dolgoknak takarására miért kiván kárpitot, ezt én által nem látom.

Odilo. Nints kedvem, a' vádot váddal felváltani; mit is ér egymásnak szemrehányásokat tennünk? Intolerántia, fánátismus, üldözésnek lelke, midőn ezekre a' szívek alkalmatosságot leltek, avvagy felingereltettek, minden religiói felekezeteknek tulajdoni voltanak, még a' Pogányságot sem vévén-ki.

Huldrich. Botsánat! Ezt a' Pogányokról nem lehet mondani. Ezt a' mi újjabb felderültt Íróink közül sokan megmutatták.

Odilo. De ezek a' nagy Tudósok megfeledkeztek arról, hogy a' *Polytheismus*nak Szolgái felette intoleráns üldözők voltak, mint ez, az *Athéna*bélieknek *Socrates*sel, — és *Pálla*l-Actor. XVII. és az *Éfézus*bélieknek. u. o. XIX. ugyan ő vélle való bánásokból kitetszik. — Megfeledkeztek a' Pogányok-

nyok a' Kereszténységet emésztő tíz dühös üldözé-eikről. A' tudós *Creuzer*nek Symbolicumából (3. R.) *Dionysius*ról, 's ennek cultusáról látható, hogy már a' legrégibb üdőkben, ezen cultus miátt véres üldözések mentek végbe. — Így *Buddá*nak szolgálattyát is, melly Indiában az eredeti religió volt, a' *Bráminák* kiszorították, Templomait elpusztították, Papjait szaladásra kénszerítették, kik többnyire *Ceylon*ba futottak; a' mikről érdemes tudósításokat találni *Sprengel* Útazásainak 30. és 31-dik R-ben. — Rómából az Egyiptusi cultusnak kitiltatását, ezen Cultus' Papjainak kiűzetését, és Egyiptusban a' különféle tsapatok között, a' religió miátt viseltt hadakozásokat kiki tudgya. A' Zsidókról, és Muhammedánusokról nem is szükség szót tennünk.

Edvárd. Nékünk mindazáltal ollyakat, minémüket Huldrich imént emlétett, az Úr nem vethet szemünkre. A' szelídségnek, és türödelemnek lelke mind a' két Protestáns Confessióban betsben volt.

Odilo. Soha sem hallotta-e az Úr, hogy *Luther*, *Melánchthon*, *Bugenhagen*, *Regius*, az *Ulmai*, és *Tübingi* Theologusok azt az ítéletet hozták, hogy a' *Viszsza-keresztölőket*, mint eretnekeket, halállal kell büntetni, és hogy Jénában hárman közülök: *Müller*, *Kraut*, és *Peisker*, magának Melánchthonnak rajtahajtásával lenyakaztattak? Nem tud-

tudgya-e az Úr, hogy ezen szerentsétlen vakbuzgókat Helvétziában, kit vízbe fujtottak, kit másképp végeztek-ki a' világból? Nem hallotta-e az Úr hirét *Servet'* megégettetésének Kálvínusnak intézéséből? Nem-e *Gentilis'* fejevételének? és hogy ez a' Reformátor *Poët* Úrnak, a' Francziá országi Reformátusok' vezérének azt tanátsolotta, hogy úgy tselekedgyék, mint ő Servetussal hánt? Nem hallotta-e az Úr hírét a' Katholikus Papság' mészároltatásának a' reformátziónak Prédikátorai által vezérlett paraszt hadban? Nem hallotta-e az Úr a' sok Katholikus Püspököknek, Papoknak, Szerzeteseknek, Laicusoknak öldököltetését VIII. *Henrik*, és *Erzsébet* Királyné idétt Ángliában, és Hollandiában? Semmit nem hallott-e az Úr *des Adret*, *Ravanel*, *Cavalier* felől, és azon szörnyű kegyetlenségekről, mellyeket ezek a' Katholikusok ellen elkövettek? Semmit nem arról, hogy egy bizonyos Lotharingiából való *Brietu-i Antoine Miklós*, ki *Fejt* Prédikátornak rábeszéllésére Katholikusból Kálvinistává lett, és Genevában Rectori hivatalt viselt, ottan 1632-ben Aprilis' 20-án megfojtatott, és megégettetett, mivel a' zsidó vallásról a' Keresztény hit ellen magasztalóképpen szóllott? Semmit sem-e azon kegyetlen, és Ángliában a' Katholicusok ellen még most is divatban lévő törvényekről? Semmit a' *Hybernusok*nak nyomorgattatásokról?

ról? miket *Latocnaye'* Útazásaiban olvashatni.

Huldrich. Én illy kegyetlen törvényekről semmit nem tudok.

Odilo. *Anna* Királynénak még most is keletben lévő rendelése szerint, a' fiú, ki a' katholika religiót elhadgya, just nyer az ő Familiájának minden javaira, ha még az Attya életben vagyon is. Minden Protestáns a' Katholicusnak lovát szabadon elveheti, ha néki érette 5. font sterlinget fizet, akármennyit ér is különben a' ló. A' Protestáns a' katholicus Áren lást árendáltt belyéből kivetheti, és ez, az általa tett javításoknak kármentésénél egyebet nem nyer. — A' Katholikus Pap, ki Misét mond, elsöben számkivettetik; ha ismét viszsza-térvén Misét mond, — felakasztatik. — *L. Proyart Louis XVI. et ses vertus. Tom. III. p. 376. Not.* — Ah édes Barátom! olvassa tsak az Úr az *Eretnekek' Kegyetlenségének theátromát.* — Theatrum crudelitatis Haereticorum. 1588. — 's bámulni fog rajta. És ah! mennyit mondhatnék még ezekhez az utóbbi üdökből! De a' mint mondám, nem akarom a' vádot váddal felváltani.

Edvárd. Felette álmélkodom rajta! Itt valóban lehet mondani:

Trója' falán belül is, kivül is sok vétek eláradt.

Odilo. Áldgyuk a' mennyei Gondviselést, hogy most kegyesebb lélek lebeg felettünk.

tünk. Hiszen magok az Uraknak Theologusaik is, mint a' tiszteletre méltó *Marezoll*, azt mondgyák, hogy kegyes szeretettel viseltetünk egymáshoz. Ennek tehát szintúgy illeni kell mi reánk, valamint az Urakra. Az első hevességnek üdei, miként az Uraknál, úgy nálunk is már régen elmultak. Az Anyaszentegyház mindenkor kegyes Anyának fogja magát mutatni; és így, az Urakat tartóztató félelem, 's evvel eggyütt az eggyesülésnek lehetsége ellen támasztott utolsó nehézség eloszlik, 's nem is lészen több hátra.

Huldrich. Ó! találkozik még egy igen fontos, az Íráson, észen, természeten, és emberi érzésen fundáltt, 's ennél fogva elronthatatlan nehézség.

Odilo. Mivel az Úr illy különös módon köszönt bé vele, annyival inkább kívánom megérteni.

Huldrich. És még hozzá teszem, hogy az mennyire én tudom, minden közöttünk, és a' Katholikusok között fennforgott versengésekben, és az eggyességnek minden próbatételeiben még tsak szóba sem vétetett.

Odilo. Kérem, tessék felfedezni; talán leszek olly szerentsés, hogy tsak valamennyire is eloszlathatom.

Huldrich. Az Úr, édes Apát Uram! sokat mondott nékünk, a' mi erős okon épül, igaz, és gyönyörű, és én szívem szerint megvallom, hogy némelly előítéleteimet, mellyek-

lyekkel az Urak' Ecclésiája eránt voltam, letettem. De, ha bár mind azokat, miket az Úr a' kathol. Anyaszentegyháznak tudományáról, hierárchiájáról, cultussáról mondott, tellyességgel helyén hagyom is; de még is minden jámbor, és emberséges Protestáns úgy találna járhatni, mint a' Saxóniai Király, ha nem tsalatkozom, kinek már egygyik lába a' kereszt vízben volt, de azt ismét hirtelen viszsza-rántotta, midõn arra a' kérdésre: hol volnának Elei? feleletül vette: hogy mind az ördögnél vannak.

Odilo. Bámulok, édes Barátom! és meg nem foghatom, mit akar az Úr ezzel mondani.

Huldrich. Ez nem más, mint az Urak' Ecclésiájának, vagy Theologusainak ama' fenék-állatása: *Az Anyaszentegyházon kivül nints üdvösség.* — Extra Ecclesiam non est salus. — Ez, a' katholika Ecclésia, és minden jámbor, 's emberséges Protestáns között örökre áthághatatlan választó falat húz, ha bár ezek a' Katholicismushoz még olly igen hajlók volnának is. Talán az egykori *szabad lelkût*, ki a' pokoltól való félttéből a' religiónak ölébe dül, ezzel rá lehet venni, hogy az *egyedül üdvözítõ Anyaszentegyháznak* kebelébe fusson; mint a' *Berry* Hertzegnérõl mondgyák, hogy az ördögöktõl való félttéből tért-meg. De egy jámbor, igaz lelkiismérétében bízó, emberséges Protestánst

evvel:

evvel: *Extra Ecclesiam non est salus*; a' mi szintannyit tesz, mint: „légy katholikus-„ sá, vagy elvisz az ördög", soha meg nem lehet nyerni; sõt ez õtet még inkább el fogja rezzenteni.

Odilo. Tartok tõle, hogy az Úr itt is úgy jár, mint már egyébütt, hol azt mondám: az Úr nem ismér bennünket. Mert kivált e' mostani üdõkben, holott a' hajdani keménykedést a' gondolkozásnak szelídebb módgya váltotta-fel, nehezen hiszem, hogy egy Katholikus légyen, ki Protestáns Attyafia felõl, hogy az Úrnak szavaival éllyek, gondollya: „téged az ördög visz el"; noha mindenik szivébõl kívánnya, hogy az Anyaszentegyháznak, mint közönséges Anyának kebelében egybe-gyüllyenek.

Huldrich. Nem fenékállatás-e ez a' katholika Anyaszentegyházban: *Extra Ecclesiam non est salus?*

Odilo. Igen is az.

Huldrich. Ha ez úgy vagyon, tehát egy Katholikusnak sem áll szabad tetszésében errõl máskülönben gondolkoznia, hatsak az Anyaszentegyháznak fejhajtó fia akar lenni; és *Rousseau* ezen állatást igazán nevezte kegyetlen dogmának, — *Dogme cruel* — és jól mondá *Emil*jében: *Tom. 3. pag.* 127. — „Mentsen Isten, hogy én valaha az emberek-„ nek az intolerántziának iszonyú dogmáját „ prédikállyam!" — *A Dieu ne plaise, que*

je

je prêche jamais aux hommes le dogme cruel de l' Intolerance!

Odilo. Itt *Rousseau*val ne sokat kérkedgyünk; mert a' toleráns Philosophus *Contrát social*-jában L. IV. C. 8. azokról, kik a' polgári religiónak dogmái szerínt magokat nem alkalmaztattyák, azt végzé, hogy halállal büntettessenek. — *Qu'il soit puni de Mort!*

Huldrich. Meglehet. De ez még sem olly keményen hangzik, mint az, hogy valaki nem a' katholika Anyaszentegyházhoz tartozik, üdvösége-vesztett legyen. Mondhatni nékem ezerszer, hogy az Úr, és más ezer szelíden gondolkozó Katholikusak Protestáns Attyokfiait nem kárhoztattyák; elég az, hogy őket a' katholika Anyaszentegyház kárhoztattya azon állatásában: „Az „ Anyaszentegyházon kivül nints üdvösség.“ és ennél fogva mi mind anathema alá vetett eretnekek vagyunk, és akár milly istenesen, és keresztény módon visellyük is magunkat, de az üdvösségből ki vagyunk szorítva.

Odilo. Igen örülök rajta, hogy az Úr ezt a' hárt pendíté-meg, és az *anathemát* szóba keríté. Mivel nékem nem olly annyira volt alkalmatosságom a' tudományoknak azon ágát, hová ez tulajdonképpen tartozik, kitanulnom, mint az Úrnak, innen reménylem, hogy némellyeket megtanulhatok;

tok; de egyszersmind út nyílik előttem arra, hogy az Urat jobb vélekedésre bírjam. — Honnan ered az *anathema*, és mi légyen az?

Huldrich. Tudni való, hogy ez, *egyházi kirekesztés*, 's eredetét tulajdonképpen a' zsidó Zsinagógától veszi. Erre az első, és fő textus találtatik *Máténá*l XVIII. 15 — 17. hol Krisztus mondgya: „Ha vétke„zik ellened atyádfia, menny-el, és fedd„meg ötet, te közötted, és ő maga között. „Ha téged meghallgat, megnyerted atyád„fiát. Ha pedig mèg nem hallgat téged, „végy magaddal még eggyet, vagy kettőt, „hogy két vagy három tanú' szájában ál„lyon minden ige. Hogyha meg nem hall„gattya azokat, mond'-meg az Anyaszent„egyháznak, ha pedig az Anyaszentegy„házat nem hallgattya, légyen néked mint „a' Pogány, és Publicánus.“ — Ezt a' zsidó Ecclésiában uralkodó szokást megtartotta Krisztus, és néki sánctiót adott. Ebben, ezen textusnak minden magyarázói eggyeznek. Találni erre egynéhány helyeket *Wolfná*l is *in Curis Philol. I. pag.* 273. — a' régi zsidó Írókból, mellyek Máténak ímez textusával tsak nem szórúl szóra megeggyeznek.

Odilo. Jól vagyon. Hol ezen szavakban az *anathema*?

Huld-

Huldrich. Ím e' szavakban: *Légyen néked, mint a' Pogány, és Publicánus.* Ez tehát az, mi a' Zsidóknál a' Zsinagógából való *kirekesztésnek*, vagy *átoknak*, a' Kereszténveknél pedig *Excommunicátió*nak, vagy *egyházi átoknak* neveztetik. Ezt az átkot a' Zsidók *Cherem*-nek mondgyák, mit a' 70. Magyarázók Αναθημα-nak teszsnek-ki. *) Ez tehát közönséges neve. De két félét foglal magában.

Odilo. Igen kedvesen venném, ha az Úr még jobban útba igazítana.

Huldrich Szívesen; annyival inkább, mivel az egész dolognak fundamentomos kifejtésére, 's mélyebb ismértetésére nagyon szükséges. A' *Cherem*-nek általlyába véve a' Zsidó Zsinagógában két grádittsai voltanak. A' kissebbik *Nidduit*nak hívatott, melly szerínt, ha a' négy szem között való intés nem használt, és a' panasz a' Kösség elejbe vitetett; a' bévádoltt a' zsinagógából kirekesztetett, 's ez *Excommunicátio*, vagy *anathéma* vala; de nem járult hozzá megátkozás, mivel az excommunicáltt ember a' Zsidó Ecclésiának kebelébe ismét felvétethetett. A' keményebb excommunicátio *Maran-athá*-nak neveztetett, a' mi annyit tesz,

*) Alii tamen melius hanc vocem deducunt a dictione graeca ἀνάθεμα per E scripta. *Hierolexicon D. Macri.* — F.

tesz, mint: *Az Úr jö.* Vagy *Schamathá*-nak, az az: *Az Isten jö.* Melly szerint az excommunicáltt megátkozásokkal adatott által az isten' jövendö ítéletének, hogy t. i. az Isten mondgyon reá ítéletet. E' szerint a' Zsinagógába való felvételnek nem volt helye. — Most azt kérdezem: mellyik féle excommunicátióról vagyon a' szó *Máténál* az említett helyen?

Odilo. Kétség kivül az elsörol. Ezt érteti velünk Krisztusnak, és a' keresztény hitnek kegyes-lelkűsége. Az is jút eszembe, hogy *Cornelius a Lapide* magyarázattyában erre a' helyre olvastam: „Az illyent „ nem kell a' hívek, és Keresztények közé „ számlálni, hanem pogánynak, és publicá„ nusnak tartani. Excommunikáltatik az „ Anyaszentegyháztól, 's tőle elválasztatik, „ ne hogy gonoszságát illetésével a' hivekre „ kennye." — *Non fidelis, et Christianus, sed Ethnicus, et Publicanus habendus est. — Ab Ecclesia excommunicetur, et separetur, ne suum scelus contagione sua fidelibus affricet.* — Emléti erre Sz. Jánosnak egy helyét is 2-ik Level. 10. V. holott illy féle excommunicátióról vagyon szó, és hozzá teszi: „Excommunicáltatik a' vét„ kes, ne hogy elveszszen, hanem megjob„ bullyon."

Huldrich. Jól vagyon. Tehát a' katholikus Exegeták is azt tartyák, hogy az

az

az excommunicátió, mellyet ezen a' helyen Kisztus meghágy, vagy is az *anathema* nem foglal magában *kárhoztató ítéletet?*

Odilo. Minden bizonnyal. Erre *Cornelius a Lapide* még egy helyet hoz-fel Sz-*Ágoston*ból, ki azt mondgya: „A' Pogányo„ kat ugyan atyánkfiai közé nem számlál„ lyuk, mindazonáltal az ő üdvösségeket „ mindenkor keressük.“ — *Et ipsos Ethnicos in numero quidem fratrum non deputamus; sed tamen eorum salutem semper inquirimus.* — Hol jól meg kell jegyzeni, hogy Máténál Krisztusnak szava szerínt azt, kire *anathema* mondatik, úgy kell tekínteni, mint pogányt, és publicánust. Mellyhez *Cornelius a Lapide* hozzá teszi: Hogy ez légyen igaz értelme, kitetszik abból, a' mit Krisztus utánna botsát: Bizony mondom néktek, valamit megkötöztök a' földön, 's a' t. — *Hunc esse sensum liquet ex eo, quod Christus subdit: Amen dico vobis, quodcunqve alligaveritis — etc.*

Huldrich. Mindazáltal fogja az Úr tudni, hogy az Apostoli írásokban keményebb excommunicátiók is fordulnak-elő, mellyeknek eggyikénél a' Zsinagógában szokásban lévő *Maran-athá* vagyon kimondva, mellyről imént szóllottam.

Odilo. Hogyne tudnám én azt! Az eggyik vagyon 1. *Kor.* V. 3—5. hol az Apo-

stol a' vértörõt a' Sátánnak adgya-által. Továbbá: 1. *Tim.* I. 20. hol Sz. Pál mondgya, hogy *Himenéust*, és *Sándort* általadta a' sátánnak. Mitsoda értelemben veszi az Úr ezeket a' helyeket?

Huldrich. Én úgy gondolom, hogy önként megfejtik magokat. Itt sehol sints átokkal összze-kaptsoltt excommunicátio. Mert *Pál* az elsõ helyen nyilván mondgya, hogy a' vértörõt általadta a' sátánnak a' testnek veszedelmére, hogy a' lélek üdvözüllyön a' mi Urunk Jézus Krisztusnak napján; és e' képpen adta által *Himenéust*, és *Sándort* is a' sátánnak, hogy, a' mint hozzá teszi, észre jövén *tanullyanak ne káromkodni.* 'S mind a' két helyen talán nem is excommunicátióról vagyon szó.

Odilo. Mért ne? vagy tehát miről?

Huldrich. Ha excommunicátióról volna a' szó, tehát *Pál* itten bizonyosan az *anathemát* nevezte volna; vagy mivel azt mondgya, hogy õket a' Sátánnak adgya, ki nem hagyta volna a' *Maran-athát*, mit 1. *Kor.* XVI. 22. nyílván kitett, a' miről még fogunk szóllani.

Odilo. Azt véli tehát az Úr, hogy a' *vértörõ*, *Himenéus*, és *Sándor*, a' keresztény gyülekeztből nem rekesztettek-ki?

Huldrich. Igen is, ki voltak õk rekesztve, vagy *anathema* alá vetve; de ez nem annyi, hogy az ördögnek voltak ad-

va,

va; mert a' mint *Pál* mondgya, az anathema arra való volt, hogy általa megjobbullyanak. Pál a' maga üdejének lelke szerínt beszéll, mellynél fogva, a' mint az Evangéliumnak sok helyeiből kitetszik, a' valóságos megszállásokon kívül, mellyeket én nem tagadok, az ördög' ártalmas hozzáütközésének, nyavalyák is tulajdoníttattak. Pál tehát nem egyebet akar mondani, mint hogy a' néki adott tsodatévő hatalomnak erejével a' vértörőt, és a' két káromkodót nyavalyával bünteti-meg, hogy magokba térvén a' keresztény hitnek isteni erejét megismérjék, és megjobbullyanak.

Odilo. Különös örömmel látom, hogy az Úr a' szent Atyákkal, és a' jelessebb katholikus Exegétákkal illy szépen egy nyomon jár.

Huldrich. Miképpen?

Odilo. Valamint az Úr, úgy *Cornélius a Lapide* is az elsö helyet abban az értelemben veszi, hogy a' vértörö excommunicáltatott; de valamint az Úr, úgy ö is azt állíttya, *Theodoretusra*, *Chrysostomusra*, *Theophylactusra*, *Ambrusra*, *Ágostonra*, és *Anselmusra* mútatván, hogy ötet az Apostol nyavalyával büntette légyen, „hogy e' „ képpen ötet az ördög testi nyavalyával, „ sebekkel, és vereségekkel sanyargassa, „ hogy megtörödgyék a' test, 's annak ele„ vensége elmullyon, és így megaláztatván

esz-

„ eszre-térjen.“ — *Ut Aegritudine corporis, vulneribus, aut plagis ipsum maceret diabolus, ut caro ejus atteratur, carnisque vigor intereat, ut humiliatus resipiscat.* — A' minek következéséül végre „viszsza-fo„ gadtatásáért könyörögjön, kérjen botsá„ natot az Anyaszentegyháztól, és az Isten„ től; és hogy a' hívek magokban érette „ imádkozzanak, és gondgyok legyen reá, „ hogy vélek újra eggyesittessék.“ — *Ut recipi oret, veniamque roget Ecclesiam, et Deum; utque fideles pro eo secreto orent, et curent, ut rursus sibi uniatur.* —

Huldrich. De a' másik helyre nézve?

Odilo. Erre is azt mondgya *Cornelius a Lapide*, némellyekre az imént nevezett Atyák közül igazitván, valamit az Úr mond, hogy *Himenéus*, és *Sándor* excommunicáltattak, de hogy ők is nyavalyák, és egyébb nyomorúságok alá vettettek. „A' gonosz „ ellenségtől kegyetlenül ostoroztatták, be„ tegségekbe, sulyos faggatásokba, és más „ egyébb inségekbe esvén,“ *Ab adversario crudeliter flagellabantur, incidentes in morbos, et difficiles affectiones, et alias calamitates.* — mellyekkel az ő jobbulásokra vala tekíntés, „mert az excommunicátió„ nak, nem a' bűnösnek vesztére, hanem „ jobbulására kell intéztetnie.“ *Excommunicatio enim non ad perditionem, sed ad emendationem peccatoris fieri debet.* —

De

De az Úr, emlétvén Sz. Pálnak 1. *Kor.* XVI. 22. helyét, megígérte, hogy még a' *Maran-atháról* fog szóllani.

Huldrich. Itt valóban úgy látszik, hogy átokkal összze-kaptsoltt excommunicátio vagyon azokra mondva, kik az Úr Krisztus Jézust nem szeretik; mivel Pál éppen azon szóval él, mellyel ebben az esetben a' Zsidók élni szoktak, t. i. *anathema maranathá.* De én még is kétséges vagyok benne; mert az a' megátkozás a' zsidóság' dühös-lelküségéhez, nem pedig a' keresztény hitnek kegyes-szívüségéhez illik.

Odilo. Ím' lássa az Úr, édes Barátom! ismét melly szépen összze-jövünk! Erre a' helyre *Cornelius a Lapide* azt mondgya: „Ezek nem excommunicátiónak, hanem an„ nak a' szavai, ki az ollyanokat utálva „ gyűlöli, 's nékik az örök kárhozatot „ előre megjelenti, kik Krisztust nem sze„ retik, és benne nem hisznek." *Non sunt verba excommunicationis, sed execrantis, et annunciantis aeternam damnationem iis, qui Christum non amant, et infidelibus.* Nints tehát itt szó azoknak megátkoztatásáról, kik Krisztust nem szeretik; hanem miképpen az Apostolok minden gonosztévőknek az ítélet' napján elkerülhetetlen büntetést hirdetnek, és ezt, a' mint az Úr sem fogja tagadni, igazság szerínt, színte úgy, és hasonló igazsággal fe-

nyí-

nyíti Sz. Pál Apostol Krisztusnak minden ellenségeit; de itt nints megátkozással összeszo-kaptsoltt excommunicátió.

Huldrich. Azon, a' mit itten az Úr mond, felette tsodálkozom. Vallyon az excommunicátió nem foglal-e magában kárhoztatást? és soha sem volt-e a' Katholikusoknál megátkozással összsze-kaptsoltt excommunicátió?

Odilo. Beszélli *Socrates*, egyházi történeteinek VII. Könyvében *Cap.* 12., hogy *Hermogenes* Novatiánus Püspök megátkozással — μετὰ καταρας — excommunicáltatott; de ezt nem tsak hogy az Anyaszentegyház' szokásának nem lehet tartani, sõt azt hitték felõle, hogy itt a' buzgóság a' mértéken igen is fellül tsapott. — Bár melly nagyot vétett is a' hite-hagyott *Juliánus*, és bár melly tüzes ellensége volt is Krisztusnak, még sem találljuk felõle, hogy megátkozással excommunicáltatott volna; hanem hogy az Anyaszentegyház illy álnok üldözõtõl megmenekedgyék, tsak azon kérték az Istent, hogy õtet testi veszélylel büntesse, mint ezt *Náziánzi Sz. Gergely*nél olvashatni — *orat. Inu. I. p.* 93. — Még jobban meggyõzõdhetik az Úr e' felõl Sz. *Chrysostomus*ból.

Huldrich. Igen kívánom hallani.

Odilo. Hoszszas lennék, ha az õ, ide tartozó mondásait soronként felhordanám, ho-

holott az egész *76dik* Beszédgye erről szóll. Itt tsak azt emlétem, hogy nyílván mondgya: „Az Eretnèkeknek istentelen tanításait „ meg kell büntetni, és *anathema* alá vet„ ni; de magokat az embereket kéménelleni „ kell, és az ő üdvösségekért imádkozni.“ Azt mondgya ismét: „Miképpen mondhatod „ te az *anathemáról*, hogy valaki általa az „ ördögé lészen, üdvösséget nem nyerhet, „ és Krisztusnak minden örökségéből kire„ kesztetik? hol vetted te ezt a' tekíntetet, „ ezt a' hatalmat? Miképpen mersz arra „ ágoskodni, hogy az Isten' Fiának méltó„ ságát magadnak tulajdoníttsad, ki ülni „ fog, és a' jnhokat jobjára, a' bakokat pe„ dig ballyára állítani?“

Huldrich. Bámúlok rajta! Ezt ugyan soha nem vártam vala. Ez a' gondolkozás éppen *Pál'* szavainak értelme szerínt való, ki *Rom. XIV.* 4. azt mondgya: „Ki vagy „ te, a' ki más' szolgáját ítéled? Az Urá„ nak áll, vagy esik; fel áll pedig, mert ha„ talmas az Isten ötet felállatni.“ És valóban megfoghatatlan dolog előttem, hogy ezen most elömbe-adott, és az Evangeliommal egygyezö gondolkozásnak módgya mellett, miképpen lehessen rólunk mondani, hogy mi megátkozott Eretnekek vagyunk, és, mivel *Extra Ecclesiam non est salus*, hogy elkárhozunk, minthogy Katholikusok nem vagyunk, vagy ha azokká nem leszünk?

Odi-

Odilo. De ez édes Barátom! még sem megfoghatatlanabb, mint az, hogy az Uraknál is, kik pedig a' szent Irásban nálúnknál jártassabak akarnak lenni, szinte ez történik. A' tulajdonképpen úgy nevezett Protestánsok felől az ő régi Dogmatikáiknak számtalan helyeivel bizonyíthatnám, hogy saját felekezeteket *egyedül üdvözitő* Ecclesiának tartották, és minket hol egy, hol más tzikkely miátt, de a' mellyet ők vagy nem értenek, vagy hamisan magyaráznak, egészen kárhoztattak. Éppen ezt lehet mondani a' Reformátusokról is. Még 1740ben, egy Politzia törvény-gyüjteményben találá a' tudós *Sulzer*, hogy a' *reformáta religio egyedül üdvözittönek* neveztetik. Ugyan ezen tudós jegyzé-meg azt is, hogy *Dodwell Henrik* a' XVII*dik* században tanította légyen: tsak az Epicopális Ecclesia' tagjainak lehet bizonyos reménységek az örök üdvösségre. — *L. Sulzers Wahrheit und Liebe. S.* 199. 200. — Íme tehát a' Reformátusokra, Presbyteriánusokra, és minden kissebb Non-conformista feletkezetekre, valamint nem különben a' Katholicusokra, és Lutheristákra kimondott kárhoztató itélet!

Huldrich. Ah ez igen avultt portéka! Most Ángliában, Helvétziában, de kivált Németországban nehezen találkoznának olly agyra-fordulttak, kik egymást kárhoztatnák. De az Uraknál még most is folyvást tart,

és

és a' katholika Ecclesiára komor homályt vet. Illyen meghittség volt az, midőn a' Zsidók *Jerem. VII.* 4. mondották: *Íme az Úr' temploma ez!* a' mit az Isten bennek keményen dorgál. Hogy melly meszsze mégyen ez a' meghittség, és melly igen megvakíttya ez embert, erről nem régiben olvastam valamit, a' mi igen szembetűnő.

Odilo. Kérem, tessék velem közleni.

Huldrich. Párisban 1788. jött-ki egy írás: *le Mystére d' Iniquité*, mellynek szerzője a' *Camisárdok*ról, kiket a' *Secouristák*kal egybe-vet, 's ezeknek elejbek tészen, mondgya: „Az ő prófétálásaikban valamelly tsodálatosság vagyon, és nyilván úgy látszik, hogy a' *Démón*nak hatalmán túl mennek. Az igaz Isten' Prófétáinak tartanók őket, ha nem tudnók, hogy az Anyaszentegyházon kivül nintsenek Próféták. — *Leurs Prophéties ont quelque chose de prodigeux et elles paroissent visiblement au dessus du pouvoir du Démon — on les prendroit pour des Prophetes du vrai Dieu, si on ne savoit, que hors de l' Eglise il n' existe point de vrais Prophetes. pag.* 318. 319.

Odilo. Az ugyan tsak tagadhatatlan, hogy a' *Camisárdok* a' religió' tudománnyának főállatásaiban megátolkodva tévelyegtek.

Huld.

Huldrich. Jól vagyon. Én még többet mondok: Pártütők is voltak a' Státus ellen, és gyakran nagy gonoszságokba avatkoztak.

Odilo. Minémű meghittséget talál az Úr az imént említett Írónak szavaiban?

Huldrich. Azt, hogy ő éppen úgy beszél, mint a' Farizéusok, kik *Ján. VII.* 52. Jézusnak isteni küldetését megvetették azon okból, mivel Galiléából Próféta nem támadhat. Nem vala-e Balaam (v. Bileam) bálványozó? és még is az ő prófétálása igaz, és Istentől való volt.

Odilo. Az e' féle meghittségeket soha helyén nem hagyom. Igaz, hogy midőn tsodatételek, jövendőmondások olly tudománynak erősítésére alkalmaztatnának, melly a' Krisztus, és az Apostolok által prédikáltt, 's az egész keresztény Anyaszentegyházban elterjedt tanításnak ellene vagyon; ha bár még olly nagyok volnának is, az Írás szerínt meg kell őket vetnünk, valamint ezt már *Tertuliánus* is feljegyzette *de praescript. C.* 14. a' Marcioniták ellen. Különben pedig, ki bátorkodik meghatározni, mi végre, és mi okból akar az Isten illy eszközökkel élni, és néki határt mutatni, mellyen túl az ő tehető ereje ne hághasson? — De térjünk viszsza beszéllgetésünknek fő tárgyára.

Huldrich. Jól említi az Úr. Azt mondám én, hogy az Uraknál a' *kárhoztató ítéletek* még most is folyvást tartanak; és mi-

vel

vel az Uraknál az' a' gyülõletes állatás vagyon feltéve: *Extra Ecclesiam nulla salus*! kell is ezen kárhoztatásnak folyvást tartania; 's én tudom, hogy voltak, kik a' katholika Ecclesiának kebelébe Protestánsokat akarván terelni, ezzel az árgumentummal forgolódtak; de kiket éppen ez által ijesztettek-el.

Odilo. Erre nem mondhatok mást, mint a' mit Sz. Pál a' Zsidókról mondott, hogy: „Istenhez való buzgóságok ugyan vagyon, de nem a' tudomány szerint.“ — *Aemalationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Rom.* X. 2.

Huldrich. Az Úr sem kárhoztattya-e a' Protestánsokat amaz állatás szerint, mint átkozott embereket?

Odilo. Az Isten õrizzen!

Huldrich. Azt tsak még sem mondgya az Úr, hogy ezt az Úr nem tselekszi ugyan, hanem az Ecclésia? Mert nem annyit tenne-e ez, mint az ütést a' zsákra mérni, és a' szamarat verni?

Odilo. Én ezt sem mondom. Bizonyos vagyok benne, hogy az én Ecclésiámban az üdvösségnek igaz úttya vagyon, és ennél fogva ohajtom, fõképpen azon veszedelmek között, mellyek mostonában a' többi keresztény Gyülekezeteket fenyegetik, hogy bár mindnyájan, kik tõle elszakadtak, ebben mint a' közönséges édes Anyának kebe-

lé-

lében ismét egybe gyülnének: de azért távúl legyen tölem, hogy tőlünk elvált Atyánkfiaira (mint *Bosuet* a' Protestánsokat nevezi — *nos fréres separés.*) kárhoztató ítéletet mondgyak; vagy pedig, hogy azon suttonbeli tsavargással akarjak élni, hogy nem én kárhoztatom őket, hanem az Anyaszentegyház.

Huldrich. Az Úr igen szeliden, igen kegyesen gondolkozik. De akárhogy' palástollyák is ezt az állatást, tsak ugyan a' Protestáns az ő katholikus Attyafiának szeméből nem nézhet-ki mást, mint hogy ez szívében felőle azt gondollya: téged az ördög visz-el. Ez, a' mint már elejénte mondám, nem tsak győzhetetlen akadállyára szolgál az eggyesülésnek, sőt igen is jól esik, ha illy ennyire különböző gondolkozású emberek, holott minden költsönös bízodalom megszűnik, barátságos szövetkezésbe nem jőnek.

Odilo. Úgy tetszik, mondottam már az Úrnak, hogy Apátságomnak elpusztulása után különféle protestáns országokban tartózkodtam. Találtam itt sok keresztény lelkű, jámbor emberséges embereket, 's közülök igaz szivű, 's kész szolgálatú Barátokat szereztem magamnak. Igen természetes volt, hogy némellyekről *Baco* Cancellariussal azt gondolnám: „Minthogy illyenek „ vagytok, vajha a' mieink volnátok!" De

az

áz a' gyülöletes gondolat, mellyet az Úr emleget', soha eszembe nem ötlött.

Huldrich. De miképpen fogja az Úr, édes Apát Uram! ezt a' szelíden gondolkozást, és ama' kárhoztató ítéletet egybe-engesztelni? Azt láttuk, hogy az Anyaszentegyháznak *anathemája* nem zsidó *Maranathá*, és hogy *Cornelius a Lapide* magyarázásaként Pálnak 1. *Kor.* XVI. 22. textusa sem ezt mondgya; és még is ama' principium: *Extra Ecclesiam nulla salus*, evvel szemköztt ellenkezik, és az Anyaszentegyháznak anathemája alá esett úgy nevezetett Eretnekek ki vagynak átkozva. *Chrysostomus*nak, és más katholikus Atyáknak engedelmesebb vélekedéseiket láttuk; de ha ezen állatásnak erősségére: *Extra Ecclesiam nulla salus*, más Atyákat akarunk szóllítani, úgy találljuk, hogy egymást lerontyák. Már pedig hogy' lehet illyen autoritásra támaszkodni? Fejtse-meg az Úr ezt, ha lehet.

Odilo. Úgy gondolom, hogy ez nem sokba kerül. Ha némellyek azt az *Extra Ecclesiam nulla salus*-t erőltetett buzgósággal a' Protestánsokra értik: ezzel részszerínt tudatlanságokat mútattyák, *aemulatio Dei non secundum scientiam*, — rész szerínt az Anyaszentegyház' anathemáját nagyon kiterjesztik.

Ed.

Edvárd. Kívánom a' dolognak kifejlését hallani; mert itt Huldrich valamit olly fontosat feszeget, a' mit én meg sem gondoltam.

Odilo. Ez az állatás: *Extra Ecclesiam nulla salus*, örökön igaz marad, valamint az, a' mit sz. Pál mond: „Haki nem szereti a' mi Urunk Jézus Krisztust, anathema légyen, Maran-athá." És ennek erőssége vagyon magának Krisztus Urunknak világos mondásában: „Senki az Atyához nem mégyen, hanem tsak én általam." *Ján.* XIV. 6. és Sz. Péternek szavaiban: „Nints másban senkiben üdvösség; mert nem is adatott más név az ég alatt az embereknek, mellyben nékünk üdvözülnünk kellene." *Actor.* IV. 12. De távúl legyen tőlünk azt megállítani, ha vallyon, és miként akar az Isten bennünket valaha egyedül a' Krisztus által reménylett üdvösségben részesekké tenni, és azokat is részesítheti-e, vagy akarja-e részesíteni, kik őtet most nem ismérik. Mert Sz. Pál mondgya: „Ki vagy te, ki a' más' szolgáját ítéled? Az Urának áll, vagy esik; feláll pedig, mert hatalmas az Isten őtet felállatni." *Rom.* XIV. 4.

Edvárd. Ó ez az én hitem is! És ha a' Katholikusok így vélekednek, úgy az az állatás: *Extra Ecclesiam nulla salus*, egygyez az Írással, és a' katholika Anyaszentegyháznak tisztessége mentten marad.

Huld-

Huldrich. De még nem! Mert, mivel a' Protestánsok is, valamint más Eretnekek, Schismatikusok, és hitlenek anathema alá vagynak vetve, tehát amaz állatás mindenkor gyülöletesképpen, és Pálnak fellebb említett szavaival való ütközésben fog állani.

Odilo. Miképpen ítéltek légyen *Chrysostomus*, és más Szent Atyák, ezt az Úr látta; és ha más Szent Atyák keményebben ítélnek, szemlátomást érthető, hogy ez az ítélet illeti a' keresztény tudománynak fő ágazatiban nyakasan tévelygő *Áriánusokat*, *Macedoniánusok*at, *Pelágiánus*okat, *Nestoriánus*okat, *Eutychiánus*okat, és más e' féle elszakadozott Feleket. Sőt még ezekről is azt mondgya Chrysostomus, hogy az ő tudománnyokat anathema alá vetni, de személlyeiket kémélleni, üdvösségekért imádkozni kell. — Most tehát kérdezem: Nem annak ismérik-e az Urak Krisztust, ki által egyedül üdvözűlünk? Nintsenek-e az Augustai Confessióban mind azok az eretnek Felekezetek név szerint, és nyilván kárhoztatva szintúgy, mint mi tőlünk?

Huldrich. Ez mind igaz.

Odilo. Az Uraknak első Reformátori is, hatsak nem midőn a' versengésnek hevében az indulatosság rajtok erőt vett, miként *Luther*en, mindenkor azt vallották, hogy a' tudományban a' katholika Anyaszentegyházzal tartanak. „Egy dogmánk

„ sem különbözik a' római Anyaszentegy-
„ házétól; sokat ki is tudtunk közülünk,
„ mivel ártalmas tudományt igyekeztek
„ hintegetni.“ — *Dogma nullum diversam a romana Ecclesia; multos etiam repressimus, quod perniciosa dogmata serere conati essent.* — Ezt írá *Melánchthon Theopulus*hoz. Mihelyt tehát az egyházi *anathéma* illy kárhoztató ítélet volna, noha, a' mint láttunk, nem az; e' szerint a' Krisztus' tudománnyát elfogadó, és parantsolatit tellyesítõ Protestánsok nem tartoznak azok közé, kiket az illy anathéma érdeklene.

Huldrich. Én az Úrtól illy nyílatkoztatást nem vártam vala. Mindazáltal én még most is azt gondolom, hogy az Urak bennünket tsak annyiba veszsznek, mint az Anyaszentegyháztól kárhozat alá vetett Eretnekeket; és így noha az Augustai Confessio is megveti a' katholika Anyaszentegyháztól kárhoztatott tudományokat; de ha Katholikusokká nem leszünk, pokolba kell ballagnunk; ezt tartyák felõlünk a' Katholikusok.

Odilo. Szóllyunk, édes Barátom! szelídebb hangon, és ugyan annyival inkább, mivel az Anyaszentegyház, noha az õ tudománnyával ellenkezõ tévelygést, a' mit helyesen, és igazságosan tselekszik, kárhoztattya; de magát a' tévelygõt nem kárhoztattya, hanem értte imádkozik; és mi általlyá-

lyában azt tartyuk, hogy az az Eretnek, ki a' megismértt igazság ellen nyakasan tusakodik; vagy a' mi mindegy: a' megismértt tévelygést megátolkodva oltalmazza. — De tessék tovább beszéllgetni.

Huldrich. A' mit itt az Úr a' Protestánsoknak némelly dogmáikról akar mondani, mellyek a' katholika Anyaszentegyház' dogmáival ellenkeznek, 's ettől tévelygések gyanánt kárhoztatnak: éppen ez az, a' mire én tzélozok, 's a' miért bennünket, ha bár a' fő, és gyökeres igazságókban az Urakkal még annyira eggyeziink is, megátkozott eretnekeknek tartanak.

Odilo. Igaz az, hogy az Anyaszentegyház a' Tridentomi gyülekezetben a' Protestánsoknak több hitállatásaikat, különösen: *a' jó tselekedetek*ről, az *Úr' vatsorajáról*, az *Anyaszentegyházról*, anathema alá vetette. Ennél fogva, ha a' katholikus Theologus consequens akar lenni; ha a' maga Anyaszentegyházát, s' annak tekíntetét elárulni nem akarja, a' mit tennie lehetetlen; ő néki tehát ama hitállatásokat szintúgy kell kárhoztatnia, valamint *Áriusnak*, *Mácedóniúsnak*, *Nestóriusnak*, *Eutyches*nek 's a't. tévelygéseiket, mellyeket az Augustai Confessio megvet, noha ama' tévelygők, és a' Protestánsok közt nagy a' külömbség, és a' Katholikus minden keresztény-lelkű, és jámbor Protestánst betsülni, és szeretni fog.

Huldrich. Megengedgyen az Úr, még én ezt nem úgy nézem, mint a' mi a' dolgot eligazítaná. Mert, ha azok a' hitállatások, mellyekben a' Protestánsok a' Katholikusoktól különböznek, a' Tridentomi Gyülekezetben, mint eretnek állatások, kárhoztatva vagynak; tehát kárhoztatva vagyunk mi is; 's a' mi ebből következik, nem szükség tovább fejtegetnem.

Odilo. Éppen ezt vártam. Abba, a' mit némellyek a' fundamentomos, és nem fundamentomos tzikkelyeknek különbségéről mondanak, nem ereszkedem; mert így soha ki nem gázolnánk, ha tsak az Anyaszentegyháznak végzését reguláúl nem veszszük. Minden igazság, mellyet az Anyaszentegyháznak végzése világosan annak vall, és minden tévelygés, mellyet világosan kárhoztat, fundamentomos. Bizonnyal a' mái Protestánsoknak sokkal kevesebb fundamentomos tzikkellyeik vannak, mint az ő Eleiknek voltanak.

Huldrich. Éppen ez erősíti azt, a' mit én mondottam. Énnél fogva mi szintolly tévelygők vagyunk, mint azok, kiket mi is megvetünk; és így — —

Odilo. Még nem értem végre. Mit gondol az Úr ahhoz, a' mit *Luther* mond: „Ha „néktek tetszik az Isten, midőn a' méltat„lanokat megkoronázza; illik, hogy akkor

„is

„ is tessék, midőn az ártatlanokat kárhoz-
„ tattya.“? — *De servo arbitrio.* 465.

Edvárd. Isten mentsen! ez borzasztó.

Huldrich. Eggyetlen egy Protestáns sem gondolkozik így.

Odilo. Mit szóll az Úr hozzá, midőn azt mondgya, „hogy minden az Istennek örök és
„ változhatatlan akarattya szerínt történik,
„ ki a' szabad akaratot darabokra tördeli,
„ hogy bennünk az Isten a' jót szintúgy,
„ mint a' gonoszat teremti; hogy a' hitnek
„ fő tökélletessége: hinni, hogy az Isten igaz,
„ ámbátor akarattyának erejével bennünket
„ kárhozókká tészen olly annyira, hogy
„ úgy tetszik, mintha a' szerentsétleneknek
„ büntetésében kedvét lelné.“? — *De sèrvo arbitrio.* 441.

Huldrich. Ó jaj! ez annyi, mint az Istent minden gonoszságnak okává tenni. Bár Luther ezerszer illyes mit tanított, vagy állított is, de azt valamennyi Protestáns közül tsak egy sem hiszi.

Odilo. Mit szóll az Úr hozzá, midőn Luther a' maga agyából keltt azon állatására, hogy: *magán a' hit tselekedetek nélkül igazzá teszi, és üdvözíti az embert*, azt mondgya, „hogy ez ő benne a' szent Léleknek su-
„ gallása, 's hogy ez az igazi szent Evan-
„ géliom, mellyet Császárnak, Pápának, és
„ minden ördögöknek helyben kell hagy-
„ niok.“ *Opp. Wittenb. Tom. VI. fol.* 160.

— Mit

— Mit mond az Úr ahhoz, hogy ő ezzel minden útón módon át-törni akarván, Sz. Pált *Rom.* III. 28. az ő fordításában meghamisitotta, 's ezen szavak közé: *Mert az embert hit által állíttyuk megigazúlni*, — ama' szót: *egyedül* — eresztette, mint ezt önnön maga mevallya? *Opp. Wittenb. Tom. VI. fol.* 160. *Tom. IV. fol.* 475. — Mit szóll az Úr ahhoz, midőn azt mondgya: „A' „ jámborok, kik jót tselekezsnek, hogy „ menyországba jussanak, soha ugyan oda „ nem jútnak, sőt inkább az istentelenek „ közé tartoznak: és hogy jobban kell a' „ jó tselekedetektől, mint a' bűnöktől őriz„ kednünk?" — *Opp. Wittenb. Tom. VII. fol.* 34. *)

Huld-

*) *Lethenyei István* maga is igen buzgó Protestáns, az ezekkel atyafiságos állatásokat keményen dorgállya a' Kálviniánusokban. Így ír ő l. c. p. 109. „Hogy az embereket az bün-tétel„ re az Isten kénszerétti, indittya, kíszti, és „ reá üzi, tanittyác *Zvinglius*, *Calvinus*, *Be„ za*, *Martyr*, *Bogvinus*, *Spindler*, *Renne„ cherus*, *Piscator* és egyebec." — Ismét *pag.* 113. „*Zvinglius* így ír *Serm. de provid. c.* 5. „ Az Isteni erő szerzö oka annac, a' mi nékünc „ hamisság. — Az, mit Isten cselekeszic ember „ által, az embernec az vétkül tulaydonittatic, „ de Istennec nem. Ismég: ugyan azon egy „ vétec, tudnyi illic, paráznaság, avagy gyil„ kosság, a' mennyiben az szerzö indító, izga„ tó Istennec cselekedete, nem vétec, az men„ nyiben penig ember cselekedete, vétec, és

Huldrich. Ah! ezek, és több e' félék mind olly felvontt kifakadások, mellyekre ötet a' versengésnek tüze vitte vala.

Odilo. Még is *Amsdorf*, Luthernek tanítványa, leghittebb baráttya, és reformátziójának segitője azt állogatta, hogy a' jó tselekedetek az üdvösségre nem szükségesek, sőt ártalmasak is. — *Adversus Majorem. Vitt.* 1552.

Huldrich. Ez is szinte abba a' kategoriába való.

Odilo. Tehát azt a' Tridentomi gyülekezetben kárhoztatott tévelygést, hogy: a' *jó tselekedetek az üdvösségre nem szükségesek*„ nem vallyák már a' Protestánsok?

Huldrich. Az isten őrizzen! Ha bár mi a' jó tselekedetekkel olly nagyra nem vágyunk is, mint a' Katholikusok; de még is minden oktató könyveinkben az tanítatik, minden prédikálló-székekről az hirdettetik, hogy az üdvösségnek elnyerésére, a' jó tselekedeteknek gyakorlásában helyheztetett istenes élet egyáltallyában szükséges. És ezt hinnünk kel. Krisztusnak világos szavai — *Máténál VII.* 21. *XXV.* 31. kk. *Jakabnál II.* 14. — és ez Irásnak más helyei szerint. En-

„ bün, Ismég: Indittya Isten a' latrot az ölés-
„ re, az ártatlant és az készületlent-is az ha-
„ lálra. — Ismég így szól: Az Istentül szár-
„ mazic az tévelgésnec hathatósága, hogy hid-
„ gyenec az hazugságoknac.“ 's a' t. — F.

Ennek felette kalaúzunk a' józan Exegesis, hogy Pálnak helyei *Rom.* III. 20. — IV. 2—5. — *Gal.* II. 16. egyedül a' Lévitai törvénynek tselekedeteirõl szóllnak.

Odilo. Ezt kívántam én hallani. Láttya az Úr, édes Barátom! így tér az ember lassanként viszsza, ha egyszer a' disputálásnak lelke már elenyészett. Hogy jámbor, és tudós Protestánsok az Úr' vatsorájáról mint fejtették-ki légyen értelmeket; és hogy ebben valóban semmi más mód nints, mint vagy Krisztus' végszavainak, és az egész keresztény világ' hitének, az elsõ századoktól kezdve, ellenére a' Kálvinistákat követni; vagy pedig a' Katholikusokkal tartani, ezt már láttuk. Megmútattam az Úrnak azt is derék példákkal, hogy az *Anyaszentegyházról* szólló tzikkellyre nézve sokan a' Protestánsok közül a' régi elõitéletekbõl kifejlenek, és a' *Hierárchiát* óhajtyák.

Huldrich. Még ez több üdõt kíván.

Odilo. A' szükség fogja tenni, hogy ez az üdõ elérkezzék. A' mint eszembe jút, olvastam egy Írónál, hogy akármelly eretnekség, bár azt támadgya is meg, a' mi a' religióban legszentebb, némûnémû tekintetben nem olly veszedelmes, mint a' Protestántismus. Amazokénak mindeggyike végre kéntelen az Anyaszentegyház' méltóságának, 's tekínteténck engedni; de a' Protestántismus azzal, hogy ezt a' méltóságot ha-

halomra dönti, minden tévelygõ tudományra ajtót, kaput nyit, azt az Ecclesiának szent helyébe botsáttya, de erõtlen arra, hogy utóbb rajta gyõzödelmet vegyen.

Edvárd. Fájdalom! eléggé tapasztallyuk ezt a' Protestántismasban; és a' mostani üdõkben sokkal inkább, mint ezelõtt valaha.

Odilo. Íme tehát, részszerínt szükségtõl izgattatván, részszerínt jobb bélátásoktól vezéreltetvén, e' képpen fognak viszsza-térni a' régi elõítéletekrõl, és hibás vélekedésekrõl az *Anyaszentegyház*ról szólló tzikkelyre nézve. Így fog történni a' többi pontokkal is, tsak törjék-meg az elõitéleteket, ismérjék-meg jól az Anyaszentegyháznak tudománnyát; az Írásnak szabad kény szerínt való magyarázását ereszszék útnak, és az Anyaszentegyháznak történeteit, 's azt a' tudományt, mellyet kezdettõl fogva hitt, és vallott, vegyék kalaúzúl. Így mindent ellehet igazítani, a' mi még kétség alatt vagyon.

Huldrich. De mi ennek valamennyinek a' resultátuma a' fõ pontra nézve, mellyrõl beszélgetünk?

Odilo. Az, hogy noha bár az Anyaszentegyház a' tévelygéseket kárhoztattya, de az õ Személlyeik felõl kegyesen gondolkozik. Legkevesebbé kárhoztattya pedig azokat, kik a' tévelygést nyakasan nem oltalmazzák, sõt inkább lassanként jobb szándékra térni ígyekeznek. De elõbb, hogy

sem ez eránt killebb ereszkedgyem, még két ide tartozó jeles mondásokat hozok-elõ.

Edvárd. Igen óhajtom hallani.

Huldrich. Kérem, tessék elõnkbe adni.

Odilo. Az elsõ *Sz. Ágostoné*, ki *Epist.* 43. *alias* 162. e' képpen ír: „Kik az õ, noha „ hamis, és gonosz vélekedéseket nem nya„ kas szembe-szállással védelmezik, kivált „ mellyet nem vakmerõ magok-megbízott„ ságával támasztottak; hanem megejtett, „ és tévelygésre szakadt szüléktõl vettenek; „ de az igazságot szemes igyekezéssel kere„ sik, készek lévén magokat megjobbítani, „ midõn megtalálni fogják; azokat semmi„ képpen az eretnekek közé számlálni nem „ kell." — *Qui Sententiam suam, quamvis falsam, atque perversam nulla pertinaci animositate defendunt, praesertim quam non audacia suae praesumtionis pepererunt; sed a seductis, atque in errorem lapsis parentibus acceperunt; quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cum invenerint; nequaquam sunt inter haereticos deputandi.* *)

Edvárd. Bizonnyal kegyességgel tellyes, és igen emlékezetes szavai ezek a' Sz. Atyának.

Huld-

*) *Pázmány Péter'* szavai: „A' ki nem vakmerõ„ ségbõl, hanem tudatlanságból tévelygést hi„ szen, nem Eretnek." — Apolog. Balduinus ellen. 261. l.

Huldrich. És a' másik?

Odilo. A' másik találtatik a' *Tridentomi gyülekezetnek* végzéseiben, melly noha a' Protestánsoknak az Anyaszentegyház' hitétől elhajlott tudománnyokat anathema alá vetette: még is a' 13-*dik Ülésben* az ő személlyeikről igaz szívbéli illetődéssel mondgya: „A' szent Zsinat, mint kegyes Anya, „ ki sohajtozik, és szülését várja, minden„ képpen kívánnya, és rajta vagyon, hogy „ azok között, kik keresztény nevet visel„ nek, semmi szakadások ne legyenek, ha„ nem miképpen mindnyájan azon egy „ Istent, és Megváltót ismérnek, a' szerint „ ugyan azont mondgyák, hidgyék, és ugyan „ azonbann eggyet-értsenek, bízván az Isten„ nek irgalmában, és reménylvén, hogy ők „ az egy hitnek, reménységnek, és szeretet„ nek szent, és üdvösséges eggyességébe visz„ sza-térnek." — *S. Synodus, ut pia mater, quae ingemiscit et parturit, summopere id desiderans, ac laborans, ut in iis, qui christiano nomine censentur, nulla sint schismata, sed quemadmodum eundem omnes Deum, et Redemtorem agnoscunt, ita idem dicant, idem credant, idem sapiant, confidens Dei misericordia, et sperans fore, ut illi in sanctissimam, et salutarem unius fidei, spei, charitatisque corcordiam redigantur, libenter eis hac in re morem gerens.* — És a' 15-*dik Ülésben* mondgya felőlök: „Reményli, „ hogy

„ hogy nem a' katholika hit ellen indítandó
„ nyakas pörlekedésnek okából, hanem az
„ igazság' kitanulásának szeretetéből fogná-
„ nak eljöni." — *Confidens eos non fidei catholicae pertinaciter oppugnandae, sed veritatis cognoscendae studio esse venturos.* — Ez bizonnyal nem valamelly kárhoztató bírónak szava. Arra, hogy az Anyaszentegyház már a' régibb üdökben szinte illy kegyesen gondolkozott légyen, tsak a' következőt jegyzem meg. Midőn 401-*ben* a' Kárthágói gyülekezetben kérdés támadt, ha vallyon a' Donátisták között születtek a' katholika Anyaszentegyházhoz való által-térések után a' Papi rendbe felvétethetnének-e? a' Gyülekezet első Cánonában azt végzé, hogy: „az illyeneket a'
„ tévelygésnek nevével az egyházi hivatalnak
„ felvételében nem kell akadályoztatni, mivel
„ a' hitre térvén azoknak Ecclésiájokat tar-
„ tották vala igaznak, és ott hittenek Krisz-
„ tusba, és a' szent Háromságnak Sákramen-
„ tomát ott vették-fel; mellyek minden bi-
„ zonnyal igazak, szentek, és isteniek; és
„ ők lelkeknek tellyes reménységét ezek-
„ ben helyheztették." — *Debere talibus suscipiendum nunus Clericatus non impedire nomen erroris, cum veram ecclesiam illorum putaverint ad fidem accedendo, et ibi Christo crediderint, et Trinitatis sacramenta perceperint; quae omnia vera, et sancta, et divina esse certissimum est, et in his omnem*

omnem animae spem constitutam. — L. Mansi Coll. Concil. Tom. III. col. 751.

Huldrich. Igaz, hogy ez szelíden hangzik; De az Úr még mást is valamit szándékozott elõfordítani annak megmútására, hogy minket nem olyanoknak tartanak, kik, mivel nem a' katholika Anyaszentegyházhoz tartozunk, egyáltallyában kárhoztatva volnánk amaz állatás szerínt: *Extra Ecclesiam nulla salus.*

Odilo. Megfelel erre *Sz. Ágoston*, ki *Tract.* 45. *in Joan.* azt mondgya: „Melly sok „ juhok vannak kivül, és melly sok farka„ sok belûl!“ — *Quam multae oves foris, et quam multi lupi intus!* — Evvel eggyez a' Constántziai tudós Professor is *Sulzer* ama' jeles írásában: *Wahrheit und Liebe*, *Jung* Udvari Tanátsos ellen, kinek szavai szerínt: lehet valaki a' külsõ igaz Anyaszentegyháznak tagja a' nélkûl, hogy belsõképpen az legyen, 's így el is vész. Nem különben: lehet valaki a' belsõ igaz Anyaszentegyháznak tagja a' nélkûl, hogy külsõképpen az legyen, 's így üdvözülhet. — Szinte ezen szerínt szóll egy derék tudós katholikus Theologus *Oberthür* is. „Én már, mond „ õ — ezelõtt a' Párticulárismus, és azoknak „ rövidre-látó büszkeségek ellen dolgoztam, „ kik az Isten' malasztyát, és az emberek' „ üdvösségét magok elbizttában örömest „ azon kisded falkához kötnék, mellyhez

„ õk

„ ök tartoznak. " — *Biblische Anthropologie. B. 3. Abtheil. 24. S.* 164. —

Edvárd. Én mind ezt nem vártam volna.

Odilo. Mind azokból, a' miket eddig a' tulajdon értelemben vett Eretnekekről; nem különben az Anyaszentegyháznak a' Protestánsok eránt viseltető szándékáról, és maga-alkalmaztatásáról mondottam, hogy t. i. noha a' tévelygést kárhoztattya, de a' tévelygő felől anyai szeretettel gondolkozik; továbbá, a' mit részszerínt az Úr, részszerínt én arról felhordottunk, hogy a' Protestánsok előbbeni tévedéseikről lassanként viszsza-térnek; mind ezekből mondom, maga az Úr megítélheti, vallyon az a' Szemrehányás, melly értetlen, ámbár jó szándékú buzgólkodók által, amaz állatásnak: *Extra Ecclesiam nulla salus* — szerfelett való kiterjesztése miátt reánk hárultt, bennünket méltán érdekel-e? *)

Huld-

*) Legyen bár úgy, hogy a' Katholikusok e' vitatott állatás mellett: *Extra Ecclesiam nulla salus*, kívánnyák, hogy a' Protestánsok avval az Ecclésiával eggyesüllyenek, mellytől Eleik elszakadtak; ezt tőlök nem lehet, nem is kell roszsz néven venni. Ök ezzel megmútattyák, hogy megtsalatott Attyokfiainak olly jót kívánnak, mellynél jobbat nem lehet. Ezt a' Protestánsok viszontag a' Katholikusoktól semmi okkal nem kívánhattyák, noha némelly írásotskák így beszéllgetnek, és név szerínt az *Oppositionsblatt* állíttya, hogy az Evangelico-re-

Huldrich. Ha már mind ez úgy vagyon, mint az Úr mondgya, (miben azok szerint, a'

---

formáta Ecclésiáknak új eggyesületéhez a' Katholikusok is hozzá állanának, ha öket Papjaiknak *intoleránt*zidja nem tartóztatná. Mért nem tehetik ezt a' Katholikusok? A' Protestántismus, a' mint tagadhatatlan, minden zavarék tudománynak menedéket ád a' szabad gondolkozásnak végtelenül kiterjesztett principiuma mellett, úgy hogy Isten — és Krisztus-tagadásért sem lehet nálok valakit feddeni. A' Protestántismusban tsak az marad a' *positiva religió* mellett, a' kinek tetszik. Hogy a' Katholikus az illy tulajdonságú Ecclésiához, annyival kevesbé az újjonan gondoltt eggyesülethez, melly tsak a' zavarékot szaporíttya, 's melly tsak nemzeti, polgári, nem pedig religiói eggyesület lehet, hozzá állyon; sem az egész Kereszténységnek örök évi principiuma, sem a' józan ész, — az ész mondom, ez a' protestáns oriterium, néki nem javallya. Nem az elsö, mert a' keresztény hit mindenkor positiva religió volt, melly isteni kijelentésen épül, mellyet a' Protestánsok kiszorítottak. Nem a' második, mivel a' józan észszel ellenkezö, hogy valaki a' bizonyos, bátorságos, megállapított, 's mindenkor egyszerü tudományt, a' magával, 's egymással viszsza álló, háborgó, bizonytalan tudomány Chaossal, az az: semmi tudománnyal feltseréllye. Mert ezzel azt nyerné, hogy mindent elfogadván, semmit sem hinne; melly hitlenség a' Protestántismusban már ki is vagyon dolgozva.

A' Protestántismusban semmi meghatározott nints; nem is lehet, mivel magától minden megállapító autoriſást elvet. Így ö a' tudomá-

a' miket eddig az Úrtól hallék, kétségem nem lehet) mi okért eggyesüllyünk mi a' ka-

---

nyoknak tengerére kormány, evező, és révész nélkül ereszkedik. A' szent Írást, mint a' hitnek kútfejét hijába emlegeti; mivel azt az észnek bírósága alá vetvén, erejéből kiforgattya. Ha miben megakad, kétsége támad, nints hová folyamodnia; még a' Confessióhoz, és Symbolikus könyvekhez sem, mert így keringőt járna, holott ezek nem lehetnek nagyobb erejüek, mint a' szent Írás. Tegyük hozzá, hogy az új eggyesületben mind a' két részről, mind a' Confessiónak, mind a' Symbolikus könyveknek meg kell szünniek, mihelyt a' két Fél öszsze-olvadván egy új harmadik egészet tészen.

A' Katholikust bátorságba teszi az Anyaszentegyháznak vezérlése, mellyre ő hallgat, mellynek szavát fogadgya, mivel Krisztus Urunk mondotta, hogy valaki az Anyaszentegyházat nem hallgattya, pogány az. A' Katholikus nem betsül semmit inkább, mint a' szent Írást; de hogy ennek fejtegetésében a' tudományoknak szélvészétől ide oda ne hányattassék, megismédri, hogy a' betünek igaz, és tsalhatatlan magyarázása az Anyaszentegyház mellett van. Küldvén Krisztus az Apostolokat széles e' világra nem parantsolá, hogy írjanak, hanem hogy tanítsanak minden nemzeteket. Ez a' szájról szájra mentt tanítás tartotta fenn mind a' szent Könyveknek foglalattyát, és számát, mind Krisztusnak, és az Apostoloknak a' kijelentett religió felől való értelmeket. Ez, és más okokból tiszteli ő, és hitelre méltónak tartya a' *Traditiót*. De ezen kivül is, ha az Anyaszentegyháznak isteni vezéreltetését félre tennök is, hol a' religió vagyon kérdésben, kiben bízhatnak inkább

katholika Ecclesiával? Mivégből fáradnak némelly katholikus Contraversisták abban, hogy

az egyűgyű juhok, a' Hívek; az Anyaszentegyháznak Fejében, Püspökjeiben, és Tanítóiban-e, vagy világi emberek' tetszéséből készültt religiói alkotmányban? Mert *Lethenyei István* Csepregi Préd. és Senior írja: „Az Augustána „ Confessiónac *szerző* Authóri vóltának az Im„ periomi országnac válogatot rendi, ugy mint: „ 1. *Johannes Dux Sax. El.* 2. *Georgius Mar*„ *chio Bran.* 3. *Ernestus Dux Luneb.* 4. *Phi*„ *lippus Landgrav. Hes.* 5. *Johannes Fride*„ *ricus Dux Sax.* 6. *Franciscus Dux Luneb.* „ 7. *Wolffg. Prin. de Anhalt.* 8. *Senatus* „ *Norinberg.* 9. *Reutlingensis in Ducàtu Vir*„ *tenb.*" — Nem kérdem, ha Istentől voltak-e arra szóllítva, hogy új religiót tsinállyanak; de az már magában viszszás, hogy abba avatkoztak, a' mi nem állott tisztekben, 's a' mihez nem is értettek.

A' Katholikus tehát megisméri a' tanító Anyaszentegyháznak autoritássát, mellyet az Isten az igazság' oszlopává, és erősségéve tett. A' Protestáns ezt az autoritást megveti, és tellyes szabadságára hadgya az embert a' hit' dolgában. Itt tehát két egymással szemköztt ellenkező principiumok állanak. Hogy azért a' gondoltt, vagy óhajtott eggyesség végbe mennyen, vagy eggyiknek, vagy másiknak el kell állania principiumától mert a' kettő között semmi egyébb közép nints. A' fellebb mondottakból láthatni, hogy a' Katholikus ezt nem teheti, és miért nem teheti. Tehát mind a' religiót, mind az intolerantziát roszszúl látta az, ki a' katholikus papságot intoleráncziáról vádolta. Mert

hogy a' Protestánsokat a' kathol. Anyaszentegyháznak aklyába terellyék, úgy annyi-

ez annyi, mintha mondotta volna: Már 300. esztendeje, hogy a' Keresztény hitnek miben-létéről, principiumairól versengünk, és a' vitát el nem tudtuk igazítani. Hogy tehát ennek vége legyen, mi Protestánsok kívánnyuk, hogy ti Katholikusok mondgyatok-le Katholicismustokról, 's vélünk eggyütt ezután azt tartsátok, hogy szabad semmit sem hinni. Ha ezt nem tselekszitek, intoleránsok vagytok. — Úgy de ha mi a' kaszát fordíttyuk, kik lesznek az intoleránsok? Nem azok-e, a' kik most is tellyes mértékben azok?

Békesség, eggyesség, atyafiságos szövetség szépen hangzanak; de ez tsak tsupa hang, tompa kongás. Hányszor viszsza-élt már a' világ ezekkel a' füleket tsiklándoztató betsületes szép nevezetekkel! — Ezután tehát a' Lutheristák, és Reformátusok eggyek fognak-e lenni? De hogyan? Meghiszem polgári tekíntetben; úgy is, hogy egy Templomba járnak, egy asztalról veszik az Úr' vatsoráját, egy iskolát, és talán egy Predikátort tartanak. De ha religiójoknak belsejébe nézek, ezen új eggyességnek semmiképp nem igérhetek jó jövendőt, és tartóságot. Mert azt kérdezem p. o. Az eddig Lutherista Prédikátor az új Ecclésiai eggyesületben mit fog ezután tanítani az Úr' vatsorájáról? Azt-e, a' mit az Augustai Confessió szerínt tanított, vagy Kálvinus' vélekedéséhez szegődik? Ha ez utólsót tselekszi, a' Kősség méltán hazudtát mondhattya, mivel ezelőtt mást tanítván, azt is kellett vala néki mondania, hogy tanításának erősségét az Isten' szavaiból veszi. — A' szent Írásnak mellyík fordításával fog az új eggyesület élni ennekutánna? Krisz-

nyira, hogy hátok mögött az ő *Extra Ecclesiam nulla salus*-okkal a' pokol' tüzét is meggyujtyák, kik, tsak hogy ezt a' tüzet elkerüllyék, a' Római Anyaszentegyházba futni kénszeríttetnek?

Odilo. Ezt az allegóriát elmellőzöm. A' mi pedig a' szóba kerúltt buzgólkodást illeti, arra, úgy vélem, előbbi beszéllgetésemben eléggé megfeleltem. Mindazáltal, mivel minden okos Katholikus a' maga Ecclésiá-

tus' személlyéről, a' Keresztségről, a' szabad akaratról, a' megigazúlásról 's a' t. mellyik Felekezetnek vélekedését fogják az új Ecclésiai Tanítók megállapítani? — Két Confessiót egybe forrasztani! Mi okért? Nemde megismértt fogyatkozásaik miátt? Úgy de hallotta-e valaki, hogy két moraliter fogyatkozottból, midőn összeze-tétetnek, egy jó Egész lészen? — Mikor két embert látok, kik egymást kéméllvén, egymás mellett a' jártt öszvényt középen hagyván mindenik az útnak darabos szélén botorkál, mind annyiszor eszembe jút ez az új religiói összeforrasztás. Nem! a' Katholikusok nem akarnak így járni; inkább szenvedik a' büntelenül reájok kentt intoleráns nevet. A' Katholikus Papság pedig felséges hivatallya szerínt azon leszsz, hogy ezt a' nevet mindenkor igazán megérdemellye. Tartoztam ezen védelemmel, mivel tapasztaltt dolog, hogy a' Kath. Papságnak döfödésére vett vakmerő szabadosság napról napra nyilvábban kitörik. — *Tu ne cede malis.* . — F. — *Cf. Literatur Zeitung für katholische Religionslehrer.* 1818. *N.* 13. 14.

ját igaznak ismèri, 's annak derék jelességei felől tapasztalásból meg vagyon győződve; melly jelességekkel minden egyébb keresztény felekezetek felett bír, 's mellyeket *Luther*, és *Melánchthon* is, hol tsak az indulatosság közbe nem ereszkedék, önnön magok megismértenek; tehát ne kívánnya-e szívéből, ne ígyekezzék-e rajta, hogy az ő elváltt Attyafiai újra az Anyaszentegyházzal eggyesüllyenek. Hiszen tudgya az Úr, mit mondott *Pál*, *Agrippa* Királynak? „Kívánom az Istentől mind kitsinyben, mind „ nagyban, hogy nem tsak te, de mind a' „ kik hallyák is, ma ollyanokká legyenek, „ a' minémű én is vagyok." *Actor XVI* 29.

Huldrich. De mitsoda derék jelességeket ért az Úr?

Odilo. Úgy tartom, hogy ezek egész beszéllgetésünknek follytából elég világosan kitetszenek. Tsak néhányat emlétek-meg, ha az Úr figyelmét nem sajnállya. A' mi Hitünknek systémája nem olly düledékeny, változó, és bontogatások, 's forgatások alá vettetett, a' minéműket az Uraké tapasztalt, és még mind e' mái napig is tapasztal; hanem valamit a' mi Atyáink tizennyoltz száz esztendő előtt hittek, mí még most is azt hiszszük. Melly tellyes vígasztalással, melly hasznos az életnek jobbítására, mit a' mi Anyaszentegyházunk a' penitentzia' szentségének kiszolgáltatása körül tanít! Melly ör-

ven-

vendeztetõ, melly szívnyugtató a' mi tanításunk a' szenteknek esedezéséről, kikkel könyörgéseink által legszorosabb közösségbe jövünk. Továbbá, a' mi tanításunk a' kimulttaknak közép — vagy tisztító állapottyáról; az Áldozatról, mellyet az élõkért, és holttakért bémútatunk; Krisztusnak az Óltári szentségben igaz, és valóságos jelenlétérõl; melly hathatósan kell ennek az ember' szívére, és erköltsiségére munkálódni! Melly magához édesítõ, a' hitben vastagító, szívet gerjesztõ, gyámolító, és az életet jobbító a' mi egész Isteni tiszteletünk! Miképpen vagyon a' mi Anyaszentegyházunk a' Hierárchia, és az egész egyházi alkotvány által a' romlásnak veszedelmétõl oltalmazva, holott az Uraké már összve is roskadt! — Nem is szükség ide többet szóllanom.

Huldrich. Úgy van úgy! de —

Odilo. Ennek felette tekíntse-meg az Úr a' Protestántismusnak állapottyát, melly az õ belsõ szerkeztetése, 's egyébb körülállások, és végre Felderítõinek törekedései által olly sorsra jútott, hogy majdnem egészen a' naturálismusba süllyedt-le, és hogy abban nem sok esztendõ mulva a' keresztény hitnek, és erköltsöknek, 's a' keresztény Isteni tiszteletnek még nyomdoka is alig lészen. Egész beszéllgetésünkben, az Urak' mostani tulajdon Theologusainak írásaiból láttuk, hogy a' Protestántismus mind

bel-

belsõ, mind külsõ szerkeztetésére nézve melly felgyámolíthatatlan, melly szerentsétlen állapotban légyen; hogy az Uraknál a' kijelentésnek, és a' Kereszténység' fõ, 's gyökeres igazságainak hitele oda vagyon, hogy még szinte a' Morál is irtóztatóképpen megdült, 's a' vígasztalatlan naturálismusnak örvénnyébe taszíttatott, 's már ázon mesterkednek, hogy a' Zsidókkal, és Pogányokkal olvaszszák egybe. — Kérem, tessék tsak az Úrnak *Grégorie*' könyvét: *Histoire des sectes religieuses* — 1810. megolvasni, mellyben ugyan sok feddeni való, de ellenben sok igaz, és jó is vagyon; és annak 2-dik — R.ben ama' szakaszt: *Etat recent du Protestántisme*, megtekínteni. Vallyon ki nézhet a' szánakozásnak mély érzése, és irtózás nélkûl azon síralmas állapotra, mellyben mostanság a' Protestántismus vagyon, a' mit õ több új Protestáns Theologusoknak állatásaikból bõven megmútat?

Edvárd. Fájdalom! ez igen is igaz!

Odilo. Ne kelljen-e itt kitkit a' fenyegetõ veszedelemből kimenteni kívánni, és arra serkenteni, hogy a' romladozott hajlékot, melly egy érdemes Írónak szavaiként, a' szélvész, és fergeteg ellen is alig tart árnyékot, elhadgya, és ha lehet, jól épültt házba költözzék, mellynek erõs fundamentoma vagyon, 's mellyet a' Birtokos

min-

mindenkor jó karban tartani igyekezik? *L. Vertraute Briefe an Biester. p.* 41. — *Grégoire. Hist. des Sectes relig. Tom. II. pag.* 268. 269. igazán mondgya: „A' Pro-„ testántismus soha sem lészen többé a' mi „ volt, és nem maradhat az, a' mi most. „ Ötet egy győzhetetlen hanyatlás vége fe-„ lé vezeti, hol új változást fog szenvedni. „ Maga az ő elrendeltetése az ő létének rá-„ gó tsirája." — Most már úgy hiszem, hogy az utolsó nehézséget is, mellyet az Úr támasztott, elhárítottam, és reménylem, hogy, ha mind az Urak' részéről, mind a' mienkről mindeneket megfontolunk, és szívünkre veszünk, ha hozzá fogni találnak, az eggyesülés nem lészen olly igen nehéz.

Edvárd. De a' nagy, és még mind eddig fenn lévő előiteleteket vegye tsak az Úr gondolóra.

Odilo. Jól tudom én ezeket. De ha egy részről azt a' veszedelmes helyheztetést, mellyre a' Protestántismus, mind az országoknak e' mostani üdőben történtt el — 's felforgásai miátt, mind saját Felderítőinek törekedései által jútott, jobban által-láttyák, és szívekre veszik; más részről pedig nem félszegű, hanem részre nem hajló írásokból a' dolognak igazi mibenlétét kitanullyák; úgy az eddig tartott előítéletek lassanként el-széllyednek, a' mi mind az Istentől függ, ki mind az ennek végre-

végrehajtására szükséges eszközöket legjobban isméri, mind azokat meg is szerzi. — Akkor osztán atyafiságosan kezet fogunk.

Ez utolsó szavakra felálla *Odilo*, és kezét nyujtá. *Stetteni Huldrich* tsóválgatta ugyan fejét; de még is végre rátért, hogy ő is kezet fogjon. *Theodul* még egy emlékezetre méltó pergamen levelet tön elönkbe, melly a' mint a' lap-számok mútaták, valamelly nagyobb írásnak töredéke volt, mellyet ő egy Klastrom' bibliothékájának eladott könyvei közül magához váltott könyvben talált. Ennek a' levélnek egygyik lapján a' régi mód szerínt egy szépen festett, és kétfelé osztott kép vala. Az egygyik felén festve volt ez ég, fekete felhökkel bevonva, mellyekből villámok tsaptakki. Alatta látni volt egy fekete örvényt, honnan tüzes pára gőzölgött-fel, 's mellyből egy aszszonyi, és két vadállat-láb bukott-ki. A' másik felén az ég derültt vala: ezen látszott a' kereszt' jele tiszta sugárokkal körül-véve. Alatta állott egy hármas koronával, és egyébb ékességekkel felruházott öreg, ki az elötte térdepelő sokaságra áldást osztott. Ezen kép alatt ím e' következő deák vers-formák voltanak írva:

„Tu vero gaudebis, post tenebras lucem videbis;
„Namqve ante ortum duodecimi bestia et scortum
„Praecipites ruent in abyssum, nec inde resurgent.
„Et signum crucis splendebit in gloria lucis,
„Cum fide et lege unus pastor cum uno grege.“ —

Te

Te pedig örülni, és a' sötétség után világot látni fogsz; mert a' tizenkettődiknek támadása előtt a' fenevad, és a' szajha a' meredek örvénybe fogna leszakadni, 's onnan fel sem kelnek; és a' kereszt-jel tündöklik a' világosságnak ditsőségében, hittel, és törvénnyel egy Pásztor egy nyájjal.

Huldrich újra tsóválgatta fejét, és mosolyogva mondá: Így vannak minden Felekezeteknek saját Prófétáik, és reménységeik, mellyekkel addig táplállyák magokat, míg győzik.

Mivel az üdő már nagyon késő vala, elválánk egymástól, mindnyájan igen megelégedve *Odilónak* szép tudománnyával, és szelíd gondolkozásával. *Edvárd* merőn reám függesztett szemekkel kérdezé: No, mint vagyon tegnapi kisded extractusod? Éppen úgy, felelék néki, mint a' te tegnapi agódásid. — Úgy de ezek nitsenek elhárítva, viszonzá *Edvárd*, sőt mái szóllakozásunk után némünémű tekíntetben még nagyobbak is. — Én ezt nem látom, felelém néki, ha bár az Ápátnak igaza volna is abban, hogy a' mi üdőnkben az eggyesülés szükségesebb, és könnyebb volna, mint valaha ezelőtt. Hát ha, mondá *Edvárd*, a' Projectánsoknak javallások valahol kelendővé találna válni? O! — ez volt feleletem, — valamint a' Katholikusok soha egy fejetlen Anyaszentegyházhoz, és mellyben sem

gyó-

gyónás, sem Mise; soha egy elforgatott ceremoniákkal, feleséges Papsággal való Ecclésiához nem állanak; szintúgy a' Protestánsok, ha bár változásra kerülne is, 's ha mindent jól meggondolnak, egy, e' képpen szerkezett alkotott Katholicismussal eggyesülni nem fognak; és azon szerínt soha a' Naturálistákat a' keresztény hitbe avatni nem lehet. Ezzel legfellebb is azt nyerhetni, hogy egy új *Secta* támad, mellynek sorsosit *Református Katholikusok* helyett; vagy a' mivel egy nevetlen, de szörûl könnyen eltalálható Szerzõ — *L. Allg. Anzeiger. V. J.* 1809. *Nro.* 170. *Col.* 1983. — kínálkozik: *Evangelikus*, vagy *nem eggyesültt Katholikusok* helyett: *Illuminátusoknak*; vagy miként minden Sectákkal történt: az õ Kezdõiknek neveikrõl fogják elnevezni. — Várjuk meg tehát a' mi történik; mert így, a' mint most vagyon, nem maradhat; és kinek kinek arra legyen gondgya, hogy azt válaszsza, a' mi legbátorságosabb.

VÉGE.

Mutató.

A.

Abbe de Lignac. 362.
Abraham. 92.
Abraham a S. Clara. 127.
Accommodatio Systemája. 127.
Adiaphora. 344.
Ado Viennei Püspök. 347.
Adorján Pápa. 393.
Aeneas Sylvius. 245.
Agape. 236.
Agathodaemon. 135.
Ágoston. 82. 333. 339. 437. 458. 461.
Agrippa. 463.
Alba Hertzeg. 422.
Albon. 395.
Alexandriai Kelemen. 83. 358.
Alkorán. 149.
Által ugrás a' természetben. 353.
Ambrus. 336. 404. 437.
Ameilhon. 390.
Amiensi Püspök. 407.
Ammon. 153.
Amsdorf. 455.
Anastasius. 390.
Anathema. 431. 432. 441.
Anaxagoras. 380.
Andronicus Császár. 390.
Angol Anyaszentegyház. 349.
Anna Királyné' rendelése a' Katholikusok ellen. 427.
Anselmus. 437.
Antoine Miklós. 426.
Antonius Fussalensis. 381.
Antichristianismus. 144.
Antichristus. 19.
Angyalok nem vagyunk. 232.
Anyai nyelv az Isteni szolgálat körül. 289.
Anyaszentegyház' igazgatásának formája. 373. 374.
— — — tsalhatatlan. 77. 87. 393.
— — — Szent irásnak magyarázója. 82.
Apologiája az Augustai Confessiónak. 17.
Apostolicismus. 386.
Ariánusok. 61.
Arnauld. 94.
Áron. 141.
Ascensio. 346.
Assumtio. 346.
Athanasius. 403.
Átok 433.
Atyafiak közönsége. 507.
Augustai vallástétel. 12. 93. 112. 183.
— — ennek tsalhatatlansága. 267.
— — semmi tekíntete. 269.

Augusti. 148.
d'Alembert. 228.
des Andrets. 426.

B.

Baco. 175. 218. 446.
Balduinus. 102. 215.
Balthasar Meisnerus. 215.
Balthasar Mentzerus. 215.
Barbették. 421. 423.
Bardt. 306.
Baronius 401.
Barrow. 352.
Basileai Gyülekezet. 370.
Basilius. 87.
Basnage. 89.
Bayle. 70. 384.
Beaufort. 8. 29. 61. 113. 196. 395. 397. 406.
Beaulieu. 250.
Beger. 238.
Békesség' Szavai. 253.
Békítők. 66.
Ben-David. 142.
Bengel. 3
Benzel-Sternau. 398.
Berengarius. 94.
Bernhardi Bertalan. 52.
Berry Hertzegné. 429.
Bethlehemi Pásztorok. 151.
Beza. 262. 454.
Biblia, és annak isteni tekíntete a' Protestánsoknál. 120.
Bibliában hibák, és tévelygések vagynak. 132.
Bibliának szabad Magyarázása. 269.
Bigottok. 281.
Bilson. 349.
Bingham. 233. 355.
Birodalmi Gyülés. 296.
Blancford. 352.
Blessig. 185.
Boquinus. 454.
Bossuet. 289. 294. 372.
Bothmer Mátyás. 246.
Braminák. 274. 425.
Brandenburgi Zsidók. 227.
Brem. 274.
Bretigni, és Etaplesi akúk. 417.
Breuning. 409.
Brydone. 238.
Breviáriumok. 330.
Bucer. 52.
Buchholtz. 139.
Budda. 425.
Bugenhagen. 425.
Buonaparte. 318. 406.
— az ő annya. 407.
Büsching. 357.
Bútsú-járások. 373.

C.

Caecilius. 47.
Calistiánusok. 370.
Cambefisius. 404.
Camerarius. 20.
Camisárdok. 421. 424. 443.
Canon. 290.
Capito. 261.
Carlowitz. 22. 236.
Carolostadius. 96.
Casaubonus. 270. 316.

Cassiodorus. 404.
Casula. 373.
Cavaliers. 426.
Centuriatores Magdeb. 249.
Cerimonia. 232.
Cerimoniás isteni szolgálat szükséges. 235.
Ceylon. 425.
Chaeremon. 47.
Chateaubriand. 318.
Cherem. 433.
Chorus. 203.
Chrysostomus. 437. 440.
Clemens Romanus. 292.
Clericus. 334.
Clermonti Gyülekezet. 369.
Cludius. 142. 146.
Cogitata quaedam pro Ecclesia. 309.
Confusum Chaos. 280.
Consistórialis Tanátsosok. 224.
Consistóriumi Alkat a' Protestansoknál. 22.
Consistóriumok, egyházi Collegiumok. 222.
2. Constans Császár. 400. 403.
Nagy Constantinus Császár. 400.
Constantius Császár. 403.
Consubstantialis. 228.
Contrát social. 431.
Cornelius a lapide. 434 437.
Corpus Doctrinae. 185.
Corpus Evangelicorum. 295.
Cowel. 25.
Cölln. 179.
Creuzer. 425.
Csepregi Katechizmus. 15.
Cultus. 199.
Cultusnak jobbítása. 206.
Cultus' pompájának mellyékes haszna. 415
Cyprianus. 257. 328. 366. 374. 400.

D.

Daemon. 443.
Van Dale. 401.
Damascenus S. János. 347.
Deck Felix. 246.
Deismus. 187. 209.
Demster. 38.
Dénes. 47.
Deus ex Machina. 204.
Dionysius. 425.
Disciplina arcani. 241.
Disjecta membra. 299.
Diurnale. 330.
Dodwell Henrik. 442.
Dogma a' Morálnak fundamentoma. 114.
Dogmák nem szükségesek. 155.
Dogma csak problema. 389.
Dolgoknak viszszakerülése. 352.
De Dominis. 407.
Donatisták. 401.

Dormitio. 347.
Dudits. 262.

E.

Eckermann. 153.
Efezusi 3dik közönsg. Gyülekezet. 369.
Egoismus. 250.
Egyházi alkotmányok hijánossága. 223.
Egyházi fenyíték. 249.
Egyházi kirekesztés. 433.
Egy legyen az uralkodó. 34.
Egy szin alatt való áldozás. 360.
Egyiptusi cultus. 425.
Einems. 57.
El-Kathme. 357.
Elnyelő eggyeztetés. 59.
El Schaddai. 142.
Emil. 430.
Emlék-Oszlop. 107.
Engesztelő halála Krisztusnak. 160.
Enthusiasta. 136. 171.
Episcopalisok. 349.
Erasmus. 10. 53. 68. 75. 97. 240. 244. 286. 349.
Eredeti bün. 159.
Eredeti Protestantismus' lelke. 70.
Ereklyék' tisztelete. 340.
Éretnek-Almanach. 306.
Érzékiség. 232.
Erzsébet Királyné. 426.
Essénusok. 50.
Ész. 265. 382. 385. mint principium cognoscendi. 125.
Ész-religio. 326.
Eusebius. 47. 83.
Excommunicatio. 433.
Exorcista. 220.
Extra Ecclesiam non est salus. 430. 441.

F.

Fabre de l'Aude. 407.
Fántonfánt. 216.
Farel. 261.
Febronius. 407.
Fejedelmek nem lehetnek fő Püspökök. 220.
Feleséges Papoknak bajaik. 56.
Felderülttek. 67.
Feller. 50. 237. 247. 351.
Ferdinánd Császár. 372.
Feri Prédikátor. 426.
Feszülés. 66. 212. 218.
Feszület. 342.
Fetis. 138.
Feuardent. 257.
Feudalitas' lelke. 325.
Filius perditionis. 403.
Fleuri. 389.
Flügge. 153.
Forbes. 350. 352.
Forum privilegiatum. 408.
Fra Paolino da san Bartolomeo. 275.
Francfurti gyülekezet. 404.

2. Fridrik. 211. 221. 319.
Fontainebleau. 318.
Fő-Valóságnak ideája szükséges. 305.

G.

Gabler. 153.
Gallus. 244.
Gelasius Pápa. 367.
Gellert. 175.
Generatio filii aeterna. 273.
Gentilis. 426.
Georgius Lupichius Selneckerus. 128.
Gergely. 43.
Gerhard. 175.
Gnosticusok. 146.
Goldsmith. 407.
Grattenauer. 406.
Gregoire. 71. 152. 178. 185. 252.
Greiling. 239.
Greulich János. 2.
Grotius. 40. 197. 290.
Görög Ecclesia a' Gyónásról. 33. 58.
Gunning. 352.
Gyermekkori öltözet. 240.
Gveusek. 424.
Gyónás. 11. 30. 97.

H.

Hafner. 274.
Hajnali ájtatosság. 203.
Halk isteni szolgálat. 236.
Hannoverai bibliotheka. 288.
Harduinus. 404.
Sz. Háromság' titkának elfelejtetése. 156. 169.
Henke. 171.
Henricus Bullingerus. 201.
8. Henrik Király. 426.
Herder. 124. 392.
Hermogenes Novat. Püspök. 440.
Herrnhutterek. 213.
Hibernusok. 426.
Hierarchia. 22. 25. 316.
Hierarchiának hasznos voltta. 391.
Hierolexicon. 135.
Hieronymus. 339.
Himeneus. 436.
Himly. 154.
Hirsching. 89.
Hitforma. 86.
Hitlenség. 165.
Holden. 354.
Holzhauser Bertalan. 2.
Horatio della Penna. 31.
Horatzius. 173.
Hugonottok. 424.
Humbert Kardinál. 368.
Hume. 414.
Hussiták. 370.
Hutter Lénárd. 215.

I. J.

Jacobi 125. 419.
Jacobinusok. 315.

Jänisch. 138. 145.
2. Jakab. 331.
Jamblichusok. 135.
János Jerusalemi Püspök. 390.
Jason Journal. 398.
Idacius. 422.
Jehova. 136.
Jesaias Patriarcha. 422.
Jethro. 141.
Jézus ki volt légyen Klein szerint? 385.
Ignátz. 293.
Imádságaink egyedül, és egyenesen az Istenhez vannak intézve. 335.
Incák. 32.
Indifferentia. 64.
Indifferentismus. 417.
Indusok. 359.
Innocentius Pápa. 294.
Interim. 236.
Intoleransok. 174.
Intolerantia. 463.
Inquisitio. 342. 421.
2. Ioachim Vál. Fejedelem. 244.
Josephus F. 37.
Jótévő inconsequentia. 272.
Jó tselekedetek szükségtelenek. 115.
Jó tselekedetektől őrizkednünk kell. 454.
József' reformátziója. 311.
Ireneus. 36. 83. 87. 256. 293. 400.
Irreligio. 221.
Ischur. 274.
Isis. 142.
Isteni Homerus Pláto. 123.
Isten igéjének hirdetése szükségtelen. 201.
Isteni tiszteletnek tárgya. 198.
Isten készti embert a' bűnre. 454.
Ithacius. 422.
Ith Othmár. 246.
Judaismus - Christianismus. 138.
Judas Machabeus. 355.
Julianus Császár. 228. 440.
Julianus Kardinál. 212.
Justinus. 293.

K.

Kajetan Kardinál. 18.
Kalvinisták hajlandók a' democratiára. 196.
Kalvinus. 100. 249. 258. 277. 291. 355. 454.
Kard, és füstölő edény egy kézben. 396.
Kárhoztató ítélet. 444.
Károly Császár. 372.
Kárthágói Gyülekezet. 460.
Katechumenusok. 117. 374.
Kathol. Anyaszentegyháznak szenvedése az ujjabb üdőkben. 311.
Katholica hitnek régi volta. 293.
Katholicus Papság' mészároltatása. 426.
Katholicismus Monarchiáknak való. 196.
Kegyetlen dogma. 430.

Kelhhel való élés. 289.
Kenyér. 368.
Kenyér 's bor. 92.
Képek' tisztelete. 340.
Keresztény hit emberi találmány. 281—282.
Keresztény Mythologia. 153.
Keresztény Rationalismus. 387.
Keresztségnek eltörlése. 254.
Keresztvetés a' Protestánsoknál. 375.
Két hatalomnak elválasztása. 403.
Két szin alatt való áldozás. 367.
King. 336.
Kirchhoff. 29. 44. 57. 96. 177. 220.
Kis Bertalan. 216.
Klein. 385.
Knoblauch. 153.
Konstantzinápolyi Egyház. 368.
Koptusok. 33. 234.
Korban. 234.
Költsönös tolerantzia. 215.
Körüljárások - Processiók. 373.
Közép állapottyok a' kimulttaknak. 356.
Kraut. 425.
Krimia. 400.
Krisztusnak nem volt szándéka Anyaszentegyházat felállítani. 251.
Kultsok. 37.
Kuster. 220—221.

L.

Labath. 342.
Lactantius. 422.
St. Lambert. 196.
Landenbergi Henrik. 246.
Látható Anyaszentegyház. 258.
Latocnaye. 427.
Latreia. 331.
Leborulás a' Szentek' képei előtt. 331.
Lehnini Hermán. 2.
Leibnitz. 23. 25. 288. 372. 416.
Lelki ember. 266.
S. Leo. 317.
Leo Juda. 246.
Lessing. 84. 86. 121.
Lesz. 76. 353.
Lethenyei. 13. 17. 116. 127. 157. 160. 201. 215. 277.
Leyser. 419.
Limborch. 90.
Lindemann. 239.
Linus. 257.
Lirinumi Vincze. 118. 276.
Liturgiának jobbítása. 205.
Locke. 131. 413.
Logos. 273.
Loth. 331.
Ludovicus Vives. 337.
Luther. 11. 52. 73. 75. 79. 92. 100. 181. 234. 265. 297. 363. 374. 425. 452. 455.

de Lüc. 125.
Lüders. 136.

M.

Macedonianusok. 62.
Machiavell. 304.
Magdeburgi Centuriatorok. 39.
Magyar Harmoniának meghamisítása. 116.
Majom-szabású tselekvések. 310.
Major. 455.
Malthus. 54.
Mansi. 461.
Marezol. 63. 428.
Maria-képek. 233.
Maria-Menybevitele. 345.
Maria Angol Királyné. 422.
Márton Pápa. 400.
Martyr. 454.
Massillon. 123.
Mathesius. 297.
Mauvillon. 153.
Maximus Apát. 403.
Mede. 235.
Melanchthon. 20. 75. 109. 183. 219. 236. 248. 261. 285—286. 425. 450.
Melchior Canus. 275.
Melito. 293.
Mendelsohn. 142.
Mennoniták. 227.
Merz. 80. 241.
Mese-könyv. 181.
Messianismus. 386.
Messias. 143.
Meyer Lörintz. 246.
Mezőlak. 113.
Miatyánk - Üdvözlet' szaporítása. 373.
Miatyánk, hiszekegy, tizparantsolat. 99. 112.
Middleton. 49.
Miller. 76.
Mina-ásók a' Katholicismusban. 320.
Mirabeau. 236.
Missae privatae. 95.
Mise. 92. 310.
Misének régi kora. 233.
Missálék. 330.
Molanus János. 344.
Monogamia. 172.
Montaigü Richard Norwichi Püspök. 329. 350.
Montesquieu. 342.
Moral. 137. 171.
Moralis kis Katekizmus. 155.
Morálnak elrontása. 175.
Mosheim. 123.
Moyses. 141.
Moysesnek Istene. 136.
Moysesnek két fiai. 50.
Moyses' törvénye. 93.
Muhammedanismus cultus nélkül fenn-áll. 226.
Muselman Keresztények. 163.
Müller János. 2.
Müller János Schafhauseni Professor. 187.
Müller viszsza keresztelő. 425.
Müncheni Intelligenzblatt. 405. 414.
Mysson. 238.

N.

N.

Nádasdi Pál. 216.
Nagytsötörtöki kenyérsütés a' Görögöknél. 365.
Nagypénteki prédikátzió. 158.
Nantesi edictum. 421.
Napoleon. 405.
Natalitia Martyrum. 327.
Nathan. 331.
Naturalismussal egy Ország sem állhat fenn. 303.
Nazianzi S. Gergely. 440.
Neologusok. 152.
Nepotismus. 56.
Néptanítók. 277.
Nestorius. 158. 369.
Nicéai Gyülekezet. 48. 83. 401.
Niddui. 433.
Non existentia. 251.
Nous. 380.
Nötlenségnek eltörlése mi nyereséget hozna? 52.
Numidius. 47.
Nyelvzavarás. 310.
Nyomozó törvényszék. 364.

O. és Ö.

Oberthür. 461.
Obscuránsok. 383.
Oecolampadius. 52.
Oeconomisták. 236.
Oltári Szentség. 99.
Orbán Pápa. 368.
Osius Cordubai Püspök. 401. 402.
Ostya-imádás. 349.
Ostyának felmutatása. 96.
Otrokócsi. 12. 108. 328.
Ördög-borda. 401.
Örmény áldozás. 368.
Örmény Rituale. 234.

P.

Paederastia. 173.
Pálfi János. 113. 216.
Pallavicini. 369.
3. Pál Pápa. 372.
Pápák hasznosan avatkoznak a' világi ügyekbe. 416—417.
Pápának tekíntete. 34.
Pápának, mint Főnek, és törvény magyarázónak kell az Anyaszentegyházban lenni. 261.
Pápának tsalhatatlan volttát mint kell érteni? 393.
Pápa nem alattvalója a' Császárnak. 322.
Pápaság. 24. 73.
Paphnutius. 48.
Papias. 37.
Papisticale. 328.
Papi öltözetek az Isteni szolgálat körül. 376.
Papok' nötlensége. 44—45. 97.
Papok Status Szolgái. 250.

Parabara. 275.
Paradoxon. 131. 141.
Paraeus. 201.
Paraszt had. 426.
Parasztok' Zendülése. 313.
Paráznaság. 173.
Párisi Érsek. 407.
Párisi véres lakodalom. 421.
Parker. 350.
Pascalis Pápa. 368.
Paternosterek. 376.
Pathai István. 217.
Paulus. 125. 153—154.
Pausatio. 346.
Pázmány Petér. 102. 458.
Pearson. 39.
Pedantok. 204.
Peisker. 425.
Penitentzia szentségében mi kivántatik a' Katholikusnál? 378.
Perfectibilismus. 184.
Petavius. 290. 344.
Péternek elsősége. 36.
Philomelium. 327.
Philosophia — Ész. 380.
Philosophia mikor ártalmas? 177.
Phosphorus. 116.
Piétisták. 213.
Pikardus - Eretnekek. 106.
Piscator. 454.
Pithou. 118.
Plank. 63. 118. 161. 252. 287. 361.
Plato. 303. 359.
Plutarchus. 304.
Poët. 426.
Pogányság a' Keresztény-ségnek elejbe téve. 301.
Polemizálás. 64.
Polignac. 70.
Politia ecclesiastica. 22.
Polycarp. 47. 256. 293. 327.
Polytheismus' Szolgái. 424.
Pontifex maximus titulus a' Császárokban. 400.
Pontificatus a' Császári Méltósággal egybekaptsolva. 395. 399.
Pontius. 368.
Popanz. 134.
Porphyriusok. 135.
Positiva religio. 149.
Positivus Christianismus. 387.
Praedestinatio. 131.
Predikátzio nem isteni szolgálat. 204—205.
Presbyterianusok. 349.
Prierias. 18.
Priscilliánisták. 422.
Processiók. 373.
Próféták ravasz hitetők. 133.
Proselytus tsinálók. 283.
Protestans Ecclesia már nincs. 282.
Protestansok nem Protestansok. 69.
Protestans Papoknak függések. 243.
Protestanismus mitsoda? 184.
Protestantismus mi okból áll fenn annyi üdő olta? 209.

Protestantismus kedvező a' Republicanismusnak. 196.
Protestantismusnak a' Kalvinismussal való eggyesülése minémű jövendőt igér? 218.
Protestantismusnak támadéki romlottak. 295
Protestantismus nevezetnek származása. 278.
Proyart. 342.
Puffendorff. 35.
Purgatorium. 110. 350.
Puritánusok. 238.
Pusztában kiáltónak szava. 209.
Pusztaság' utálatossága. 403.
Püspökök mint neveztetnek a' Görögöknél? 390.
Püspökök' tekíntete. 21.
Pythagoreusok. 358.

Q.

Quackerek. 268.
Quesnel. 118.
Quistorp. 290.

R.

Rabaut. 294.
Ravanel. 426.
Raynal. 32. 302. 392.
Reformata religio, mint egyedül üdvözítő. 454. 455.
Reformátusok' folyamadása Franczia Országban. 26. 230.
Regius. 425.
Reinhard. 239.
Religio' kormánya Papot illet. 409.
Rennecherus. 454.
Részegítő - nem részegítő italok. 371.
Ritus. 199.
Roberspierre. 150.
Rodolphus Goclenius. 201.
Rokyzana. 370.
Rosini. 38.
Rousseau. 70. 114. 229. 249. 431.
Rufinus. 401.

S.

Salamon. 331.
Samosatenus. 157.
Sándor — S. Pálnál. 436.
Sartorius. 109. 313.
Sarú — Sarkantyú. 180.
Saumaise. 238.
Saurin. 123.
Schade. 31.
Scham - Athá. 434.
Schechina. 130.
Scheidt. 356.
Scherer. 172.
Schiiták. 271.
Schiva. 274.
Schlegel. 371. 375.

Schmidt. 140.
Schneider. 252.
Schröder. 180.
Schröckh. 188.
Schwarz. 140.
Secouristák. 443.
Semler. 89. 301.
Senkenberg. 415.
Servetus. 426.
Seyfarth. 166. 169.
Shakespeare. 53.
Sheldon. 352.
Sion-ör. 315.
Sip, vagy Szívató kelhek. 368.
Siricius Pápa. 422.
Smyrnai Gyülekezet. 327.
Sociniánusok. 62.
Socrates. 48.
Socrates. 424. 440.
Sós István. 113.
Sozomenus. 48. 401.
Sprengel. 390. 425.
Status in Statu. 408.
Stäudlin. 190. 271. 383.
Steiner Miklós. 246.
Stoikus böltsek. 358.
Stola. 373.
Sulzer. 442. 461.
Summi Episcopi. 219.
Sunniták. 271.
Sura. 180.
Svayambhu. 275.
Sylvester Pápa. 401.
Symbolumok. 113.
Szabadság a' Protestánsok' vélekedése szerínt. 380.
Szabók, Kovátsok etc. 244.
Szalma-levél. 181.
Szemfényvesztő. 150.
Szentek' eggyessége milyen? 335.
Szentek' esedezése, és tisztelete. 100.
Szenteknek bálvány módú tisztelete. 326.
Szenteknek segítségül hivása. 106. 332. 377.
Szentek' tetemi. 110.
Szentek' tisztelete különb az Isten-imádástól. 332.
Szenteltt borba-mártott kenyér. 368.
Szentségek' száma Luther szerínt. 18. 73.
Szentséges nevezete a' Pápának. 390.
Szövetkezés a' Religio, és Status ellen. 410.

T.

Tabaraud. 63. 72. 94. 196. 294. 362. 372. 389.
Tabor hegye. 91.
Teller. 125.
Templomok üresek. 202. 242.
Tertullianus. 83. 276. 328. 366. 374.
Thalmudisták. 357.
Thapsusi Vigilius. 118.
Theatrum crudelitatis Haereticorum. 427.
Theocratia. 32. 242. 392.

Theodoretus. 106. 414. 437.
Theodorik Gothus Király. 404.
Theologiai nyomorékok. 222.
Theophylactus. 437.
Theopulus. 21. 286. 450.
Theurgus. 135. 171.
Thiesz. 82. 170. 302. 369.
Thomas. 196.
Thorndick. 350. 352.
Tibetiek. 31.
Tibeti egyházi Státus. 392.
Tillemont. 348.
Tisztító-hely. 350.
Tobler. 24.
Tolerantia. 64. 174.
Tolerantismus. 214. 218.
Tóth Ferentz. 113.
Traditio. 84. 464.
Trajanus. 256.
Transsubstantiatio. 131. 350. 362.
Trembley. 69. 126. 180. 383.
Tridentomi Gyülekezet. 289. 351.
Tsorbított Sacramentom. 360.
Tudomány-Chaos. 463.
Tübingai Theologusok. 425.

U. és Ü.

Ubiquitas. 131.
Új Islamismus. 168.
Új religiói eggyesület. 161.
Ujság-olvasás a' Templomokban. 127.
Ulmai Theologusok. 425.
Unio hypostatica. 273.
Unio temperativa. 361.
Unitas fidei. 61.
Ur-vatsorájának eltörlése. 255.
Üdö' lelke. 220. 223.
Üdö' lelkének szekere. 253.
Ünnepek' elrontása. 203.

W.

Wagenitz. 255.
Wagner. 202.
Walch. 57.
Weidner. 177.
Weislinger. 246.
Welker. 241. 394.
Werneburg. 380.
Wieland. 135.
Wolf. 124. 408. 432.
Woltmann. 324.

V.

Vak-buzgók Helvetziában. 426.
Vak-hit. 381.
Válaszó-fal Keresztények, Zsidók; és Pogányok köztt. 167.
Valens. 47.

Valentinianus Császár. 404.
Vernes. 228.
Vértörő. 436.
Vestfáliai békekötés. 295.
Vicelius. 245.
Viclef. 39.
Vigilantius. 339.
Vigiliák. 241.
Vilhelm. 59.
Villers. 196.
Virgilius. 359. 406.
Vischnu. 274.
Vissovatius. 288.
Viszszakeresztelők. 213. 425.
Vitringa. 334.

Y.

Yverduni Encyclopaedia. 331.

Z.

Zinzendorf. 308. 319.
Zoroaster. 359.
Zvinglius. 52. 128. 454.
Zsidó előitéletek. 127.
Zsidó-lepény. 367.
Zsidó Zsinagóga. 433.

40.—

12.9.96/37

BX8.H67
Oheodul' estvei vøgy a' kulonbo
Andover-Harvard 000889268
3 2044 077 904 10

